

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY SUDI

50
YEARS

Empowered lives. Resilient nations.

ЎЗБЕКISTON RESPUBLIKASI OLIY SUDI

ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИ БЎЙИЧА СУДГА МУРОЖААТ АИЛИШ ТАРТИБИ

амалий қўлланма

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY SUDI

Фуқаролик ишлари бўйича судга муурожаат қилиш тартиби амалий қўлланма

Baktria press

ТОШКЕНТ – 2016

УЎК 342.56(575.1)

КБК 67.71(5Ў)

Ф 98

Фуқаролик ишлари бўйича судга мурожаат қилиш тартиби [Матн] / Х. Ёдгоров
[ва бошқ.] -Тошкент : Baktria press, 2016. — 224 б.

Қўлланма Ўзбекистон Республикаси Олий суди раиси **Ш.Газиёв** раҳбарлигида тайёрланди.

Ўзбекистон Республикаси Конститутциясининг 44-моддасига асосан ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланади

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 1-моддасига асосан ҳар қандай манфаатдор шахс бузилган ёки низолашилаётган ҳуқуқи ёхуд қонун билан қўриқланадиган манфаатини ҳимоя қилиш учун қонунда белгиланган тартибда судга мурожаат қилишга ҳақли.

Мазкур қўлланма Ўзбекистон Республикаси фуқаролик судлари, уларга аризалар билан мурожаат қилиш ва фуқаролик судларида ишларни кўриш тартиби амалдаги қонун ҳужжатлари, Ўзбекистон Республикаси Олий суд Пленуми Қарорлари ва бошқа норматив ҳуқуқий ҳужжатлар талаблари эътиборга олинган ҳолда, кенг аҳоли қатламларига тушунарли бўлиши учун соддалаштирилган тилда тайёрланган.

Ушбу қўлланмада, фуқаролик ишлари бўйича судлар тизими, мазкур судларда аризаларни кўриб чиқиш ва ҳал қилиш босқичлари, судларга топшириладиган аризалар тузилиши ва намуналари, судларга тўланадиган давлат божи миқдорини аниқлаш тартиби, амалиётдан мисоллар ва бошқа масалалар ёритилган.

Қўлланма нафақат судьялар, адвокатлар, ҳуқуқшунослик соҳасидаги мутахассисларга, балки судлар фаолиятига ва процессуал қонунчиликка қизиқувчи китобхонларга ҳам мўлжалланган.

УЎК 342.56(575.1)

КБК 67.71(5Ў)

Нашр учун масъуллар:

Х. Ёдгоров – Ўзбекистон Республикаси Олий суди судьяси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист

Б. Саидмуратов – амалиётчи ҳуқуқшунос

А. Салаев – “Ўзбекистонда қонун устуворлиги йўлида ҳамкорлик” лойиҳаси мутахассиси

Тақризчилар:

О. Оқюлов – Тошкент давлат юридик университети Фуқаролик ҳуқуқи кафедраси профессори, юридик фанлари доктори, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист

Мазкур нашр Ўзбекистон Республикаси Олий суди, АҚШ Халқаро Тараққиёт Агентлиги (USAID) ва БМТ Тарраққиёт Дастурининг “Ўзбекистонда қонун устуворлиги йўлида ҳамкорлик” кўшма лойиҳаси доирасида тайёрланган. Нашр мазмуни бўйича Ўзбекистон Республикаси Олий суди, АҚШ Халқаро Тараққиёт Агентлиги (USAID), АҚШ ҳукумати ва БМТ Тарраққиёт Дастурининг расмий нуқтаи назарини акс эттирмайди.

Қўлланманинг электрон нусхаси Ўзбекистон Республикаси Олий судининг www.supcourt.uz ва БМТ Тарраққиёт Дастурининг www.uz.unfpr.org интернет сайтыда жойлаштирилган.

Қўлланмада келтирилган мисоллардаги номлар, саналар ва далиллар ўзгартирилган. Ҳар қандай мос келишлар тасодифий ҳисобланади.

ISBN 978-9943-4570-7-2

© Ўзбекистон Республикаси Олий суди, 2016

© Baktria press, 2016

Мундарижа

I БОБ. ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИ БЎЙИЧА СУДЛАР

§ 1.1. СУД ТИЗИМИ	15
1.1.1. Ўзбекистон Республикаси суд тизими	15
1.1.2. Фуқаролик ишлари бўйича судлар тизими	16

II БОБ. СУДГА МУРОЖААТ ҚИЛИШ

§ 2.1. СУДГА МУРОЖААТ ҚИЛИШ ТАРТИБИ	23
2.1.1. Судга мурожаат қилиш ҳуқуқи	23
2.1.2. Судга мурожаат қилишдан олдин ҳал қилинадиган масалалар	25
2.1.3. Судга мурожаат қилишнинг мақсадга мувофиқ эканлиги	29
2.1.4. Фуқаролар ва юридик шахслар манфаатида судга ариза билан мурожаат қилиш ваколатига эга бўлган идора ва ташкилотлар	31
2.1.5. Муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган шахслар тушунчаси, уларнинг манфаатида судга мурожаат қилиш тартиби	33
§ 2.2. ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИ БЎЙИЧА СУДЛАРНИНГ СУДЛОВИГА ТААЛЛУҚЛИ ИШЛАР	34
2.2.1. Фуқаролик ишлари бўйича судларнинг судловига тааллуқли ишлар	34
2.2.2. Ариза топшириладиган судни аниқлаш масаласи. Судловга тааллуқлилиқ	39
§ 2.3. СУДГА ТОПШИРИЛАДИГАН АРИЗАНИ ТУЗИШ (ЁЗИШ)	43
2.3.1. Арз қилинадиган талаб турини аниқлаш	43
2.3.2. Аризани ёзиш тартиби, унинг мазмунига қўйиладиган талаблар	44
2.3.3. Даъво аризаси тушунчаси, даъво тартибида иш юритиш	46
2.3.4. Шикоят тушунчаси, шикоят тартибида иш юритиш	47
2.3.5. Алоҳида иш юритиш тартибида кўриладиган ариза тушунчаси, алоҳида тартибда иш юритиш	48
2.3.6. Суд буйруғи чиқариш тўғрисидаги ариза тушунчаси, суд буйруғи тартибида иш юритиш	50
2.3.7. Аризага илова қилиниши лозим бўлган ҳужжатлар	51
2.3.8. Аризаларнинг намуналари	54

§ 2.4. СУД ХАРАЖАТЛАРИ ТУШУНЧАСИ, МИҚДОРИ ВА ИМТИЁЗЛАР	62
2.4.1. Суд харажатлари тушунчаси	62
2.4.2. Даъвонинг баҳоси тушунчаси	64
2.4.3. Давлат божи ставкалари. Давлат божидан қисман озод қилиш, уни тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлашга оид қоидалар	65
2.4.4. Давлат божи тўловидан озод қилиш	68
§ 2.5. АРИЗАНИ СУДГА ТОПШИРИШ ТАРТИБИ	69
2.5.1. Аризани судга топшириш тартиби.	69
2.5.2. Судларда фуқароларнинг қабули	70
III БОБ. АРИЗАЛАРНИНГ СУДДА КЎРИЛИШИ	
§ 3.1. АРИЗАНИ ҚАБУЛ ҚИЛИШ ВА ФУҚАРОЛИК ИШИ КЎЗГАТИШ.	75
3.1.1. Ариза бўйича суд томонидан қабул қилинадиган қарорлар	75
3.1.2. Судга такроран мурожаат қилиш.	76
§ 3.2. ФУҚАРОЛИК ИШИНИНГ СУДДА КЎРИЛИШИ	77
3.2.1. Фуқаролик суд ишларини юритишнинг тамойиллари	77
3.2.2. Аризачининг суддаги мақоми, унинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари	79
3.2.3. Фуқаролик процессининг иштирокчилари	81
3.2.4. Иш кўрилиши ҳақида иштирокчиларни хабардор қилиш тартиби	86
3.2.5. Фуқаролик ишини судда кўришга тайёргарлик жараёни	87
3.2.6. Фуқаролик ишини кўриш муддатлари	90
3.2.7. Ишни суд мажлисида кўриш тартиби, ишни мазмунан кўришга тайёргарлик жараёни.	92
3.2.8. Ишни судда мазмунан кўриш тартиби, суд мажлисидаги иштирок этиш, саволлар бериш ва илтимосномалар келтириш тартиби.	95
3.2.9. Далиллар тушунчаси. Далилларни тўплаш ва судга тақдим этиш тартиби	96
3.2.10. Ишни судда кўришда гувоҳлар тушунчаси, уларни таклиф этиш тартиби, гувоҳларнинг мажбуриятлари	100
3.2.11. Иш ҳужжатлари билан танишиш, улардан нусхалар олиш	102
3.2.12. Арз қилинган талабни тўлдириш, ўзгартириш ёки воз кечиш тушунчаси, тартиби.	102

3.2.13. Келишув битими тушунчаси.	105
3.2.14. Эътирознома тушунчаси	105
3.2.15. Қарши даъво аризаси тушунчаси, тақдим этиш тартиби ва шартлари	106
3.2.16. Даъвони таъминлаш чоралари тушунчаси, мақсади ва турлари.	107
3.2.17. Судда вакил орқали ёки вакил билан бирга иштирок этиш, вакилнинг ваколатларини расмийлаштириш тартиби	110
3.2.18. Прокурор иштирок этиши шарт бўлган ишлар	113
3.2.19. Судья ва процесснинг бошқа иштирокчиларини рад қилиш тартиби ва асослари.	115
3.2.20. Суд экспертизаси тушунчаси, тайинлаш ва ўтказиш тартиби	117
3.2.21. Судда иш юритишни тўхтатиб туриш тартиби ва асослари .	123
3.2.22. Ишда иштирок этувчи шахсларнинг судга келмаслиги оқибатлари	124
3.2.23. Ишни тарафнинг иштирокисиз кўриш асослари	126
3.2.24. Жавобгарнинг яшаш жойи номаълум бўлганда ишни судда кўриш тартиби	127
3.2.25. Жавобгар Ўзбекистон Республикасидан ташқари бўлганида ёки озодликдан маҳрум қилиш муассасасида бўлганда ишни судда кўриш тартиби	128
3.2.26. Тараф судга келишга тўсқинлик қиладиган касал бўлганда ёки вафот этганда ишни судда кўриш тартиби	129
3.2.27. Сиртдан иш юритиш тушунчаси ва тартиби.	130
3.2.28. Суд музокараси тушунчаси, музокара нутқи	133
3.2.29. Прокурор фикри тушунчаси.	134
3.2.30. Ишни мазмунан кўришни тиклаш	134
3.2.31. Суд маслаҳатлашувининг сир тугилиши тушунчаси ва талаблари	135
§ 3.3. СУДНИНГ ҲАЛ ҚИЛУВ ҚАРОРИ.	137
3.3.1. Суднинг ҳал қилув қарори тушунчаси.	137
3.3.2. Қўшимча ҳал қилув қарори чиқариш ва ҳал қилув қарорини тушунтириш тартиби	141
3.3.3. Ҳал қилув қарорининг қонуний кучга кириши тушунчаси . . .	142
3.3.4. Ҳал қилув қарорининг ва ижро варақасининг тарафларга берилиши тартиби	142

IV БОБ. СУД ҚАРОРЛАРИНИНГ ИЖРОСИ

§ 4.1. ХАЛ ҚИЛУВ ҚАРОРИНИ ИЖРОГА ҚАРАТИШ ТАРТИБИ ВА МУДДАТЛАРИ	147
§ 4.2. ДАРҲОЛ ИЖРО ЭТИЛИШИ ЛОЗИМ БЎЛГАН ХАЛ ҚИЛУВ ҚАРОРЛАРИ	149
§ 4.3. ДАРҲОЛ ИЖРО ЭТИЛИШИ МУМКИН БЎЛМАГАН ХАЛ ҚИЛУВ ҚАРОРЛАРИ	151
§ 4.4. ХАЛ ҚИЛУВ ҚАРОРИНИНГ ҚАЙТАРМА ИЖРОСИ ТУШУНЧАСИ, АМАЛГА ОШИРИШ ТАРТИБИ	151

V БОБ. СУД ҚАРОРЛАРИ УСТИДАН ШИКОЯТ БЕРИШ ВА УЛАРНИ КЎРИШ ТАРТИБИ

§ 5.1. СУД ҚАРОРЛАРИГА НИСБАТАН ШИКОЯТ БЕРИШНИНГ УМУМИЙ ҚОИДАЛАРИ	157
5.1.1. Суд қарорларига нисбатан шикоят бериш ҳуқуқи	157
5.1.2. Суд қарорларига нисбатан протест келтириш ҳақида прокуратурага мурожаат қилиш ҳуқуқи	158
5.1.3. Суд қарорларига нисбатан шикоят беришда тўланадиган суд харажатлари	160
5.1.4. Суд қарорларини бекор қилиш асослари	160
§ 5.2. СУД ҚАРОРЛАРИНИНГ АПЕЛЛЯЦИЯ ВА КАССАЦИЯ ТАРТИБИДА КЎРИЛИШИ	162
5.2.1. Суд қарорларига нисбатан апелляция шикояти келтириш тартиби ва муддатлари	162
5.2.2. Апелляция шикояти келтириш учун ўтказиб юборилган муддатни тиклаш тартиби ва асослари	163
5.2.3. Апелляция шикоятининг мазмунига қўйиладиган талаблар	163
5.2.4. Апелляция шикоятининг намунаси	165
5.2.5. Апелляция шикоятига илова қилиниши лозим бўлган ҳужжатлар	171
5.2.6. Апелляция шикоятдан воз кечиш тушунчаси, тартиби ва оқибатлари	171
5.2.7. Ишни апелляция тартибида кўришда даъвогарнинг арз қилган талабларидан воз кечиши, жавобгарнинг даъвогар талабларини тан олиши ва тарафларнинг келишув битими тушунчаси ва амалга ошириш тартиби	172
5.2.8. Апелляция шикоятини судда кўриш тартиби ва муддатлари	174

5.2.9.	Апелляция шикоятни юзасидан суд томонидан қарор қабул қилиш тартиби	177
5.2.10.	Апелляция инстанцияси қарорларининг қонуний кучга кириши ва ижрога қаратилиши тартиби	178
5.2.11.	Биринчи инстанция судининг ажримлари устидан апелляция тартибида шикоят бериш ҳамда уларни кўриш тартиби	178
5.2.12.	Суд қарорларига нисбатан кассация тартибида шикоят келтириш ва шикоятни судда кўриш тартиби	179

§ 5.3. НАЗОРАТ ТАРТИБИДА ПРОТЕСТ КЕЛТИРИШ ТЎҒРИСИДА АРИЗА ВА ПРОТЕСТЛАРНИ КЎРИБ ЧИҚИШ ТАРТИБИ 181

5.3.1.	Суд қарорларига нисбатан назорат тартибида протест келтириш ҳақида ариза келтириш тартиби ва муддатлари	181
5.3.2.	Назорат тартибида протест келтириш ҳақидаги аризанинг мазмуни ҳамда илова қилиниши лозим бўлган ҳужжатлар	183
5.3.3.	Назорат тартибида протест келтириш ҳақидаги аризани ўрганиб чиқиш тартиби	184
5.3.4.	Назорат тартибидаги шикоятни қаноатлантириш рад қилинганда шикоят қилиш тартиби	185
5.3.5.	Назорат тартибидаги шикоят қаноатлантирилганда ишни кўриш тартиби	186

§ 5.4. ҚОНУНИЙ КУЧГА КИРГАН ҲАЛ ҚИЛУВ ҚАРОРЛАРИ, АЖРИМЛАР ВА ҚАРОРЛАРНИ ЯНГИ ОЧИЛГАН ҲОЛАТЛАР БЎЙИЧА ҚАЙТА КЎРИШ 189

5.4.1.	Қонуний кучга кирган ҳал қилув қарорлари, ажримлар ва қарорларни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш тушунчаси ва асослари	189
5.4.2.	Қонуний кучга кирган ҳал қилув қарорлари, ажримлар ва қарорларни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш тартиби	191

ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИ БЎЙИЧА ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ СУДИ, ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИ БЎЙИЧА ТОШКЕНТ ШАҲАР ВА ВИЛОЯТ СУДЛАРИ ҲАМДА ТУМАНЛАРАРО, ТУМАН (ШАҲАР) СУДЛАРИ БИЛАН БОҒЛАНИШГА ДОИР МАЪЛУМОТЛАР 197

“Фуқаролик ишлари бўйича судга мурожаат қилиш” амалий қўлланмасига

ТАҚРИЗ

Ўзбекистон Республикасининг “Судлар тўғрисида”ги Қонуни 1-моддасида Ўзбекистон Республикаси суд тизими таркибига кирувчи судлар келтирилган.

Ушбу моддага кўра Ўзбекистон Республикаси суд тизимига Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди, Ўзбекистон Республикаси Олий суди, Ўзбекистон Республикаси Олий ҳужалик суди ҳамда тегишли қуйи турувчи судлар киради.

Суд тизими таркибига кирувчи фуқаролик ишлари бўйича судлар фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқувчи турли низоларни, башарти бундай низоларни кўришнинг ўзгача тартиби қонун ҳужжатларида белгиланган бўлмаса, кўриб чиқадилар.

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик процессуал кодексига келтирилган бундай судловга тааллуқлилиқ қондаси фуқаролик ишлари бўйича судларнинг фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан кўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилишда алоҳида ўрин эгаллашини билдиради.

Фуқаролик ишлари бўйича судлар ҳар қандай фуқаронинг кундалик ҳаётида вужудга келган низоларни кўради. Бундай низолар меҳнат, оила, никоҳ, мерос, шартномавий ва бошқа хил ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқиши мумкин.

Ушбу судларга келиб тушадиган даъво аризалари, шикоятлар ва аризалар фуқаролик процессуал қонунчиликда ўрнатилган тартибда кўриб чиқилади ва ҳал қилинади. Белгиланган процессуал ҳуқуқ нормаларига кўра фуқаролик ишлари бўйича судларда ишларни кўриш ва ҳал қилув қарори қабул қилиш 3 та босқичдан иборат:

- аризани қабул қилиш ва фуқаролик иши кўзғатиш;
- фуқаролик ишини судда кўришга тайёрлаш;
- фуқаролик ишини суд мажлисида кўриш ва ҳал қилув қарори қабул қилиш.

Ҳар бир босқич муҳим процессуал аҳамиятидан ташқари, ўзининг алоҳида мақсад ва вазифаларига ҳам эгадир. Масалан, аризани қабул қилиш ва фуқаролик иши кўзғатиш босқичида судья аризининг мазмуни ва аризага илова қилинган ҳужжатлар Фуқаролик процессуал кодекси 149-моддаси талабларига жавоб беришини, ариза судда кўришга тегишлилигини, аризачи мазкур низо бўйича олдин судга мурожаат қилган ёки қилмаганлигини ва бошқа ҳолатларни текширади. Фуқаролик ишини судда кўришга тайёрлаш босқичида судья низони ҳал қилиш учун

тадбиқ қилиши лозим бўлган қонун ҳужжатларини, тарафларнинг талаб ва эътирозларини асословчи, шунингдек низони тўғри ҳал этиш учун аҳамиятга эга бўлган бошқа ҳолатларни, ишни ҳал этиш учун зарур бўлган далиллар доирасини аниқлаши, далилларнинг ўз вақтида суд мажлисига тақдим этилишини таъминлаши, шунингдек, ишда иштирок этиши мумкин бўлган шахслар таркиби масаласини ҳал этиши керак.

Ҳозирги кунда фуқаролик ишлари бўйича судларга мурожаат қилиш тартибини соддалаштириш ҳамда кўрилаётган ишларнинг сифатини оширишга катта эътибор қаратилмоқда. Мазкур қўлланмада айнан фуқаролик ишлари бўйича судларга мурожаат қилиш ва ушбу мурожаатни кўриб чиқишда фуқаролар қандай ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга эканликлари, нималарни билиши лозимлиги масаласи ёритилган. Жумладан, унда фуқаролик ишлари бўйича судларга мурожаат қилишдан олдин ҳал қилиниши керак бўлган масалалар, судларга таллуқли ишлар доираси, судларга мурожаат қилиш тартиби, судга мурожаат қилиш бўйича расмий ҳужжатларнинг шакли ва мазмунига қўйиладиган талаблар, фуқаролик ишларини судда кўриш тартиби, суднинг қарорлари, ажримларининг шакли ва мазмуни, суд қарорларини қайта кўриш тартиби ва асослари содда, раво тилда берилган.

Қўлланмада ёритилган масалаларнинг мазмун-моҳиятини чуқур англаб олиш учун турли хил схемалар, кўргазмали намойиш материаллари (иллюстрация) ҳам берилган.

Ушбу амалий қўлланмани нашр этиш ва уни кенг аҳоли оммаси учун танишиш имкониятининг яратилиши биринчидан, кишиларни ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, иккинчидан, одил судлов соҳасида фаолият юритаётган мутахассислар, профессионал судьялар, шунингдек судьяликка номзодлар томонидан ўз малакаларини ва ҳуқуқий билимларини ошириш учун муҳим аҳамият касб этади.

Хулоса қилиб айтганда, “Фуқаролик ишлари бўйича судга мурожаат қилиш тартиби” амалий қўлланмаси фуқаролар учун тушунарли тилда ёзилган, мавзулар кетма-кетлиги бузилмаган, қўлланма мазмунида хатоликларга йўл қўйилмаган, айна пайтда китобнинг тайёрланиши ва чоп этилиши суд-ҳуқуқ ислохотлари шароитида ҳуқуқшунос кадрлар олдига қўйилган устувор вазифалар ижросини таъминлаш мақсадига қаратилган бўлиб, мазкур амалий қўлланманинг чоп этилишини илмий жамоатчилик қўллаб-қувватлайди.

***Тошкент давлат юридик университети
Фуқаролик ҳуқуқи кафедраси профессори,
юридик фанлари доктори,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист***

О.Оқюлов

Юксак ҳуқуқий маданият — демократик жамият пойдевори ва ҳуқуқий тизимнинг етуклик кўрсаткичидир.

И.Каримов

КИРИШ

Мамлакатимизда истиқлол йилларида амалга оширилаётган кенг қамровли ислоҳотлар мажмуасида суд-ҳуқуқ ислоҳотлари, хусусан, фуқароларнинг ҳуқуқий маданияти ва ҳуқуқий онгини юксалтириш борасида амалга ошириб келинаётган ишлар алоҳида муҳим ўрин эгаллайди.

Зеро, жамиятнинг фаровонлиги ва демократиянинг устуворлиги аввало, жамиятда тартиб-қонданинг ҳукмронлиги билан боғлиқ бўлиб, ушбу жараёнда нафақат жамиятда мавжуд қонунларнинг мукамаллиги, уларнинг ҳаётга тадбиқ этилиши ва назорати, шу билан бирга инсон ва фуқароларнинг мавжуд тартиб-қоидалар, қонунларни тан олиши, уларга онгли равишда риоя қилиши, бўйсунishi, ижроси жараёнида бевосита фаол иштирокчи бўлиши ҳам ҳал қилувчи муҳим омиллардан ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги “Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш Концепцияси” бўйича маърузасида Ўзбекистонда суд-ҳуқуқ соҳасида амалга оширилаётган ислоҳотларга тўхталар экан, жамиятнинг демократия йўлидан жадал ривожланиши ва бу борада амалга оширилаётган ислоҳотларнинг муваффақияти кўп жиҳатдан одамларнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданият даражасига боғлиқ эканлигини, бу аҳолининг инсон ҳуқуқ ва эркинликларига нисбатан ҳурмат билан муносабатда бўлишини, фуқароларда қонунга итоаткорлик туйғусининг янада ортишини таъминлашини алоҳида таъкидлаб ўтган эди.

Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти томонидан суд-ҳуқуқ соҳасидаги ислоҳотларнинг муҳим йўналишларидан бири сифатида белгиланган аҳоли ҳуқуқий маданиятини юксалтириш борасида амалга оширилаётган ишларнинг кўлами ва самарадорлиги кун сайин ортиб бормоқда. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, оммавий ахборот воситалари, таълим муассасалари ва турли жамоат ташкилотларига қадар жамиятнинг деярли барча бўғинлари фаол иштирок этаётган ушбу жараёнда ҳуқуқни қўллаш амалиётини бевосита амалга оширувчи ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг иштироки ва таъбир жоиз бўлса ташаббускорлиги табиий зарурат ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди томонидан ишлаб чиқилган “Фуқаролик ишлари бўйича судга мурожаат қилиш тартиби” номли мазкур амалий қўлланмани ишлаб чиқишда, мақсад аҳолининг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлари жараёнида юзага келадиган низолар бўйича судга мурожаат қилиш ҳуқуқларини амалга оширишларида кўмаклашишдан иборат. Қўлланмада махсус ҳуқуқий билимга эга бўлмаган инсонларнинг фуқаролик ишлари бўйича судларга мурожаат қилишлари учун зарурий бўлган маълумотлар, тушунтиришлар ва тавсиялар ёритилган.

Фуқаролар ушбу қўлланма орқали суд, унинг тизими ва турларига оид умумий тушунчалар, фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларига оид мурожаатларни кўриб чиқувчи фуқаролик ишлари бўйича судларнинг фаолияти, уларнинг тизими ва ваколатлари, фуқаролик тартибида иш юритишнинг тамойиллари ва тартиби, қандай ариза ва шикоятларнинг фуқаролик ишлари бўйича судларга тааллуқли эканлиги, мурожаатларни тақдим этиш тартиби, мурожаатлар билан бирга топширилиши лозим бўлган илова ҳужжатлар, низоларни судда кўриб чиқиш тартиби ва муддатлари, ушбу жараён иштирокчиларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, суд томонидан қабул қилинадиган қарорларни ижрога қаратиш, суд қарорларига нисбатан шикоят қилиш тартиби ҳақидаги зарурий маълумотларни оладилар.

Қонун талабларини амалиётда тадбиқ қилиш махсус ҳуқуқий билим, кўникма ва тажрибани талаб қилади. Қўлингиздаги қўлланмани тайёрлашда асосий эътибор унинг содда ва раво тилда бўлишини таъминлашга, қонун талабларини кенг омма учун тушунарли тарзда шарҳлашга қаратилди.

Зеро, буюк юнон мутафаккири Цицерон айтганидек, қонунларни билиш унинг сўзларини ёдда тутишда эмас, унинг маъносини уқиш, англай олишда ифодаланади.

Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти И. Каримов ҳуқуқий маданият даражасига таъриф берар экан, унинг фақатгина қонунларни билиш, ҳуқуқий маълумотлардан хабардор бўлишдангина иборат эмаслигини, у қонунларга амал қилиш ва уларга бўйсунуш маданияти, одил судни ҳурмат қилиш, ўз ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун судга мурожаат этиш эҳтиёжи, деб таъкидлаган эди.

Ҳурматли Китобхон! Қўлингиздаги қўлланма қонун тили билан ёзилган қоидаларнинг мазмунини тушуна олиш, улардан амалда ўз ҳуқуқларингизни суд орқали ҳимоя қилишда фойдаланишингиз учун дастур вазифасини ўтайди, Сизга яқин ҳуқуқий маслаҳатчи бўлади, деган умиддамиз.

Қўлланма кенг омма учун мўлжалланган.

**І БОБ.
ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИ
БЎЙИЧА СУДЛАР**

§ 1.1. СУД ТИЗИМИ

1.1.1. Ўзбекистон Республикаси суд тизими

Ўзбекистон Республикасида судлар фаолият йўналишига кўра Конституциявий суд, Олий суд ва Олий ҳўжалик судига бўлинади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимиятларнинг ҳужжатлари Конституцияга қанчалик мослигига доир ишларни кўради. Яъни давлат ҳокимияти идораларининг барча бўғинлари томонидан қабул қилинаётган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг мазмуни ва талабларининг Конституцияга мослигини назорат қилади.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди фуқаролик, жиноий ва маъмурий суд ишларини юритиш соҳасида суд ҳокимиятининг олий органи ҳисобланади. Яъни фуқаролик, меҳнат, уй-жой ва оила муносабатларига оид низоларга, жиноий ва маъмурий ҳуқуқбузарликларга оид суд ишлари Олий суд ва унинг таркибига кирувчи қуйи судлар ваколатига тааллуқлидир.

Мулкчиликнинг турли шаклларига асосланган корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ўртасидаги, шунингдек тадбиркорлар ўртасидаги, иқтисодиёт соҳасида ва уни бошқариш жараёнида вужудга келадиган ҳўжалик низоларини ҳал этиш Олий ҳўжалик суди ва ҳўжалик судлари томонидан уларнинг ваколатлари доирасида амалга оширилади.

Суд – давлат ҳокимиятининг мустақил тармоғи бўлиб, Ўзбекистон Республикасида суд ҳокимияти қонун чиқарувчи ва ижро этувчи

ҳоқимиятлардан, сиёсий партиялардан, бошқа жамоат бирлашмаларидан мустақил ҳолда иш юритади.

Ўзбекистон Республикасида одил судлов фақат суд томонидан амалга оширилади.

1.1.2. Фуқаролик ишлари бўйича судлар тизими

Ўзбекистон Республикасининг “Судлар тўғрисида”ги янги таҳрирдаги қонуни қабул қилиниши мамлакатимизда амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ соҳасидаги ислохотларнинг энг аҳамиятли босқичларидан бири бўлиб, ушбу янги таҳрирдаги қонун билан одил судлов самарадорлиги ва сифатини ошириш мақсадида умумий юрисдикция судлари ихтисослаштирилиб, фуқаролик ва жиноят ишлари бўйича алоҳида судлар ташкил этилди.

Фуқаролик ишлари бўйича судлар ҳам ўз навбатида ишларни кўриш, суд қарорларининг қонуний ва асослилигини текшириш ваколатларига кўра тизимга ажратилган.

Фуқаролик ишлари бўйича судлар маъмурий-ҳудудий тизимга кўра:

- туманлараро, туман (шаҳар) судлари;
- Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий суди, фуқаролик ишлари бўйича вилоят, Тошкент шаҳар судлари;
- Ўзбекистон Республикаси Олий судидан иборат.

Ўзбекистон Республикаси “Судлар тўғрисида”ги қонунининг 37-моддаси 1-қисмига кўра, фуқаролик ишлари бўйича туманлараро, туман (шаҳар) суди қонун билан унинг ваколатлари доирасига берилган фуқаролик ишларини кўриб чиқади, шунингдек, суд буйруқлари чиқаради.

Мазкур қонуннинг 30-моддасига кўра, Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий суди, фуқаролик ишлари бўйича вилоят, Тошкент шаҳар судлари ўз ваколатлари доирасида ишларни биринчи инстанция суди сифатида, апелляция, кассация тартибида ва назорат тартибида кўриб чиқади.

“Судлар тўғрисида”ги қонуннинг 13-моддасига кўра, Ўзбекистон Республикаси Олий суди фуқаролик, жиноий ва маъмурий суд ишларини юритиш соҳасида суд ҳоқимиятининг олий органи ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Қорақалпоғистон Республикаси олий судлари, вилоят, туманлараро, туман, шаҳар судлари ва ҳарбий судларнинг судлов фаолияти устидан назорат олиб бориш ҳуқуқига эга.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди фуқаролик ишларини барча босқичларда кўриб чиқиш ваколатига эга.

Шунингдек, юқоридаги қонунга кўра Ўзбекистон Республикаси Олий суди Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг тушунтиришлари судлар томонидан бажарилиши устидан назоратни амалга оширади, суд амалиёти ва суд статистикасининг тизимли таҳлилини амалга оширади ҳамда суд кадрлари малакаси оширилишини ташкил қилади.

ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИНИНГ СУДЛАР ТОМОНИДАН КЎРИЛИШИ

БИРИНЧИ ИНСТАНЦИЯ СУДЛАРИ
Фуқаролик ишлари бўйича туманлараро,
туман (шаҳар) судлари

Туманлараро, туман
(шаҳар) судларининг
раислари,
судьялари

Фуқаролик
ишларини биринчи
кўриш

Судларга тааллуqli фуқаролик ишлари туманлараро,
туман (шаҳар) судларида кўрилади, қонунда бундай
ишларни кўриш боши судга ваколатига берилган
хошлар бундан мустасно. (УЗФ-ФПК 144-моддаси)

БИРИНЧИ
инстанция

Қорақалпоғистон Республикаси
фуқаролик ишлари бўйича Олий
суди, фуқаролик ишлари бўйича
вилоятлар ва Тошкент шаҳар
судлари (вилоят ва вилоятга
тенглаштирилган судлар)

Вилоят
(вилоятга тенглаштирилган)
судларининг фуқаролик
ишлари бўйича суд
райбатлари

Вилоят
судларининг
судьялари

Фуқаролик
ишларини биринчи
инстанцияда
кўриш

Қонун бўйича вилоят (вилоятга тенглаштирилган)
судларнинг судловига тегишли фуқаролик ишлари
(масалан, чет эл фуқаролари томонидан
фарзандликка олиш тўғрисидаги фуқаролик ишлари)

БИРИНЧИ
инстанция

Туманлараро, туман (шаҳар) судларидан ўрнатилган
тартибда олинган ва вилоят (вилоятга тенглаштирилган)
судларининг қўрилувга қабул қилинган фуқаролик
ишлари (УЗФ-ФПК 142-моддаси)

БИРИНЧИ
инстанция

Қўрасти суд ҳужжатлари устидан кетirilган апелляция
ишловлари / проестлар;
- туманлараро, туман (шаҳар) судларининг ҳал қилува
қарорлари / ақримиари;
- вилоят (вилоятга тенглаштирилган) судларининг биринчи
инстанцияда кўрилган ишлари бўйича ҳал қилува
қарорлари / ақримиари.

**Апелляция /
касация**

Қўрасти суд ҳужжатлари устидан кетirilган касация
ишловлари / проестлар;
- туманлараро, туман (шаҳар) судларининг ҳал қилува
қарорлари / ақримиари;
- вилоят (вилоятга тенглаштирилган) судларининг биринчи
инстанцияда кўрилган ишлари бўйича ҳал қилува
қарорлари / ақримиари.

НАЗОРАТ
инстанцияси

Қўрасти суд ҳужжатлари устидан кетirilган назорат
тартибдаги проестлар;
- биринчи босқим судларининг апелляция ёми касация
тартибда кўрилмаган ҳал қилува қарорлари / ақримиари;
- иккинчи босқим судларининг апелляция / касация
тартибда кўрилган ишлари бўйича чиқарилган ақримиари

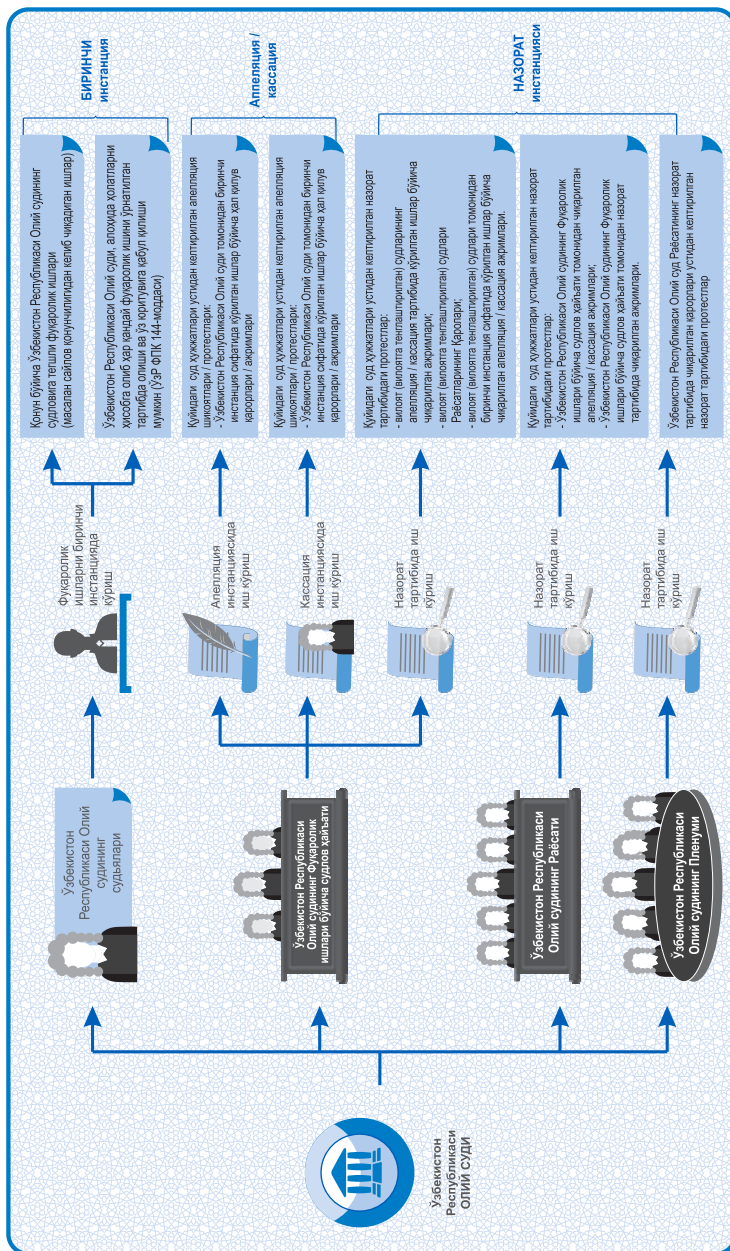
Назорат
тартибда иш
кўриш

Касация
инстанциясида
иш кўриш

Апелляция
инстанциясида
иш кўриш

II БОБ. СУДГА МУРОЖААТ ҚИЛИШ

§ 2.1. СУДГА МУРОЖААТ ҚИЛИШ ТАРТИБИ

2.1.1. Судга мурожаат қилиш ҳуқуқи

Судга мурожаат қилиш – суд орқали ҳимояланиш ҳуқуқи фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш кафолатларидан биридир. Суд орқали ҳимоя қилиш давлат томонидан фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишнинг энг асосий воситаларидан бири ҳисобланиб, одил судловни таъминлаш орқали амалга оширилади.

Инсон ва фуқароларнинг судга мурожаат қилиш ҳуқуқи табиий ҳуқуқлар даражасига кўтарилган бўлиб, “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларацияси”нинг 8-моддасига кўра ҳар бир инсон унга конституция ёки қонун орқали берилган асосий ҳуқуқлари бузилган ҳолларда нуфузли миллий судлар томонидан бу ҳуқуқларнинг самарали тикланиши ҳуқуқига эга.

АРИЗАЛАРНИ СУДГА ТОПШИРИШ ВА СУДДА КЎРИБ ЧИҚИШНИНГ АСОСИЙ БОСҚИЧЛАРИ

1-ҚАДАМ	2-ҚАДАМ	3-ҚАДАМ	4-ҚАДАМ	5-ҚАДАМ	6-ҚАДАМ
Аризани тайёрлаш	Аризани судга топшириш	Суд томонидан фуқаролик ишини кўзатиш ёки аризани қабул қилишни рад қилиш	Суд томонидан аризани суд мажлисида кўришга тайёрлаш	Суд томонидан аризани суд мажлисида кўриш ва ҳал қилув қарорини эълон қилиш	Ҳал қилув қарорини ижро қилиш

Ўзбекистон Республикасида ҳам судга мурожаат қилиш ҳуқуқи фуқароларнинг энг асосий ва узвий ҳуқуқларидан бири сифатида эътироф этилган бўлиб, мустақилликнинг дастлабки кунлариданоқ, яъни 1991 йил 30 декабрда мамлакатимизнинг “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларацияси”га қўшилганлиги бунинг амалдаги тасдиғидир.

Асосий қомусимиз Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида судга мурожаат қилиш ҳуқуқининг мустаҳкамланганлиги фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларининг юксак кафолати бўлди. Конституциянинг 44-моддасига кўра, ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг

ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланади.

Конституцияда белгиланган ҳар бир шахснинг судга мурожаат қилиш ҳуқуқининг кафолати фуқаролар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва суд ишларини юритиш борасида қабул қилинган махсус қонунларда ҳам ўз ифодасини топган. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг “Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини бузадиган хатти-ҳаракатлар ва қарорлар устидан судга шикоят қилиш тўғрисида”ги Қонунининг 1-моддасига мувофиқ, ҳар бир фуқаро давлат органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, жамоат бирлашмалари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ёки мансабдор шахсларнинг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари (қарорлари) билан ўз ҳуқуқлари ёки эркинликлари бузилган деб ҳисобласа, шикоят билан судга мурожаат қилиш ҳуқуқига эга.

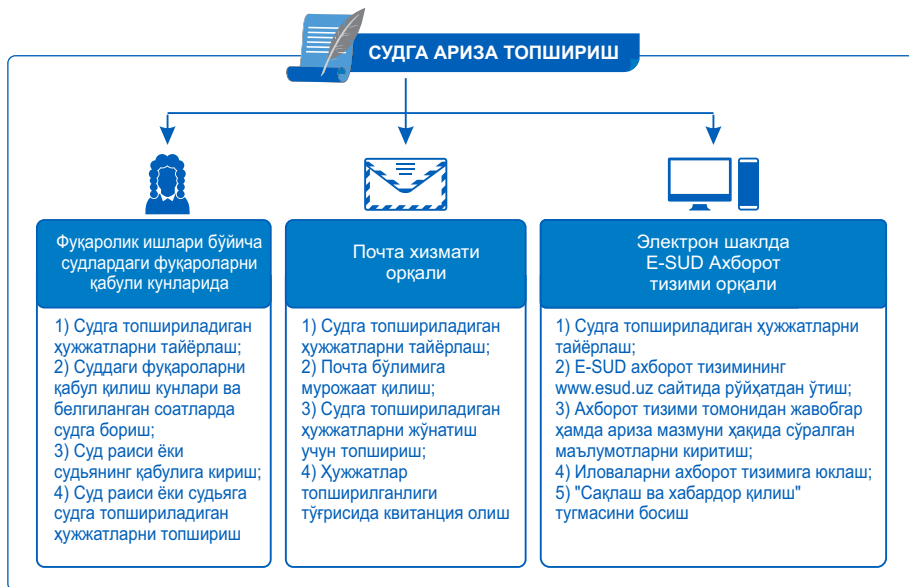
Фуқароларнинг судга мурожаатларини кўриб чиқишни тартибга солувчи процессуал қонунлар ҳам фуқароларнинг суд орқали ҳимояланиш ҳуқуқини энг асосий тамойиллардан бири сифатида белгилайди. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик-процессуал кодексининг 1-моддасига кўра Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқ ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органларининг, мансабдор шахсларнинг, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланади.

Ҳар қандай манфаатдор шахс бузилган ёки низолашилаётган ҳуқуқи ёхуд қонун билан кўриқланадиган манфаатини ҳимоя қилиш учун қонунда белгиланган тартибда судга мурожаат қилишга ҳақли.

Судга мурожаат қилиш ҳуқуқидан
воз кечиш ҳақиқий эмас.¹

Судга мурожаат қилиш шахснинг ажралмас ҳуқуқи бўлиб, ҳеч ким бундай ҳуқуқдан маҳрум этилиши мумкин эмас. Шахснинг судга мурожаат қилиш ҳуқуқининг ажралмаслиги шунда ифодаланадики, ҳатто шахснинг ўзи ҳам бундай ҳуқуқдан воз кечиши мумкин эмас. Шахс муайян масала юзасидан судга мурожаат қилишни лозим топмаслиги ва судга мурожаат қилмаслиги мумкин, зеро, бу шахснинг мажбурияти эмас, ҳуқуқидир. Лекин судга мурожаат қилишни лозим топмаслик билан судга мурожаат қилиш ҳуқуқидан воз кечиш фарқли тушунчалар ҳисобланади ва қонун судга мурожаат қилиш ҳуқуқидан воз кечишни истисно этади.

1 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 1-моддасининг 3-қисми.

2.1.2. Судга мурожаат қилишдан олдин ҳал қилинадиган масалалар

Давлат органлари давлат томонидан уларга берилган вазифа ва функцияларнинг амалга оширилиш хусусиятига қараб бир-биридан фарқланади. Давлат органларига фуқаролар мурожаатларининг тегишлилик бўйича амалга оширилиши ушбу жараён самарадорлигининг дастлабки муҳим шартларидан бири ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонуни 16-моддасининг биринчи қисмига кўра, мурожаатлар уларда қўйилган масалаларни ҳал этиш ўз ваколати доирасига кирадиган давлат органига бевосита ёхуд бўйсунув тартибда юқори турувчи органга берилади.

Суднинг ўзига хос хусусияти эса манфаатдор шахснинг бузилган ёки низолашилаётган ҳуқуқи юзасидан ҳар қандай мурожаатини кўриб чиқишга ваколатли эканлигидир.

Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти И.Каримов фуқароларнинг манфаатлари ва ҳуқуқларини суд орқали ҳимоя қилиш соҳасини мумкин қадар кенгайтириш масаласига тўхталар экан, “Фуқаро, агар унинг қонуний манфаатлари ва ҳақ-ҳуқуқлари поймол этилган

тақдирда, ҳар қандай масала бўйича ҳимоя учун судга мурожаат қилиш ҳуқуқига эга бўлмоғи даркор!”, деб таъкидлаган эди.²

Шу билан бирга, мурожаатларни судда кўришнинг асосий шартларидан бири низонинг ва бузилган ҳуқуқнинг мавжудлиги ёки арз қилинган талабнинг аризачининг манфаатларига дахлдорлигидир. Шу сабабли шахс фуқаролик ишлари бўйича судга мурожаат қилиш вақтида дастлаб арз қилинаётган талаб бўйича низо ёки бузилган ҳуқуқнинг мавжудлиги ёхуд арз қилинган талабнинг аризачи манфаатларига дахлдор эканлигини аниқлаши лозим.

Агарда мурожаат қилинган масала бўйича низо мавжуд бўлмаса, шахснинг ҳуқуқлари бузилган бўлмаса ёки унинг манфаатларига дахлдор бўлмаса, ариза судга тааллуқли эмас ҳисобланади.

Айтайлик, шахс вафот этган бўлиб, унинг меросхўрлари меросни эгаллашга киришаётган бўлсалар, қонунга мувофиқ, ушбу жараён маъмурий тартибда амалга оширилади, нотариус томонидан меросга бўлган ҳуқуқ тўғрисида гувоҳнома берилади.

Меросхўрлар ўзаро келишувга эришмаган тақдирда, меросни тақсимлаш суд тартибиде амалга оширилади. Ушбу тартиб умумий мулкни тасарруф этиш билан боғлиқ муносабатларга, шу жумладан, эр-хотиннинг биргаликдаги умумий мулкни тасарруф этишига ҳам тааллуқлидир.

Мерос очилган жойдаги нотариус меросхўрнинг илтимосига кўра унга меросга бўлган ҳуқуқи тўғрисида гувоҳнома бериши шарт.³

Судга қилинаётган мурожаатларнинг муайян қисми давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари ҳамда қарорлари устидан шикоятлар бўлиб, судга ушбу мазмунда шикоят қилишдан олдин ғайриқонуний хатти-ҳаракат ёки қарорга асос бўлган мурожаат фуқаро томонидан маъмурий тартибда амалга оширилган бўлиши лозим. Фуқаронинг ушбу мурожаати натижаси бўйича унинг ҳуқуқларининг бузилиши судга шикоят қилиш учун асос бўлади. Масалан, шахсга тегишли тартибда ажратилган ер участкасида қурилган иморатга мулк ҳуқуқини белгилаш маҳаллий давлат ҳокимияти ваколатига тааллуқли бўлиб, иморатга мулк ҳуқуқини эътироф этиш ҳақидаги мурожаат рад этилганидан

2 - И.Каримов. “Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари”.

3 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси 1146-моддасининг биринчи қисми.

кейин ушбу қарор устидан маъмурий тартибда ёки бевосита судга шикоят қилиниши мумкин.

Шахс фуқаролик ҳолати тўғрисидаги ёзувга тузатиш киритиш (масалан, исм ёки фамилиядаги нотўғриликларни тузатиш) ҳақидаги мурожаатига ФХДЁ органидан рад жавоби олганидан ёки умуман жавоб олмаганидан кейин у ушбу ҳаракат ёки ҳаракатсизлик устидан судга шикоят келтиришга ҳақли бўлади.

Фуқаронинг ўз ҳуқуқларини амалга ошириш учун маъмурий тартибда тегишли идораларга мурожаат қилмасдан, тўғридан-тўғри судга мурожаати унинг ҳуқуқлари бузилиши юзага келганлигини инкор этади. Зеро, ушбу ҳолатда фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликларига дахлдор масала юзасидан ўз муносабатини ифодаловчи давлат органи ёки мансабдор шахснинг хатти-ҳаракати (қарорлари) мавжуд бўлмади.

Шахснинг ўз ҳуқуқ ва эркинликларини амалга ошириш юзасидан маъмурий тартибда тегишлилик бўйича мурожаат қилиши, аввало, мурожаатнинг тез ва самарали ечимини таъминлаш билан бирга фуқаронинг ортиқча сарсонгарчилигининг олдини олади. Ушбу мурожаат шахс манфаатларига зид тарзда ҳал қилинган тақдирда, давлат органи ёки мансабдор шахснинг хатти-ҳаракати (қарорлари) устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи қонун билан кафолатланади.

Алоҳида иш юритиш тартибида кўриладиган ишлар бўйича судга мурожаат қилишда аризачи суднинг ҳал қилув қарори билан белгиланадиган ҳолат унга қандай мақсадлар учун зарур эканлигини кўрсатиши лозим. Фуқаронинг мурожаатига асосан суднинг ҳал қилув қарори билан белгиланадиган ҳолат аризачига нисбатан муайян ҳуқуқий оқибатларни юзага келтириб чиқармаса (мерос ҳуқуқига киришиш, нафақа расмийлаштириш, меҳнат стажини белгилаш, мол-мулкни бошқариб туриш ва ҳ.к.), аризада сўралган ҳолат унинг манфаатларига дахлдор эмас, деб ҳисобланади ва тегишли ҳуқуқий баҳо берилади.

Қонун қариндошлик муносабатларини, бу муносабатлар бевосита юридик оқибатларни келтириб чиқаргандагина, яъни уларни тасдиқлаш аризачига меросга бўлган ҳуқуқ тўғрисида гувоҳнома олиш учун, боқувчисини йўқотиш муносабати билан нафақа расмийлаштириш учун зарур бўлса ва бошқа ҳолларда белгилашга йўл қўяди.⁴

4 - Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми "Юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни белгилаш ҳақидаги ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида" 1991 йил 20 декабрдаги 5-сонли қарори 7-бандининг 3-қисми

Судга ариза билан мурожаат қилишдан олдин бундай заруратнинг амалда мавжудлигини аниқлаш, аввало, фуқаронинг тегишлилик бўйича тўғри мурожаатини таъминлаб, ортиқча сарсонгарчиликнинг олдини олади, шахс манфаатига дахлдор масаланинг тез ва самарали ечилиши кафолати бўлади.

Ўз ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишни кўзлаб судга мурожаат этаётган шахс муайян бир фуқаролик иши юзасидан манфаатдор бўлиши, яъни ишга дахлдор тараф бўлиши лозим. Шахснинг ишга дахлдорлиги тушунчасини қуйидагича изоҳлаш мумкин: мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш юзасидан мулкдор, битимларни низолашиш юзасидан ушбу битим иштирокчиси, зарар етказишдан келиб чиқадиган мажбуриятлар юзасидан зарар кўрган шахс, ходимнинг меҳнат ҳуқуқларини ҳимоя қилиш юзасидан ходимнинг ўзи ёки ваколатлари давлат органлари ва ташкилотлар бевосита ёки ваколатли вакиллари орқали судга мурожаат қилиши мумкин.

Агарда судга қилинган мурожаат бўйича шахс (аризачи) дахлдор тараф бўлмаса, манфаатдор шахс номидан аризани иш юритиш ваколатига эга бўлмаган шахс берган бўлса, қонун қатор ҳуқуқий оқибатларни назарда тутди:

- ариза кўрилмасдан қолдирилади;⁵
- аризани қабул қилиш рад этилади.⁶

Шу сабабли судга ариза билан мурожаат қилишдан олдин фуқаролар аризада кўрсатилган ҳуқуқий муносабатга нисбатан ўзларининг бевосита ҳуқуқий жиҳатдан дахлдорлигини аниқлашлари лозим.

5 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 97-моддасининг 2-банди.

6 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 152-моддаси биринчи қисмининг 7-банди.

2.1.3. Судга мурожаат қилишнинг мақсадга мувофиқ эканлиги

Ҳар бир ишда асосий мақсадни аниқ кўра олиш – ортиқча уринишлардан воз кечиш имконини беради.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг асосий тамойилларидан бири Конституция ва қонунларнинг устуворлигини таъминлаш вазифаларининг давлат томонидан амалга оширилишидир. Мазкур жараёнда қонунийликни таъминлаш барча ҳуқуқий нормаларни бажариш, улар бузилган ҳолатларни аниқлаш, қонун бузилишининг олдини олиш, қонунни бузган кишиларга нисбатан тегишли жавобгарлик чораларини, яъни интизомий, маъмурий, фуқаролик ва жиноий жазони қўллаш тарзида амалга оширилади.

Қонунийликнинг бузилиши фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликларига таъсир кўрсатганда, бузилган ҳуқуқларни ҳимоя қилиш ва тиклаш давлатнинг ваколатларига тааллуқли ҳисобланади. Фуқароларнинг ўз ҳуқуқларини тиклаш ва ҳимоя қилиш юзасидан судга мурожаат қилишлари ушбу жараёнда самарали восита ҳисобланади.

Фуқароларнинг ўз ҳуқуқларини суд орқали ҳимоя қилиш эҳтиёжининг ортиб бориши жамиятда ҳуқуқий маданият юксалиб боришининг асосий белгиларидан бири бўлиб, фуқароларнинг қонунларга ҳурмат ва итоаткорлик руҳида тарбияланишида зарурий омил ҳисобланади. Фуқаролар ўз ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясига эҳтиёж туғилганда турли восита ва кучларни инкор этган ҳолда судга мурожаат қилишлари қонуний йўл ҳисобланади.

Шу билан бирга ҳар доим ҳам судга мурожаат қилиш ҳуқуқини суиистеъмол қилмаслик, асоссиз талаблар билан судга мурожаат қилишдан воз кечиш лозим. Суд амалиётининг таҳлили фуқаролар мурожаатларининг барчаси ҳам асосли эмаслигини кўрсатади.

Судга қилинган мурожаатларнинг асослилиги кўп жиҳатдан фуқаронинг ҳуқуқий маданият даражасига боғлиқ ҳисобланади.

Судга асоссиз талаблар билан мурожаат қилиш ушбу талабларнинг рад қилинишига, мурожаатнинг қониқарсиз яқун топишига, фуқаронинг асоссиз талаб орқасидан вақти ва кучи сарф қилинишига, суд харажатлари кўринишида моддий зарар кўришига олиб келади.

Фуқаролик процессуал қонунчилигида ишни судда кўриш билан боғлиқ харажатлар назарда тутилган бўлиб, ушбу харажатлар тарафларнинг зиммасига юкланади. Айрим тоифадаги аризалар бўйича тарафлар суднинг ҳал қилув қарори билан белгиланадиган ҳолатни муқобил тарзда,

маъмурий тартибда белгилашлари мумкин бўлса-да, ўзаро келишувга эриша олмаганликлари ёки муросага бориш истагининг йўқлиги сабабли судга мурожаат қилишни лозим топишади. Лекин фуқароларнинг ушбу қарори ҳар доим ҳам тўғри бўлмайди. Масалан, эр-хотин биргалиқдаги умумий мол-мулкни бўлиб, ундаги улушларни белгилашга қарор қилишган бўлиб, низоли мулкнинг қиймати 100 000 000 сўмни ташкил этади. Мазкур тоифадаги аризаларни судда кўриш учун ундириладиган давлат божининг қиймати эса низоли мулк баҳосининг 20 фоизини⁷, қайд этилган ҳолатда эса 20 000 000 сўмни ташкил этади.

СУДГА МУРОЖААТ ҚИЛИШНИНГ МАҚСАДГА МУВОФИҚЛИГИНИ ТЕКШИРИШ

- арз қилинаётган талаб бўйича шахснинг ҳақиқатдан ҳам ҳуқуқ ва эркинликлари бузилганми, қонуний манфаатларига зарар етганми?
- арз қилинаётган талаб бўйича амалда низо мавжудми?
- ҳуқуқ бузилиши ҳолати юзасидан шахс ариза билан мурожаат қилишга ваколатлими?
- арз қилинаётган талаблар асослими?
- шахс арз қилаётган талабларни исботловчи далилларга эгами?
- арз қилинаётган талабни маъмурий тартибда ҳал қилиш мумкинми?
- низо юзасидан жавобгар билан музокара ўтказиш масаласи муҳокама қилинганми, арз талабларини ихтиёрий равишда бажариш учун жавобгарга талабнома (муайян ҳолатлар бўйича) юборилганми?
- арз қилинаётган низо бўйича тарафлар келишувга эришишлари, муросага кела олишлари мумкинми?
- арз қилинаётган талаб бўйича даъво муддати ўтказиб юборилмаганми?
- арз қилинган талаб қаноатлантирилган тақдирда амалда ижро қилиш имконияти мавжудми?
- арз қилинаётган талабларнинг моҳияти фуқарога қанчалик даражада тушунарли?

Мол-мулкни бўлиб, улушларни белгилашнинг маъмурий тартиби ҳам мавжуд бўлиб, эр-хотиннинг умумий мол-мулкидаги улушга бўлган мулк ҳуқуқи тўғрисида гувоҳнома уларнинг ёзма аризасига асосан нотариал

⁷ - Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 3 ноябрдаги 533-сонли “Давлат божи ставкалари ҳақида”ги қарори.

тартибда берилиши мумкин.⁸ Бундай гувоҳномани берганлик учун давлат божи миқдори эса энг кам ойлик иш ҳақининг 10 фоизини ташкил этади. Эр-хотиннинг мол-мулкдаги улушларини белгилаш ҳақидаги қарори қатъий бўлгани ҳолда, бундан воз кечмасдан туриб, ушбу жараённи расмийлаштиришда тарафларнинг мурасага келишлари мазкур муносабатнинг судсиз, муқобил тарзда нотариал идора орқали ҳам қисқа муддатда, ҳам кам маблағ сарфлаган ҳолда ҳал қилинишига имкон беради.

Фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ, ишни кўриш натижасига кўра, ҳал қилув қарори қайси тарафнинг фойдасига чиқарилган бўлса, суд шу тарафга иккинчи тарафдан, гарчи бу тараф давлат даромадига тушадиган суд харажатларини тўлашдан озод этилган бўлса-да, иш бўйича қилинган ҳамма харажатларни ундириб беради.⁹

2.1.4. Фуқаролар ва юридик шахслар манфаатида судга ариза билан мурожаат қилиш ваколатига эга бўлган идора ва ташкилотлар

Давлат органлари ва ташкилотлар, шунингдек прокурорлар фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳимоясида судга ариза билан мурожаат қилишга ҳақлидирлар.

Давлат органлари ва ташкилотлар ҳар қандай ариза билан судга мурожаат қилишга ҳақли бўлган прокурордан фарқли равишда фақатгина қонун билан ўзларига берилган ваколат доирасида судга мурожаат қиладилар. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси “Истеъмомчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонуннинг 24, 25-моддаларига кўра истеъмомчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мақсадида жойлардаги ҳокимият органлари, Ўзбекистон Республикасининг Хусусийлаштириш, монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси ва унинг жойлардаги идоралари истеъмомчилар ҳуқуқлари ҳимоясида судга мурожаат қилишлари мумкин.

Ўзбекистон Республикасининг “Касаба уюшмалари, улар фаолиятининг ҳуқуқ ва кафолатлари” тўғрисидаги Қонунининг 11-моддасига кўра, касаба уюшмалари меҳнаткашларнинг меҳнат ҳуқуқлари ҳимоясида судга ариза билан мурожаат қилишга ҳақлидирлар.

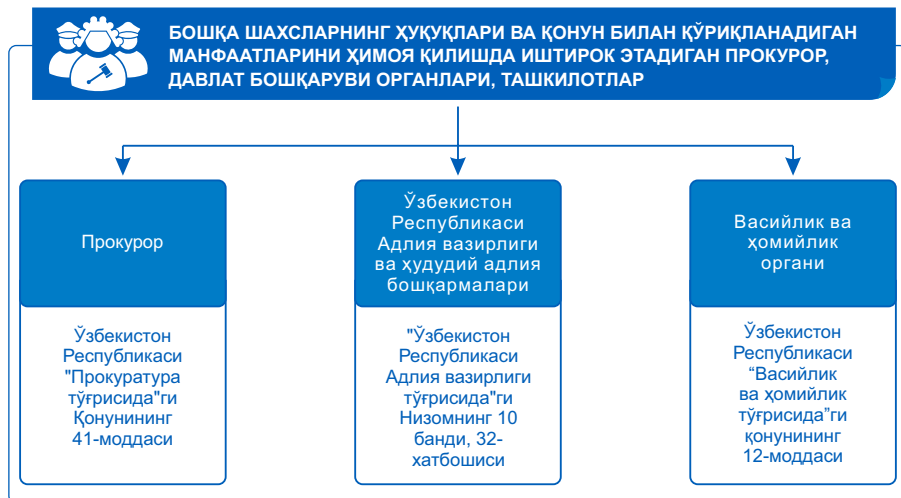
Ўзбекистон Республикасининг “Фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги Қонунининг 14-моддасига кўра, фуқаролар йиғини

8 - Нотариуслар томонидан нотариал ҳаракатларни амалга ошириш тартиби тўғрисидаги Йўриқноманинг 22-боби.

9 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 116-моддасининг 1-қисми.

оқсоқоли судга фуқарони спиртли ичимликларни, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни суиистеъмол қилганлик учун муомала лаёқати чекланган ёки руҳий ҳолати бузилганлиги (руҳий касаллиги ёхуд ақлий заифлиги) сабабли муомалага лаёқатсиз деб топиш ҳақида ариза билан мурожаат қилишга ҳақли.

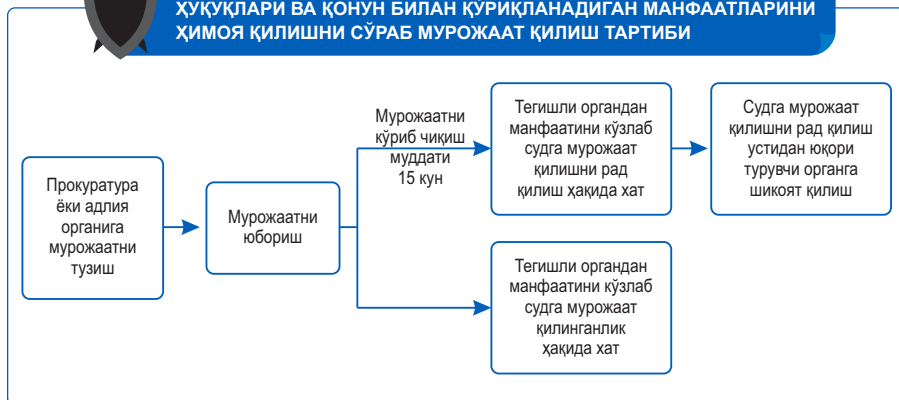
Фуқаро манфаатларида судга мурожаат қилишда кенг ваколатларга эга идоралардан бири васийлик ва ҳомийлик органлари бўлиб, улар судга: никоҳ ёшига етмаган шахс билан тузилган, шунингдек, никоҳ тузишга монелик қиладиган ҳолатлар мавжуд бўлганда тузилган никоҳни ҳақиқий эмас деб топиш ҳақида, ота-оналик ҳуқуқини чеклаш ва маҳрум қилиш ҳақида, ота ёки онадан вояга етмаган фарзанд манфаатларида алимент ундириш ҳақида, фарзандликка олишни бекор қилиш ҳақида ариза билан мурожаат қилишга ваколатлидирлар.

Ота-оналик ҳуқуқидан марҳум қилиш ҳақида судга ариза билан мурожаат қилишга, шунингдек, вояга етмаганлар иши бўйича комиссиялар, етим болалар ва ота-она қарамоғидан четда қолган болалар муассасалари, қонунда вояга етмаган болалар ҳимоясини амалга оширувчи бошқа муассасалар ваколатлидирлар.

Юқорида қайд этилганидек, прокурор шахс манфаатларида ҳар қандай ариза билан судга мурожаат қилишга ваколатли бўлиб, агар даъвогар рози бўлмаса, прокурор ўзи арз қилган талабларнинг асосини ёки предметини ўзгартиришга, даъво талабларининг миқдорини кўпайтириш ёхуд камайтиришга ҳақли эмас.

ПРОКУРАТУРА ВА АДЛИЯ ОРГАНЛАРИГА БУЗИЛГАН ХУҚУҚЛАРИ ВА ҚОНУН БИЛАН ҚҶРИҚЛАНАДИГАН МАНФААТЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШНИ СЎРАБ МУРОЖААТ ҚИЛИШ ТАРТИБИ

Прокурорнинг бошқа шахснинг ҳуқуқини ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш учун берган ўз аризасидан воз кечиши, бу шахсни суддан Фуқаролик процессуал кодексининг 104-моддаси қоидаларига риоя этган ҳолда ишни мазмунан қўриб чиқишни талаб қилиш ҳуқуқидан маҳрум этмайди.¹⁰

2.1.5. Муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган шахслар тушунчаси, уларнинг манфаатида судга мурожаат қилиш тартиби

Фуқаронинг ўз ҳаракатлари билан фуқаролик ҳуқуқларига эга бўлиш ва уларни амалга ошириш, ўзи учун фуқаролик бурчларини вужудга келтириш ва уларни бажариш лаёқати (муомала лаёқати) у вояга етгач, яъни ўн саккиз ёшга тўлгач тўла ҳажмда вужудга келади.¹¹

Фуқаронинг муомалага лаёқатсизлиги эса унинг ўз ҳаракатлари билан фуқаролик ҳуқуқларига эга бўлиш ва уларни амалга ошириш, ўзи учун фуқаролик бурчларини вужудга келтириш ва уларни бажариш лаёқатига эга эмаслигини англатади.

Руҳий касаллиги ёки ақли заифлиги оқибатида ўз ҳаракатларининг аҳамиятини тушуна олмайдиган ёки уларни бошқара олмайдиган фуқарони суд қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилган тартибда муомалага лаёқатсиз деб топиши мумкин ва бундай фуқарога васийлик белгиланади.

10 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 47-моддаси.

11 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 22-моддаси.

Муомалага лаёқатсиз деб топилган фуқаро номидан битимларни унинг васийи амалга оширади.¹²

Фуқаро муомала лаёқатининг чекланганлиги деганда унинг спиртли ичимликларни ёки гиёҳвандлик воситаларини суиистеъмом қилиши натижасида ўз оиласини оғир моддий аҳволга солиб қўйиши оқибатида унга ҳомийлик тайинланиши, майда маиший битимлардан бошқа битимларни ҳомийнинг розилиги билангина тузиши мумкинлиги англашилади.

Қонунга мувофиқ муомала лаёқати чекланган деб топилган фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатлари судда уларнинг ҳомийлари томонидан ҳимоя қилинади.

Қонун фуқарони муомалага лаёқатсиз деб топиш оқибатида бундай фуқарога васийлик белгилашни назарда тутган бўлиб, бундай шахснинг ҳуқуқ ва манфаатлари судда унинг васийи томонидан ҳимоя қилинади.

§ 2.2. ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИ БЎЙИЧА СУДЛАРНИНГ СУДЛОВИГА ТААЛЛУҚЛИ ИШЛАР

2.2.1. Фуқаролик ишлари бўйича судларнинг судловига тааллуқли ишлар

Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигига мувофиқ, ҳуқуққа оид ишлар ва ҳуқуққа оид низоларни ҳал қилиш турли идораларнинг ваколатларига киради. Мазкур идоралар биринчи навбатда суд ҳокимиятини амалга оширувчи давлат органлари: умумий юрисдикция судлари ва хўжалик судлари, қонунда назарда тутилган айрим ҳолатларда ижро ҳокимияти идораларидир.¹³

Фуқаронинг ҳуқуққа оид иш ёки низо бўйича мурожаатининг фуқаролик судларига тааллуқли бўлишининг энг асосий шarti ҳуқуқий муносабат тарафларининг ҳеч бўлмаганда биттасининг фуқаро эканлигидир (қонунда бундай низоларни ҳал қилиш хўжалик суди ёки бошқа органларга топширилган ҳоллар бундан мустасно).

Шу билан бирга Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 279-моддасида белгиланган алоҳида иш юритиш тартибида

12 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 30-моддаси.

13 - Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик процессуал кодексига шарҳлар.

кўриладиган ишлар, шунингдек, қонун билан ваколатига берилган бошқа ишлар фуқаролик ишлари бўйича судларга тааллуққидир.

Қонунда фуқаролик ишлари бўйича судларга тааллуққили мурожаатлар тоифаларининг қатъий доираси белгиланмаган ва чегараланмаган бўлиб, фуқаро бузилган ёки низолашилаётган ҳуқуқи, манфаатларига тааллуққили ҳар қандай масала билан судга мурожаат қилиши мумкин (қонунда назарда тутилган айрим чеклашларни инобатга олган ҳолда).

Фуқаролик процессуал қонунчилиги фуқаролик суд ишларини юритишнинг буйруқ тартибидаги ишлар, даъво тартибидаги ишлар, органлар ва мансабдор шахсларнинг хатти-ҳаракатлари (қарорлари) устидан шикоятлар бўйича ишлар, алоҳида тартибда кўриладиган ишлар кўринишидаги турларини назарда тутлади.

Фуқаролик ишлари бўйича судга тааллуққили асосий талаблар қуйидагилардан иборат:

Даъво тартибида кўриладиган талаблар —

- а) *битимларга оид низолар, шу жумладан:*
- битимларни ҳақиқий эмас деб топиш ҳақида;
 - битимларни ҳақиқий деб топиш ҳақида;
- б) *мулк ҳуқуқига оид низолар, шу жумладан:*
- ўзганинг ер участкасидан чекланган тарзда фойдаланиш ҳуқуқи билан боғлиқ низолар;
 - мол-мулкка эгалик ҳуқуқини белгилашга оид низолар;
 - умумий мол-мулкка эгалик қилиш ва тасарруф этиш билан боғлиқ низолар;
 - умумий мулкни тақсимлаш ва ундан улуш ажратиш ҳақидаги низолар;
 - мол-мулкни ҳимоя қилиш билан боғлиқ низолар;
- в) *мажбуриятларни бузишдан келиб чиқадиган низолар, шу жумладан:*
- неустойка ёки зарар ундириш ҳақида;
 - гаров муносабатларига оид, хусусан, ундирувни гаровга қўйилган мол-мулкка қаратиш ҳақида;
 - кафиллик шартномасидан келиб чиқадиган низолар бўйича даъволар;
 - кафолатдан келиб чиқадиган низолар;
 - закат билан таъминланган мажбуриятни бажармаслик оқибатида келиб чиқадиган низолар;

– шартномаларни бекор қилиш ёки ўзгартиришга оид низолар (уларни бекор қилиш, ўзгартириш ёки ҳақиқий эмас деб топиш ҳақида);

– зарарни ундириш, хусусан, моддий ва маънавий зарар ундириш ҳақидаги даъволар;

г) *интеллектуал мулк ҳуқуқига, шу жумладан:*

– муаллифлик ҳуқуқига оид низолар;

– саноат мулкига бўлган ҳуқуққа оид низолар;

– ўсимликларнинг янги навлари ва ҳайвонларнинг янги зотларига бўлган ҳуқуққа оид низолар;

д) *ворислик ҳуқуқига оид низолар, шу жумладан:*

– нолойиқ ворисларни меросдан четлатиш ҳақидаги низолар;

– васиятномани ҳақиқий эмас деб топишга оид низолар;

– меросни тақсимлашга оид низолар;

– меросдан мажбурий улуш олишга оид низолар;

– мерос таркибига кирадиган мол-мулкни олишда имтиёзли ҳуқуққа оид низолар;

– мерос гувоҳномасини ҳақиқий эмас деб (қисман) топишга оид низолар;

е) *уй-жой муносабатларига оид низолар, шу жумладан:*

– уй-жойдан фойдаланиш тартибини белгилаш ҳақидаги низолар;

– уй-жойдан фойдаланиш ҳуқуқини белгилаш ва фойдаланиш ҳуқуқини йўқотган деб топиш ҳақидаги низолар;

– уй-жойдан кўчириш ҳақидаги низолар (бошқа турар-жой берган ёки бермаган ҳолда);

– хизмат уй-жойларидан кўчириш ҳақидаги низолар (бошқа турар-жой берган ёки бермаган ҳолда);

– турар жой аренда шартномаси билан боғлиқ низолар;

– турар жойлар ва яшаш учун мўлжалланмаган жойлар мулкдорларининг кўп квартиралари уйдаги умумий мол-мулкка бўлган ҳуқуқини амалга ошириш билан боғлиқ низолар;

ж) *меҳнат муносабатларига оид низолар, шу жумладан:*

– ишга тиклаш тўғрисидаги низолар;

– меҳнат шартномасини бекор қилиш вақти ва асослари таърифини ўзгартириш тўғрисидаги низолар;

– иш ҳақи ундириш ҳақидаги низолар;

– мажбурий прогул ёки кам ҳақ тўланадиган ишни бажарган вақт учун ҳақ тўлашга доир низолар;

– меҳнат вазифаларини бажариши муносабати билан ходимнинг соғлиғига шикаст етказилгани оқибатидаги зарарни (шу жумладан

маънавий зарарни) ёки унинг мол-мулкига етказилган зарарни ундириш ҳақидаги низолар;

– ишга қабул қилишни ғайриқонуний равишда рад этганлик бўйича низолар;

– давлат ижтимоий суғуртаси ҳамда пенсия таъминоти билан боғлиқ низолар;

з) *оила муносабатларига оид низолар, шу жумладан:*

– никоҳ шартномасини ҳақиқий эмас деб топиш ҳақидаги низолар;

– никоҳдан ажратиш ҳақидаги низолар;

– никоҳни ҳақиқий эмас деб топиш ҳақидаги низолар;

– ота-она ва бошқа қариндошларнинг бола билан кўришиш ҳуқуқига оид низолар;

– ота-оналик ҳуқуқини ҳимоя қилишга оид низолар;

– ота-оналик ҳуқуқини чеклаш ёки маҳрум қилишга оид низолар;

– ота-оналик ҳуқуқини тиклаш ҳақидаги низолар;

– ота-оналик ҳуқуқи чекланишини бекор қилиш ҳақидаги низолар;

– ота-онанинг вояга етмаган болаларига таъминот бериши ҳақидаги низолар;

– эр-хотиннинг ва собиқ эр-хотиннинг алимент мажбуриятлари билан боғлиқ низолар;

– қариндошлар ва бошқа шахсларнинг алимент мажбуриятлари билан боғлиқ низолар;

– фарзандликка олишни бекор қилиш билан боғлиқ низолар.

Шикоят тартибида иш юритиш бўйича талаблар –

– давлат органлари ва бошқа органлар, шунингдек, мансабдор шахсларнинг хатти-ҳаракатлари (қарорлари)ни ғайриқонуний деб топиш ҳақида;

– давлат органлари ва бошқа органлар, шунингдек, мансабдор шахсларнинг зиммасига муайян мажбуриятларни юклаш ҳақида;

– нотариал ҳаракат нотўғри бажарилганлиги ёки уни бажариш рад этилганлиги ҳақидаги шикоятлар;

– фуқаролик ҳолати актларини қайд этишдаги нотўғрилиқлар устидан шикоятлар.

Алоҳида иш юритиш тартибида кўриладиган талаблар –

и) *юримдик аҳамиятга эга бўлган фактларни белгилаш тўғрисидаги аризалар, шу жумладан:*

– қариндошлиқ фактини белгилаш ҳақида ариза;

– қарамоғида эканлиги фактини белгилаш ҳақида ариза;

– оталикни тан олиш (белгилаш) фактини, боланинг у ёки бу онадан туғилганлиги фактини, шунингдек, туғилган вақтини белгилаш ҳақида ариза;

– болаликка олиш, никоҳ, ажралиш ва ўлимнинг қайд этилганлик фактини белгилаш ҳақида ариза;

– ҳужжатларнинг тегишлилиги фактини белгилаш ҳақида ариза;

– бахтсиз ҳодиса фактини белгилаш ҳақида ариза;

– иморатга хусусий мулк ҳуқуқи асосида эгалик қилиш фактини белгилаш ҳақида ариза;

– меросни қабул қилиш ва мероснинг очилиш жойи фактини белгилаш ҳақида ариза;

– меҳнат фаолияти даврлари фактини белгилаш ҳақида ариза;

к) *болани фарзандликка олиш тўғрисида ариза;*

– фуқарони бедарак йўқолган деб топиш ва фуқарони ўлган деб эълон қилиш тўғрисидаги ариза;

– фуқарони муомала лаёқати чекланган ёки муомалага лаёқатсиз деб топиш тўғрисидаги ариза;

– шахсни ғайриихтиёрий тартибда психиатрия стационарига ётқизиш ёки унинг ушбу муассасада ётиши муддатини узайтириш тўғрисида ариза;

– шахсни сил касаллигига қарши кураш муассасасининг ихтисослаштирилган бўлимига ғайриихтиёрий тартибда ётқизиш тўғрисида ёки унинг ушбу муассасада ётиши муддатини узайтириш тўғрисида ариза;

– мол-мулкни (ашёни) эгасиз деб топиш тўғрисида ариза;

– тақдим этувчига деб берилган ҳужжатлар йўқолган тақдирда, улар бўйича ҳуқуқларни тиклаш тўғрисида ариза.

Буйруқ тартибида иш юритишдаги талаблар –

– нотариал тасдиқланган битимга асосланган низосиз талаблар бўйича аризалар;

– ёзма битимга асосланган ва қарздор томонидан тан олинган, шу жумладан, коммунал хизматлар тўлови бўйича қарзни ундириш ҳақидаги талаблар бўйича аризалар;

– вояга етмаган болалар учун алиментлар ундириш ҳақидаги, оталикни белгилаш билан ёки учинчи шахсларни жалб этиш зарурати билан боғлиқ бўлмаган талаблар бўйича аризалар;

– ҳисобланган, лекин ходимга тўланмаган иш ҳақини ва унга тенглаштирилган тўловларни ундириш ҳақидаги талаблар бўйича аризалар;

– фуқаролардан солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича қарзларни ундириш ҳақидаги талаблар бўйича аризалар.

Фуқаролик ишлари бўйича судларга тааллуқли талабларнинг юқорида келтирилган рўйхати қатъий бўлмасдан, суд амалиётида энг кўп учрайдиган талаблар келтирилган. Аризачилар манфаатларига тааллуқли қонунда кўрсатилган бошқа ҳар қандай талаб билан ҳам судга мурожаат қилишга ҳақлидирлар.

2.2.2. Ариза топшириладиган судни аниқлаш масаласи. Судловга тааллуқлилиқ

Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ, судловга тааллуқлилиқ аризаларнинг тегишлилиги бўйича умумий юрисдикция судларидаги тақсимотидир.

Судловга тааллуқлилиқ талабларининг бузилиши фуқаролик процессуал қонунчилигида муайян оқибатларни назарда тутати. Хусусан, Фуқаролик процессуал кодексининг 152-моддаси 1-қисми 5-бандига кўра, иш шу суднинг судловига тааллуқли бўлмаса, суд аризани қабул қилишни рад этади.

Фуқароларнинг аризаларни судга топширишда судловга тааллуқлилиқ қоидаларига риоя қилишлари ортиқча вақт йўқотиш ва сансалорлик ҳолатларининг олдини олади, мурожаатнинг ўз вақтида ва самарали ҳал этилишини таъминлашда аҳамиятли омил ҳисобланади.

Фуқаролик процессуал қонунчиликда белгиланган умумий қоидаларга кўра, **аризалар жавобгар доимий яшаб турган ёки доимий машғул бўлган жойдаги судга берилади.**

Ташкилотларга нисбатан ариза уларнинг органлари жойлашган ҳудуддаги судга берилади.¹⁴

Ушбу қоидага мувофиқ, судловга ҳудудийлик бўйича тааллуқлилиқ жавобгарнинг яшаш жойи билан белгиланади.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 21-моддасига кўра, фуқаронинг доимий ёки асосан яшаб турган жойи унинг яшаш жойи ҳисобланади.

Вояга етмаган, ўн тўрт ёшга тўлмаган шахсга ёки ҳомийлик остидаги шахсга нисбатан даъво берилганда, яшаш жойи деб уларнинг қонуний вакиллари – ота-онаси, фарзандликка олувчилар ва ҳомийлар яшаш жойи ҳисобланади.

14 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 145-моддаси.

Озодликдан маҳрум қилиш жазосига ҳукм қилинган шахсларнинг жазоларни ўташ жойи яшаш жойи ҳисобланмайди ҳамда бундай шахсларга нисбатан даъволар уларнинг охириги яшаш жойи бўйича тақдим этилади.¹⁵

Ташкилотлар жойлашган жой деб улар давлат рўйхатиغا олинган ҳудуд ҳисобланади. Ташкилотлар жойлашган жой бўйича арз қилишнинг имкони бўлмаса, ташкилотнинг асосий мулки жойлашган жойи бўйича судга мурожаат қилинади.

Жавобгарнинг яшаш жойини кўрсатиш даъвогарнинг мажбурияти бўлиб, бунга риоя қилмаслик даъво аризасининг ҳаракатсиз қолдирилишига асос бўлади.

Шу билан бирга судловга тааллуқлилиқнинг алоҳида қоидалари ҳам мавжуддир.

Даъво ишларини юритишда қонун даъвогарнинг танлаши бўйича судловга тааллуқлилиқка йўл қўяди.

Бунга кўра, яшаш жойи номаълум бўлган жавобгарга нисбатан даъволар унинг мол-мулки турган жойда ёки унинг сўнги яшаган жойида тақдим этилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикасида яшаш жойига эга бўлмаган жавобгарга нисбатан даъволар Ўзбекистон Республикасида унинг мол-мулки турган жойда ёки маълум бўлган сўнги яшаш жойида тақдим этилиши мумкин.

Даъвогар алимент ундириш тўғрисидаги, оталиқни белгилаш ҳақидаги ва майиб бўлганлик ёки соғлиққа бошқача тарзда шикаст етганлик ёхуд боқувчининг ўлими натижасида кўрилган зарар ўрнини қоплаш тўғрисидаги даъволарни ўзи яшаб турган жойда ҳам тақдим этиши мумкин.

Ижро қилиш жойи кўрсатилган шартномалардан келиб чиқадиган даъволар шартномани ижро қилиш жойида ҳам тақдим этилиши мумкин.

Фуқаронинг ёки юридик шахснинг мол-мулкига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш тўғрисидаги даъволар зарар етказилган жойда ҳам тақдим этилиши мумкин.

Юридик шахснинг филиали фаолиятдан келиб чиқадиган даъволар филиал жойлашган манзилда ҳам тақдим этилиши мумкин.

Турли жойларда яшовчи ёки турувчи бир неча жавобгарга нисбатан ёки юридик шахс бўлиб, турли манзилда жойлашган жавобгарларга нисбатан

15 - Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми "Судлар томонидан никоҳдан ажратишга оид ишлар бўйича қонунчилиқни қўллаш амалиёти тўғрисида"ги қарори 7-бандининг 1-хатбошиси.

талаб даъвогарнинг танлаши бўйича жавобгарлардан бири яшайдиган ёки турган жойда тақдим этилади.

Ғайриқонуний ҳукм қилиш, ғайриқонуний равишда жиноий жавобгарликка тортиш, эҳтиёт чораси сифатида ғайриқонуний қамоққа олиш ёхуд маъмурий қамоққа олиш ёки ахлоқ тузатиш ишлари тарзидаги маъмурий жазони ғайриқонуний қўллаш натижасида фуқарога етказилган зарар ўрнини қоплаш билан боғлиқ бўлган меҳнат, пенсия ва уй-жойга доир ҳуқуқларни тиклаш, мол-мулкни ёки унинг қийматини қайтариб бериш тўғрисидаги даъволар даъвогарнинг яшаш жойида ҳам тақдим этилиши мумкин.

Агар даъвогарнинг вояга етмаган болалари борлиги, шунингдек, ногиронлиги ёки оғир касаллиги туфайли у жавобгар яшаб турган жойдаги фуқаролик ишлари бўйича туманлараро, туман (шаҳар) судига боришга қийналса, никоҳни бекор қилиш тўғрисидаги даъволар даъвогарнинг яшайдиган жойида тақдим этилиши мумкин.

Бедарак йўқолган деб ёхуд руҳий ҳолатининг бузилганлиги (руҳий касаллиги ёки ақли заифлиги) сабабли муомалага лаёқатсиз деб топилган шахслар, шунингдек, уч йилдан кам бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган шахслар билан никоҳни бекор қилиш ҳақидаги даъволар, даъвогарнинг хоҳишига қараб, унинг яшаш жойида кўрилиши мумкин.¹⁶

Қонун шунингдек ишларни кўриб чиқишни ҳамда суд қарорларининг амалда ижросини осонлаштириш мақсадида судловга тааллуқлилиқнинг алоҳида ҳолларини белгилайди.

Иморатга бўлган ҳуқуқ, мол-мулкни хатлашдан чиқариш ҳақидаги, ер майдонидан фойдаланиш тартибини белгилаш тўғрисидаги даъволар иморат, мол-мулк ёки ер майдони жойлашган ҳудуддаги суднинг судловига тааллуқлидир.

Мерос қолдирувчининг кредиторлари мерос ворислар томонидан қабул қилингунига қадар тақдим этган даъволар мерос мол-мулк ёки унинг асосий қисми жойлашган ҳудуддаги суднинг судловига тегишлидир.

Йўловчи, багаж ёки юк ташиш шартномаларидан юк ташувчиларга нисбатан келиб чиқадиган даъволар белгиланган тартибда талаб қўйилган транспорт ташкилотининг органи жойлашган ҳудудда тақдим этилади.¹⁷

Қонун тарафлар ўзаро келишиб, муайян иш учун ҳудудий судловга тааллуқлилиқни ўзгартиришлари мумкинлигини белгилайди.

16 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 145-моддаси.

17 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 242-моддаси.

Бунда Фуқаролик процессуал кодексининг 242-моддасида белгиланган судловга тааллуқлиликнинг алоҳида ҳоллари тарафларнинг келишуви билан ўзгартирилиши истисно этилади.

Қоида тариқасида тарафлар шартнома тузишда ушбу шартнома бўйича низо келиб чиққан тақдирда судловга тааллуқлилик бўйича келишувни белгилайдилар. Келишилган судловга тааллуқлилик бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига зиён етказса, суд томонидан ҳақиқий эмас деб топилиши мумкин, бунда судловга тааллуқлиликнинг умумий қоидалари қўлланилади.

Фуқаролик процессуал кодексининг 214-моддасига мувофиқ, қарши даъво ўзининг судловга тааллуқлигидан қатъи назар, дастлабки даъво кўриладиган жойдаги судда тақдим этилади.

Мазкур кодекснинг 245-моддасига мувофиқ, жиноят ишидан келиб чиқадиган фуқаролик даъвоси, агар жиноят иши кўрилаётганда арз қилинмаган ёки ҳал этилмаган бўлса, фуқаролик суд ишларини юритиш тартибида кўриш учун фуқаролик ишларининг судловга тааллуқлигига доир умумий қоидаларга биноан тақдим этилади.

Шикоят тартибида иш юритишда судловга тааллуқлилик қоидаларига кўра, шикоят фуқаронинг хоҳишига кўра ўзи яшаб турган жойдаги судга ёки давлат органи ва бошқа орган ёхуд мансабдор шахснинг иш жойи жойлашган ҳудуддаги судга берилади.¹⁸

Шунингдек процессуал қонунчиликка мувофиқ:

- **юримдик аҳамиятга эга бўлган фактларни белгилаш** тўғрисидаги ишлар бўйича аризалар аризачи яшаб турган жойдаги судга (Фуқаролик процессуал кодексининг 284-моддаси);

- **фарзандликка олиш** тўғрисидаги ариза болани фарзандликка олишни истаган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари томонидан фарзандликка олинаётган боланинг яшаш (турган) жойидаги фуқаролик ишлари бўйича туманлараро, туман (шаҳар) судига;

- Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлган болани фарзандликка олишни истаган Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида доимий яшовчи Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари ёки фуқаролиги бўлмаган шахслар фарзандликка олиш тўғрисидаги аризани фарзандликка олинаётган боланинг яшаш (турган) жойидаги тегишинча Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий судига, фуқаролик ишлари бўйича вилоят ёки Тошкент шаҳар судига (Фуқаролик процессуал кодексининг 285¹-моддаси);

18 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 267-моддаси.

- **фуқарони бедарак йўқолган деб топиш ёки фуқарони ўлган деб эълон қилиш** тўғрисидаги ариза уни берувчи шахснинг яшаш жойидаги судга (Фуқаролик процессуал кодексининг 286-моддаси);

- **фуқарони муомала лаёқати чекланган ёки муомалага лаёқатсиз деб топиш** тўғрисидаги ариза мазкур фуқаро яшаб турган жойдаги, агар бу шахс даволаш муассасасига жойлаштирилган бўлса, мазкур муассаса жойлашган ҳудуддаги судга (Фуқаролик процессуал кодексининг 291-моддаси);

- **шахсни ғайриихтиёрий тартибда психиатрия стационарига ётқизиш тўғрисидаги ёки унинг стационарда ётиши муддатини узайтириш** тўғрисидаги ариза психиатрия муассасаси жойлашган ердаги судга (Фуқаролик процессуал кодексининг 297¹-моддаси);

- **сил касаллигининг юқумли шаклига чалинган шахсни сил касаллигига қарши кураш муассасасининг ихтисослаштирилган бўлимига ғайриихтиёрий тартибда ётқизиш тўғрисидаги ёки унинг ушбу муассасада ётиши муддатини узайтириш** ҳақидаги ариза мазкур шахс диспансер ҳисобида турган ёхуд даволанаётган сил касаллигига қарши кураш муассасаси жойлашган ердаги ёки унинг яшаш (турган) жойидаги судга (Фуқаролик процессуал кодексининг 297⁴-моддаси);

- **мол-мулкни (ашёни) эгасиз деб топиш** ҳақидаги ариза молия органи ёки бошқа ваколатли орган томонидан мол-мулк (ашё) турган жойдаги судга (Фуқаролик процессуал кодексининг 298-моддаси);

- **тақдим этувчига деб берилган ҳужжатлар йўқолган тақдирда** улар бўйича ҳуқуқларни тиклаш ҳақидаги ариза тақдим этувчига деб ҳужжат берган муассаса жойлашган ҳудуддаги судга берилади (Фуқаролик процессуал кодексининг 301-моддаси).

§ 2.3. СУДГА ТОПШИРИЛАДИГАН АРИЗАНИ ТАЙЁРЛАШ

2.3.1. Арз қилинадиган талаб турини аниқлаш

Судга мурожаат қилишда арз қилинадиган талаб турини аниқлаш муҳим аҳамият касб этади. Зеро, аризаларни уларнинг тоифасидан келиб чиққан ҳолда судда кўришнинг ўзига хос хусусиятлари ва талаблари процессуал қонунчиликда берилган бўлиб, уларга риоя қилиш мақсадга мувофиқдир, чунки талабнинг тез ва самарали ҳал этилишига аввало талаб тури тўғри

танланганлиги муҳим омилдир. Процессуал қонунчилик талабларига кўра, шахс томонидан судга мурожаат қилишда арз қилинган талаб турининг нотўғри танланганлиги талабнинг асоссиз эканлигини англатмайди ҳамда ушбу мурожаат (ариза)ни қабул қилиш рад қилинган ёки ариза кўрмасдан қолдирилган тақдирда ҳам шахснинг такроран судга мурожаат қилишини истисно этмайди.

Шунингдек, шахс томонидан арз қилинган талаб турининг тўғри танланиши давлат божи тўловини тўғри белгилашда, аризанинг тўғри тузилишида ҳам аҳамиятлидир. Зеро, даъво тартибидаги ишлар бўйича судга мурожаат қилувчи шахс “даъвогар”, деб аталса, фуқаролик суд ишларини юритишнинг қолган турларида “аризачи” деб юритилади.

Фуқаролик процессуал қонунчилигига кўра, бир аризада ўзаро боғлиқ бўлган бир неча талаблар кўрсатилиши мумкин.

Аризада бир неча талабларнинг бирлаштирилиши учун қуйидаги асосларнинг мавжуд бўлиши талаб қилинади:

- талаблар бир хил моддий-ҳуқуқ муносабатларидан келиб чиқиши лозим;

- талаблар ўзаро боғлиқ бўлиши лозим.

Ўзаро боғлиқ бўлган бир неча талаб даъвогар томонидан ариза тақдим этишда келтирилиши лозим. Масалан, мол-мулкни бўлиш, улушларни белгилаш ҳамда улушни пул кўринишида ажратиш, ёки уйга киритиш ва фойдаланиш ҳуқуқини белгилаш каби.

Фуқаролик процессуал кодексининг 157-моддасига кўра, агар аризани қабул қилаётган судья талабларни алоҳида кўришни мақсадга мувофиқ деб топса, бирлаштирилган талаблардан бирини ёки бир нечасини алоҳида иш юритиш учун ажратишга ҳақли.

Бир неча даъвогар томонидан ёки бир неча жавобгарга нисбатан талаблар тақдим этилса, аризани қабул қилаётган судья, агар талабларни алоҳида кўриб чиқишни мақсадга мувофиқ деб топса, улардан бири ёки бир нечасини алоҳида иш юритиш учун ажратишга ҳақли.

2.3.2. Аризани ёзиш тартиби, унинг мазмунига қўйиладиган талаблар

Фуқаролик процессуал қонун талабларига кўра судда фуқаролик ишлари ёзма шаклда, шу жумладан ахборот тизими орқали электрон шаклда ариза бериш йўли билан қўзғатилади.

Судга ариза топширишда Фуқаролик процессуал кодексининг 149-моддасида белгиланган аризанинг мазмунига қўйилган талабларга риоя қилиниши лозим.

Судга топшириладиган ариза даъвогар ёки унинг вакили томонидан имзоланади. Агар ариза вакил томонидан берилган бўлса, аризага ишончнома ёки унинг ваколатини тасдиқловчи бошқа ҳужжат илова қилиниши лозим.

**ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИНИНГ 149-МОДДАСИГА
КЎРА АРИЗАДА ҚЎЙИДАГИЛАР КЎРСАТИЛИШИ ЛОЗИМ:**

- 1) ариза бериладиган суднинг номи;
- 2) даъвогарнинг номи (фамилияси, исми ва отасининг исми) ва яшаш жойи, агар даъвогар ташкилот бўлса, унинг номи ва қаерда жойлашганлиги, шунингдек, агар ариза вакил томонидан бериладиган бўлса, вакилнинг номи (фамилияси, исми ва отасининг исми) ва манзили;
- 3) жавобгарнинг номи (фамилияси, исми ва отасининг исми), яшаш жойи ёки агар жавобгар ташкилот бўлса, унинг номи ва қаерда жойлашганлиги;
- 4) даъвогарнинг талаби;
- 5) агар даъвоғи баҳолаш лозим бўлса, унинг баҳоси;
- 6) даъвогар ўзининг талабларига асос қилиб кўрсатаётган ҳолатлар ва бу ҳолатларни тасдиқлайдиган далиллар;
- 7) аризага илова қилинган ҳужжатларнинг рўйхати.

Бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида прокурор, давлат бошқаруви органлари, ташкилотлар ёки айрим фуқаролар томонидан бериладиган аризаларда, шу моддада санаб ўтилган маълумотлардан ташқари, ариза кимнинг манфаатини кўзлаб берилган бўлса, ўша шахснинг номи (фамилияси, исми ва отасининг исми) ва манзили кўрсатилиши лозим.

Фуқаролик процессуал қонунчилигининг асосий тамойилларидан бири бу ишни кўришнинг бевоситалиги, яъни суд мажлисини бевосита тарафлар иштирокида кўришдир. Процессуал қонунчилик талаблари ишни тарафларни суд мажлисининг жойи ва вақти ҳақида хабардор қилган ҳолда кўриш лозимлигини назарда тутди. Шу сабабли, суд тарафлар билан боғланиш имконига эга бўлиши мумкин бўлган барча зарурий маълумотлар, хусусан, аризачининг, агарда аризачи бундай маълумотга эга бўлса қолган тарафларнинг ҳам телефон рақамлари, мавжуд бўлса электрон манзиллари (e-mail) аризада кўрсатилиши мақсадга мувофиқдир.

Судга арз қилинадиган талабнинг туридан келиб чиққан ҳолда процессуал қонунчиликда аризаларда қўшимча равишда кўрсатилиши лозим бўлган ҳолатлар белгиланган бўлиб, қўлланмадаги мавзуларда бу борада қўшимча тушунтиришлар келтирилган.

2.3.3. Даъво аризаси тушунчаси, даъво тартибида иш юритиш

Даъво аризаси фуқаролик ишлари бўйича манфаатдор шахснинг иш қўзғатиш ҳақидаги аризаси бўлиб, суд томонидан даъво тартибида иш юритиш учун асос ҳисобланади.

“Даъво” асли арабча сўз бўлиб, ўз ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя этиш ҳақида суд орқали ёки бошқа йўллар билан қўйилган талабдир.¹⁹ Юридик адабиётларда даъво тушунчасига қуйидагича таъриф берилган: даъво – бу низоли ҳуқуқий муносабатда иштирок этувчи тарафлар ўртасидаги ҳуқуқ тўғрисидаги низоли процессуал тартибда кўриб, ҳал қилиб бериш тўғрисидаги судга қилинган талабдир.²⁰

Даъво тартибидаги ишларнинг ўзига хос хусусияти шундаки, тарафлар ўзаро тенг бўлган фуқаролик, меҳнат, оила, уй-жой ва бошқа ҳуқуқий муносабатларга доир низолар бўйича бузилган ҳуқуқ ёки қонуний манфаатларни ҳимоя қилиш учун судга мурожаат қиладилар.

Даъво тартибида кўриладиган ишлар ўзининг қуйидаги хусусиятлари билан бошқа турдаги фуқаролик ишларини юритишдан фарқланади:

- мазкур тоифадаги ишларда даъвогар ва жавобгар ҳамда айрим ҳолларда учинчи шахслар ҳам иштирок этади;
- тарафлар фуқаролик ишини ўзаро келишув битими тузиш орқали тугатишга эришишлари мумкин бўлади;
- фуқаролик процессининг муҳим институтлари: даъводан воз кечиш, даъвони тан олиш, даъвони таъминлаш, қарши даъво қўзғатиш кабилар айнан мазкур суд ишларини юритиш жараёнида қўлланилади;
- даъво тартибида кўриладиган ишлар бўйича сиртдан ҳал қилув қарори чиқариш мумкин.²¹

Даъво тартибида кўриладиган ишлар фуқаролик суд ишини юритишнинг асосий тури ҳисобланади.

19 - Ш.Ш.Шорахметов “Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик процессуал ҳуқуқи”, дарслик.

20 - Э.Эгамбердиев “Фуқаролик суд ишларини юритиш турлари”, қўлланма.

21 - М.Мамасиддиқов “Фуқаролик процессуал ҳуқуқи умумий қисм”, дарслик.

2.3.4. Шикоят тушунчаси, шикоят тартибида иш юритиш

Шикоят фуқаронинг ўз ҳуқуқлари ва эркинликларини бузадиган хатти-ҳаракатлар (қарорлар) устидан бевосита судга мурожаатидир.

Шикоятда давлат органлари ва бошқа органлар, шунингдек мансабдор шахсларнинг қандай ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари (қарорлари) фуқаронинг ҳуқуқи бузилишига сабаб бўлганлиги, унинг ўз ҳуқуқлари ва эркинликларини амалга ошириши йўлида қандай тўсқинликлар вужудга келганлиги ёки қандай ғайриқонуний мажбурият юклатилганлиги кўрсатилиши лозим.

Фуқаролик суд ишларини шикоятга асосан юритишнинг ўзига хос хусусиятлари мавжуддир. Давлат органлари ва бошқа органлар, шунингдек мансабдор шахсларнинг хатти-ҳаракатлари (қарорлари) устидан шикоят ва аризалар бўйича иш юритишда суд ҳуқуқ тўғрисидаги низони ҳал қилади, бироқ даъво тартибида иш юритишдан фарқли равишда, ушбу низо фуқаролик ҳуқуқига оид бўлмай, балки маъмурий ҳуқуқий муносабатларга оид низо ҳисобланади.²²

Даъво тартибидаги ишлардан фарқли равишда шикоят тартибида иш юритишда иштирок этувчи шахслар ўзаро келишув битими туза олмайдилар, қарши даъво тақдим этиш ҳуқуқидан фойдалана олмайдилар.

Шунингдек, мазкур ишлар ҳакамлик суди муҳокамасига берилиши мумкин эмас, келишилган судловга тааллуқлилик қоидалари қўлланилмайди.

Фуқаролик процессуал кодексининг 264-моддасига кўра, давлат органлари ва бошқа органлар, шунингдек мансабдор шахсларнинг хатти-ҳаракатлари (қарорлари) устидан берилган шикоятлар бўйича ишларга куйидагилар киради:

1) фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини бузувчи хатти-ҳаракатлар ва қарорлар устидан берилган шикоятлар;

2) нотариуснинг, фуқаролик ҳолати актларини қайд қилиш органларининг ҳаракатларни бажаришни рад этганлиги ёхуд уларни нотўғри бажарганлиги устидан берилган шикоятлар;

3) прокурорнинг ҳуқуқий актни ғайриқонуний деб топиш тўғрисидаги аризаси бўйича ишлар.

Шикоят тартибида иш юритиш фуқаронинг маъмурий-ҳуқуқий муносабатларда ўз ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини таъминлашнинг процессуал-ҳуқуқий кафолатидир.

22 - М.Мамасиддиқов "Фуқаролик процессуал ҳуқуқи. Умумий қисм", дарслик.

2.3.5. Алоҳида иш юритиш тартибида кўриладиган ариза тушунчаси, алоҳида тартибда иш юритиш

Алоҳида иш юритиш тартибида кўриладиган ариза шахснинг ўз манфаатларига дахлдор ҳолатни суднинг ҳал қилув қарори билан тасдиқлаш ҳақидаги мурожаатидир.

Суд томонидан алоҳида тартибда иш юритишнинг ўзига хос хусусияти шундаки, талабда ҳуқуқ тўғрисида низо бўлмайди. Мазкур тоифа ишда қатнашувчи шахслар аризачилар ва бошқа манфаатдор шахслар ҳисобланадилар.

Ҳуқуқий адабиётларда алоҳида тартибда иш юритишга фуқароларнинг шахсий ҳамда мулкий ҳуқуқларини вужудга келтириш, ўзгартириш ва тугатиш учун хизмат қиладиган фактларни белгилаш тўғрисидаги талабларни кўриш, далилий ҳамда юридик фактларни белгилаб бериш йўли билан юридик манфаатларни ҳимоя қилиш, каби таърифлар берилган.²³

Фуқаролик процессуал кодексининг 279-моддасида суд томонидан алоҳида иш юритиш тартибида кўриладиган ишларнинг турлари белгиланган.

ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИНИНГ 279-МОДДАСИГА КўРА АЛОҲИДА ИШ ЮРИТИШ ТАРТИБИДА КўРИЛАДИГАН ИШЛАРГА ҚўЙИДАГИЛАР КИРАДИ:

- 1) юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш тўғрисидаги ишлар;
- 2) болани фарзандликка олиш тўғрисидаги ишлар;
- 3) фуқарони бедарак йўқолган деб топиш ва фуқарони ўлган деб эълон қилиш тўғрисидаги ишлар;
- 4) фуқарони муомала лаёқати чекланган ёки муомалага лаёқатсиз деб топиш тўғрисидаги ишлар;
- 5) шахсни ғайриихтиёрий тартибда психиатрия стационарига ётқизиш тўғрисидаги ёки унинг ушбу муассасада ётиши муддатини узайтириш тўғрисидаги ишлар;
- 6) шахсни сил касаллигига қарши кураш муассасасининг ихтисослаштирилган бўлимига ғайриихтиёрий тартибда ётқизиш тўғрисидаги ёки унинг ушбу муассасада ётиши муддатини узайтириш тўғрисидаги ишлар;
- 7) мол-мулкни (ашёни) эгасиз деб топиш тўғрисидаги ишлар;
- 8) тақдим этувчига деб берилган ҳужжатлар йўқолган тақдирда, улар бўйича ҳуқуқларни тиклаш тўғрисидаги ишлар (чақириб иш юритиш).

23 - М.Мамасиддиқов “Фуқаролик процессуал ҳуқуқи. Умумий қисм”, дарслик.

Алоҳида иш юритиш тартибида кўриладиган аризада агар мазкур ариза юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш тўғрисида бўлса, муайян фактни аниқлаш аризачига қандай мақсадлар учун зарур эканлиги кўрсатилиши, шунингдек, аризачининг тегишли ҳужжатларни олиш имкониятига эга эмаслигини ёхуд йўқолган ҳужжатларни тиклаб бўлмаслигини тасдиқловчи далиллар келтирилиши керак.

Болани фарзандликка олиш тўғрисидаги аризада қуйидагилар кўрсатилиши керак:

- фарзандликка олувчиларнинг (олувчининг) фамилияси, исми, отасининг исми, уларнинг (унинг) яшаш жойи;

- фарзандликка олинаётган боланинг фамилияси, исми, отасининг исми ва туғилган санаси, унинг яшаш (турган) жойи, фарзандликка олинаётган боланинг ота-онаси тўғрисидаги, ака-ука ва опа-сингиллари бор-йўқлиги ҳақидаги маълумотлар;

- фарзандликка олувчиларнинг (олувчининг) фарзандликка олиш ҳақидаги илтимосини асословчи ҳолатлар ва мазкур ҳолатларни тасдиқловчи далиллар;

- фарзандликка олувчилар (олувчи) боланинг туғилганлик тўғрисидаги далолатнома ёзувига тегишли ўзгартиришлар киритишни истаган тақдирда – фарзандликка олинаётган боланинг фамилиясини, исмини, отасининг исмини, туғилган санасини (кўпи билан бир йилга), фарзандликка олинаётган боланинг туғилган жойини (агар бола кўпи билан ўн ёш бўлса) ўзгартириш ҳақида, боланинг туғилганлик тўғрисидаги далолатнома ёзувига фарзандликка олувчиларни (олувчини) ота-она (ота ёки она) сифатида қайд этиш ҳақидаги илтимоснома.

Фуқарони бедарак йўқолган деб топиш ва фуқарони ўлган деб эълон қилиш тўғрисидаги аризада фуқарони бедарак йўқолган деб топиш ёки уни ўлган деб эълон қилиш аризачига қандай мақсадлар учун зарур эканлиги кўрсатилиши, шунингдек, фуқаронинг бедарак йўқолганлигини тасдиқлайдиган ёхуд бедарак йўқ бўлган шахсга ўлим хавфини солган ёки у муайян бахтсиз воқеа туфайли ҳалок бўлган деб тахмин қилишга асос бўладиган ҳолатлар баён қилиниши лозим.

Фуқарони муомала лаёқати чекланган деб топиш ҳақидаги аризада спиртли ичимликлар, гиёвандлик моддалари ва психотроп моддаларни суиистеъмол қилувчи шахс ўз оиласини моддий жиҳатдан оғир аҳволга солиб қўяётганлигидан далолат берувчи ҳолатлар баён этилиши керак.

Фуқарони муомалага лаёқатсиз деб топиш ҳақидаги аризада шахснинг руҳий ҳолати бузилганлиги, шунинг оқибатида у ўз хатти-

ҳаракатларини англай олмаслигидан ёки бошқара олмаслигидан далолат берувчи ҳолатлар баён қилиниши лозим.

Шахсни ғайриихтиёрий тартибда психиатрия стационарига ётқизиш тўғрисидаги ёки унинг ушбу муассасада ётиши муддатини узайтириш тўғрисидаги, шахсни сил касаллигига қарши кураш муассасасининг ихтисослаштирилган бўлимига ғайриихтиёрий тартибда ётқизиш тўғрисидаги ёки унинг ушбу муассасада ётиши муддатини узайтириш тўғрисидаги аризада ушбу муассаса тиббий комиссиясининг шахс даволанишда бўлган муассасада ётиши муддатини узайтириш зарурлиги ҳақидаги хулосаси асосида ҳамда даволаш ўтказиладиган муддат кўрсатилиши лозим.

Мол-мулкни (ашёни) эгасиз деб топиш тўғрисидаги аризада қайси мол-мулкни (ашёни) эгасиз деб топиш лозимлиги кўрсатилиши, шунингдек мол-мулк (ашё) эгасини белгилашнинг имкони йўқлигини тасдиқловчи далиллар келтирилиши керак.

Тақдим этувчига деб берилган ҳужжатлар йўқолган тақдирда, улар бўйича ҳуқуқларни тиклаш тўғрисидаги аризада ҳужжат қандай вазиятда йўқолганлиги, тақдим этувчига деб ҳужжат берган муассасанинг, ҳужжатнинг номи кўрсатилиши, ҳужжатнинг алоҳида белгилари ва йўқолган ҳужжатни ҳақиқий эмас деб топиш ҳақидаги илтимос баён қилиниши керак.

2.3.6. Суд буйруғи чиқариш тўғрисидаги ариза тушунчаси, суд буйруғи тартибда иш юритиш

Суд буйруғи чиқариш тўғрисидаги ариза шахс (ундирувчи)нинг пул маблағларини ундириш ҳақидаги ёки кўчар мол-мулкни низосиз талаблар бўйича қарздордан талаб қилиб олиш ҳақидаги мурожаатидир.

Буйруқ тартибда иш юритиш фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини суд орқали ҳимоя қилиш механизмнинг самарадорлигини ошириш, низосиз мурожаатларни кўриб чиқишни соддалаштириш мақсадида жорий этилган фуқаролик ишларини кўриб чиқишнинг янги процессуал босқичи ҳисобланади.

Суд буйруғи ижро ҳужжати кучига эга бўлиб, ўзига хос қуйидаги белгилари билан суд ҳал қилув қарорларидан фарқланади:

– суд буйруғи ишни мазмунан кўрмасдан, мавжуд ёзма ҳужжатлар асосида чиқарилади;

– ундирувчи суд буйруғини чиқариш тўғрисидаги ариза билан бирга қарздорнинг ўз зиммасига олган мажбуриятини тасдиқловчи ҳужжатларни тақдим этиши шарт;

– суд буйруғи низосиз талаблар бўйича чиқарилиб, қонунда белгиланмаган асослар юзасидан чиқарилиши мумкин эмас;

– буйруқ тартибида иш юритиш жараёнида тарафлар сифатида ундирувчи ва қарздор эътироф этилади.²⁴

Фуқаролик процессуал кодексининг 238²-моддасида суд буйруғи тартибида кўриладиган талабларнинг турлари, 238³-моддасида эса суд буйруғи чиқариш тўғрисидаги аризининг шакли ва мазмунига оид талаблар белгиланган.

ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИНИНГ 238²-МОДДАСИГА КЎРА, СУД БУЙРУҒИ ҚЎЙИДАГИ ҲОЛЛАРДА ЧИҚАРИЛАДИ:

- 1) агар талаб нотариал тасдиқланган битимга асосланган бўлса;
- 2) агар талаб ёзма битимга асосланган ва қарздор томонидан тан олинган бўлса, шу жумладан, агар коммунал хизматлар тўлови бўйича қарзни ундириш ҳақидаги талаб арз қилинган бўлса;
- 3) агар вояга етмаган болалар учун алиментлар ундириш ҳақидаги, оталикни белгилаш билан ёки учинчи шахсларни жалб этиш зарурати билан боғлиқ бўлмаган талаб арз қилинган бўлса;
- 4) агар ҳисобланган, лекин ходимга тўланмаган иш ҳақини ва унга тенглаштирилган тўловларни ундириш ҳақидаги талаб арз қилинган бўлса.
- 5) агар фуқаролардан солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича қарзларни ундириш ҳақидаги талаб арз қилинган бўлса.

ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИНИНГ 238³-МОДДАСИГА КЎРА СУД БУЙРУҒИНИ ЧИҚАРИШ ТЎҒРИСИДАГИ АРИЗАДА ҚЎЙИДАГИЛАР КЎРСАТИЛИШИ ЛОЗИМ:

- 1) ариза берилаётган суднинг номи;
 - 2) ундирувчининг номи (фамилияси, исми ва отасининг исми) ҳамда унинг яшаш жойи (юридик шахснинг жойлашган ери ва реквизитлари);
 - 3) қарздорнинг номи (фамилияси, исми ва отасининг исми) ҳамда унинг яшаш жойи (юридик шахснинг жойлашган ери ва реквизитлари);
 - 4) ундирувчининг талаби ва талабга асос бўлган ҳолатлар;
 - 5) арз қилинган талабни тасдиқловчи, илова этилаётган ҳужжатлар рўйхати кўрсатилиши лозим.
- Кўчар мол-мулк талаб қилинган тақдирда аризада ушбу мол-мулкнинг қиймати кўрсатилиши лозим.

2.3.7. Аризага илова қилиниши лозим бўлган ҳужжатлар

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик процессуал кодекси талабларига кўра, арз қилинган талабларни исботлаш аризачининг

24 - М.Мамасиддиқов "Фуқаролик процессуал ҳуқуқи. Умумий қисм", дарслик.

зиммасига юкланади. Қонунда аризанинг мазмунига қўйилган талабларда ҳам даъвогар ўзининг талабларига асос қилиб кўрсатаётган ҳолатлар ва бу ҳолатларни тасдиқлайдиган далиллар, шунингдек аризага илова қилинган ҳужжатларнинг рўйхати кўрсатилиши лозимлиги белгиланган.

Судга топшириладиган аризага иловалар – бу аризада кўрсатилган ҳолатларни тасдиқловчи далиллардир.

Аризага илова қилиниши лозим бўлган ҳужжатларнинг рўйхати арз қилинган талабнинг тури ва хусусиятидан келиб чиққан ҳолда белгиланади.

Арз қилинган талабнинг мазмунидан қатъий назар судга топшириладиган аризага қуйидаги ҳужжатлар илова қилиниши лозим:

- аризачининг шахсини тасдиқловчи ҳужжат нусхаси;
- аризачининг яшаш манзили ҳақида маълумотнома;
- даъво тартибидаги аризалар бўйича жавобгарларнинг яшаш манзили ҳақида манзиллар бюросидан ёки доимий яшаб келаётган фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органи (маҳалла фуқаролар йиғини) дан маълумотнома;

- жавобгарларнинг сонига мутаносиб равишда ариза нусхалари;
- давлат божи тўланганлиги ҳақидаги квитанция (давлат божидан озод қилинган ҳолатлардан ташқари);

- ариза вакил томонидан берилган бўлса, ишончнома ёки вакилнинг ваколатини тасдиқловчи бошқа ҳужжат.

Тарафларнинг яшаш жойи судловга тааллуқлилиқ масаласини ҳал қилиш учун зарурлиги сабабли уларнинг яшаш манзили ҳақидаги маълумот барча ҳолатларда судга тақдим этилиши шарт. Бунда аризачининг яшаш жойи ҳақида маълумотнома у рўйхатда турган ёки доимий яшаб келаётган жойдаги фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органи томонидан берилади.

Даъво тартибидаги ишлар бўйича аризачилар жавобгарнинг яшаш манзили ҳақида маълумотнома олиш учун ҳудудлардаги ички ишлар бошқармалари ҳузуридаги манзиллар бюросига мурожаат қилишлари лозим. Бундай маълумотлар фуқароларга ички ишлар бошқармалари ҳузуридаги манзиллар бюроси томонидан ҳеч қандай чекловларсиз бепул берилади.

Аризага илова ҳужжатлар арз қилинган талабнинг мазмунига қараб тўлдириб борилади. Масалан:

Никоҳдан ажратиш ҳақидаги аризага юқорида келтирилган зарурий илова ҳужжатлардан ташқари:

- тарафларнинг никоҳдан ўтганлиги ҳақидаги ФХДЁ органининг гувоҳномаси;

– вояга етмаган фарзандларнинг туғилганлиги ҳақидаги гувоҳномаларнинг нусхалари илова қилиниши лозим.

Суд амалиёти ушбу тоифадаги низолар бўйича айрим ҳолатларда аризада ФХДЁ органининг гувоҳномасининг мавжуд эмаслигини, уни жавобгардан олиш имконига эга бўлмаётганлигини кўрсатади. Лекин мазкур гувоҳноманинг аризада мавжуд эмаслиги унинг судга никоҳдан ажратиш ҳақида ариза билан муурожаат қилиш ҳуқуқини чекламайди. Аризачи никоҳ қайд этилган ФХДЁ органидан никоҳ қайд этилганлиги ҳақидаги далолатнома ёзувининг тасдиқланган нусхасини олишга ҳамда ушбу далолатнома ёзуви нусхаси билан судга муурожаат қилишга ҳақлидир.

Меросхўр деб топиш ва мерос улушларини белгилаш ҳақидаги аризага юқорида келтирилган зарурий илова ҳужжатлардан ташқари:

- мерос қолдирувчининг ўлим гувоҳномаси;
- аризагининг мерос қолдирувчи билан қариндошлик алоқаларини тасдиқловчи ҳужжатлар – туғилганлик гувоҳномаси, никоҳ гувоҳномаси ва ҳ.к.;

- мерос қолдирувчининг бошқа ворисларининг мерос қолдирувчи билан қариндошлик алоқаларини тасдиқловчи ҳужжатлар – туғилганлик гувоҳномаси, никоҳ гувоҳномаси ва ҳ.к.;

- мерос қолдирувчининг бошқа ворислари бўлмаган тақдирда, буни тасдиқловчи далолатнома;

- мерос таркибига кирадиган мол-мулкка нисбатан имтиёзли ҳуқуққа эга эканлиги ҳақида талаб қўйилганда, бундай ҳуқуқни тасдиқловчи далиллар;

- мерос мулкига бўлган ҳуқуқни тасдиқловчи ҳужжатлар илова қилиниши талаб этилади.

Юқоридаги ҳужжатлар аризада бўлмаган тақдирда мерос қолдирувчининг бошқа ворисларининг мерос қолдирувчи билан қариндошлик алоқаларини тасдиқловчи ҳужжатлар ФХДЁ органларидан, мерос мулкига бўлган ҳуқуқни тасдиқловчи ҳужжатлар мазкур мол-мулклар давлат рўйхатидан ўтган идорадан олиниши мумкин.

Аризачи арз қилган талабларини тасдиқловчи айрим ҳужжатлар мавжуд эмаслиги ҳамда ушбу ҳужжатларни тўплаш имконига эга эмаслиги сабабли судга муурожаат қилишдан воз кечмаслиги лозим. Процессуал қонунчиликка мувофиқ, агар қўшимча далиллар тақдим этиш тарафлар ва ишда иштирок этувчи бошқа шахслар учун қийинчилик туғдирса, суд уларнинг илтимосномасига кўра далиллар тўплашда уларга ёрдам кўрсатади.²⁵

25 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 57-моддаси.

2.3.8. Аризаларнинг намуналари

**Фуқаролик ишлари бўйича
Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек
туманлараро судига**

даъвогар: Ашуrow Азим Аброрович
яшаш жойи: Тошкент шаҳар, Мирзо
Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси 10-
уй, 20-хонадон.
Тел: +9989X XXX XX XX
e-mail: ashurov@mail.ru

жавобгар: Ашурова Азиза Акрамовна
Манзил: Тошкент шаҳар, Мирзо
Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси, 10-
уй, 21-хонадон.
Тел: +9989X XXX XX XX
e-mail: aziza@mail.ru

ДА Ё В О А Р И З А С И

**никоҳ давомида орттирган мол-мулклари биргаликдаги умумий мулк деб топиш,
умумий мулкдаги улушларни белгилаш ва мол-мулкни бўлиш тўғрисида**

Мен Ашуrow Азим Аброрович жавобгар Ашурова Азиза Акрамовна билан 2010 йил 15 ноябрда қонуний никоҳдан ўтиб турмуш қурганман, бу ҳақида Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек тумани ФХДЁ бўлимида 152-сонли далолатнома ёзуви билан қайд қилинган.

Бизнинг биргаликдаги турмушимиздан икки нафар – 2012 йил 5 январда туғилган Ашуrow Акмал Азим ўғли ва 2014 йил 8 апрелда туғилган Ашурова Анара Азим қизи исмли фарзандларимиз бор.

Ҳозирги вақтда жавобгар билан бирга яшамайман, ўртамиздаги никоҳни бекор қилиш ҳақида даъво аризаси билан судга мурожаат қилганман.

Жавобгар билан биргаликдаги турмушимиз жараёнида нотариал тасдиқланган олди-сотди шартномаларига асосан 2012 йил 12 июлда Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси, 10-уй, 20-хонадонни, 2014 йил 30 майда Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси, 10-уй, 21-хонадонни ҳамда “COBALT” русумли 2012 йилда ишлаб чиқарилган, давлат рақами 01 А 958 АА бўлган автомашинани 2014 йил 25 декабрда сотиб олганмиз. Ушбу мол-мулклар жавобгар Ашурова Азиза Акрамовнанинг номига расмийлаштирилган.

Ҳозирда ўртамизда юзага келган келишмовчиликлар оқибатида жавобгар билан муносабатларимиз узилган бўлиб, оилавий муносабатлар бутунлай барҳам топиш арафасида. Юқорида қайд этилган мулклар гарчи жавобгарнинг номига расмийлаштирилган бўлса-да, лекин мен ўз маблағларим ҳисобига сотиб олганман. Бирок оила қонунчилиги нормалари биргаликдаги турмушда олинган мулкнинг ким томонидан сотиб олинганлигидан қатъи назар ва кимнинг номига расмийлаштирилганлигидан қатъий назар умумий мулк эканлигини эътироф этади.

Шу сабабли мен юқоридаги уй-жойлардан ўз улушимни ажратиб олмоқчи ва суд қарори орқали мулк ҳуқуқимни эътироф этмоқчиман.

Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 23-моддасига кўра, эр ва хотиннинг никоҳ давомида орттирган мол-мулклари, шунингдек никоҳ қайд этилгунга қадар, бўлажак эр-хотиннинг умумий маблағлари ҳисобига олинган мол-мулклари уларнинг биргаликдаги умумий мулки ҳисобланади.

Мазкур кодекснинг 27-моддасига кўра, эр ва хотиннинг умумий мол-мулкни бўлиш эр ва хотиндан бирининг талабига кўра, улар никоҳда бўлган даврда ҳам, никоҳдан

ажралишгандан кейин ҳам, шунингдек кредитор эр ва хотиндан бирининг умумий мол-мулкдаги улушига ундирувни қаратиш учун умумий мол-мулкни бўлиш талаби билан арз қилган ҳолларда амалга оширилиши мумкин.

Оила кодексининг 28-моддасига кўра, эр ва хотиннинг умумий мол-мулкни бўлишда ҳамда уларнинг шу мол-мулкдаги улушларини аниқлашда, агар эр ва хотин ўртасидаги никоҳ шартномасида бошқача ҳол назарда тутилмаган бўлса, эр ва хотиннинг улушлари тенг деб ҳисобланади.

Юқоридаги уй-жойларнинг биринчиси – Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси, 10-уй, 20-хонадон 3 та яшаш хонасидан иборат, жами фойдаланиш майдони 72,40 кв.м., яшаш майдони 44.65 кв.м. бўлса, иккинчиси – Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси, 10-уй, 21-хонадон бир хонадан иборат бўлиб, жами фойдаланиш майдони 33,52 кв.м., яшаш майдони 18,10 кв.м.ни ташкил этади.

Яъни ҳар икки хонадоннинг кўрсаткичлари ва мулкий қиймати бир хил эмас.

Оила кодексининг 27-моддасининг 4-қисмига кўра, умумий мол-мулкни бўлишда суд эр ва хотиннинг ҳар бирига мулкнинг қайси қисми берилиши лозимлигини аниқлайди. Эр (хотин)га унга қарашли улушдан ошиқ қийматга эга бўлган мол-мулк бериладиган ҳолларда, хотин (эр)га тегишли пул ёки ўзга компенсация белгиланиши мумкин.

Олий суд Пленумининг “Судлар томонидан никоҳдан ажратишга оид ишлар бўйича қонунчиликни кўллаш амалиёти тўғрисида”ги қарорининг 25-бандига кўра, эр-хотиндан бирига у ёки бу мулкни асл ҳолида бериш масаласини ҳал этишда суд мулкнинг хусусияти ва нима учун мўлжалланганлигини, уни сотиб олиш шартлари ва бошқа эътиборга молик ҳолатларни эътиборга олиши лозим. Чунончи, автомобилни бўлишда суд эр-хотиндан қайси бири ундан амалда фойдаланганлигини, техник ҳолатига қараб келганлигини, уни бошқариш учун ҳуқуқи борлигини ва х.к.ларни эътиборга олади.

Юқорида кайд этилганларга кўра суддан жавобгар А.Ашурова билан биргаликдаги турмушимиз даврида сотиб олинган:

- 1) Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси, 10-уй, 20-хонадон;
- 2) Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси, 10-уй, 21-хонадон;
- 3) “COBALT” русумли 2012 йилда ишлаб чиқарилган, давлат рақами 01 А 958 АА

бўлган машина биргаликдаги умумий мулк деб топишни, ушбу мулклардаги ҳар биримизнинг тенг ½ миқдордаги улушимизни белгилашни, ушбу мулкларни бўлиб, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси, 10-уй, 21-хонадон ҳамда “COBALT” русумли 2012 йилда ишлаб чиқарилган, давлат рақами 01 А 958 АА бўлган автомобилнани менинг эғалигимда, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси, 10-уй, 20-хонадонни жавобгар А.Ашурованинг эғалигида қолдиришни, мулкларнинг қийматидаги фарқни ҳисоблаб, кам миқдорда мулкни олган тарафга ундириб беришни сўрайман.

Илова: никоҳ гувоҳноманинг нусхаси, паспорт нусхалари, тузилганлик гувоҳномалари нусхалари, уй-жойга ва машинага мулк ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатлар, даъво аризаси нусхаси, давлат божни тўланганлиги ҳақидаги квитанция, яшаш жойидан ҳамда манзиллар бюросидан маълумотнома.

2016 йил 10 сентябрь

А.А.Ашуров

**Фуқаролик ишлари бўйича
Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек
туманлараро судига**

даъвогар: Ашуров Азим Аброрович
яшаш жойи: Тошкент шаҳар, Мирзо
Улуғбек тумани, Зиелилар кўчаси
10-уй, 20-хонадон.
Тел: +9989X XXX XX XX
e-mail: ashurov@mail.ru

жавобгар: Бўронов Ботир Боситович
Манзил: Тошкент шаҳар, Мирзо
Улуғбек тумани, В. Абдуллаев
кўчаси, 1-уй, 2-хонадон.
Тел: +9989X XXX XX XX
e-mail: buronov@mail.ru

ДА ЁВО АРИЗА СИ

Олди-сотди шартномасини ҳақиқий эмас деб топиш ҳақида

Мен Ашуров Азим Аброрович 2006 йил 18 майда Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани 1-сонли давлат нотариал идораси томонидан расмийлаштирилган олди-сотди шартномасига асосан низоли Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Зиелилар кўчаси 10-уй, 20-хонадонни сотиб олганман ва hozirги кунга қадар ушбу уйда оила аъзолари билан бирга узлуксиз равишда яшаб келаман.

2014 йил февраль ойларида талбиркорлик фаолиятимни амалга оширишда юзага келган эҳтиёж туфайли жавобгар Б. Бўроновдан бир йил муддат қайтариш шarti билан 100 миллион сўм қарз олдим.

Жавобгар Б. Бўронов қарз пулининг таъминоти сифатида менга тегишли бўлган низоли – Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Зиелилар кўчаси 10-уй, 20-хонадонни унинг номига вақтинча расмийлаштириб туришни, қарз пулини тўлиқ қайтарганимдан кейин уйни қайтариб ўз номимга расмийлаштириб беришини айтди ҳамда менга пул жуда зарур бўлганлиги учун ушбу шартга кўнишга мажбур бўлдим ҳамда низоли хонадонни 2014 йил 6 мартда Мирзо Улуғбек тумани 2-сонли давлат нотариал идорасида олди-сотди шартномасига асосан расмийлаштириб бердим.

2016 йилнинг май ойида жавобгардан олган қарз пулларини тўлиқ қайтариб бердим. Лекин жавобгар қарзни қайтариш муддатини уч ойга кечиктирганлигим сабабли дастлаб қўшимча фоиз талаб қилди, мен фоиз пулларини ҳам тўлаб бердим. Бу ҳолатни тасдиқловчи жавобгар томонидан имзоланган тилхатларни илова қиламан. Лекин шундан кейин ҳам турли важлар билан низоли хонадонни менинг номимга қайта расмийлаштиришдан бош тортиб келмоқда.

Мен жавобгарнинг менинг моддий эҳтиёжманлигимдан ва ишонувчанлигимдан фойдаланиб, бошидан номига, қарз шартномасининг қафолати сифатидагина уйни вақтинча расмийлаштириб туриш ҳақида битим орқали алдашганлигини тушундик.

Фуқаролик кодексининг 124-моддасига кўра, юридик оқибатлар туғдириш нияти бўлмаган ҳолда, номигагина тузилган битим (қалбаки битим) ўз-ўзидан ҳақиқий эмасдир.

Агар битим бошқа битимни ниқоблаш мақсадида тузилган бўлса (кўзбўямачилик битими), тарафлар ҳақиқатда назарда тутган битимга доир қоидалар қўлланилади.

Жавобгар билан ўртамаздаги низоли Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Зиелилар кўчаси 10-уй, 20-хонадонга нисбатан олди-сотди шартномаси номигагина,

жавобгардан олинган қарз пулларининг кафолати сифатида, аслида қарз бўйича кафолат мақсадини кўзлаган ҳолда тузилган эди.

ФКнинг 123-моддасининг 1-қисмига қўра, алдаш, зўрлик, қўрқитиш, бир тараф вакилининг иккинчи тараф билан ёмон ниятда келишиши таъсирида тузилган битим, шунингдек фуқаро оғир ҳолатлар юз бериши туфайли ўзи учун ўта ноқулай шартлар билан тузишга мажбур бўлган, иккинчи тараф эса бундан фойдаланиб қолган битим (асоратли битим) жабрланувчининг даъвоси бўйича суд томонидан ҳақиқий эмас деб топилиши мумкин.

Жавобгар Б. Бўронов олди-сотди шартномасини нотариал тартибда расмийлаштиришда, келгусида ушбу шартномадан қарз пулининг кафолати сифатида фойдаланмаслигини билиб тургани ҳолда, бизни алдади.

ФКнинг 114-моддасининг 1-қисмига қўра, ҳақиқий бўлмаган битим унинг ҳақиқий эмаслиги билан боғлиқ бўлган оқибатлардан ташқари бошқа юридик оқибатларга олиб келмайди ва у тузилган пайтидан бошлаб ҳақиқий эмасдир.

Юқорида қайд этилганларга қўра, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси 10-уй, 20-хонадоннинг 2014 йил 6 мартда Мирзо Улуғбек тумани 2-сонли давлат нотариал идорасида 333-реестр рақами билан рўйхатга олинган мен А.Ашуров ва жавобгар Б. Бўронов ўртасида тузилган олди-сотди шартномасини ҳақиқий эмас деб топгани, мазкур низо қонуний ҳал қилингунга қадар ушбу уйга нисбатан ҳар қандай юридик ҳаракатларни амалга оширишга, шу жумладан, битимлар тузишга нисбатан таъқиқ қўйишини тасдиқлаш сўрайман.

Илова: паспорт нусхаси, олди-сотди шартномасининг нусхаси, маҳалладан маълумотнома, даъво аризасининг нусхалари, манзиллар бюросидан маълумотнома, давлат божи тўланганлиги ҳақидаги квитанция, давлат божи тўловини қисман кечиктириш ҳақида ариза, далолатнома, тилхатлар нусхалари.

2016 йил 10 сентябрь

А.А. Ашуров

**Фуқаролик ишлари бўйича
Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек
туманлараро судига**

даъвогар: Ашуров Азим Аброрович
яшаш жойи: Тошкент шаҳар, Мирзо
Улуғбек тумани, ТТЗ 4-даха, 5-уй, 5-
хонадон.
Тел: +9989X XXX XX XX
e-mail: ashurov@mail.ru

жавобгар: Бўронов Ботир Боситович
Манзил: Тошкент шаҳар, Мирзо
Улуғбек тумани, В.Абдуллаев кўчаси,
1-уй, 2-хонадон.
Тел: +9989X XXX XX XX
e-mail: buronov@mail.ru

ДА Ё В О А Р И З А С И

Турар-жойдан фойдаланиш ҳуқуқини йўқотган деб топиш ҳақида

Мен Ашуров Азим Аброрович 2015 йил 15 ноябрда жавобгар Бўронов Ботир Боситовичдан Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, ТТЗ 4-даха, 5-уй, 5-хонадонни нотариал тасдиқланган олди-сотди шартномасига асосан сотиб олдим.

Ушбу шартноманинг 13-бандига мувофиқ, хонадоннинг эгаси жавобгар Б. Бўронов ҳамда ушбу уйда рўйхатда турган унинг хотини З. Бўронова 2015 йил 15 декабрга қадар квартирадан пропискадан ўчиш ҳамда уйни бўшатиб бериш мажбуриятини олган эди. Жавобгарлар томонидан квартира бўшатиб берилган бўлса-да, улар пропискадан ўчишгани йўқ. Жавобгарнинг уйни сотганидан кейин ҳозирги вақтда қаерда яшаб келаётганлигини билайман.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 164-моддасига кўра, мулк ҳуқуқи шахснинг ўзига қарашли мол-мулкка ўз хоҳиши билан ва ўз манфаатларини кўзлаб эгаллик қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш, шунингдек ўзининг мулк ҳуқуқини, ким томонидан бўлмасин, ҳар қандай бузишни бартараф этишни талаб қилиш ҳуқуқидан иборатдир.

Олий суд Пленумининг “Уй-жой низолари бўйича суд амалиёти ҳақида”ги қарорининг 5-банди 6-қисмига кўра, нотариал тартибда тузилган уй-жой шартномасида сотувчи ва унинг оила аъзоларининг турар-жой рўйхатидан чиқиб кетиш муддати кўрсатилган бўлса, шу муддат тугаган кундан, муддат кўрсатилмаган бўлса шартнома тузилган кундан эътиборан улар турар-жойдан фойдаланиш ҳуқуқини йўқотган деб ҳисобланиши белгиланган.

Қайд этилганларга кўра суддан жавобгарлар Бўронов Ботир Боситович ҳамда Бўронова Зарифа Зокировналарнинг Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, ТТЗ 4-даха, 5-уй, 5-хонадондан фойдаланиш ҳуқуқини йўқотган деб топишни сўрайман.

Илова: квартирага мулк ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатларнинг нусхалари, паспорт нусхаси, манзиллар бюросидан маълумотнома, даъво аризасининг нусхаси, яшаш жойидан маълумотнома ва далолатнома, давлат божи тўланганлиги ҳақида квитанция.

2016 йил 10 сентябрь

А.А. Ашуров

Фуқаролик ишлари бўйича

**Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек
туманлараро судига**

аризачи: Ашуров Азим Абборович
яшаш жойи: Тошкент шаҳар, Мирзо
 Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси 10-
 уй, 20-хонадон.
 Тел: +9989X XXX XX XX
 e-mail: ashurov@mail.ru

Ш И К О Я Т**Фуқаролик ҳолати тўғрисидаги ёзувга тузатишлар киритишни рад этганлик
юзасидан**

Мен Ашуров Азим Абборович 1980 йил 5 январда Тошкент шаҳрида туғилганман. Менинг туғилганлигим ҳақидаги далолатнома ёзувининг “отаси” ҳақидаги маълумотлар қисмида менинг отамнинг исми шарифи “Акрамов Аббор Ашурович” деб ёзилган.

Лекин отамнинг шахсига оид барча ҳужжатларда унинг исми шарифи “Акрамов Аббор Ашурович” деб қайд қилинган.

Отам 2015 йил 3 августда вафот этди. Ҳозирги кунда менинг туғилганлигим ҳақидаги далолатнома ёзувидаги фарқликлар сабабли мен отамдан қолган мерос мулкани расмийлаштиришда қийинчиликларга дуч келмоқдаман.

2016 йил 15 июлда Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек туман ФХДЁ бўлимига туғилганлигим ҳақидаги далолатнома ёзувига тузатиш киритиш ҳақида ариза билан мурожаат қилган эдим, лекин 25 июлда менга аризам рад қилинганлиги ҳақида жавоб берилди. Мен ФХДЁ бўлимининг ушбу жавобини ноқонуний деб ҳисоблайман.

Суддан менинг Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек тумани ФХДЁ бўлимида 1980 йил 6 январда 23-сон билан қайд қилинган туғилганлигим ҳақидаги далолатнома ёзувининг “отаси” ҳақидаги маълумотлар қисмидаги отам А.Акрамовнинг отасининг исмини “Аширович”дан “Ашурович” деб ўзгартириш киритиш ҳақида хал қилув қарори чиқаришни сўрайман.

Илова: туғилганлигим ҳақидаги гувоҳнома ва далолатнома ёзувининг нусхаси, отамнинг вафот этганлиги ҳақидаги ўлим гувоҳномаси, ФХДЁ бўлимининг жавоб хати, шикоят нусхаси.

2016 йил 10 сентябрь

А.А. Ашуров

**Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек
туманлараро судига**

аризачи: Вохидова Салима Абдуллаевна
яшаш жойи: Тошкент шаҳар, Мирзо
Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси 1-
уй, 2-хонадон.
Тел: +9989X XXX XX XX
e-mail: vohidova@mail.ru

А Р И З А
меҳнат стажи фактини тасдиқлаш ҳақида

Мен С.А.Вохидова меҳнат фаолиятимни 1977 йилда “Юлдуз” тикув фабрикасида тикувчи вазифасида бошлаганман ва 1977 йилдан 2004 йилга қадар турли корхоналарда меҳнат фаолиятини юритганман. Шу давр оралиғида 1996 йил 15 апрелдан 2001 йил 31 июлга қадар “АЛТА” ҚК МЧЖда тикувчи бўлиб ишлаганман. Лекин ҳозирги кунга келиб ушбу корхона ёпилиб кетганлиги ва архив ҳужжатлари ҳеч қаерга тошпирилмаганлиги оқибатида ушбу корхонада ишлаган давримга оид меҳнат фаолиятимни тасдиқлаш имкони бўлмаганди.

Оқибатда мен пенсиямни расмийлаштиришда қийинчиликларга дуч келмоқдаман. Ўзбекистон Республикаси Марказий давлат архиви томонидан 2016 йил 10 июлда берилган 07-09 2-517-сонли маълумотномада “АЛТА” ҚК МЧЖ фаолиятига тааллуқли ҳужжатлар архивга келиб тушмаганлиги маълум қилинди.

Шунингдек, Тошкент шаҳар идоралараро шахсий таркиб ҳужжатлари марказий архиви, Савдо-саноат палатаси Марказий архиви ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги “Ўзархив” агентлиги Ўзбекистон Республикаси илмий-техникавий ва тиббиёт ҳужжатлари марказий давлат архиви томонидан берилган маълумотномаларда ҳам “АЛТА” ҚК МЧЖ фаолиятига тааллуқли ҳужжатлар архивга келиб тушмаганлиги маълум қилинди. Шу сабабли, мен юқоридаги МЧЖда ишлаган давримга оид меҳнат фаолиятимни тасдиқлай олмаяпман.

Қайд этилганларга кўра суддан менинг 1996 йил 15 апрелдан 2001 йил 31 июлга қадар “АЛТА” ҚК МЧЖда тикувчи бўлиб ишлаган давримга оид меҳнат стажи фактини тасдиқлаб беришни сўрайман.

Илова: меҳнат дафтарчаси нусхаси, буйруқлар нусхалари, архив маълумотномалари, яшаш жойидан маълумотнома, паспорт нусхаси, пенсия жамғармаси бўлимининг хати, ариза нусхаси.

2016 йил 10 сентябрь

С.А.Вохидова

**Фуқаролик ишлари бўйича
Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек
туманлараро судига**

ундирувчи: Ашурова Азиза Акрамовна
Манзил: Тошкент шаҳар, Мирзо
Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси, 10-
уй, 21-хонадон.
Тел: +9989X XXX XX XX
e-mail: aziza@mail.ru

қарздор: Ашуров Азим Аброрович
яшаш жойи: Тошкент шаҳар, Мирзо
Улуғбек тумани, Зиёлилар кўчаси 10-
уй, 20-хонадон.
Тел: +9989X XXX XX XX
e-mail: ashurov@mail.ru

А Р И З А**алимент ундириш ҳақида суд буйруғи чиқариш ҳақида**

Мен Ашурова Азиза Акрамовна қарздор Ашуров Азим Аброрович билан 2010 йил 15 ноябрда қонуний никоҳдан ўтиб турмуш қурганман, бу ҳақида Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек тумани ФХДЁ бўлимида 152-сонли далолатнома ёзуви билан қайд қилинган.

Бизнинг биргаликдаги турмушимиздан икки нафар – 2012 йил 5 январда туғилган Ашуров Акмал Азим ўғли ва 2014 йил 8 апрелда туғилган Ашурова Анора Азим қизи исмли фарзандларимиз бор.

Қарздор А.Ашуров билан 2016 йилнинг март ойдан алоҳида яшаб келмокдамыз ва шу даврдан буён у вояга етмаган фарзандларимизнинг таъминоти учун ҳеч қандай моддий ёрдам кўрсатмаяпти.

Оила кодексининг 96-моддасига кўра, ота-она вояга етмаган болаларига таъминот бериши шарт.

Вояга етмаган болаларига таъминот бериш мажбуриятини ихтиёрий равишда бажармаган ота (она)дан суднинг ҳал қилув қарорига ёки суд буйруғига асосан алимент ундирилади.

Қайд этилганларга кўра суддан қарздор А.А.Ашуровдан вояга етмаган фарзандларимиз Ашуров Акмал Азим ўғли ва Ашурова Анора Азим қизи исмли моддий таъминоти учун улар вояга еттунига қадар ойлик даромадларининг 1/3 қисми миқдорда алимент ундиришини сўрайман.

Илова: ариза нусхаси, никоҳ тузилганлиги ҳақидаги гувоҳнома, паспорт нусхаси, туғилганлик гувоҳномалари нусхалари, маҳалладан маълумотнома ва манзиллар бюросидан маълумотнома.

2016 йил 10 сентябрь**А.А. Ашурова**

§ 2.4. СУД ХАРАЖАТЛАРИ ТУШУНЧАСИ, МИҚДОРИ ВА ИМТИЁЗЛАР

2.4.1. Суд харажатлари тушунчаси

Суд харажатлари ишни судда кўриш билан боғлиқ тарафларнинг, мустақил талаблар билан арз қилувчи учинчи шахсларнинг ва алоҳида иш юритиш тартибда мурожаат қиладиган аризачиларнинг зиммасига юкланадиган пул маблағларининг сарфидир.²⁶

Суд харажатлари давлат божи ва ишни кўриш билан боғлиқ чиқимлардан иборатдир.

Ишни кўриш билан боғлиқ суд харажатларининг жорий этилишидан кўзланган асосий мақсад давлатнинг одил судловни амалга ошириш билан боғлиқ харажатларни қоплаш эмас, балки тарафларни ўзларининг фуқаролик ҳуқуқий бурчларини ихтиёрий равишда бажаришга рағбатлантириш ва асоссиз низолар кўзғатилишининг олдини олишдир.²⁷

26 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 103-моддасига шарҳлар.

27 - Ш.Шорахметов - “Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик процессуал ҳуқуқи”, дарслик.

Фуқаролик тартибида судда иш юритишда давлат божи юридик аҳамиятга молик ҳаракатларни амалга оширганлик, яъни арз қилинган талабларни, ушбу талаблар бўйича қабул қилинган ҳал қилув қарорларига нисбатан келтирилган шикоятларни кўриб чиққанлик ҳамда суд ҳужжатларидан нусхалар берганлик учун олинадиган мажбурий тўловдир.

Судларга даъво аризалари, алоҳида тартибда юритиладиган ишлар бўйича аризалар, судларнинг ҳал қилув қарорлари устидан апелляция, кассация тартибида шикоятлар ва назорат тартибида протест келтириш тўғрисида аризалар, ҳакамлик судининг ҳал қилув қарорларини бекор қилиш тўғрисида аризалар, ҳакамлик судининг ҳал қилув қарорларини мажбурий ижро этиш учун ижро варақаси бериш тўғрисида аризалар берганлик учун, шунингдек, судлар томонидан ҳужжатларнинг нусхалари берилганлиги учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ва миқдорда давлат божи ундирилади.

Қонунда фуқароларнинг бузилган ҳуқуқларини тиклаш учун шикоят қилиш имконини таъминлаш мақсадида давлат божи органлар ва мансабдор шахсларнинг хатти-ҳаракатлари (қарорлари) устидан шикоятлар бўйича суд томонидан ҳал қилув қарори чиқаришда ундирилиши белгиланган.

Давлат божи ариза, даъво аризаси судга берилгунга қадар тўланади (агар қонунда бошқача ҳолат белгиланмаган бўлса, масалан, тўловчи давлат божини тўлашдан озод қилинган, давлат божи тўлаш кечиктирилган ёки бўлиб-бўлиб тўланадиган ҳолларда).

Давлат божи нақд пулсиз шаклда тўланганлиги факти банкнинг тўлов қабул қилинганлиги тўғрисидаги тўлов топшириқномаси билан тасдиқланиши шарт.

Давлат божи нақд пул шаклида тўланганлиги факти банк томонидан тўловчига бериладиган белгиланган шаклдаги квитанция билан ёки Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ва Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси белгилаган шаклда давлат божини қабул қилган ташкилот ёки мансабдор шахс томонидан тўловчига бериладиган квитанция билан тасдиқланиши керак.²⁸

Фуқаролик суд ишларини юритиш қоидаларига мувофиқ, агар аризачи қонунга кўра давлат божини тўлашдан озод қилинмаган ва аризада уни тўлашдан озод қилиш ҳақида илтимос мавжуд бўлмаса, судья аризани ҳаракатсиз қолдириш ҳақида ажрим чиқариши шарт.

Умумий қоидага кўра, иш бўйича суд харажатларини низода ноҳақ бўлиб чиққан тараф тўлайди.

28 - Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми "Фуқаролик ишлари бўйича суд харажатларини ундириш амалиёти тўғрисида"ги қарорининг 5-банди.

Фуқаролик процессуал кодексининг 116-моддасига кўра, ҳал қилув қарори қайси тарафнинг фойдасига чиқарилган бўлса, суд шу тарафга иккинчи тарафдан, гарчи бу тараф давлат даромадига тушадиган суд харажатларини тўлашдан озод этилган бўлса-да, иш бўйича қилинган ҳамма харажатларни ундириб беради.

Агар арз қилинган талаблар қисман қаноатлантирилган бўлса, ушбу моддада кўрсатилган суммалар жавобгардан даъвогарга талабларнинг суд қаноатлантирган қисмига мутаносиб равишда, жавобгарга эса, даъвогардан у арз қилган талабларнинг рад этилган қисмига мутаносиб равишда ундириб берилади.

Мазкур қоидалар апелляция, кассация шикоят ва назорат тартибида протест келтиришни сўраб ариза берганда тарафлар тўлаган давлат божига ҳам тааллуқлидир.

2.4.2. Даъвонинг баҳоси тушунчаси

Фуқаролик процессуал қонунчилигида ишни судда кўриш билан боғлиқ харажатлар назарда тутилган бўлиб, ушбу харажатларнинг асосий тури бўлган давлат божининг миқдори даъвонинг баҳосидан келиб чиқиб белгиланади.

Давлат божининг тўғри ва тўлиқ тўланган-тўланмаганлиги ҳолати ариза бўйича фуқаролик иши кўзғатиш масаласини ҳал қилишда аҳамиятли бўлиб, бу даъвонинг баҳосидан келиб чиқиб аниқланади.

Фуқаролик процессуал кодексининг 105-моддасида даъвонинг баҳосини белгилаш тартибида келтирилган.

Мазкур кодекснинг 106-моддасига кўра, даъвонинг баҳоси даъвогар томонидан кўрсатилади. Даъвогар кўрсатган баҳо даъво қилинаётган мулкнинг ҳақиқий қийматига мувофиқ эмаслиги яққол бўлса, даъвонинг баҳосини судья белгилайди.

Даъво тақдим этилган вақтда унинг баҳосини белгилаш қийин бўлса, давлат божининг миқдорини судья дастлабки тарзда белгилайди ва кейинчалик ишни ҳал қилиш вақтида суд белгиланган даъво баҳосига мувофиқ, божнинг кам қисми ундирилади ёки ортиқча олинган қисми қайтарилади.

ДАЪВОНИНГ БАҲОСИ ҚҮЙИДАГИЧА БЕЛГИЛАНАДИ

пул ундириш тўғрисидаги даъволар бўйича	ундириладиган суммага қараб
мулк талаб қилиш тўғрисидаги даъволар бўйича	даъво қилинаётган мулкнинг қийматига қараб
бир қанча мустақил талаблардан иборат даъволар бўйича	ҳамма талабларнинг умумий суммасига қараб
алимент ундириш тўғрисидаги даъволар бўйича	бир йиллик тўловларнинг йиғиндисига қараб
муддатли тўловлар ва пул бериш тўғрисидаги даъволар бўйича	тўловларнинг ёки бериладиган пулларнинг йиғиндисига қараб, лекин кўпи билан уч йиллик йиғиндисига қараб
муддатсиз ёки умрбод тўловлар ва пул бериш тўғрисидаги даъволар бўйича	тўловларнинг ёки пулларнинг уч йил ичидаги йиғиндисига қараб
тўловларни ёки пул беришни камайтириш ёхуд кўпайтириш тўғрисидаги даъволар бўйича	тўловлар ёки бериладиган пуллар камайтириладиган ёки кўпайтириладиган суммага, лекин кўпи билан бир йиллик суммага қараб
тўловларни ёки пул беришни тўхтатиш тўғрисидаги даъволар бўйича	қолган тўловлар ёки пуллар йиғиндисига, лекин кўпи билан бир йиллик йиғиндисига қараб
мулк ижараси шартномасини муддатидан илгари бекор қилиш ҳақидаги даъволар бўйича	шартнома амал қилишининг қолган муддатидан мулкдан фойдаланиш учун тўланадиган тўловларнинг, лекин кўпи билан 3 йил ичидаги тўловларнинг йиғиндисига қараб
хусусий мулк ҳуқуқи асосида фуқароларга тегишли иморатларга эгаллик ҳуқуқи тўғрисидаги даъволар бўйича	иморатнинг ҳақиқий қийматига қараб, лекин бу миқдор инвентаризация баҳосидан, инвентаризация баҳоси бўлмаганида эса, мажбурий суғурта баҳосидан кам бўлмаслиги керак, ташкилотларга қаршли иморатларга доир даъволар бўйича эса, иморатларнинг ҳақиқий баҳосидан кам бўлмаслиги керак

2.4.3. Давлат божи ставкалари. Давлат божидан қисман озод қилиш, уни тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлашга оид қоидалар

Давлат божи миқдори судга арз қилинган талабнинг тури ва моҳиятига боғлиқ бўлиб, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 3 ноябрдаги 533-сонли “Давлат божи ставкалари ҳақида”ги қароридан белгиланган.

Қонунга кўра даъво суммаси кўпайтирилганда, давлат божининг етишмаётган суммаси даъво миқдорининг кўпайтирилганлиги инобатга

олинган баҳосига мувофиқ ундирилиши лозим, даъвогар томонидан даъво талаблари камайтирилганда эса, давлат божи қайта ҳисоблаб чиқилмайди.²⁹

Қарши даъво аризаларидан, шунингдек учинчи шахсларнинг ишга мустақил даъво талаблари билан киришганлиги тўғрисидаги аризалардан давлат божи умумий асосларда ундирилади.³⁰

Қонун суд харажатларини тўлашни кечиктириш, бўлиб-бўлиб тўлаш ва уларнинг миқдорини камайтиришни, ушбу харажатларни тўлашдан озод қилишни назарда тутди.

Суд харажатларини тўлашни кечиктириш аризачи томонидан тўловларнинг амалга оширилишининг иш мазмунан кўрилгунга қадар тўлиқ ёки қисман қолдирилиши бўлиб, суд ҳал қилув қарори чиқаришда давлат божи тўловнинг кечиктирилган қисмини ундиради.

Суд харажатларининг миқдорини камайтириш аризачи томонидан тўланиши лозим бўлган харажатлар миқдорини озайтиришдир.

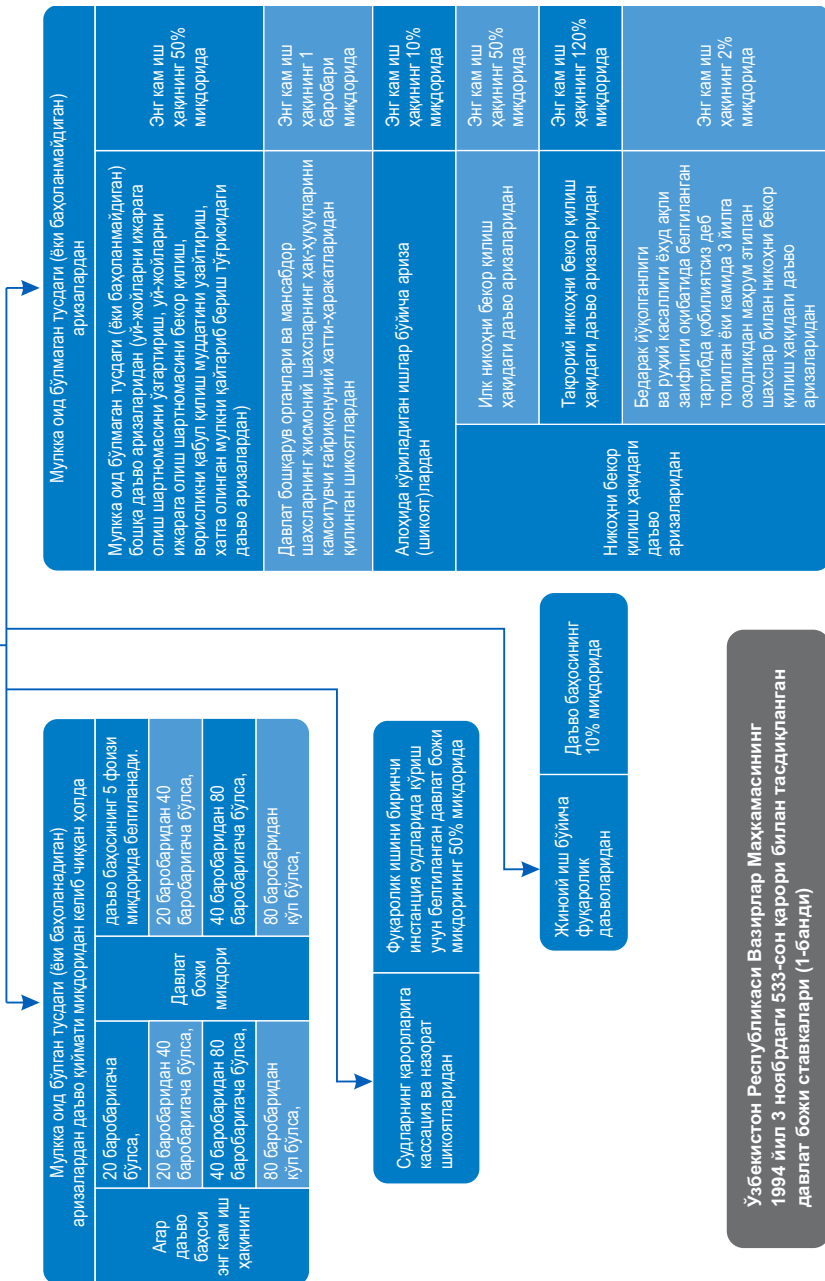
Суд харажатларини тўлашдан озод қилиш аризачи томонидан тўланиши лозим бўлган харажатлардан тўлиқ ёки қисман озод қилиш бўлиб, ушбу жараён қонун ҳужжатларига мувофиқ ва фуқаронинг мулкӣ аҳволига қараб амалга оширилади.

Суд харажатларини, шу жумладан, давлат божини тўлашдан озод қилиш ва миқдорини камайтириш масаласини ҳал қилишда суд тарафларнинг бу харажатларни қисман ёки бир йўла тўлашга қурби етмаслигини тасдиқловчи асослар (масалан, иш ҳақи (даромади), маблағи мавжудлиги, унинг эғалигида бўлган мулк сони ва қиймати, вояга етмаган фарзандлари, бошқа боқимандалари борлиги ва ҳ.к. тўғрисида маълумотларни) мавжудлигини текширади.

29 - Ўзбекистон Республикаси Олий суд Пленуми "Фуқаролик ишлари бўйича суд харажатларини ундириш амалиёти тўғрисида"ги қарорининг 6-банди.

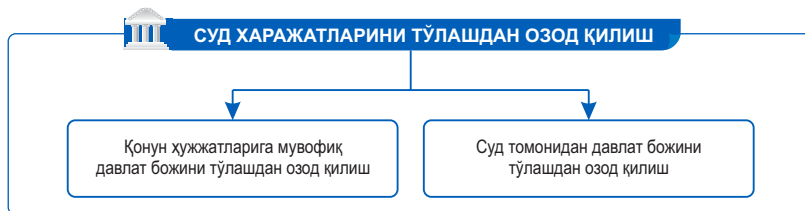
30 - Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 337-моддаси.

ДАВЛАТ БОЖИ СТАВКАЛАРИ

2.4.4. Давлат божи тўловидан озод қилиш

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 329-моддасида умумий юрисдикция судларида давлат божини тўлашдан озод қилинган ҳолатларнинг тўлиқ рўйхати келтирилган.

ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИГА МУВОФИҚ ДАВЛАТ БОЖИНИ ТЎЛАШДАН ОЗОД ҚИЛИШ

Жисмоний шахслар

- Иш ҳақини ундириб олиш тўғрисидаги даъволар ва меҳнат ҳуқуқлари муносабатларидан келиб чиқадиган бошқа талаблар юзасидан.
- Муаллифлик ҳуқуқлари ва турдош ҳуқуқлардан, шунингдек ихтиро, фойдали модель, саноат намунаси, товар белгиси, хизмат кўрсатиш белгиси ва товар келиб чиққан жой номига, селекция ютуғига бўлган ҳуқуқдан келиб чиқадиган даъволар юзасидан.
- Алиментлар ундириш тўғрисидаги даъволар юзасидан.
- Меҳнатда майиб бўлганлиги ёки соғлигининг бошқача тарзда шикастланганлиги, шунингдек боқувчиси вафот этганлиги туфайли етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш тўғрисидаги даъволар юзасидан.
- Ноқонуний ҳукм этиш, жиноий жавобгарликка тортиш, маъмурий жазо бериш туфайли жисмоний шахсга етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш билан боғлиқ низолар юзасидан.
- Жиноят туфайли етказилган моддий зарарнинг ўрнини қоплаш тўғрисидаги даъволар юзасидан.
- Истеъмолчиларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилиши билан боғлиқ даъволар юзасидан.
- Хусусий уй-жой мулкдорларининг ширкатлари, коммунал-фойдаланиш ташкилотлари билан тузилган шартномалар шартлари аҳолига уй-жой-коммунал хизматлари кўрсатуви корхоналар томонидан бажарилмаганлиги ёки лозим даражада бажарилмаганлиги туфайли етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш тўғрисидаги даъволар юзасидан.
- Жиноят туфайли етказилган моддий зарарнинг ундириб олиниши тўғри ёки нотўғри эканлиги низолаштирилган жиноят ишлари бўйича апелляция ва кассация шикоятлари юзасидан.
- Никоҳни бекор қилиш тўғрисидаги мол-мулкни бўлиш билан боғлиқ бўлмаган ишлар бўйича апелляция ва кассация шикоятлари юзасидан.

Жисмоний ва юридик шахслар

- Суднинг ишни тугатиш ёки уни кўрмасдан қолдириш тўғрисидаги ажримини бекор қилиш тўғрисидаги ариза бўйича.
- Суднинг ҳал қилув қарори ижросини кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб ижро этиш, ижро этиш усули ва тартибини ўзгартириш тўғрисидаги ариза бўйича.
- Даъво ни таъминлаш ёки даъво ни таъминлашнинг бир турини бошқаси билан алмаштириш тўғрисидаги ариза бўйича.
- Суднинг янги очилган ҳолатлар бўйича ҳал қилув қарорини, ажримини ёки қарорини қайта қўриб чиқиш тўғрисидаги ариза бўйича.
- Суд томонидан белгиланган жаримини бекор қилиш ёки камайтириш тўғрисидаги, суднинг ҳал қилув қарори ижросини ўзгартириш тўғрисидаги, ўтказиб юборилган мuddатни тиклаш тўғрисидаги ариза бўйича.
- Суд ижросисининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан шикоятлар юзасидан, суднинг жаримини бекор қилиш ёки камайтиришни рад этиш тўғрисидаги ажрим устидан хусусий шикоятлар ҳамда суд ажрими устидан бошқа хусусий шикоятлар юзасидан.
- Жиноят ишлари ва алиментларни ундиришга доир фуқаролик ишлари билан боғлиқ ҳужжатларни берганлик юзасидан.
- Муаллифлик ҳуқуқлари ва турдош ҳуқуқлардан, шунингдек ихтиро, фойдали модель, саноат намунаси, товар белгиси, хизмат кўрсатиш белгиси ва товар келиб чиққан жой номига, селекция ютуғига бўлган ҳуқуқдан келиб чиқадиган даъволар юзасидан.
- Жиноят туфайли етказилган моддий зарарнинг ўрнини қоплаш тўғрисидаги даъволар юзасидан.
- Қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда бошқа шахсларнинг қонун билан муҳофаза қилинадиган ҳуқуқлари ҳамда манфаатларини ҳимоя қилинишини сўраб судга ариза билан мурожаат этиш юзасидан.

Давлат божи тўловидан озод қилишнинг ўзига хос хусусияти шундаки, ушбу имтиёз иш бўйича давлат божи тўловидан озод қилинмаган жавобгарга nisбатан татбиқ этилмайди. Қонунга мувофиқ аризачи давлат божини тўлашдан озод қилинган ҳолларда даъво қаноатлантирилган тақдирда давлат божи, агар жавобгар давлат божини тўлашдан озод қилинмаган бўлса, қаноатлантирилган даъво талаblари миқдорига мутаносиб равишда жавобгардан ундирилади.³¹

§ 2.5. АРИЗАНИ СУДГА ТОПШИРИШ ТАРТИБИ

2.5.1. Аризани судга топшириш тартиби

Аризалар судга аризачининг ўзи ёки вакили орқали бевосита, почта орқали ёки электрон судлов ахборот тизими E-SUD орқали топширилади.

Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг муружаатлари тўғрисида”ги қонунининг 8-моддасига мувофиқ, давлат органларида жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилиш ташкил этилади.

Ўзбекистон Республикасининг “Судлар тўғрисида”ги қонунига кўра жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилиш суд раислари, уларнинг ўринбосарлари ҳамда судьялар томонидан амалга оширилади.

Ушбу қонун билан фуқароларни ҳамда корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг вакилларини қабул қилиш, ариза ва шикоятларни кўриб чиқишни ташкиллаштириш суд органлари раҳбарларининг зиммасига юклатилган.

Жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилиш белгиланган кун ва соатларда, қабул қилиш жадвалларига мувофиқ ўтказилади.

Қабул қилиш жадвали ва уни ўтказиш вақти, жойи ҳамда қабулга олдиндан ёзилиш тўғрисидаги ахборот, шунингдек қабул қилиш тартиби давлат органларининг расмий веб-сайтларида эълон қилиш, шунингдек, уларнинг маъмурий биносиди ҳамма кириши мумкин бўлган жойлардаги стендларга ёки бошқа техник воситаларга жойлаштириш орқали манфаатдор шахслар эътиборига етказилади.

31 - Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси 337-моддасининг 23-қисми.

Мазкур қонун талабларига мувофиқ, судларда фуқаролар қабули ташкиллаштирилган бўлиб, аризалар қабул кунлари ва соатларида аризачининг бевосита ўзи ёки ваколатли вакили томонидан топширилиши мумкин. Аризалар судларда бевосита қабул жараёнида топширилганда аризанинг бир нусхасига қабул қилинганлиги ҳақида белги қўйилади.

Аризалар судларда суднинг раиси, унинг ўринбосари ёки судья томонидан қабул қилинади.

Аризалар судларга почта орқали ҳам юборилиши мумкин. Аризалар почта орқали юборилганда фуқаролар почта жўнатмасининг юборилганлигини тасдиқловчи квитанцияни олишлари лозим.

Суд органлари фаолиятининг самарадорлигини ошириш, фуқаролик судлов тизимини янада такомиллаштириш мақсадида 2013 йилда Ўзбекистон Республикаси Олий суди ва БМТ ТДнинг “Фуқаролик судлов ишини ислоҳ қилиш: самарали судлов бошқаруви” лойиҳаси доирасида E-SUD Электрон судлов ахборот тизими (ЭСАТ) ишлаб чиқилди ва жорий этилди ҳамда фуқаролар судларга аризаларни мазкур тизим орқали тизимдан рўйхатдан ўтган ҳолда топширишлари мумкин.

Ахборот тизимининг интернетдаги манзили – www.esud.uz.

2.5.2. Судларда фуқароларнинг қабули

Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг муурожаатлари тўғрисида”ги қонунининг 8-моддасига кўра, давлат органларида жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилиш ташкил этилиши лозимлиги белгиланган бўлиб, ушбу талаб судларга нисбатан ҳам тааллуқлидир.

Мазкур қонунга мувофиқ, жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилиш давлат органининг раҳбари ёхуд бошқа ваколатли шахс томонидан амалга оширилади. Бунинг учун давлат органларида махсус таркибий бўлинмалар ташкил этилиши мумкин, қабул учун масъул бўлган мансабдор шахслар белгиланади.

Ўзбекистон Республикасининг “Судлар тўғрисида”ги қонунда ҳам Ўзбекистон Республикаси судлари раислари ҳамда ўринбосарларининг фуқароларни шахсан қабул қилиши лозимлиги белгиланган.

“Жисмоний ва юридик шахсларнинг муурожаатлари тўғрисида”ги қонунга кўра қабул қилиш жадваллари ва уни ўтказиш вақти, жойи ҳамда қабулга олдиндан ёзилиш тўғрисидаги ахборот, қабул қилиш тартиби давлат органларининг расмий веб-сайтларида эълон қилиш, шунингдек, уларнинг маъмурий биносиди ҳамма кириши мумкин бўлган жойлардаги стендларга

ёки бошқа техник воситаларга жойлаштириш орқали манфаатдор шахслар эътиборига етказилади.

Жисмоний шахс оғзаки мурожаат этаётганда ўз шахсини тасдиқловчи ҳужжатни, юридик шахснинг вакили эса ўз ваколатларини тасдиқлайдиган ҳужжатни, шунингдек, ўз шахсини тасдиқловчи ҳужжатни кўрсатиши керак.

Давлат органларида жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилиш тартиби мазкур органлар раҳбарлари томонидан белгиланади.

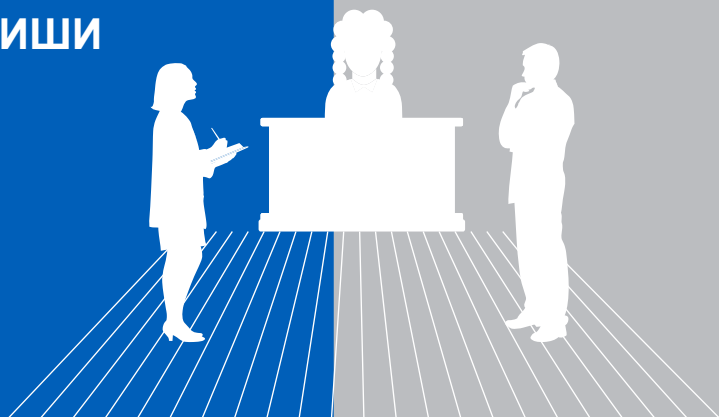
Агар шахсий қабул давомида баён этилган масалаларни ҳал этиш давлат органининг ваколатларига кирмаса, тегишли мансабдор ёки бошқа ваколатли шахслар мурожаат этувчига мурожаатда баён этилган масалаларни ҳал этиш учун қайси органга ёки ташкилотга мурожаат қилиш лозимлигини тушунтириши керак.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми “Фуқароларнинг суд ишларига доир мурожаатларини кўриб чиқиш амалиёти ҳақида”ги қарорининг 2-бандида барча судларда фуқароларнинг Конституция ва қонунларда кафолатланган суд қарорлари устидан шикоят қилиш ҳуқуқларини амалга оширишлари учун зарур шарт-шароит яратилган бўлиши лозимлиги, суд ишлари юзасидан мурожаат қилиш тартиби ва муддатлари ҳақидаги қоидалар ўзбек ва кўпчилик аҳоли сўзлашадиган тилларда ёзилиб, суд биноларининг фуқаролар учун кўринарли жойларига илиб қўйилиши шартлиги белгиланган.

“Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги қонунга кўра жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилиш белгиланган кун ва соатларда, қабул қилиш жадвалларига мувофиқ ўтказилади.

III БОБ. АРИЗАЛАРНИНГ СУДДА КЎРИЛИШИ

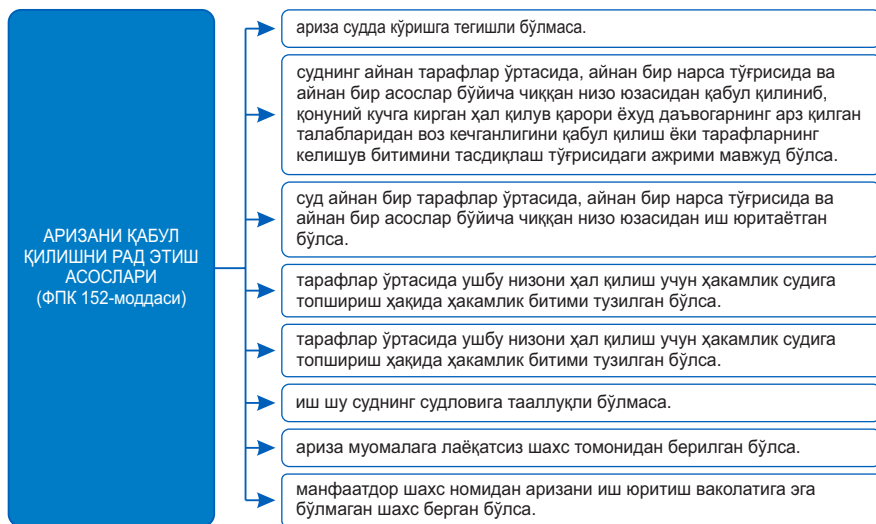
§ 3.1. АРИЗАНИ ҚАБУЛ ҚИЛИШ ВА ФУҚАРОЛИК ИШИ КЎЗҒАТИШ

3.1.1. Ариза бўйича суд томонидан қабул қилинадиган қарорлар

Судга топширилган ариза бўйича суд томонидан қуйидаги қарорлар қабул қилинади:

- фуқаролик иши кўзғатиш ҳақида ажрим;
- аризани қабул қилишни рад этиш ҳақида ажрим;
- аризани ҳаракатсиз қолдириш ҳақида ажрим.

Ариза Фуқаролик процессуал кодексининг 149 ва 150-моддалари талабларига риоя этилган ҳолда берилган, давлат божи тўланган бўлса, судья томонидан фуқаролик иши кўзғатилади.

Агар судья аризани қабул қилишни рад этса, бу ҳақда ариза тушган кундан эътиборан ўн кун ичида асослантирилган ажрим чиқаради. Башарти иш судга тааллуқли бўлмаса, судья ажримда аризачи қайси органга мурожаат қилиши кераклигини ёки иш кўзғатишга тўсқинлик қилаётган ҳолатларни қандай бартараф этишни кўрсатиши шарт.

Ариза иловалар ва ажримнинг нусхаси билан биргаликда даъвогарга қайтарилади.

Суд томонидан аризанинг ҳаракатсиз қолдирилишига ариза Фуқаролик процессуал кодексининг 149 ва 150-моддаларида баён этилган талабларга

риоя қилинмай берилганлигини, яъни аризанинг мазмунига оид қонун томонидан ўрнатилган талабларга риоя қилинмаганлиги ҳамда ариза ва бошқа ҳужжатларнинг нусхалари жавобгарларнинг сонига мутаносиб тарзда берилмаганлиги ёки давлат божи тўланмаганлиги асос бўлади.

Судья аризани ҳаракатсиз қолдириш тўғрисида ажрим чиқариб, бундан аризачини хабардор қилади ва камчиликларни тузатиш учун унга муҳлат беради. Ажрим имзо қўйдириб топширилади ёки почта орқали ёхуд ахборот тизими орқали электрон шаклда юборилади.

3.1.2. Судга такроран муурожаат қилиш

Фуқаро томонидан судга топширилган аризани қабул қилиш рад қилинганлиги ёки ариза ҳаракатсиз қолдирилганидан кейин бунга асос бўлган ҳолатлар бартараф этилмаганлиги сабабли қайтарилганлиги шахснинг судга такроран муурожаат қилиш ҳуқуқини истисно этмайди.

Фуқаролик процессуал кодексининг 152-моддаси 2-қисмига мувофиқ, аризани қабул қилиш рад қилинганда бунга асос сифатида:

- иш шу суднинг судловига тааллуқли эмаслиги;
- ариза муомалага лаёқатсиз шахс томонидан берилганлиги;
- манфаатдор шахс номидан аризани иш юритиш ваколатига эга бўлмаган шахс берганлиги кўрсатилган бўлса, йўл қўйилган хатолар бартараф этилса, шу иш бўйича судга иккинчи марта ариза билан муурожаат этиш мумкин.

Шахс такроран муурожаат қилишда аризани қабул қилишни рад қилишнинг асосларини муҳокама қилиши, яъни:

- судловга тааллуқлилиқ қоидалари бузилган бўлса, ариза билан такроран тааллуқли судга муурожаат қилиши;
- ариза муомалага лаёқатсиз шахс томонидан берилган бўлса, ушбу шахс номидан иш юритишга қонун бўйича ваколатли шахс томонидан ариза бериш ёки фуқаронинг муомала лаёқати тикланганидан кейин муурожаат қилиши;
- аризани манфаатдор шахс номидан иш юритиш ваколатига эга бўлмаган шахс берган бўлса, вакилнинг ваколатларини қонун талабларига мувофиқ расмийлаштиригандан кейин ёки манфаатдор шахснинг бевосита ўзи томонидан такроран муурожаат қилиши мумкин.

Ариза суд томонидан ҳаракатсиз қолдирилганидан кейин бунга асос бўлган камчиликлар белгиланган муддатда бартараф этилмаса берилмаган ҳисобланиб, даъвогарга қайтарилади ва бу ҳақда ажрим чиқарилади.

Аризачи мавжуд камчиликларни бартараф этиш учун белгиланган муддат ўтказиб юборилганидан кейин ҳам аризининг ҳаракатсиз қолдирилишига сабаб бўлган камчиликларни бартараф этиб, шу иш бўйича иккинчи марта (янгидан) судга мурожаат этиши мумкин.

§ 3.2. ФУҚАРОЛИК ИШИНИНГ СУДДА КЎРИЛИШИ

3.2.1. Фуқаролик суд ишларини юритишнинг тамойиллари

ФУҚАРОЛИК СУД ИШЛАРИНИ ЮРИТИШНИНГ БОСҚИЧЛАРИ

Суд томонидан фуқаролик ишини кўзгатиш ёки аризани қабул қилишни рад қилиш

Суд томонидан аризани суд мажлисида кўришга тайёрлаш

Суд томонидан аризани суд мажлисида кўриш ва ҳал қилув қарорини эълон қилиш

Ижтимоий муносабатларни тартибга солувчи қоидалар тизимида умумий, йўналиш ва мазмун берувчи ўзига хослик мавжуд бўлиб, мазкур ўзига хослик тамойиллар кўринишида намоён бўлади.

Тамойилларнинг таъсир кучи унда белгиланган қоидаларнинг фуқаролар ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга қанчалик тўғри йўналтирилганлигида, қанчалик ҳаётий эканлигида ўз ифодасини топади.

Фуқаролик процессуал кодексининг 1-бобида асосий қоидалар – фуқаролик суд ишларини юритишнинг тамойиллари белгиланган бўлиб, унга кўра, фуқаролик ишлари бўйича одил судлов фақат суд томонидан ҳамда фуқароларнинг тенглиги, судьяларнинг мустақиллиги таъминланган ҳолда, тарафларнинг тортишуви асосида, ошқора амалга оширилиши белгиланган.

Ушбу қонун нормалари мазмунида халқаро ҳуқуқнинг энг эътиборли ҳужжатларидан бири – “Инсон ҳуқуқлари бўйича умумжаҳон Декларацияси”да белгиланган барча фуқароларнинг қонун олдида тенглиги, ҳар бир шахснинг ўз ҳуқуқларини суд орқали ҳимоя қилиш, тиклаш ҳуқуқига эга эканлиги (Декларациянинг 7, 8-моддалари) қоидаларининг акс эттирилганлиги миллий қонунчилик ва халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган нормалари ўртасидаги ҳамоҳангликнинг тасдиғидир.

Шунингдек, Фуқаролик процессуал кодексининг 9-моддасига кўра, суд иши юритилаётган тилни билмайдиган шахсларга уларнинг ўз

она тилида тушунтиришлар бериш, иш ҳужжатларини фуқаролик иши иштирокчиларнинг она тилига таржима қилиб бериш кафолатланади.

Судда ишни кўришнинг бевоситалиги ва оғзакилиги тамойили эса тарафларга ўз важларини суд мажлиси жараёнида судга бевосита келтириш (маълум қилиш), судьяларга эса иш ҳолатларини аниқлаш ҳамда ички ишонч ҳосил қилиш имконини беради.

Суд томонидан қабул қилинган ҳал қилув қарорлари, ажрим ва қарорлар давлат органлари, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар учун мажбурий бўлиб, ушбу қоида суднинг қарорларида акс эттирилган фуқаролар манфаатларининг муқаррар таъминланишини кафолатлайди.

Шунингдек, Фуқаролик процессуал кодексининг 17-моддасида суд фаолияти устидан юқори судларнинг назорати белгиланган бўлиб, бу ўз навбатида суд томонидан қабул қилинган қарорлардан норози бўлган шахсларнинг суд қарорлари устидан шикоят қилиш ҳуқуқларини таъминлайди.

Мазкур тамойиллар фуқаролик суд ишларини юритиш учун умумий, йўналиш берувчи ва раҳбарлик қилувчи, шу билан бирга риоя этилиши мажбурий бўлган қоидалар бўлиб, Фуқаролик процессуал кодекси нормалари таҳлил қилинганда, ундаги тамойиллар Кодекснинг барча моддалари мазмунида ўз ифодасини топганлиги кўринади. Бу эса Фуқаролик процессуал кодекси тамойиллари фақат умумий қоида сифатида белгилаб қўйилмаганлигини, фуқаролик суд ишларини юритишни белгилувчи ҳар бир нормага ўз таъсирини кўрсатганлигини, уларга умумий қоидаларга асосланган ҳолда қиёфа берганлигини кўрсатади.

Жумладан, Фуқаролик процессуал кодексининг 7-моддасида белгиланган судьяларнинг мустақиллиги тамойили бузилган ҳолда, яъни судья(лар) ҳал қилув қарори, қарор, ажримни қабул қилишда ўз мустақил фикрига асосланмаса, ҳал қилув қарори, қарор, ажрим чиқаришда суд маслаҳатининг сир сақланишига доир қоидалар бузилса, Фуқаролик процессуал кодексининг 314-моддаси 2-қисми 5-бандига кўра, ҳал қилув қарори, қарор, ажрим бекор қилинади.

Шунингдек, Фуқаролик процессуал кодексининг 314-моддаси 2-қисми 3-бандига кўра, иш кўрилаётганида иш юритиладиган тилга доир қоидаларнинг бузилиши, ҳал қилув қарори, қарор, ажримнинг бекор қилинишига асос бўлади.

Ушбу ҳолатлар фуқаролик суд ишларини юритиш тамойилларига риоя этмаслик суд қарорларининг бекор бўлишига сабаб бўладиган даражада таъсирчан эканлигини кўрсатмоқда.

Фуқаролик суд ишларини юритиш тамойилларининг фуқаролик суд ишларини юритишнинг қоидалари учун раҳбарий, йўналиш берувчи эканлиги, керак бўлса, риоя этилиши мажбурий эканлиги, тамойилларнинг фуқаролик процессуал қонунчилигида устувор норма эканлигини кўрсатади.

3.2.2. Аризачининг суддаги мақоми, унинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

Қонунга мувофиқ судда фуқаролик ишини қўзғатишнинг асосларидан бири ўзининг ҳуқуқи ёки қонун билан қўриқланадиган манфаатини ҳимоя қилишни сўраб мурожаат қилган шахснинг аризаси бўлиб, мазкур шахс судга қилинган мурожаатнинг мазмунига қараб “даъвогар” ёки “аризачи” сифатида эътироф этилади. Процессуал қонунчиликка мувофиқ, судга шахс номидан тегишли ваколатларга эга бўлган вакил ҳам мурожаат қилиши мумкин. Бироқ фуқаролик иши кимнинг аризасига асосан қўзғатилганидан қатъи назар, манфаати ҳимоя қилиниб иш қўзғатилган шахс даъвогар (аризачи) ҳисобланади.

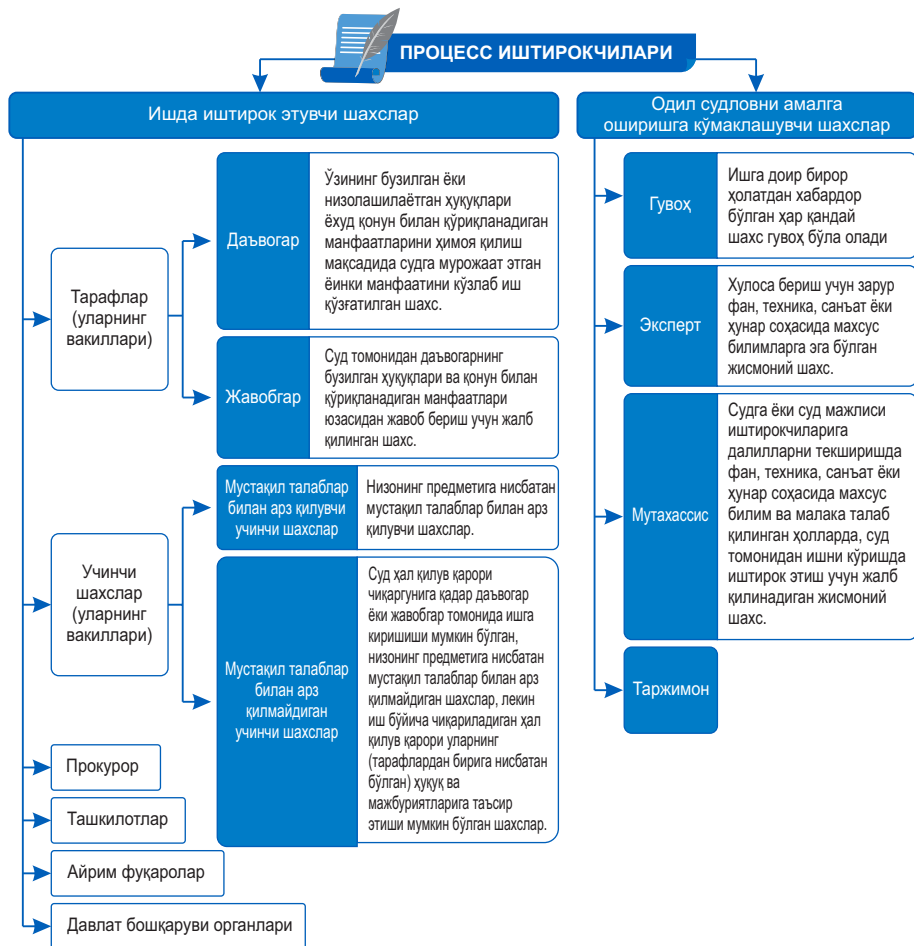
Юқорида қайд этилганидек (қўлланманинг 2.3.1-мавзуси), фуқаролик процессуал қонунчилиги фуқаролик суд ишларини юритишнинг буйруқ тартибидаги ишлар, даъво тартибидаги ишлар, органлар ва мансабдор шахсларнинг хатти-ҳаракатлари (қарорлари) устидан шикоятлар бўйича ишлар, алоҳида тартибда кўриладиган ишлар каби турларини назарда тутди.

Иш юритишнинг мазкур турларига қараб судга ариза билан мурожаат қилган шахс даъво тартибидаги ишлар бўйича “даъвогар”, суд буйруғи тартибида иш юритиш бўйича “ундирувчи”, фуқаролик тартибида иш юритишнинг қолган барча турлари бўйича эса “аризачи”, деб эътироф этилади.

Даъвогар – ўзининг бузилган ёки низолашилаётган ҳуқуқлари ёхуд қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида судга мурожаат этган ёкинки манфаатини кўзлаб иш қўзғатилган шахс.³²

Даъвогар (аризачи) фуқаролик процессининг тарафларидан бири бўлиб, процессуал қонунчиликка мувофиқ (Фуқаролик процессуал кодексининг 34-моддаси), бир қатор ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга.

32 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 39-моддаси 2-қисми.

Жумладан, даъвогар (аризачи) иш материаллари билан танишиш, улардан кўчирмалар олиш, нусхалар кўчириш, рад этиш тўғрисида арз қилиш, далиллар тақдим этиш, далилларни текширишда иштирок этиш, ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга ва одил судловни амалга оширишга кўмаклашаётган шахсларга саволлар бериш, арз қилиш, илтимосномалар тақдим этиш, судга оғзаки ва ёзма тушунтиришлар бериш, ишни судда кўриш давомида туғиладиган ҳамма масалалар буйича ўзларининг важларини баён қилиш, бошқа шахсларнинг арзлари, илтимосномалари, важларига қарши эътирозлар билдириш, суднинг ҳал қилув қарори, ажрими, қарори ва буйруғи устидан шикоят қилиш, суд чиқарган ҳал қилув

қарори, ажрими, қарори ва буйруқнинг мажбурий ижросини талаб қилиш, суд ижросисининг ҳаракатлари вақтида ҳозир бўлиш ва ўз ҳуқуқларини амалга ошириш ҳуқуқига эга.

Фуқаролик процессуал қонунчилигида даъвогар (аризачи)нинг ишда иштирок этувчи бошқа шахслардан фарқи фақат унга хос қуйидаги ҳуқуқлари белгиланган: даъвогар ўз арзида баён қилинган талабларнинг асосини ёки предметини ўзгартиришга, даъво талабларининг миқдорини оширишга ёки камайтиришга, улардан бутунлай ёки қисман воз кечишга ҳақли.

Даъво ишининг тарафлари процесснинг исталган босқичида келишув битими тузиш орқали ишни яқунлашга ҳақлидирлар.³³

Фуқаролик суд ишларини юритишнинг буйруқ тартибидаги ишлари ҳамда алоҳида тартибда кўриладиган турлари бўйича жавобгар бўлмаслиги сабабли тарафларнинг процессуал ҳуқуқларидан келишув битимини тузиш ҳуқуқи шахс судда аризачи мақомида иштирок этганида истисно этилади.

Қонунга мувофиқ ишда иштирок этувчи шахслар ўзларига берилган барча процессуал ҳуқуқлардан инсофли равишда фойдаланишлари ва ўз зиммаларига юклатилган мажбуриятларни бажаришлари шарт.

3.2.3. Фуқаролик процессининг иштирокчилари

Ҳуқуқ ёки қонун билан кўриқланадиган манфаатни ҳимоя қилишни сўраб судга қилинган мурожаат асосида қўзғатилган фуқаролик иши бўйича юзага келган процесс иштирокчилари қуйидаги тоифаларга бўлинади:

- одил судловни амалга ошириш, фуқаролик ишини кўриш ваколатига эга бўлган суд;
- фуқаролик ишининг оқибатидан бевосита манфаатдор шахслар, яъни тарафлар;
- прокурор;
- одил судловни амалга оширишга кўмаклашувчи шахслар.

Конституция ва қонунларга мувофиқ одил судловни амалга ошириш фақат суднинг ваколатига тааллуқли бўлиб, судьялар ушбу жараёнда қонун бўйича зиммасига юкланган вазифаларни бажарадилар ва уларга берилган ваколатлардан фойдаланадилар.

Судьяларнинг фуқаролик, хўжалик ва жиноят ишларини, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриш чоғида Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига ва бошқа қонунларига сўзсиз риоя қилишлари, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, шаъни, кадр-қиммати

33 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 40-моддаси.

ва мол-мулки, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг ҳуқуқлари ҳамда қонун билан қўриқланадиган манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлашлари, беғараз ва адолатли бўлишлари шартлиги белгиланган.³⁴

Фуқаролик ишининг оқибатидан бевосита манфаатдор шахслар, яъни **тарафлар сифатида аризачи (даъвогар) ва жавобгар эътироф этилади.**

Жавобгар — суд томонидан даъвогарнинг бузилган ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатлари юзасидан жавоб бериш учун жалб қилинган шахс.³⁵

Аризачи (даъвогар)нинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари юқоридаги мавзуда батафсил ёритилган бўлиб, қонунчиликда тарафларнинг процессуал ҳуқуқлардан тенг фойдаланишлари ҳамда тенг мажбуриятларга эга эканликлари эътироф этилган. Яъни жавобгар ҳам даъвогар билан тенг равишда Фуқаролик процессуал кодексининг 34-моддасида белгиланган ҳуқуқ ва мажбуриятларга эгадир.

Жавобгар даъвогарнинг талабини тўлиқ ёки қисман тан олишга ҳақлидир.

Учинчи шахслар процессуал қонунчиликда мустақил талаблар билан арз қилувчи ва мустақил талаблар билан арз қилмайдиган учинчи шахслар сифатида ажратилади.

Мустақил талаблар билан арз қилувчи учинчи шахслар – фуқаролик иши қўзғатилганидан кейин ишга киришган ҳамда низоли ҳуқуқий муносабатлар иш қўзғатиш ҳақида мурожаат қилган шахснинг эмас, уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларига дахлдор эканлигини эътироф этувчи шахслардир.

Яъни арз қилинган талаблардаги ҳуқуқий муносабатлар аризачининг эмас, ўзи (учинчи шахс)нинг манфаатларига тегишли эканлигини арз қилувчи шахслардир.

Мустақил талаблар билан арз қилувчи учинчи шахслар бошқа шахсларнинг аризаси билан қўзғатилган ишга суд ҳал қилув қарорини чиқаргунига қадар киришадилар ҳамда ишда даъвогар ва жавобгарнинг ҳуқуқ ва манфаатлари билан мос бўлмаган ўз ҳуқуқларини ҳимоя

34 - Ўзбекистон Республикасининг “Судлар тўғрисида”ги қонуни 66-моддасининг 1-қисми.

35 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 39-моддасининг 3-қисми.

қиладилар. Улар даъвогарнинг ҳамма ҳуқуқларидан фойдаланадилар ва унинг ҳамма мажбуриятларини ўз зиммаларига оладилар.³⁶

ИШДА ИШТИРОК ЭТУВЧИ ШАХСЛАРНИНГ ҲУҚУҚ ВА МАЖБУРИЯТЛАРИ

Даъвогарларнинг алоҳида ҳуқуқ ва мажбуриятлари
Даъвогар ўз арзида баён қилинган талабларнинг асосини ёки предмети ўзгартиришга, даъво талабларининг миқдорини оширишга ёки камайтиришга, улардан бутунлай ёки қисман воз кечишга ҳақли.
 Даъвогар процесснинг исталган босқичида келишув битими тузиш орқали ишни яқунлашга ҳақлидир.

Учинчи шахсларнинг алоҳида ҳуқуқ ва мажбуриятлари
 Учинчи шахслар даъвогарнинг ҳамма ҳуқуқларидан фойдаланадилар ва унинг ҳамма мажбуриятларини ўз зиммаларига оладилар.
 Мустақил талаблар билан арз қилмайдиган учинчи шахслар тарафларнинг арз қилинган талабларнинг асосини ёки предмети ўзгартириш, миқдорини кўпайтириш ёки камайтириш, улардан воз кечиш ҳуқуқига эга эмаслар.

Ишда иштирок этувчи шахсларнинг умумий ҳуқуқ ва мажбуриятлари

- иш материаллари билан танишиш;
- иш материалларидан кўчирмалар олиш;
- иш материалларидан нусхалар кўчириш;
- рад этиш тўғрисида арз қилиш;
- далиллар тақдим этиш;
- далилларни текширишда иштирок этиш;
- ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга ва одил судловни амалга оширишга кўмаклашаётган шахсларга саволлар бериш;
- арз қилиш;
- илтимосномалар тақдим этиш;
- судга оғзаки ва ёзма тушунтиришлар бериш;
- ишни судда кўриш давомида туғиладиган ҳамма масалалар бўйича ўзларининг важларини баён қилиш;
- бошқа шахсларнинг арзлари, илтимосномалари, важларига қарши эътирозлар билдириш;
- суднинг ҳал қилув қарори, ажрими, қарори ва буйруғи устидан шикоят қилиш;
- суд чиқарган ҳал қилув қарори, ажрими, қарори ва буйруқнинг мажбурий ижросини талаб қилиш;
- суд ижросисининг ҳаракатлари вақтида ҳозир бўлиш ва ўз ҳуқуқларини амалга ошириш;
- ҳамда ФПК назарда тутилган бошқа процессуал ҳуқуқларга эга.

Ишда иштирок этувчи шахслар ўзларига берилган барча процессуал ҳуқуқлардан инсофли равишда фойдаланишлари ва ўз зиммаларига юклатилган мажбуриятларни бажаришлари шарт.

Жавобгарларнинг алоҳида ҳуқуқ ва мажбуриятлари
Жавобгар даъвогарнинг талабини тўлиқ ёки қисман тан олишга ҳақли.
 Жавобгар процесснинг исталган босқичида келишув битими тузиш орқали ишни яқунлашга ҳақлидир.

Прокурорнинг алоҳида ҳуқуқ ва мажбуриятлари
 Прокурор бошқа шахсларнинг ҳуқуқларини ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш учун ариза билан судга мурожаат этиш ҳуқуқига эга.
 Шунингдек прокурор бошқа шахслар ташаббуси билан кўзгатилган ишни кўришда бошидан иштирок этиш ҳуқуқига эга.

Мустақил талаблар билан арз қилмайдиган учинчи шахслар - иш бўйича чиқариладиган ҳал қилув қарори уларнинг тарафлардан бирига нисбатан бўлган ҳуқуқ ва мажбуриятларига таъсир этадиган шахслар бўлиб, суд ҳал қилув қарори чиқаргунига қадар даъвогар ёки жавобгар томонида ишга киришишлари мумкин.

Мустақил талаблар билан арз қилмайдиган учинчи шахслар шартли равишда тарафлардан бири (даъвогар ёки жавобгар) томонида туриб

36 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 44-моддаси.

иштирок этади ҳамда қайси тарафда иштирок этишига қараб, унга тегишли ҳуқуқ ва мажбуриятлардан фойдаланади.

Иш бўйича чиқариладиган ҳал қилув қарори учинчи шахсларнинг тарафлардан бирига нисбатан бўлган ҳуқуқ ва мажбуриятларига таъсир этади, лекин улар ўртасидаги ҳуқуқий муносабат суд муҳокамасининг предмети бўлмайди.³⁷

Қонун мустақил талаблар билан арз қилмайдиган учинчи шахсларнинг бундай талаблар билан арз қиладиган учинчи шахслардан фарқи равишда, арз қилинган талабларнинг асосини ёки предметини ўзгартириш, миқдорини кўпайтириш ёки камайтириш, улардан воз кечиш ҳуқуқларини истисно этади.

Амалиётда баъзи ҳолатларда низонинг судда кўрилиши жараёнида тарафлардан бирининг вафоти ҳолатлари кузатилади. Лекин тараф бўлган шахсларнинг вафоти низоли ҳуқуқий муносабатнинг муқаррар равишда барҳам топишига олиб келмасдан (мурожаат мазмунига қараб айрим ишлардан ташқари, масалан, ишга тиклаш ёки жавобгар вафот этганда алимент ундириш ҳақидаги), қонун ишни кўришда процессуал ҳуқуқий ворисликка йўл қўяди.

Ҳуқуқий ворислик процесснинг ҳар қандай босқичида амалга оширилиши мумкин. Ҳуқуқий ворис процессга киришгунига қадар амалга оширилган барча ҳаракатлар ҳуқуқий ворисга ўрнини бўшатиб берган шахсга қай даражада мажбурий бўлган бўлса, ҳуқуқий ворисга ҳам шу даражада мажбурийдир.

Прокуратура органлари қонунга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қонунларнинг аниқ ва бир хилда бажарилиши устидан назоратни амалга оширадilar.³⁸

Ушбу вазифаларни амалга оширишда прокурор бошқа шахсларнинг ҳуқуқларини ва қонун билан кўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш учун ариза билан судга мурожаат этиш, шунингдек бошқа шахслар ташаббуси билан қўзғатилган ишни кўришда бошидан иштирок этиш ҳуқуқига эга.

Прокурор Фуқаролик процессуал кодексининг 34-моддасида назарда тутилган процессуал ҳуқуқлардан фойдаланади ва мажбуриятларни ўз зиммасига олади ҳамда бундан ташқари, берган аризасидан бутунлай ёки қисман воз кечиш, бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш учун ўзи арз қилган талаблар бўйича судга тушунтиришлар бериш, иш мазмуни юзасидан, шунингдек ишни кўриш вақтида келиб чиққан айрим

37 - М.Мамасиддиқов "Фуқаролик процессуал ҳуқуқи. Умумий қисм", дарслик.

38 - Ўзбекистон Республикаси "Прокуратура тўғрисида"ги қонуни 1-моддасининг 2-қисми.

масалалар бўйича ўз фикрини баён этиш, суднинг ҳал қилув қарори, ажрими, қарори юзасидан протест келтириш ҳуқуқига эга.

ОДИЛ СУДЛОВНИ АМАЛГА ОШИРИШГА КЎМАКЛАШУВЧИ ШАХСЛАРНИНГ ҲУҚУҚ ВА МАЖБУРИЯТЛАРИ

Одил судловни амалга оширишга кўмаклашувчи шахсларнинг умумий ҳуқуқ ва мажбуриятлари

- оғзаки ёки ёзма равишда тушунтиришлар баён қилиш;
- ёзувлардан фойдаланиш ва ҳ.к.

Мутахассиснинг алоҳида ҳуқуқ ва мажбуриятлари

Мутахассис ўзининг нима мақсадда судга чақирилаётганини билиш, агар зиммасига юклатилган вазифани бажариш учун зарур билим ва малакага эга бўлмаса, ишни юритишда қатнашишдан бош тортиш ҳуқуқига эга.

Мутахассис суднинг чақируви бўйича келиши, ишни кўришда қатнашиши, фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасидаги билим ва малакасига асосланиб, ўз фикрини билдириши шарт. Агар мутахассис суд узрсиз деб топган сабабларга кўра суд чақируви бўйича келмаса, унга энг кам иш ҳақининг беш бараваригача миқдорда жарима солиниши мумкин.

Экспертнинг алоҳида ҳуқуқ ва мажбуриятлари

- экспертиза предметида оид иш материаллари билан танишиш;
- улардан зарур маълумотларни ёзиб олиш ёки кўчирма нусхалар олиш;
- жойида кўздан кечиришда иштирок этиш ва экспертизани ўтказиш учун зарур бўлган қўшимча материаллар ва текшириш объектлари тақдим этилиши ҳақида илтимосномалар бериш;
- суд муҳокамасида экспертиза предметида оид далилларни текширишда иштирок этиш ҳамда ишда иштирок этувчи шахсларга ва гувоҳларга суднинг руҳсати билан саволлар бериш;
- ашёвий далиллар ва ҳужжатларни кўздан кечириш;
- ўз хулосасида нафақат ўзининг олдига қўйилган саволлар бўйича, балки экспертиза предметида оид ва иш учун аҳамиятга молик бошқа масалалар бўйича ҳам фикрларини баён этиш;
- унинг хулосаси ёки кўрсатувлари ишда иштирок этувчи шахслар ва гувоҳлар томонидан нотўғри талқин қилинганлиги хусусида суд мажлиси баённомасига киритилиши лозим бўлган баёнотлар бериш;
- агар у суд муҳокамаси юритилаётган тилни билмаса ёки етарлича билмаса, ўз она тилида хулоса тақдим этиш ва кўрсатувлар бериш ҳамда бундай ҳолда таржимон хизматидан фойдаланиш;
- агар ишни юритаётган суднинг қарорлари, судьянинг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) экспертнинг ҳуқуқ ва эркинликларини бузётган бўлса, бу қарорлар, ҳаракатлар (ҳаракатсизлик) устидан қонунда белгиланган тартибда шикоят қилиш ҳуқуқига эгадир.

Агар даъвогар рози бўлмаса, прокурор ўзи арз қилган талабларнинг асосини ёки предмети ни ўзгартиришга, даъво талабларининг миқдорини кўпайтириш ёхуд камайитиришга ҳақли эмас.³⁹

Одил судловни амалга оширишга кўмаклашувчи шахслар.

Гувоҳлар, экспертлар, мутахассислар, таржимонлар, ёзма ва ашёвий далилларни сақловчилар, холислар ва ижро ишларини юритишда мол-мулкни сақловчилар одил судловни амалга оширишга кўмаклашувчи шахслар ҳисобланади.

Одил судловни амалга оширишга кўмаклашувчи шахслар ўз тушунтиришларини оғзаки ёки ёзма равишда баён қилишга, ёзувлардан фойдаланишга, шунингдек ушбу Кодексда ўзларига берилган бошқа процессуал ҳуқуқлардан фойдаланишга ҳақлидирлар.

Одил судловни амалга оширишга кўмаклашувчи шахслар ўз зиммаларига юклатилган процессуал мажбуриятларни бажаришлари лозим.

3.2.4. Иш кўрилиши ҳақида иштирокчиларни хабардор қилиш тартиби

Фуқаролик суд ишларини юритишнинг тамойилларидан бири судда ишни кўришнинг бевоситалиги бўлиб, бу суд муҳокамаси иштирокчиларининг бевосита суд мажлисида иштирок этишларини тақозо этади. Процессуал қонун талабларига кўра, судья ишни суд мажлисида кўришга тайинлаш тўғрисида ажрим чиқарганидан кейин тарафлар ва процесснинг бошқа иштирокчиларига ишни кўриш вақти ва жойи ҳақида маълум қилиши лозим.

Ишда иштирок этувчи шахслар, шунингдек гувоҳлар, экспертлар, мутахассислар ва таржимонлар суд чақирув қоғозлари, зарур ҳолларда эса телефонограммалар, телеграммалар ва хабардор қилинганлик факти қайд этилишини таъминлайдиган бошқа алоқа воситалари орқали судга чақирилади ҳамда суднинг айрим процессуал ҳаракатлари тўғрисида хабардор қилинади.⁴⁰

Чақирув қоғози ишда иштирок этувчи шахсларга ва процесснинг бошқа иштирокчиларига судга ўз вақтида келиш ва ишга тайёрланиш учун етарли вақтга эга бўлишларини мўлжаллаб топширилиши керак.

39 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 47-моддаси.

40 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 132-моддасининг 1-қисми.

Ишда иштирок этувчи шахслар иш юритилаётган вақтда ўз манзили ўзгаргани ҳақида судга маълум қилишлари шарт. Акс ҳолда, чақирув қоғози судга маълум бўлган охириги манзил бўйича юборилади ва чақирилувчи бу манзилда яшамаётган бўлса-да, чақирув қоғози унга топширилган ҳисобланади.⁴¹

Ишда иштирок этувчи шахслар телефони ва факс рақамларини, электрон манзилини судга маълум қилган тақдирда, иш юритилаётган вақтда уларнинг ўзгарганлиги ҳақида судни хабардор қилиши керак.

Қонунга мувофиқ, фуқаролик ишларини судда кўришга тайёрлаш ариза қабул қилинган кундан бошлаб ўн кунлик муддатдан кечиктирмай амалга оширилиши лозим.

Мурожаатларнинг ўз муддатида ҳал этилишини таъминлаш суднинг зиммасидаги мажбуриятдир. Шу билан бирга мурожаатнинг ўз муддатида ҳал қилинишини таъминлаш судга арз қилган фуқаронинг манфаатларига ҳам мос эканлиги сабабли уларга суддан хабарнома кутмасдан, бевосита ўзи судга келгани ҳолда хабардор бўлиши тавсия этилади.

3.2.5. Фуқаролик ишини судда кўришга тайёргарлик жараёни

Фуқаролик тартибида судда иш юритишнинг мақсади бузилган ҳуқуқларни қонуний ва асосли ҳал қилув қарори чиқариш ҳамда унинг ижросини таъминлаш орқали тиклаш бўлиб, суд ушбу вазифаларни муайян босқичлардан ўтмасдан туриб, дарҳол ҳал этиш имконига эга эмас.

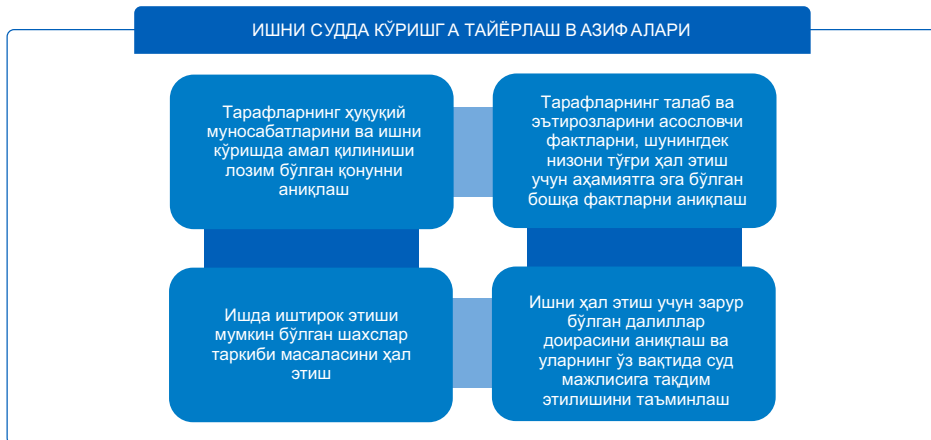
Ушбу жараёнда фуқаролик ишини судда кўришга тайёргарлик босқичи алоҳида аҳамиятга эга бўлиб, аризанинг суд томонидан қабул қилиниши ва фуқаролик иши қўзғатилиши билан бошланади.

Ишни судда кўришга тайёрлаш – фуқаролик ишларини ўз вақтида ва тўғри кўриб чиқиш ҳамда ҳал қилишни таъминлаш мақсадида суд ва ишда иштирок этувчи шахсларнинг процессуал ҳаракатларининг мажмуини ўзида ифода этувчи биринчи инстанция судида иш юритишнинг мустақил босқичи ҳисобланади.⁴²

Ишни судда кўришга тайёрлаш суд муҳокамасининг асоси ҳисобланиб, суд муҳокамасининг якуний натижаси кўп жиҳатдан ушбу босқичнинг сифатига боғлиқ бўлади.

41 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 138-моддаси.

42 - М.Мамасиддиқов "Фуқаролик процессуал ҳуқуқи. Умумий қисм", дарслик.

Судья аризани қабул қилиб, фуқаролик иши қўзғатганидан сўнг, ишни ўз вақтида ва тўғри кўриб чиқиш ҳамда ҳал қилиш мақсадида уни судда кўришга тайёрлайди.

Фуқаролик процессуал кодексининг 131-моддаси 1-қисмига кўра, фуқаролик ишларини судда кўришга тайёрлаш ариза қабул қилинган кундан бошлаб ўн кунлик муддатдан кечиктирмай амалга оширилиши лозим.

Бу муддат алоҳида ҳолларда ўта мураккаб ишлар бўйича судьянинг асослантирилган ажримига биноан кечиктирилиб, йигирма кунга етказилиши мумкин.

Фуқаролик ишини судда кўришга тайёрлашнинг асосий вазифалари мажмуасига судья томонидан тарафларнинг ҳуқуқий муносабатларини ҳамда ишни ҳал этиш учун зарур бўлган далиллар доирасини аниқлаш билан бирга, тарафларни келиштириш ҳамда келажақда чиқариладиган суднинг ҳал қилув қарорининг ижросини таъминлаш чораларини кўриш киради.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми “Фуқаролик ишларини судда кўришга тайёрлаш ва уларни кўриш муддатлари тўғрисида”ги қарорининг 11-бандига кўра, ишни судда кўришга тайёрлаш жараёнида агар даъвони таъминлаш бўйича чораларни кўрмаслик ҳал қилув қарорини ижросини қийинлаштирадиган ёки уни бажариб бўлмайдиган қилиб қўядиган бўлса, судья Фуқаролик процессуал кодексининг 248-моддасига мувофиқ ишни судда кўришга тайёрлаш давомида даъвони таъминлаш бўйича чоралар қўллашга ҳақли эканлиги белгиланган.

Шу жараёнда судья далилларни таъминлаш бўйича чоралар кўриши мумкин, зеро, Фуқаролик процессуал кодексининг 61-моддаси ариза берилган вақтдан бошлаб судья далилларни таъминлаши мумкинлигини назарда тутди. Далилларни таъминлаш тарафларнинг илтимосига кўра ёки суднинг ташаббуси билан ажрим асосида амалга оширилади.

Судья ишни етарли даражада тайёрланган деб топгач, уни суд мажлисида кўришга тайинлаш тўғрисида ажрим чиқаради, тарафлар ва процесснинг бошқа иштирокчиларига ишни кўриш вақти ва жойи ҳақида маълум қилади.

**ФУҚАРОЛИК ИШНИ СУДДА КЎРИШГА ТАЙЁРГАРЛИК
ЖАРАЁНИДА СУДЬЯНИНГ ҲАРАКАТЛАРИ**

- Даъвогарни арз қилган талабларининг моҳияти бўйича сўроқ қилади.
- Даъвогардан жавобгар билдириши мумкин бўлган эътирозларни аниқлайди.
- Даъвогарга кўшимча далиллар тақдим этишни таклиф қилади (зарур бўлса).
- Даъвогарга арз қилган талабларидан воз кечиш ҳуқуқини ва воз кечишнинг ҳуқуқий оқибатларини тушунтиради.

- Жавобгарни чақиради, ишнинг ҳолатлари бўйича уни сўроқ қилади (қоида тариқасида).
- Жавобгардан даъвогарнинг талабига қарши қандай эътирозлари борлигини ва бу эътирозлар қандай далиллар билан исботланиши мумкинлигини аниқлайди.
- Жавобгарга даъвогарнинг талабларини тан олиш ёхуд қарши талаблар тақдим этиш ҳуқуқига эга эканлигини тушунтиради.
- Жавобгарга иш юзасидан ёзма тушунтиришлар тақдим этишни таклиф қилади (алоҳида мураккаб ишлар бўйича).

- Тарафлардан келишув битими тузиш эҳтимолини аниқлайди ва келишув битимнинг ҳуқуқий оқибатларини тушунтиради.

- Ишга учинчи шахсларнинг жалб этилиши ёки киришиши масаласини ҳал қилади ва ишда иштирок этишига йўл қўйилган учинчи шахсларни мувофиқ сўроқ қилади.
- Ишни кўришда вакилларнинг қатнашиши масаласини ҳал қилади.
- Ишда прокурорнинг иштирок этиши тўғрисидаги ва тегишли давлат бошқаруви органини суд процессида қатнашишга жалб этиш ҳақидаги масалани ҳал қилади.

- Ишда иштирок этишга жалб қилинмаган ташкилот ёки фуқаронинг иш якунидан манфаатдорлигини аниқласа, уларга, шунингдек прокурорга юритилаётган ишни ва уни кўриш вақтини маълум қилади.
- Гувоҳларни суд мажлисига чақириш ёки уларни ФПК 72-моддасида назарда тутилган тартибда сўроқ қилиш масаласини ҳал қилади.
- Ташкилотлар ёки фуқаролардан ёзма ва ашёвий далилларни талаб қилиб олади ёки бу далилларни олиб, судга тақдим этиш учун ишда иштирок этувчи шахсларга талабнома беради.

- Ишда иштирок этувчи шахсларнинг фикрларини ҳисобга олиб, экспертиза тайинлаш ва мутахассис жалб қилиш масаласини ҳал қилади.
- Кечиктириб бўлмайдиган ҳолларда, ишда иштирок этувчи шахсларни хабардор қилиб, жойда кўздан кечириш ўтказди.
- Бошқа судларга суд топшириқлари юборди.
- Ишда иштирок этувчи шахсларга уларнинг процессуал ҳуқуқлари ва мажбуриятларини тушунтиради.

3.2.6. Фуқаролик ишени кўриш муддатлари

Қонун фуқаролик ишларининг нафақат тўғри, шу билан бир қаторда қонунда белгиланган муддатларда кўрилишини ҳам назарда тутати. Шунинг учун ҳам фуқаролик ишларини ўз вақтида кўриш ҳамда ҳал этиш фуқаролик суд ишларини юритишнинг вазифаларидан бири ҳисобланади.⁴³

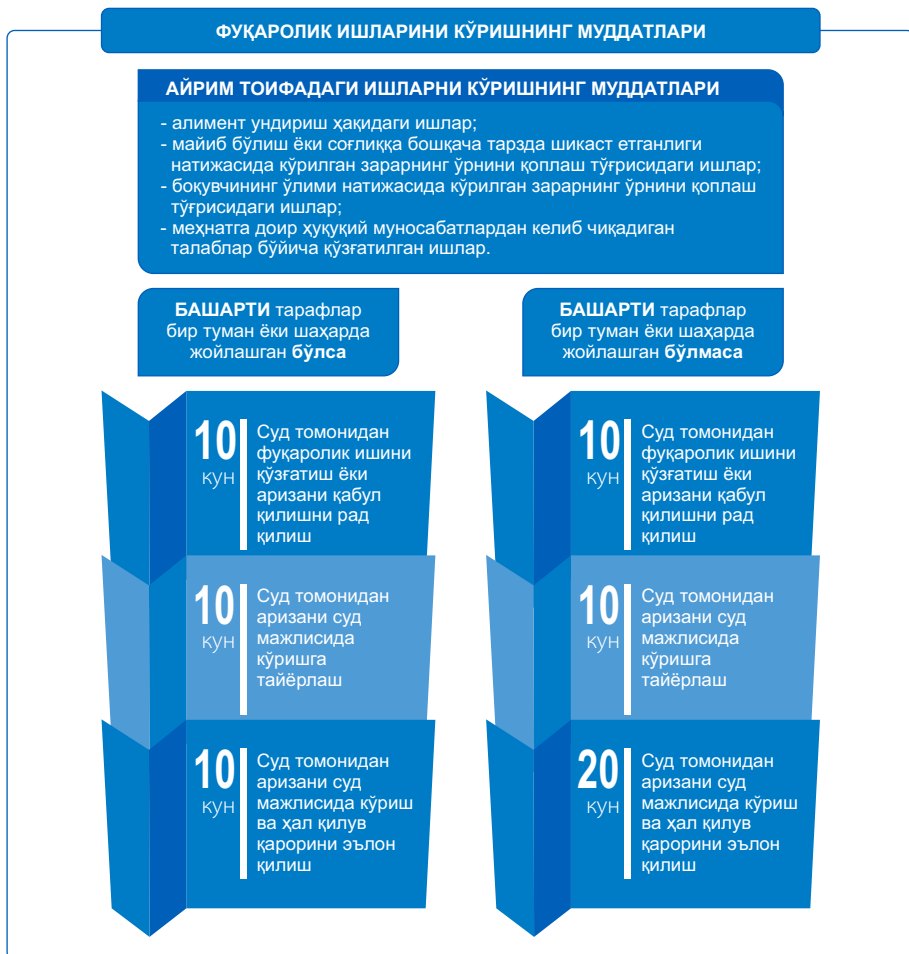

Процессуал қонунчиликда ишларни кўришнинг умумий ҳамда махсус муддатлари ўрнатилган бўлиб, Фуқаролик процессуал кодексининг 131-моддасининг 2-қисмига кўра фуқаролик ишларининг судда кўрилишининг умумий муддати бир ойни ташкил этади. Ўта мураккаб

43 - М.Мамасиддиқов “Фуқаролик процессуал ҳуқуқи. Умумий қисм”, дарслик.

ишлар бўйича мазкур муддат судьянинг асослантирилган ажримига кўра икки ойгача узайтирилиши мумкин, ушбу модданинг иккинчи қисмида кўрсатилган ишлар бундан мустасно.

Фуқаролик ишларини кўришнинг махсус муддатларига муайян тоифадаги ишларни кўриб чиқиш бўйича уларнинг хусусиятидан келиб чиққан ҳолда процессуал қонунчиликда ўрнатилган муддатлар киради.

Хусусан, Фуқаролик процессуал кодекси 131-моддасининг 1-қисмига кўра, алимент ундириш ҳақидаги, майиб бўлиш ёки соғлиққа бошқача тарзда шикаст етганлиги, шунингдек боқувчининг ўлими натижасида кўрилган зарарнинг ўрнини қоплаш тўғрисидаги ишлар ҳамда меҳнатга доир ҳуқуқий

муносабатлардан келиб чиқадиган талаблар бўйича кўзғатилган ишлар, башарти тарафлар бир туман ёки шаҳарда жойлашган бўлса, биринчи инстанция суди томонидан судда кўришга тайёрлаб бўлинган кундан эътиборан ўн кундан кечиктирмай, бошқа ҳолларда эса, йигирма кундан кечиктирмай кўрилиши лозим.

Фуқаролик процессуал кодекси 272-моддасининг 1-қисмига кўра сайлов комиссиясининг хатти-ҳаракатлари (қарорлари) устидан берилган шикоят суд томонидан шикоят берилган кундан эътиборан уч кундан кечиктирмай кўриб чиқилиши, агар сайловга олти кундан кам вақт қолган бўлса, дарҳол кўриб чиқилиши лозим.

Фуқаролик ишларини кўриш муддатлари ишларни судда кўришга тайёрлаб бўлинган кундан бошланади. Судда иш юритиш тўхтатиб турилган вақт ишни судда кўришнинг муддатларига кирмайди ҳамда ушбу муддатларнинг ўтишини тўхтатади (иш юритишни тўхтатиб туриш батафсил қўлланманинг 3.2.21-мавзусида ёритилган).

Судда фуқаролик ишларини кўришда қонунда белгиланган муддатларга риоя қилиниши фуқаронинг бузилган ҳуқуқларини тиклаш жараёнидаги муҳим омиллардан бўлиб, ўз вақтида адолат ва қонунийликнинг тикланишига замин яратади, сансалорлик ҳамда фуқароларнинг сарсон-саргардонлиги ҳолатларининг олдини олади.

3.2.7. Ишни суд мажлисида кўриш тартиби, ишни мазмунан кўришга тайёргарлик жараёни

Одил судловнинг фақат суд томонидан амалга оширилишидан кўзда тутилган мақсадлардан бири ишни судда кўриш жараёнида суд муҳокамаси иштирокчиларининг белгиланган тартибга риоя қилишлари, одил судловга нисбатан ҳурмат билан муносабатда бўлишлари ҳамда суднинг талабларига мажбурий тартибда бўйсунилларини таъминлашдан иборатдир.

Суд муҳокамаси тарафлари ўртасида, одатда, ўзаро низо бўлиши сабабли ушбу жараёнда тартибни сақлаш муҳим аҳамият касб этади.

Процессуал қонунчилик талабларига мувофиқ, фуқаролик иши ишда иштирок этувчи шахсларни албатта хабардор қилган ҳолда суднинг очик мажлисида кўрилади ҳамда ишни кўриш учун тайинланган вақтда судья мажлис залига киради, суд мажлисини очиб, қандай иш кўрилишини эълон қилади.

ИШНИ СУД МАЖЛИСИДА
КЎРИШ ТАРТИБИСуд мажлисининг
бошланишиФуқаролик ишhini
мазмунан кўришТарафлар
музокарасиПрокурор
фикриХал қилув қарори чиқариш
учун маслаҳатхонага
учун чиқиб кетишиСуднинг хал қилув
қарорини ўқиб
эшиттириш

Ёпиқ суд мажлиси қонунда назарда тутилган ҳолларда ишда иштирок этувчи шахсларнинг талаби билан ёки суднинг ташаббуси билан ўтказилади.

Фуқаролик процессуал кодексининг 165-моддасига кўра, судья (судьялар) мажлис залига кириб келганида ва ундан чиқиб кетаётганида суд мажлиси залида ҳозир бўлганларнинг ҳаммаси ўрндан туришлари лозим.

Ўн олти ёшга тўлмаган фуқаролар, агар улар ишда иштирок этувчи шахс ёки гувоҳлар бўлмаса, суд мажлиси залига қўйилмайди.

Ишда иштирок этувчи шахслар, гувоҳлар, экспертлар, мутахассислар, таржимонлар судга мурожаат қилишда, ўзларининг кўрсатув ва тушунтиришларини баён қилишда тик туриб гапирадилар. Бу қоидадан узрли сабабга кўра четга чиқишга фақат раислик қилувчининг

рухсати билангина йўл қўйилиши мумкин.

Ишда иштирок этувчи шахслар, гувоҳлар, экспертлар, мутахассислар, таржимонлар, шунингдек суд мажлиси залида ҳозир бўлган ҳамма фуқаролар суд мажлисида белгиланган тартибга риоя қилишлари ва раислик қилувчининг фармойишларига сўзсиз итоат этишлари шарт.

Суднинг алоҳида хонада (маслаҳатхонада) чиқарган қарорларини суд мажлиси залида ҳозир бўлганларнинг ҳаммаси тик туриб эшитади.

Ишни кўриш вақтида тартибни бузган шахсни раислик қилувчи суд номидан огоҳлантиради.

Ишда қатнашаётган шахслар, гувоҳлар, экспертлар, мутахассислар, таржимонлар тартибни такроран бузган тақдирда суднинг ажримига биноан, ишни кўришда ҳозир бўлган фуқаролар эса, раислик қилувчининг фармойиши билан суд мажлиси залидан чиқариб юборилиши мумкин. Фуқаролар оммавий тарзда тартибни бузган тақдирда суд ишни кўришни кейинга қолдириши мумкин.

Суд мажлисида тартибни бузган ёки судга нисбатан бошқача тарзда ҳурматсизлик қилган шахс суд томонидан маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин.

Гувоҳ, жабранувчи, даъвогар, жавобгар, ишда қатнашувчи бошқа шахсларнинг судга келишдан қасддан бўйин товлашида ёки мазкур шахсларнинг ва бошқа фуқароларнинг раислик қилувчи фармойишига бўйсунмаслигида ёхуд суд мажлиси пайтида тартибни бузишда ўз ифодасини топган судга ҳурматсизлик энг кам иш ҳақининг бир бараваридан уч бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.⁴⁴

Ишни суд мажлисида кўришнинг муҳим шартларидан бири суд процесси иштирокчиларининг судда ҳозир бўлганликлари бўлиб, ишни суд мажлисида мазмунан кўришга тайёргарлик суд процесси иштирокчиларининг келган-келмаганлигини текширишдан бошланади. Ушбу жараёнда суд мажлисининг котиби иш бўйича чақирилганлардан кимлар келганлигини, келмаганларга чақирув қоғози топширилган-топширилмаганлигини, уларнинг келмаганлик сабаблари тўғрисида қандай маълумотлар борлигини судга маълум қилади, суд келганларнинг шахсини аниқлайди, шунингдек мансабдор шахслар ва вакилларнинг ваколатини текширади.

Гувоҳларнинг кўрсатмалари фуқаролик иши бўйича далилларнинг турларидан бири сифатида эътироф этилиши сабабли, ушбу кўрсатмаларнинг холислиги ҳамда ҳаққонийлигини таъминлаш мақсадида гувоҳларнинг келганлиги текширилгач, улар суд мажлиси залидан чиқарилади. Раислик қилувчи сўроқ қилинган гувоҳлар сўроқ қилинмаган гувоҳлар билан муомалада бўлмаслиги учун чоралар кўради.⁴⁵

Шундан сўнг раислик қилувчи суднинг таркибини (судьяни) эълон қилади, прокурор, эксперт, мутахассис, таржимон, суд мажлисининг котиби сифатида кимлар қатнашаётганлигини маълум қилади ва ишда иштирок этаётган шахсларга уларни рад қилиш тўғрисида арз қилиш ҳуқуқларини тушунтиради.

Фуқаролик тартибида судда иш юритишнинг асосий тамойилларидан ҳамда ишни суд мажлисида кўришда суднинг зиммасига юкланган энг муҳим вазифалардан бири ишда иштирок этувчи шахсларга уларнинг ҳуқуқлари ва мажбуриятларини тушунтириш бўлиб, ушбу процессуал

44 - Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 180-моддаси.

45 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 169-моддаси.

ҳаракат ишни суд мажлисида кўришнинг бошланғич босқичида амалга оширилади.

Суд томонидан процесс иштирокчиларининг келган-келмаганликларини текшириш, суд таркибини эълон қилиш ҳамда ишда иштирок этувчи шахсларга уларнинг ҳуқуқлари ва мажбуриятларини тушунтириш билан ишни суд мажлисида кўришга тайёргарлик жараёни якунланиб, мазмунан кўриш бошланади.

3.2.8. Ишни судда мазмунан кўриш тартиби, суд мажлисидаги иштирок этиш, саволлар бериш ва илтимосномалар келтириш тартиби

Фуқаролик процессуал кодексининг 179-моддасига кўра, ишни мазмунан кўриш раислик қилувчининг иш тўғрисидаги маърузасидан бошланади. Сўнгра раислик қилувчи даъвогардан ўз талабларини қувватлаш-қувватламаслигини, жавобгардан даъвогарнинг талабларини тан олиш-олмаслигини ва тарафларнинг ишни келишув битими билан тамомлашни исташ-истамасликларини сўрайди.

Иш тўғрисида маъруза қилинганидан сўнг, суд даъвогар ва унинг томонида иштирок этувчи учинчи шахснинг, жавобгар ва унинг томонида иштирок этувчи учинчи шахснинг, шунингдек ишда иштирок этувчи бошқа шахсларнинг тушунтиришларини эшитади.

Бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида ариза берган прокурор, шунингдек бошқа шахслар арз қилган талаблари бўйича тушунтиришлар бериш ёки уларни асослаш учун биринчи бўлиб сўзга чиқадилар.

Ишда иштирок этувчи шахслар бир-бирларига саволлар беришга ҳақлидирлар.

Ишда иштирок этувчи шахсларнинг ёзма тушунтиришлари ва далилларни таъминлаш тартибида, суд топшириғига асосан олинган тушинтиришлар ҳамда турар жойда сўроқ қилинган гувоҳларнинг тушунтиришлари суд томонидан ўқиб эшиттирилади.

Шундан сўнг суд ишни мазмунан ҳал қилиш учун аҳамиятли бўлган, арз қилинган талабларни ёки келтирилган эътирозномаларни исботловчи далилларни текширишга ўтади. Суд томонидан далилларни текшириш тартиби белгилаб олинади. Далилларни текшириш процессуал қонунчиликка мувофиқ гувоҳларни сўроқ қилишдан бошланади, ушбу жараёнда шунингдек ёзма ва ашёвий далиллар текширилиши, далиллар жойда кўздан кечирилиши, эксперт ва мутахассислар сўроқ қилиниши,

қўшимча ва қайта экспертиза тайинланиши мумкин. Далилларни текширишнинг юқоридаги тартиби ишнинг хусусиятидан келиб чиққан ҳолда исботлаш самарадорлигини таъминлаш мақсадида суд томонидан ўзгартирилиши мумкин.

Гувоҳлар, экспертлар ва мутахассисларни сўроқ қилиш жараёнида ишда иштирок этаётган шахслар уларга саволлар беришлари мумкин.

Фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ, гувоҳ кимнинг аризаси бўйича қақирилган бўлса, ана шу шахс ва унинг вакили биринчи бўлиб, сўнгра эса, ишда иштирок этаётган бошқа шахслар гувоҳга саволлар беради. Суднинг ташаббуси билан қақирилган гувоҳга саволларни биринчи бўлиб даъвогар беради.

Худди шу тартибда, экспертни сўроқ қилиш жараёнида экспертиза кимнинг аризаси бўйича тайинланган бўлса, ўша шахс ва унинг вакили биринчи бўлиб, сўнгра эса, ишда иштирок этувчи бошқа шахслар саволлар беради.

Суднинг ташаббуси билан тайинланган экспертга биринчи бўлиб даъвогар саволлар беради.

Қонунга мувофиқ, мутахассисга ҳам сўроқ қилиш жараёнида у кимнинг аризаси бўйича қақирилган бўлса, ўша шахс ва унинг вакили биринчи бўлиб, сўнгра эса, ишда иштирок этувчи бошқа шахслар саволлар беради.

Суднинг ташаббуси билан қақирилган мутахассисга биринчи бўлиб даъвогар саволлар беради.

Ишда иштирок этувчи шахслар судга илтимосномалар билан мурожаат қилишга ҳақлидирлар ҳамда ушбу илтимосномалар ишда иштирок этувчи бошқа шахсларнинг фикр-мулоҳазалари тингланганидан кейин суднинг ажрими билан ҳал қилинади.

3.2.9. Далиллар тушунчаси. Далилларни тўплаш ва судга тақдим этиш тартиби

ДАЛИЛ ТУШУНЧАСИ

Тарафларнинг талаблари ва эътирозларини асослайдиган ҳолатлар мавжудлиги ёки мавжуд эмаслигини суднинг қонунда белгиланган тартибда аниқлашига асос бўладиган ҳар қандай фактик маълумот ва ишни тўғри ҳал қилиш учун аҳамиятга эга бўлган бошқа ҳолатлар фуқаролик иши бўйича далил ҳисобланади.

Фуқаролик суд ишларини юриетишнинг муҳим таркибий қисми қонуний, асосли ва адолатли ҳал қилув қарори қабул қилинишини таъминлаш мақсадида кўрилайётган ишдаги ҳолатлар ва фактларнинг ҳаққонийлигини исботлаш масалалари ҳисобланади.⁴⁶

46 - М.Мамасиддиқов "Фуқаролик процессуал ҳуқуқи. Умумий қисм", дарслик.

Фуқаролик процессуал кодексининг 56-моддасига кўра, тарафларнинг талаблари ва эътирозларини асослайдиган ҳолатлар мавжудлиги ёки мавжуд эмаслигини суднинг қонунда белгиланган тартибда аниқлашига асос бўладиган ҳар қандай фактик маълумот ва ишни тўғри ҳал қилиш учун аҳамиятга эга бўлган бошқа ҳолатлар фуқаролик иши бўйича далил ҳисобланади.

Бу маълумотлар қуйидаги воситалар, яъни:

– тарафлар ва учинчи шахслар ҳамда уларнинг қонуний вакилларининг тушунтиришлари;

– гувоҳларнинг кўрсатувлари;

– ёзма ва ашёвий далиллар;

– экспертларнинг хулосаси билан аниқланади.

Қонун муаллифи кўрсатилмаган хатлар ва манбаи номаълум бўлган ёки ғайриқонуний тарзда олинган бошқа маълумотларни далил сифатида қабул қилмайди.

Процессуал қонунчиликка мувофиқ, ўз талаблари ва эътирозларига асос қилиб кўрсатган ҳолатларни исботлаш мажбурияти тарафларнинг зиммасига юкланади.

Далиллар тарафлар ва ишда иштирок этувчи бошқа шахслар томонидан тақдим этилади. Суд уларга қўшимча далиллар тақдим қилишни таклиф этиши мумкин. Агар қўшимча далиллар тақдим этиш тарафлар ва ишда иштирок этувчи бошқа шахслар учун қийинчилик туғдирса, суд уларнинг илтимосномасига кўра далиллар тўплашда уларга ёрдам кўрсатади.⁴⁷

Қонунда белгиланган исботлаш воситаларидан бири тарафлар ва учинчи шахсларнинг тушунтиришлари бўлиб, улар иш юзасидан тўпланган бошқа далиллар қатори текширилиши ва баҳоланиши лозим.

Тарафлардан бири ўзининг талаблари ёки эътирозларига асос қилиб олган фактларни бошқа тарафнинг тан олиши биринчи тарафни бу фактлар исботини давом эттириш заруриятидан озод қилади. Агар муайян факт хусусида суднинг шубҳаси бўлса, бу факт умумий асосларга кўра исботланиши лозим.

ИСБОТЛАШ ВОСИТАЛАРИ

- тарафлар ва уларнинг қонуний вакилларининг тушунтиришлари;
- учинчи шахслар ва уларнинг қонуний вакилларининг тушунтиришлари;
- гувоҳларнинг кўрсатувлари;
- ёзма далиллар;
- ашёвий далиллар;
- экспертларнинг хулосаси.

47 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 57-моддаси.

ДАЛИЛЛАРНИНГ ТУРЛАРИ

Ёзма далиллар - иш учун аҳамиятли бўлган ҳолатлар тўғрисидаги маълумотлар баён этилган ҳужжатлардан, хизматга дахлдор ва шахсий ёзишмалардан, шу жумладан факс, электрон ёки ўзга алоқа воситасида ёхуд ҳужжатнинг тўғрилигини аниқлаш имконини берувчи бошқа усулда олинган ҳужжатлар

Ашёвий далиллар - ишни мазмунан ҳал қилиш учун аҳамиятли ҳолатларни аниқлаш воситаси бўлиб хизмат қилиши мумкин бўлган нарсалар

Фактни тан олиш суд мажлисининг баённомасига киритилади ва тан олган тараф уни имзолайди. Агар фактни тан олиш ёзма аризада баён этилган бўлса, мазкур ариза ишга қўшиб қўйилади.

Фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ ёзма далиллар жумласига иш учун аҳамиятли бўлган ҳолатлар тўғрисидаги маълумотлар баён этилган ҳужжатлардан, хизматга дахлдор ва шахсий ёзишмалардан, шу жумладан факс, электрон ёки ўзга алоқа воситасида ёхуд ҳужжатнинг тўғрилигини аниқлаш имконини берувчи бошқа усулда олинган ҳужжатлардан киради.

Ёзма далиллар бевосита тақдим этувчи шахс томонидан, шунингдек, шахснинг ушбу далилларни талаб қилиб олиш ҳақидаги илтимосномасига асосан суднинг талаби бўйича давлат органлари, ташкилотлар ва фуқаролар томонидан тақдим этилиши мумкин.

Қоида тариқасида, ёзма далилларнинг асли тақдим қилинади. Агар ҳужжатнинг нусхаси тақдим этилган бўлса, суд зарурат туғилса, ҳужжатнинг аслини тақдим этишни талаб қилишга ҳақли.

Ишни мазмунан ҳал қилиш учун аҳамиятли ҳолатларни аниқлаш воситаси бўлиб хизмат қилиши мумкин бўлган нарсалар ашёвий далиллар ҳисобланиб, улар ҳам ёзма далиллар учун ўрнатилган тартибда судга тақдим этилади.

Суд амалиётида кенг тарқалган аҳамиятли исботлаш воситаларидан бири экспертларнинг хулосаси бўлиб, ишни кўриш вақтида келиб чиққан, фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасида махсус билимларни талаб қиладиган масалаларни тушунтириш учун суд ишда иштирок этувчи шахсларнинг илтимосига кўра ёки ўз ташаббуси билан экспертиза тайинлаши мумкин.

Экспертиза текшируви ўтказилганидан кейин эксперт ёки экспертлар комиссияси томонидан хулоса тузилиши лозим. Суд экспертга ўз хулосасини оғзаки тушунтириб беришни таклиф қилиш ҳуқуқига эга. Оғзаки тушунтириш суд мажлисининг баённомасига киритилади, экспертга ўқиб берилади ва эксперт томонидан имзоланади.

Суд далилларга ишнинг ҳамма ҳолатларини жамлаб, уларни суд мажлисида қонунга амал қилган ҳолда, ҳар тарафлама, тўлиқ ва холис кўриб чиқиш асосида ички ишонч бўйича баҳо беради.

Ҳар бир далил ишга дахлдорлиги, мақбуллиги ва ишончлилиги нуқтаи назаридан, далилларнинг ҳаммаси эса, етарли даражада тўпланган ёки тўпланмаганлиги нуқтаи назаридан баҳоланиши лозим.

Агар текшириш натижасида далилнинг ҳақиқатга тўғри келиши аниқланса, у ишончли деб эътироф этилади.

Ҳеч қандай далил суд учун олдиндан белгилаб қўйилган кучга эга эмас.⁴⁸

Процессуал қонунчиликда суд фақат иш учун аҳамиятга эга бўлган далилларнигина кўришга қабул қилиши лозимлиги белгиланган бўлиб, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми “Фуқаролик ишларини кўришда судлар томонидан далилларга оид қонун нормаларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида”ги қарорининг 4-бандига кўра, айрим фактлар исботлаш предметиға кирмайди ва исботлашга муҳтож эмас. Чунончи, суд ҳаммага маълум деб топган ҳолатлар, суднинг қонуний кучга кирган фуқаролик иши бўйича ҳал қилув қарори ва жиноят иши бўйича суднинг ҳукми бўйича аниқланган фактлар шулар жумласидандир.

Фуқаролик процессуал кодексининг 60-моддаси иккинчи қисми мазмуниға кўра, бир фуқаролик иши бўйича қонуний кучга кирган суд қарори билан аниқланган фактлар, айнан шу шахслар иштирок этаётган бошқа фуқаролик иши кўрилишида қайта исботланмайди.

Суднинг жиноят иши бўйича қонуний кучга кирган ҳукми, амнистия актиға асосан жиноят ишини қўзғатишни рад қилиш тўғрисидаги ёки жиноят ишини тугатиш ҳақидаги ажримми, маъмурий ҳуқуқбузарлик иши бўйича қарори ҳамда жиноят ишини реабилитация асосларисиз тугатиш ҳақидаги тергов органи ва суд ажримида қайд этилган ҳолатлар шу билан боғлиқ фуқаролик иши кўриб чиқилишида қайта исботлашни талаб қилмайди.

Қайд этилганидек, процессуал қонунчилик талаб ва эътирозларни исботлаш мажбурияти биринчи навбатда тарафларнинг зиммасиға юклаши сабабли, тарафларнинг судға мурожаат қилиш вақтида бундай далилларға эга бўлишлари, ушбу далилларни ўз вақтида ва тўлиқ ҳажмда белгиланган тартибда судға тақдим этишлари талабларнинг асослилиги масаласини суд томонидан ҳал қилишда аҳамиятли омил ҳисобланади.

48 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 67-моддасининг 4-қисми.

3.2.10. Ишни судда кўришда гувоҳлар тушунчаси, уларни таклиф этиш тартиби, гувоҳларнинг мажбуриятлари

Фуқаролик процессуал қонунчилигида исботлаш воситаларидан бири гувоҳларнинг кўрсатмалари бўлиб, қонунга мувофиқ ишга доир бирор ҳолатдан хабардор бўлган ҳар қандай шахс гувоҳ бўла олади.

Қонунда гувоҳ сифатида чақирилиши ва сўроқ қилиниши мумкин бўлмаган шахслар доираси белгиланган бўлиб, вакил ёки ҳимоячи вазифаларини бажаришлари муносабати билан ўзларига маълум бўлган ҳолатлар тўғрисида, шунингдек жисмоний ёки руҳий нуқсонлари сабабли фактларни тўғри идрок қилишга ёки улар ҳақида тўғри кўрсатув беришга лаёқатсиз шахслар ишда гувоҳ сифатида иштирок эта олмайдилар.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми 2007 йил 2 октябрдаги 2-сонли “Фуқаролик ишларини кўришда судлар томонидан далилларга оид қонун нормаларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида”ги қарори 21-бандининг 3-қисмига кўра, фуқаронинг ишда иштирок этувчи шахсларга нисбатан қариндошлик муносабатларида бўлганлиги, хизмат юзасидан ёхуд бошқача тарзда қарам бўлганлиги ёки шахсий адовати бўлганлиги уни ишда гувоҳ сифатида иштирок этишига тўсқинлик қилмайди.

Гувоҳлар суд мажлисига тарафларнинг ҳамда суднинг ташаббуси билан чақириладилар.

Гувоҳни чақириш ҳақида илтимосномани тақдим этувчи шахс гувоҳнинг иш учун аҳамиятли бўлган қандай ҳолатларни тасдиқлай олишини кўрсатиши, исми, отасининг исми ва фамилиясини ҳамда яшаш ёки ишлаш жойини судга маълум қилиши шарт.⁴⁹

Фуқаролик процессуал кодексининг 183-моддасига мувофиқ, суд мажлисида ҳар бир гувоҳ алоҳида сўроқ қилинади. Сўроқ қилинмаган гувоҳлар ишни кўриш вақтида суд мажлиси залида бўлишлари мумкин эмас.

Гувоҳлар суд томонидан била туриб ёлғон кўрсатув берганлик, кўрсатув беришдан бош тортганлик ёки бўйин товлаганлик учун Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг тегишинча 238- ва 240-моддаларига мувофиқ жавобгар бўлиши тўғрисида огоҳлантирилади.

49 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 70-моддаси.

Ёлгон гувоҳлик бериш, яъни суриштирув олиб бориш, дастлабки тергов ёки ишни судда кўриш вақтида гувоҳ ёки жабрланувчининг била туриб, ёлгон кўрсатув бериши ёхуд экспертнинг била туриб нотўғри хулоса бериши, шунингдек бир тилдан иккинчи тилга била туриб нотўғри таржима қилиш энг кам ойлик иш ҳақининг йигирма беш бараваригача миқдорда жарима ёки икки йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёки олти ойгача қамоқ билан жазоланади.⁵⁰

Гувоҳнинг иш бўйича ўзига маълум ҳолатлар юзасидан кўрсатув бериши унинг мажбурияти бўлиб, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 240-моддасига мувофиқ, судда гувоҳнинг кўрсатув беришни рад этиши ёки бу ишдан бўйин товлаши энг кам ойлик иш ҳақининг йигирма беш бараваригача миқдорда жарима ёки уч ойгача қамоқ жазоси тайинланишига асос бўлади.

Дастлаб раислик этувчи томонидан гувоҳга иш бўйича шахсан ўзи билган маълумотларни судга айтиб бериш таклиф қилинади, шундан сўнг гувоҳга саволлар берилиши мумкин.

Сўроқ қилинган гувоҳлар ишни кўриш тамом бўлгунига қадар суд мажлиси залида қолишлари лозим. Суд сўроқ қилинган гувоҳлар ишни кўриш тамом бўлмасидан олдин суд мажлиси залидан чиқиб кетишларига тарафларнинг розилиги билан рухсат бериши мумкин.

Гувоҳ кўрсатув беришда кўрсатув бирон-бир ҳисоблар ёки хотирада сақлаб қолиш қийин бошқа маълумотлар билан боғлиқ бўлган ҳолларда, ёзма хотиралардан фойдаланиши мумкин.

Қонун айрим ҳолатларни гувоҳларнинг кўрсатмалари билан исботлашни истисно этади.

Хусусан, ушбу қоида айниқса, битимларга оид низоларни кўришда қатъий бўлиб, битимнинг оддий ёзма шаклига риоя қилинмаслик билан боғлиқ низо чиққан тақдирда тарафларнинг битимнинг тузилганлигини, мазмунини ёки бажарилганлигини гувоҳларнинг кўрсатувлари билан тасдиқлаш ҳуқуқи инкор этилади.⁵¹

50 - Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 238-моддаси 1-қисми.

51 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 109-моддасининг 1-қисми.

3.2.11. Иш ҳужжатлари билан танишиш, улардан нусхалар олиш

Ишда иштирок этувчи шахслар келтирилган талаблар ёки эътирозномаларнинг мазмун-моҳиятини тўғри ва тўлиқ англашлари учун улардан хабардор бўлишлари талаб қилинади. Фуқаролик процессуал қонунчилиги бунинг учун процесс иштирокчиларига кенг ҳуқуқлар тақдим этган бўлиб, процесс иштирокчилари фуқаролик иши қўзғатилгандан бошлаб, суд муҳокамасининг исталган босқичида, шунингдек, фуқаролик иши якунланганидан кейин ҳам иш ҳужжатлари билан танишишлари ҳамда улардан кўчирмалар олиш, нусхалар кўчириш ҳуқуқига эгадирлар.

Процесс иштирокчилари ушбу ҳуқуқларидан инсоф билан фойдаланишлари лозим.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Давлат божи ставкалари ҳақида”ги қарорининг 1-қисмининг “з” бандига кўра, иш ҳужжатлардан нусха беришда ҳужжатларнинг ҳар бир бети учун энг кам иш ҳақининг 0.5 фоизи миқдорда давлат божи ундирилади.

3.2.12. Арз қилинган талабни тўлдириш, ўзгартириш ёки воз кечиш тушунчаси, тартиби

Фуқаролик процессуал қонунчилигига кўра судда фуқаролик иши ўзининг ҳуқуқи ёки қонун билан қўриқланадиган манфаатини ҳимоя қилишни сўраб мурожаат қилган шахснинг аризасига асосан қўзғатилиши сабабли аризачининг ўзи бузилган ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш доирасини белгилайди.

Суд ҳам ҳал қилув қарори чиқаришда ишни даъвогарнинг арз қилган талаблари доирасида ҳал қилади.

Шахс судга ариза билан мурожаат қилганидан кейин турли сабабларга кўра (дастлабки мурожаатнинг моҳиятини тўлиқ англамаганлиги сабабли, вазият ўзгариши муносабати билан ёки жавобгар билан келишганлиги ёхуд низоли муносабат барҳам топганлиги каби) ўз талабларини ўзгартириши, ошириши ёки камайтириши ёхуд улардан воз кечиш зарурати юзага келиши ҳолатлари амалиётда тез-тез учраб туради.

Қонун бу борада аризачига кенг ҳуқуқлар тақдим этган бўлиб, даъвогар ўз арзида баён қилинган талабларнинг асосини ёки предметини ўзгартиришга, даъво талабларининг миқдорини оширишга ёки камайтиришга, улардан бутунлай ёки қисман воз кечишга ҳақли.⁵²

Арз қилинган талабларнинг асосини ўзгартириш.

52 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 40-моддасининг 2-қисми.

Арз қилинган талабларнинг асоси – шахснинг судга мурожаатига асос бўлган ҳуқуқ бузилишини келтириб чиқарган ҳолат, ҳаракат ёки ҳаракатсизликка нисбатан аризачи талабларининг мазмунидир.

Арз қилинган талабларнинг асосини ўзгартириш даъвогарнинг ўз талабларини асослаб кўрсатган фактларни янги фактлар билан ўзгартириши, қўшимча фактлар билан тўлдириши ёки дастлаб кўрсатилган фактларнинг муайян қисмини чиқариб ташлаши орқали амалга оширилади.

Масалан, аризачи судга олди-сотди шартномасини ўзаро ҳуқуқ ва мажбуриятлар тўғрисида нотўғри тасаввурга эга бўлганлиги, яъни битим тарафларнинг ҳақиқий хоҳиш-иродасини акс эттирмаганлиги асоси билан ҳақиқий эмас деб топиш ҳақида мурожаат қилса, ушбу ҳолатда *даъвонинг асоси битимнинг янглишиш таъсирида тузилганлиги бўлади*.

Ишни судда кўриш жараёнида аризачи ўз даъво талабларининг моҳиятини тўғри англаб, олди-сотди шартномасининг ҳақиқий эмаслиги асосларини ўзгартириб, бунга битим тузиш вақтида алдаш ёки зўрлик ишлатилганлигини кўрсатса, арз қилинган талабнинг асоси янглишиш *таъсирида тузилган битимдан алдаш ёки зўрлик оқибатида тузилган битимга ўзгаради*.

Арз қилинган талабнинг предметини ўзгартириш – даъвогарнинг ўз талабларини унга асос сифатида келтирилган фактларни ўзгартирмаган ҳолда бошқаси билан ўзгартиришидир.

Масалан, тарафлар уй олди-сотдиси бўйича ўзаро келишган бўлиб, сотиб олувчи (даъвогар) томонидан уй баҳосининг асосий қисми (айтайлик, юз миллион сўмга баҳоланган уйнинг олтмиш беш миллион сўми) бўйича тўлов амалга оширилган бўлиб, сотувчи (жавобгар) уйни сотиш бўйича келишувни яқунлаб, тўловларнинг қолган қисмини (бу ҳолатда ўттиз беш миллион сўм) қабул қилиб, уйни расмийлаштиришдан бош тортган ҳолда даъвогар судга олди-сотди шартномасини ҳақиқий деб топиш ҳақида судга даъво аризаси билан мурожаат қилса, даъвонинг предмети битимни ҳақиқий деб топиб, уйни ўз эгаллигига расмийлаштириш бўлади.

Ишни судда кўриш жараёнида даъвогар ўз манфаатларидан келиб чиқиб, битимни ҳақиқий деб топиш ҳақидаги талабни ўзи томонидан жавобгарга тўланган маблағни қайтариш (олтмиш беш миллион сўм)га ўзгартириши мумкин. Шунда арз қилинган талабнинг предмети битимни ҳақиқий деб топишдан тўланган пул маблағини қайтаришга ўзгаради.

Даъво талабларининг миқдорини оширишга ёки камайтириш асосан моддий зарар ундириш ҳақидаги талабларга оид бўлиб, даъво аризаси тақдим этишга асос бўлган ҳолатларнинг ўзгаришига мос равишда

(масалан, қарз фоизларининг ортиб бориши ёки қарз сумманинг иш судда кўрилгунига қадар қисман қайтарилиши) аризачи даъво талабларининг миқдорини оширишга ёки камайтиришга ҳақли.

Даъвогар ўзининг талабларини камайтирган, арз қилган талабларидан воз кечган, тарафлар ишни келишув битими билан тамомлаган ҳолларда тўланган бож қайтарилмайди.

Арз қилинган талаблар кўпайтирилганда давлат божининг етишмаган суммаси даъвонинг кўпайтирилган баҳосига мувофиқ равишда қўшимча тарзда тўланади.⁵³

Даъво талабларидан бутунлай ёки қисман воз кечиш.

Ишни судда кўриш жараёнида даъвогар даъво талабларидан бутунлай ёки қисман воз кечишга ҳақли бўлиб, бу ҳолат низонинг барҳам топганлиги, тарафларнинг ўзаро келишганлиги, айрим ҳолатларда даъвогарнинг асоссиз даъво талаблари билан мурожаат қилганлиги ва буни англаганлиги билан боғлиқ бўлади.

Даъвогарнинг даъводан воз кечганлиги тўғрисидаги арзи суд мажлиси баённомасига киритилиб, даъвогар томонидан имзоланиши лозим.⁵⁴

Агар даъвогарнинг даъводан воз кечиши қонунга хилоф бўлса ёки бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини бузса, суд даъводан воз кечишни қабул қилмайди.⁵⁵

Даъвогарнинг арз қилган талабларидан воз кечганлиги иш юритишни тугатишга асос бўлиши сабабли, ушбу мазмундаги аризани қабул қилишдан олдин суд даъвогарга мазкур процессуал ҳаракатлар қилишнинг оқибатларини тушунтиради.

Даъвогарнинг арз қилган талабларидан воз кечганлигини қабул қилиш тўғрисида суд ажрим чиқаради ва шу ажрим билан иш юритишни ҳам тугатади.

Агар суд жавобгарнинг арз қилинган талабларни тан олишини қабул қилмаса бу ҳақда асослантирилган ажрим чиқаради ва ишни мазмунан кўради.⁵⁶

53 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 107-моддаси.

54 - Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми "Фуқаролик процессуал қонун ҳужжатлари айрим нормаларининг судлар томонидан қўлланиши тўғрисида"ги қарорининг 7-банди.

55 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 40-моддасининг 5-қисми.

56 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 180-моддаси.

3.2.13. Келишув битими тушунчаси

Шахсининг судга ариза билан мурожаат қилишига унинг ҳуқуқларининг ёки қонуний манфаатларининг бузилганлиги асос бўлиб, бу асос ишни судда кўриш жараёнида барҳам топган ҳолатда ҳамда тарафлар ўзаро муросага келганларида қонунда ишни келишув битими билан тугатиш ҳуқуқи назарда тутилган.

Фуқаролик процессуал кодекси 40-моддасининг 4-қисмига кўра, даъво ишининг тарафлари процесснинг исталган босқичида келишув битими тузиш орқали ишни яқунлашга ҳақлидирлар.

Қонунга мувофиқ, тарафлар эришган келишув битимининг шартлари суд мажлиси баённомасига киритилади ва иккала тараф томонидан имзоланади. Агар тарафларнинг келишув битими уларнинг судга юборган ёзма аризаларида ифодаланган бўлса, мазкур аризалар ишга қўшиб қўйилиб, бу ҳақда суд мажлиси баённомасида кўрсатилади.

Тарафларнинг келишув битимига эришиши судда иш юритишни тугатишга асос бўлиши сабабли уни тасдиқлашдан олдин суд тарафларга тегишли процессуал ҳаракатлар қилишнинг оқибатларини тушунтириши лозим.

Тарафларнинг келишув битимини тасдиқлаш тўғрисида суд ажрим чиқаради ва шу ажрим билан иш юритишни ҳам тугатади. Ажримда тарафларнинг келишув битимидаги шартлар кўрсатилиши керак.

Агар суд тарафларнинг келишув битимини тасдиқламаса, бу ҳақда асослантилган ажрим чиқаради ва ишни мазмунан кўради.⁵⁷

3.2.14. Эътирознома тушунчаси

Судда иш юритишнинг энг асосий тамойилларидан бири тарафларнинг тортишуви ва тенг ҳуқуқлилиги ҳисобланади. Суд-ҳуқуқ ислохотларининг энг асосий вазифаларидан бири суд муҳокамасида тарафларнинг тортишуви орқали фаоллигини таъминлаш, иш бўйича далилларни тўплаш ва уларни судга тақдим этиш самарадорлигини ошириш бўлиб, иш бўйича ҳақиқатни аниқлаш, қонуний ва адолатли ҳал қилув қарори чиқаришда муҳим аҳамият касб этади.

Тарафларнинг тенг ҳуқуқлиги тамойили аризачига унинг бузилган ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишда кенг ҳуқуқлар бериши билан бирга жавобгарга ҳам арз қилган талабларига нисбатан ўзининг важларини келтириш имконини беради.

57 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 180-моддаси.

Фуқаролик процессуал кодекси 34-моддасининг 1-қисмига кўра, ишда иштирок этувчи шахслар ишни судда кўриш давомида туғиладиган ҳамма масалалар бўйича ўзларининг важларини баён қилиш, бошқа шахсларнинг арзлари, илтимосномалари, важларига қарши эътирозлар билдириш ҳуқуқига эгадирлар.

Қонун тарафларнинг тенг ҳуқуқлилиги тамойилини таъминлаш мақсадида иш юритиш жараёнида суднинг зиммасига муайян вазифаларни юклайди.

Фуқаролик процессуал кодекси 159-моддасининг 1-қисми 2-бандига кўра ишни судда кўришга тайёрлашда судья қоида тариқасида, жавобгарни чақириб, ишнинг ҳолатлари бўйича уни сўроқ қилиши, даъвогарнинг талабига қарши қандай эътирозлари борлигини ва бу эътирозлар қандай далиллар билан исботланиши мумкинлигини аниқлаши белгиланган.

Арз қилинган талабларига нисбатан қарши важлар судга эътирознома кўринишида тақдим этилади.

Эътирозномада арз қилинган талабларнинг асоссизлигини тасдиқловчи ҳолатлар, бу эътирозлар қандай далиллар билан исботланиши мумкинлиги кўрсатилиши, қайд этилган ҳолатларни исботловчи далиллар илова қилиниши лозим.

Ишни судда кўришда тарафларнинг тортишуви ва тенг ҳуқуқлигини таъминлаш одил судловни амалга оширишга кўмаклашади, тарафларнинг ўз процессуал ҳуқуқларидан самарали фойдаланишлари ишнинг ўз манфаатларига мос равишда яқунига ёрдам беради.

3.2.15. Қарши даъво аризаси тушунчаси, тақдим этиш этиш тартиби ва шартлари

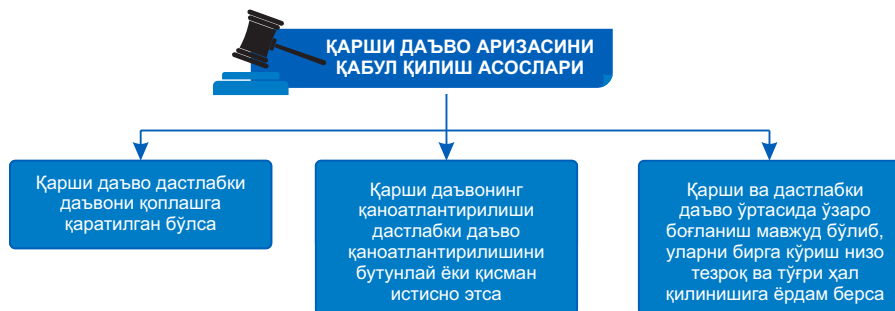
Фуқаролик тартибида судда иш юритишда тарафларнинг тортишуви тамойили қарши даъво тақдим этиш ҳуқуқида ҳам ўз ифодасини топади. Даъвогар судга ўз ҳуқуқлари ҳимоясида мурожаат қилишга ҳақли бўлганидек, жавобгар ҳам даъвогарнинг талабларига нисбатан ҳимояни амалга ошириш воситаларига эга. Жавобгар ушбу ҳуқуқини арз қилинган талабларига эътирознома келтиришдан ташқари, қарши даъво аризаси тақдим этган ҳолда ҳам амалга ошириши мумкин.

Жавобгарнинг даъвогар талабларига қарши даъво талаблари қарши даъво аризаси тариқасида расмийлаштирилади.

Бундай даъво суд иш юзасидан ҳал қилув қарори чиқаргунига қадар дастлабки даъво билан бирга кўриб чиқилиши учун тақдим этилиши лозим.

Қарши даъвони тақдим этиш даъво тақдим этиш тўғрисидаги умумий қоидаларга биноан амалга оширилади.⁵⁸

Ишни судда кўришда тарафларнинг тортишуви ва тенг ҳуқуқчилигини амалда таъминлаш мақсадида судья ишни судда кўришга тайёргарлик жараёнидаёқ жавобгарга қарши талаблар тақдим этиш ҳуқуқига эга эканлигини тушунтириши лозим.⁵⁹

Қарши даъво аризаси тақдим этишда қонунда белгиланган қуйидаги шартлардан ҳеч бўлмаса биттаси мавжуд бўлиши талаб қилинади:

- 1) қарши даъво дастлабки даъвони қоплашга қаратилган бўлиши;
- 2) қарши даъвонинг қаноатлантирилиши дастлабки даъво қаноатлантирилишини бутунлай ёки қисман истисно этиши;
- 3) қарши ва дастлабки даъво ўртасида ўзаро боғланиш мавжуд бўлиб, уларни бирга кўриш низо тезроқ ва тўғри ҳал қилинишига ёрдам бериши лозим.

Ушбу шартларнинг ўрнатилишидан иш юритишни тезлаштириш, суднинг ва тарафларнинг вақтини тежаш, иш юритиш билан боғлиқ харажатларни камайтириш мақсадлари кўзланган.⁶⁰

Фуқаролик процессуал кодексининг 244-моддасига кўра, қарши даъво ўзининг судловга тааллуқчилигидан қатъи назар, дастлабки даъво кўриладиган жойдаги судда тақдим этилади.

3.2.16. Даъвони таъминлаш чоралари тушунчаси, мақсади ва турлари

Суд қарорларнинг кучи ва самарадорлиги аввало уларнинг амалдаги ижроси билан боғлиқ бўлиб, шахс ўз талабларининг асосчилигини ҳамда

58 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 246-моддаси.

59 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 159-моддаси 1-қисмининг 2-банди.

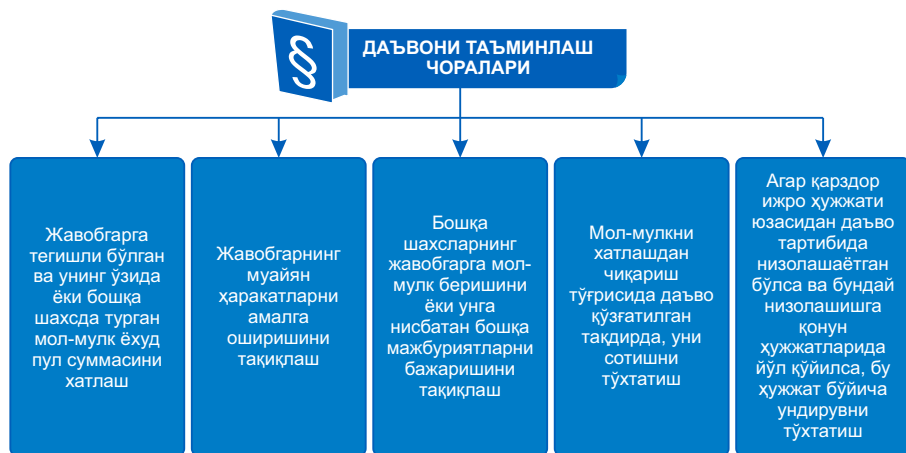
60 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексига шарҳлар.

ҳуқуқлари бузилганлигини суднинг ҳал қилув қарори орқали эътироф этиш билан бирга, амалда унинг ижросини таъминлаш орқали тиклаши одил судловнинг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади.

Ҳал қилув қарорининг келгусида ижросини таъминлаш борасида суд томонидан амалга ошириладиган муҳим чоралардан бири даъво ни таъминлаш бўлиб, суд (судья) ишда иштирок этувчи шахсларнинг аризасига биноан ёки ўз ташаббуси билан даъво ни таъминлаш чораларини кўриши мумкин. Даъво ни таъминлаш чораларини кўрмаслик суд чиқарган ҳал қилув қарорининг ижросини қийинлаштира ёки уни бажариб бўлмайдиган қилиб қўйса, даъво ни таъминлашга йўл қўйилади.

Зеро, даъвогарнинг талаблари ишни судда кўриш жараёнида жавобгарга маълум бўлиб, даъво ни таъминлаш чоралари кўрилмаган тақдирда келгусида ҳал қилув қарори даъвогарнинг фойдасига чиқарилган тақдирда ҳам жавобгар унинг амалдаги ижросини қийинлаштириш ёки умуман бажариш мумкин бўлмайдиган ҳаракатларни амалга ошириши

мумкин. Қоидага кўра одатда даъвони таъминлаш чоралари фуқаролик иши кўзгатилганидан кейин амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми 1996 йил 19 июлдаги 1-сонли “Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини бузадиган хатти-ҳаракатлар ва қарорлар устидан келтирилган шикоятларни судларда кўриш амалиёти тўғрисида”ги қарори 12-бандининг 4-қисмига кўра, шикоятни кўришга қабул қилган суд фуқаронинг илтимосига кўра ёки ўз ташаббуси билан шикоят қилинаётган хатти-ҳаракат (қарор)нинг ижросини у ҳал қилингунга қадар тўхтатиб қўйишга ҳақли эканлиги белгиланган бўлиб, бу суд томонидан даъвони таъминлаш чораларидан бири ҳисобланади.

Ушбу ҳолатга яна бир мисол тариқасида Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми 1993 йил 16 апрелдаги 13-сонли “Судлар томонидан мулкни рўйхат (арест)дан чиқариш ҳақидаги ишларни кўришда қонунчиликнинг қўлланиши тўғрисида”ги қарори 8-бандининг 1-қисмида келтирилган судьянинг мулкни рўйхатдан чиқариш тўғрисидаги даъво аризани қабул қилгач, бу ҳақда ижро иши юритаётган суд ижрочисини хабардор қилиб, иш мазмунан ҳал қилингунга қадар даъвони таъминлаш мақсадида низоли мулкка нисбатан ижро ҳаракатларини тўхтатиш ҳақида ажрим чиқаришини ҳам келтириш мумкин.

Зарур ҳолларда суд даъвони таъминлаш чорасининг бир неча турини қўллаши мумкин, лекин уларнинг умумий суммаси даъвонинг баҳосидан ошиб кетмаслиги керак.⁶¹

Даъвони таъминлаш чораларига рияз этмаганлик учун айбдор шахсларга суднинг ажрими билан энг кам иш ҳақининг беш бараваригача миқдорда жарима солинади.

Даъвони таъминлаш чоралари ишни кўраётган суд томонидан бекор қилиниши мумкин.

Даъво рад қилинган тақдирда, даъвони таъминлаш чоралари суднинг ҳал қилув қарори қонуний кучга киргунга қадар сақланади. Бироқ, суд ҳал қилув қарори билан бир вақтда ёки қарор чиқаргандан сўнг даъвони таъминлашни бекор қилиш тўғрисида ажрим чиқариши мумкин.⁶²

61 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 249-моддаси.

62 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 254-моддаси.

Даъвони таъминлаш тўғрисидаги ажрим устидан хусусий шикоят берилиши ёки хусусий протест келтирилиши мумкин, лекин бу ажримнинг ижросини тўхтатмайди.⁶³

Аксинча, даъвони таъминлашни бекор қилиш тўғрисидаги ёки даъвони таъминлашнинг бир турини бошқаси билан алмаштириш тўғрисидаги суднинг ажрими устидан хусусий шикоят берилиши ёки хусусий протест келтирилиши бу ажримнинг ижросини тўхтатиб қўяди.⁶⁴

3.2.17. Судда вакил орқали ёки вакил билан бирга иштирок этиш, вакилнинг ваколатларини расмийлаштириш тартиби

Фуқаролик процессуал кодексининг 50-моддасига кўра, фуқаролар ўз ишларини судда шахсан ва ўз вакиллари орқали юритишлари мумкин. Фуқаронинг ишда шахсан қатнашиши уни шу иш бўйича вакилга эга бўлиш ҳуқуқидан маҳрум этмайди.

Фуқаролик процессида вакиллик институти фуқароларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясида мустақамланган суд орқали ҳимояланиш ва малакали юридик ёрдам олиш каби конституциявий ҳуқуқлари амалга оширилишини таъминлашга хизмат қилади.⁶⁵

Қонун мазмунига кўра, суддаги вакил — ишонч билдирувчи шахс номидан ва унинг манфаатлари учун берилган ваколат доирасида процессуал ҳаракатлар содир этадиган ҳамда ҳуқуқларини амалга оширишда унга ёрдам берадиган жисмоний шахсдир.

Фуқаролик ишлари бўйича судда вакиллик икки турга ажратилади — қонуний ва шартнома бўйича, яъни ихтиёрий вакиллик.

Қонуний вакиллик белгиланган тартибда муомалага лаёқатсиз, муомала лаёқати чекланган, бедарак йўқолган деб топилган ёки ўлган деб эълон қилинган шахслар ҳуқуқлари ва қонун билан кўриқланадиган манфаатларига дахлдор фуқаролик ишларини судда кўришда мажбурийдир. Қонуний вакиллик келиб чиқиши учун ҳуқуқ ва манфаатлари ҳимоя қилинаётган шахс розилиги талаб этилмайди.

Судда вакиллик бошқа барча ҳолларда шартномага асосланган бўлади ва фақат ишонч билдирувчининг бунга хоҳиши мавжуд бўлганда юзага келади.

63 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 253-моддаси.

64 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 257-моддаси.

65 - Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми "Вакилликка доир фуқаролик процессуал қонунчилиги нормаларининг судлар томонидан қўлланилиши тўғрисида"ги қарорининг 1-банди.

Судда қонуний вакил сифатида ота-оналар, васийлар, ҳомийлар, белгиланган тартибда бедарак йўқолган деб топилган фуқаро иштирок этиши лозим бўлган иш бўйича унинг вакили сифатида мазкур фуқаронинг мол-мулкни қўриқлаш ва бошқариш ҳамда шахсий ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш учун тайинланган шахс, вафот этган ёки белгиланган тартибда ўлган деб эълон қилинган шахснинг меросхўри қатнашиши лозим бўлган иш бўйича, агар меросни ҳали ҳеч ким қабул қилиб олмаган бўлса, меросхўрнинг вакили сифатида васий ёхуд мерос мол-мулкни сақлаш ва бошқариш учун тайинланган сақловчи шахс қатнашади.

Қонуний вакил судда иш олиб боришни вакил сифатида ўзи танлаган бошқа шахсга топшириш ҳуқуқига эга.⁶⁶

Судда шартнома бўйича (ихтиёрий) вакил сифатида қуйидагилар иштирок этишлари мумкин:

- 1) адвокатлар;
- 2) насл-насаб шажараси бўйича тўғри туташган ёки ён шажара бўйича қариндошлар, шунингдек эр (хотин) ёхуд унинг қариндошлари;
- 3) юридик шахсларнинг ходимлари — шу юридик шахсларнинг ишлари бўйича;
- 4) нотижорат ташкилотларнинг ваколатли вакиллари — шу ташкилотлар аъзоларининг ишлари бўйича;
- 5) қонунга биноан бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш ҳуқуқи берилган нотижорат ташкилотларнинг ваколатли вакиллари;
- 6) биргаликда иштирок этувчилардан бири бошқа иштирокчиларнинг топшириғи бўйича;
- 7) ишни кўраётган суд томонидан ишда жисмоний шахсларнинг вакиллари сифатида қатнашишга рухсат берилган шахслар.⁶⁷

Судда иш юритиш бўйича вакил сифатида профессионал фаолият билан фақат адвокатлар шуғулланиши мумкин.

Ишонч билдирувчига қариндош шахслар доирасига қуйидагилар киради:
– ота-она, болалар, неваралар, бобо, буви, эваралар, катта бобо, катта буви;

66 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 51-моддаси.

67 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 52-моддаси.

– ака-ука, опа-сингиллар, уларнинг болалари, ота-онанинг ака-ука, опа-сингиллари, уларнинг болалари, бобо, бувиларнинг ака-ука, опа-сингиллари, уларнинг болалари ва ҳ.к.;

– ўгай ака-ука, опа-сингиллар.⁶⁸

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми 2010 йил 14 майдаги 5-сонли “Вакилликка доир фуқаролик процессуал қонунчилиги нормаларининг судлар томонидан қўлланилиши тўғрисида”ги қарорининг 12-бандига кўра, қонуний вакиллар ишга киришиши учун ҳуқуқ берувчи ҳужжатлар жумласига қуйидагилар киради:

боланинг туғилганлиги тўғрисидаги гувоҳномаси, болаликка олинганлик фактларини тасдиқловчи ҳужжатлар;

васий ёки ҳомийни, мерос мулкни асровчини тайинлаш тўғрисида қарорлар.

Вакилнинг ваколатлари қонунга мувофиқ берилган ва расмийлаштирилган ишончномада ифода этилган бўлиши лозим.

Фуқаролар берадиган ишончномаларни нотариуслар ёки нотариал ҳаракатларни амалга ошириш ҳуқуқига эга бўлган бошқа мансабдор шахслар тасдиқлайдилар.

Фуқаролар вакилларининг судда иш юритиш ваколатлари ишонч билдираётган шахснинг оғзаки аризаси билан ҳам тасдиқланиши мумкин, бу ҳол суд мажлисининг баённомасига киритилиши лозим.

Давлат бошқаруви органларининг, мансабдор шахсларнинг вакиллари тегишли орган раҳбарининг ёки мансабдор шахснинг имзоси билан бериладиган ишончнома бўйича иш юритадилар.

Ташкилот номидан бериладиган ишончнома ташкилот раҳбари томонидан имзоланиб, имзо ташкилот муҳри билан тасдиқланади.

Ташкилотларнинг раҳбарлари судга ўзларининг хизмат лавозимлари ёки ваколатларини тасдиқлайдиган ҳужжатлар тақдим этадилар.

Адвокатнинг ваколатлари тегишли тартибда расмийлаштирилган ордер билан тасдиқланади.⁶⁹

Ишга киришиш учун ҳуқуқ берувчи ҳужжатлар шартнома бўйича вакилларга процесс иштирокчисининг фақат умумий ҳуқуқларини беради.

Айрим процессуал ҳаракатларни содир этиш учун қонун махсус ваколатлар мавжуд бўлишини талаб этади ва шартнома бўйича вакил бу ҳаракатларни фақат улардан ҳар бири қонунга мувофиқ расмийлаштирилган ишончномада қайд этилган ҳолдагина содир этишга ҳақлидир. Фуқаролик

68 - Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми “Вакилликка доир фуқаролик процессуал қонунчилиги нормаларининг судлар томонидан қўлланилиши тўғрисида”ги қарорининг 6-банди.

69 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 53-моддаси.

процессуал кодексининг 54-моддасига кўра, ишончномада алоҳида қайд этилиши лозим бўлган бундай ҳуқуқлар жумласига қуйидагилар киради:

- даъво талабларидан бутунлай ёки қисман воз кечиш;
- даъво асоси ёки предметини ўзгартириш;
- даъво миқдорини кўпайтириш ёки камайтириш;
- даъвогар талабларини тан олиш;
- келишув битими тузиш;
- ваколатларни бошқа шахсга ўтказиш (бошқа шахсга ишониб топшириш);
- суднинг ҳал қилув қарори (ажрими) устидан шикоят бериш;
- ижро варақасини ундирувга қаратиш;
- ундирилган мол-мулк ёки пулни олиш.⁷⁰

Қонуний вакиллар, шартнома бўйича вакиллардан фарқли равишда, барча процессуал ҳаракатларни махсус ваколат олмаган ҳолда мустақил содир этишга ҳақлидирлар.

Қонунга кўра қуйидагилар судда вакиллик қилиши мумкин эмас:

- 1) вояга етмаган шахслар;
- 2) васийлик ёки ҳомийлик белгиланган шахслар;
- 3) судьялар, прокурорлар, терговчилар, суриштирувчилар, улар қонуний вакил (ота-оналар, фарзандликка олганлар, васийлар, ҳомийлар) сифатида, шунингдек, тегишли суд, прокуратура, суриштирув ва тергов органининг вакили сифатида қатнашган ҳоллар бундан мустасно.⁷¹

3.2.18. Прокурор иштирок этиши шарт бўлган ишлар

Фуқаролик процессуал кодексининг 33-моддасига кўра, прокурор ишда иштирок этувчи шахслар жумласига киради.

Прокуратура органларининг қонун устуворлигини таъминлаш, қонунийликни мустаҳкамлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш борасидаги фаолияти фуқаролик тартибида судда иш юритиш жараёнини ҳам қамраб олган бўлиб, прокурор бошқа шахсларнинг ҳуқуқларини ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш учун ариза билан судга мурожаат этиш ҳуқуқига эга. Шунингдек, прокурор бошқа шахслар ташаббуси билан қўзғатилган ишни кўришда бошидан иштирок этиш ҳуқуқига эга.

70 - Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми “Вакилликка доир фуқаролик процессуал қонунчилиги нормаларининг судлар томонидан қўлланилиши тўғрисида”ги қарорининг 15-банди.

71 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 55-моддаси.

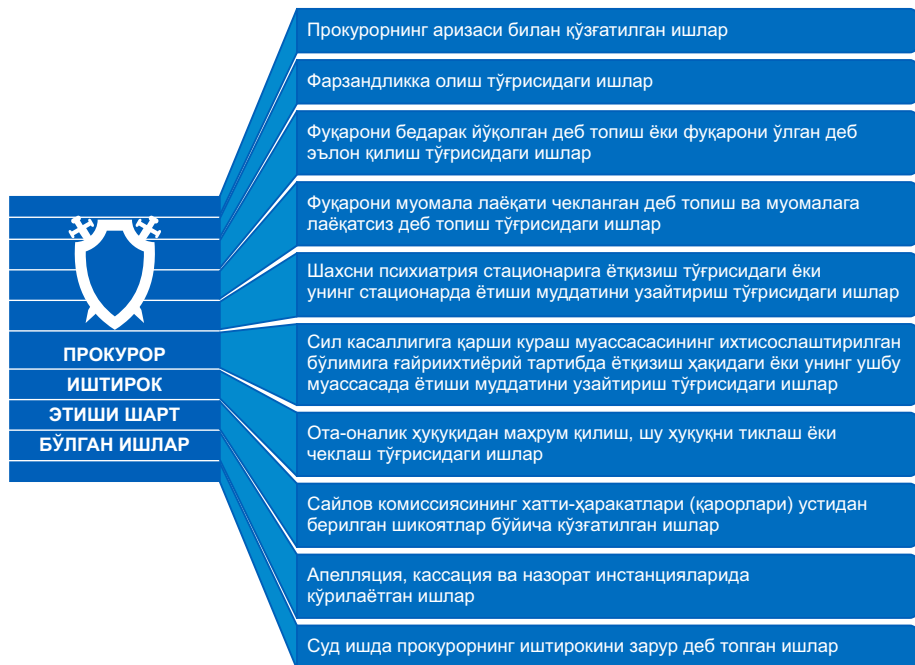

Фуқаролик процессуал қонунчилиги ва бошқа қонунларда прокурорнинг фуқаролик ишларини судда кўришда иштироки шарт бўлган ишлар тоифаси белгиланган бўлиб, унга кўра прокурор:

- унинг аризаси билан қўзғатилган ишлар бўйича;
- фарзандликка олиш;
- фуқарони бедарак йўқолган деб топиш ёки фуқарони ўлган деб эълон қилиш тўғрисидаги;
- фуқарони муомала лаёқати чекланган деб топиш ва муомалага лаёқатсиз деб топиш тўғрисидаги;
- шахсни психиатрия стационарига ётқизиш тўғрисидаги ёки унинг стационарда ётиши муддатини узайтириш тўғрисидаги;
- сил касаллигига қарши кураш муассасасининг ихтисослаштирилган бўлимига ғайриихтиёрий тартибда ётқизиш ҳақидаги ёки унинг ушбу муассасада ётиши муддатини узайтириш тўғрисидаги;
- ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш, шу ҳуқуқни тиклаш ёки чеклаш тўғрисидаги;
- сайлов комиссиясининг хатти-ҳаракатлари (қарорлари) устидан берилган шикоятлар бўйича;
- апелляция, кассация ва назорат инстанцияларида кўрилаётган ишлар бўйича;
- шунингдек, суд ишда прокурорнинг иштирокини зарур деб топган ҳолларда ишни судда кўришда иштирок этиши шарт.⁷²

Прокурорнинг фуқаролик суд ишларини юритишда иштироки Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 2004 йил 11 майдаги “Судларда фуқаролик ишлари кўрилишида прокурор иштирокининг самарадорлиги ва таъсирчанлигини ошириш тўғрисида”ги 22-сонли буйруғи билан ҳам белгиланган бўлиб, унга кўра прокурорнинг ишга тиклаш, мулкни рўйхатдан чиқариш, фуқароларни бошқа турар-жой бермасдан кўчириш тўғрисидаги ишлар, Ўзбекистон Республикаси Олий суди, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва унга тенглаштирилган судларнинг биринчи инстанциясида кўриладиган ишлар бўйича ҳам иштирокини қатъий таъминлаш юзасидан кўрсатма берилган.

72 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексига шарҳлар.

3.2.19. Судья ва процесснинг бошқа иштирокчиларини рад қилиш тартиби ва асослари

Фуқаролик тартибда судда иш юритишда судья ва процесснинг бошқа иштирокчиларини рад қилиш одил судловни амалга оширишда муҳим аҳамият касб этади. Бу ҳуқуқ ўзида фуқаролик ишларининг ўз вақтида ва тўғри кўрилиши, қонуний, асосли ва адолатли суд қарорлари чиқарилишининг кафолатларини мужассамлаштиради.

Судьяни рад қилиш асослари ишни кўриш бошлангунга қадар ҳам ва ишни судда кўриш жараёнида ҳам аниқланиши мумкинлиги сабабли ушбу масала рад қилиш асослари маълум бўлган вақтда ҳал этилади.

Қонунга мувофиқ куйидаги ҳолларда судьянинг ишни кўриши мумкин бўлмайди ва у рад қилинади, агар:

1) ишнинг пировард натижасидан шахсан, бевосита ёки билвосита манфаатдор бўлса, ёхуд унинг ҳолислигига шубҳа туғдирадиган бошқа ҳолатлар мавжуд бўлса;

2) шу иш илгари кўрилганида гувоҳ, эксперт, мутахассис, таржимон, вакил, прокурор, суд мажлисининг котиби сифатида қатнашган бўлса;

3) ишда иштирок этувчи тарафнинг ёки бошқа шахсларнинг қариндоши бўлса.

Бир-бирига қариндош шахслар суд таркибига кириши мумкин эмас.⁷³

Фуқаролик процессуал кодексининг 26-моддасига кўра, рад қилишнинг юқоридаги асослари прокурор, эксперт, мутахассис, таржимон ва суд мажлисининг котибига нисбатан ҳам қўлланилади.

Агар эксперт, мутахассис ва таржимон ишда иштирок этувчи тарафларга ёки бошқа шахсларга хизмат юзасидан ёхуд бошқача тарзда қарам бўлса, эксперт ва мутахассис эса, шунингдек, тафтиш ўтказган ёки хулоса ҳам берган бўлиб, уларнинг материаллари мазкур фуқаролик ишини кўзғатишга асос бўлиб хизмат қилган бўлса, уларни рад қилиш тўғрисида арз қилиниши мумкин.

Қонунда ишни кўришда судьянинг такрор иштирок этишига йўл қўйилмаслиги асослари белгиланган бўлиб, Фуқаролик процессуал кодексининг 27-моддасида белгиланган талабларга риоя қилинмасдан, ишнинг суд томонидан ғайриқонуний таркибда кўрилиши ҳал қилув қарорининг мажбурий тартибда бекор қилинишига асос бўлади.

Судья ва процесснинг бошқа иштирокчиларини рад қилиш асослари мавжуд бўлса, бу ҳақда прокурор, судья, эксперт, мутахассис, таржимон, суд мажлисининг котиби ҳам ишда иштирок этувчи шахслар ҳам арз қилишлари мумкин.⁷⁴

Судья рад қилинган тақдирда иш бошқа судья томонидан кўрилади, бошқа туманлараро, туман (шаҳар) судига ўтказилади, бошқа суд таркибида кўрилади ёки кўриш учун бошқа тегишли судга юборилади.⁷⁵

Прокурор, эксперт, мутахассис, таржимон ва суд мажлисининг котиби рад қилинган тақдирда ишни кўриш суд таркиби ўзгармаган ҳолда давом эттирилади, лекин ишга бошқа прокурор, эксперт, мутахассис, таржимон ва суд мажлисининг котиби иштирок этиш учун киришади.

73 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 25-моддаси.

74 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 28-моддаси.

75 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 30-моддаси.

РАД ҚИЛИШ АСОСЛАРИ

Судьяни рад қилиш асослари

- агар судья ишнинг пировард натижасидан шахсан, бевосита ёки билвосита манфаатдор бўлса ёхуд унинг ҳолислигига шубҳа туғдирадиган бошқа ҳолатлар мавжуд бўлса.
- агар судья шу иш илгари қўрилганда гувоҳ, эксперт, мутахассис, таржимон, вакил, прокурор, суд мажлисининг котиби сифатида қатнашган бўлса.
- агар судья ишда иштирок этувчи тарафнинг ёки бошқа шахсларнинг қариндоши бўлса.

Суд мажлиси котибини рад қилиш асослари

- агар котиб ишнинг пировард натижасидан шахсан, бевосита ёки билвосита манфаатдор бўлса ёхуд унинг ҳолислигига шубҳа туғдирадиган бошқа ҳолатлар мавжуд бўлса.
- агар котиб ишда иштирок этувчи тарафнинг ёки бошқа шахсларнинг қариндоши бўлса.

Прокурорни рад қилиш асослари

- агар прокурор ишнинг пировард натижасидан шахсан, бевосита ёки билвосита манфаатдор бўлса ёхуд унинг ҳолислигига шубҳа туғдирадиган бошқа ҳолатлар мавжуд бўлса.
- агар прокурор ишда иштирок этувчи тарафнинг ёки бошқа шахсларнинг қариндоши бўлса.

Экспертни рад қилиш асослари

- агар эксперт ишнинг пировард натижасидан шахсан, бевосита ёки билвосита манфаатдор бўлса ёхуд унинг ҳолислигига шубҳа туғдирадиган бошқа ҳолатлар мавжуд бўлса.
- агар эксперт ишда иштирок этувчи тарафнинг ёки бошқа шахсларнинг қариндоши бўлса.
- агар эксперт ишда иштирок этувчи тарафларга ёки бошқа шахсларга хизмат юзасидан ёхуд бошқача тарзда қарам бўлса.
- агар фуқаролик ишини кўзгаатишга эксперт ўтказган тафтиш ёки берган хулоса материаллари асос бўлиб хизмат қилган бўлса.

Мутахассисни рад қилиш асослари

- агар мутахассис ишнинг пировард натижасидан шахсан, бевосита ёки билвосита манфаатдор бўлса ёхуд унинг ҳолислигига шубҳа туғдирадиган бошқа ҳолатлар мавжуд бўлса.
- агар мутахассис ишда иштирок этувчи тарафнинг ёки бошқа шахсларнинг қариндоши бўлса.
- агар мутахассис ишда иштирок этувчи тарафларга ёки бошқа шахсларга хизмат юзасидан ёхуд бошқача тарзда қарам бўлса.
- агар фуқаролик ишини кўзгаатишга мутахассис ўтказган тафтиш ёки берган хулоса материаллари асос бўлиб хизмат қилган бўлса.

Таржимонни рад қилиш асослари

- агар таржимон ишнинг пировард натижасидан шахсан, бевосита ёки билвосита манфаатдор бўлса ёхуд унинг ҳолислигига шубҳа туғдирадиган бошқа ҳолатлар мавжуд бўлса.
- агар таржимон ишда иштирок этувчи тарафнинг ёки бошқа шахсларнинг қариндоши бўлса.
- агар таржимон ишда иштирок этувчи тарафларга ёки бошқа шахсларга хизмат юзасидан ёхуд бошқача тарзда қарам бўлса.

3.2.20. Суд экспертизаси тушунчаси, тайнлаш ва ўтказиш тартиби

Фуқаролик иши бўйича қабул қилинадиган қарорнинг қонуний, асосли ва адолатли бўлиши аввало, суд хулосасининг далиллар билан тўлиқ асослантирилганлигига боғлиқ бўлиб, суд томонидан ишни тўғри ҳал қилиш учун аҳамиятга эга бўлган барча ҳолатлар аниқланиши ва текширилиши лозим.

Суд муҳокамаси жараёнида иш учун аҳамиятга эга ҳолатларни текшириш учун махсус билим талаб қилинадиган ҳоллар юзага келиши мумкин ва ушбу ҳолатда суд фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасида махсус билимларни талаб қиладиган масалаларни тушунтириш учун ишда иштирок этувчи шахсларнинг илтимосига кўра ёки ўз ташаббуси билан экспертиза тайинлайди.

Экспертиза — суд муҳокамаси жараёнида юзага келган масалаларни аниқлаш бўйича махсус билимларга эга шахслар томонидан ўтказиладиган текширишдир.

Экспертиза сўзи лотин тилидаги “*expertus*” сўзидан келиб чиққан бўлиб, “тажрибали”, “билимли, доно” маъноларини англатади.

Экспертиза текширувининг объектлари ашёвий далиллар, объектлар, тирик одам, ҳодиса ва ҳаракатлар бўлиши мумкин.

Суд томонидан экспертиза нафақат ишни кўриш жараёнида, балки ишни суд муҳокамасига тайёрлаш босқичида ҳам тайинланиши мумкин. Шунингдек, апелляция ёки кассация инстанцияси суди ҳам тарафларнинг илтимосномаси ёки ўзининг ташаббуси билан экспертиза тайинлаш ҳуқуқига эга.

Қонунга мувофиқ, ишда иштирок этувчи шахслар экспертлар томонидан қандай масалалар аниқланиши лозимлиги ҳақида ўз илтимосномаларини судга тақдим этишга ҳақли.

Экспертларнинг хулосаси талаб қилинадиган масалалар доирасини суд узил-кесил белгилайди. Суд ишда иштирок этувчи шахсларнинг эксперт аниқлаши лозимлиги бўйича таклиф қилган масалаларини рад қилса, буни ажрим билан асослаб бериши шарт.⁷⁶

“Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигига қарашли экспертиза муассасаларида суд экспертизаси ўтказишни ташкил этиш тўғрисида”ги Низомга кўра экспертиза ўтказиш муддатлари қуйидагича белгиланган:

– 10 кун — объектлар сони кўп бўлмаган ёки мураккаб текширувларни талаб этмайдиган ишлар бўйича;

– 20 кун — объектлар сони кўп бўлган ёки мураккаб текширувларни талаб этадиган ишлар бўйича;

– 30 кун — объектлар сони кўп бўлган ишлар бўйича (масалан, қурилиш-техник экспертизалари, ДНК суд-биологик экспертизаси).

Эксперт ёки экспертлар комиссияси текширишларни ўтказиб бўлганидан кейин тегишинча эксперт ёхуд экспертлар комиссияси таркибига кирувчи ҳар бир эксперт имзоси билан тасдиқланадиган хулоса тузиши лозим.

76 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 85-моддаси.

Текшириш тугаганидан сўнг хулоса, текшириш объектлари ва иш материаллари экспертизани тайинлаган судга юборилади.

Экспертиза хулосаси тўлиқ бўлмаган ёки етарли даражада аниқ бўлмаган ҳолларда, шунингдек илгари текширув ўтказилган фуқаролик ишининг ҳолатлари бўйича янги саволлар туғилган тақдирда суд томонидан қўшимча экспертиза тайинланиши мумкин.

Эксперт (экспертлар комиссияси) хулосаси асослантилмаганда ёки унинг тўғрилигига шубҳа туғилганда ёхуд унга асос қилиб олинган далиллар ишончли эмас деб топилганда ёки экспертизани ўтказишнинг процессуал қоидалари жиддий бузилганда қайта экспертиза тайинланади.⁷⁷

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 67-моддасининг 4-банди талабларига кўра эксперт хулосаси суд учун олдиндан белгилаб қўйилган кучга эга эмас. Шу сабабли, эксперт хулосаси судлар томонидан бошқа далиллар қаторида ишнинг ҳамма ҳолатларини жамлаган ҳолда ҳар тарафлама, тўлиқ ва холис кўриб чиқишга асосланган судьяларнинг ички ишончига кўра баҳоланиши лозим.

Экспертнинг эҳтимол тутилган хулосаси суд қарорига асос қилиб олиниши мумкин эмас.⁷⁸

77 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 194-моддасининг 2-қисми.

78 - Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми “Фуқаролик ишлари бўйича экспертиза тайинлаш, ўтказиш ва эксперт хулосасига баҳо беришда суд амалиётида келиб чиқадиган айрим масалалар ҳақида”ги қарорининг 22-банди.

Ўзбекистон Республикаси Адлия Вазирлиги ҳузуридаги Х.Сулаймонова номидаги суд экспертизаси марказида ўтказиладиган экспертиза турлари РЎЙХАТИ

№	Суд экспертизасининг турлари	Эксперт мутахассисликлар	Хал қилинадиган масалалар (асосийлари)
1.	Суд-хатшunosлик экспертизаси	Дастхат ва имзоларни текшириш	Идентификацион: дастхатни (имзони) бажарган шахсни аниқлаш; турли матн (имзоларни) бир шахс томонидан бажарилганлигини текшириш. Диагностик: дастхат (имзо) бажарилган шaroитни, бажараётган шахсни ҳолатини аниқлаш. Классификацион: дастхатни бажарган шахснинг жинси ва ёшини аниқлаш
2.	Одам ДНКси суд биологик экспертизаси	Одамнинг биообъектларини текшириш	Мурдаларни идентификация қилиш, қон, сулак, маний, соч тоғалари, аъзолар ва мурда қолдиқларини жинсий мансублигини ва қайси шахсдан келиб чиққанлигини аниқлаш; боланинг ҳақиқий (биологик) ота-онасини аниқлаш, ота ёки она авлоди бўйича яқин қон-қариндош-лирини тасдиқлаш; тақдим этилган намуналарнинг ва шахсларнинг шахсий ДНК кодини аниқлаш ва бу мезълу-ноғларни «ДНК-баазисга киритиш, жиноятларни очиш-да, террористик актлар, баҳгиса ҳодисалар ва табиий офатлар қурбонлари шахсини аниқлашда «ДНК баазис» картотекасидан фойдаланиш
3.	Суд автотехник экспертизаси	Транспорт воситаларини баҳолаш	Транспорт воситалар ва уларнинг қисмларини баҳолаш, шикастанган транспорт воситаларига етказилган зарар миқдорини ва уларни таъмирлаш (тиклаш) харажатларини аниқлаш, транспорт воситаларини яроқлилиги фоизини аниқлаш.
4.	Суд бухгалтерлик экспертизаси	Суд бухгалтерлик текшириш	Халқ ҳўжалигининг турли тармоқларида ҳўжалик фаолиятининг ҳисоб-китоб операцияларини текшириш ва таҳлил қилиш
5.	Суд молиявий-кредит экспертизаси	Суд молиявий кредит текшириш	Халқ ҳўжалигининг тармоқларида моддий таъминлаш, солиқ олиш ва қерз бериш соҳасида қондаларни бузиш ва улардан четта чиқш фактлари юзасидан ҳўжатларни текшириш.
6.	Суд қурилиш-техникавий экспертизаси	Қурилиш объектларини текшириш	Уй-ҳўйлари бўлиш, таъмирлаш ишларини нарҳини аниқлаш, уйга сув тошиш сабаларини аниқлаш, ўз ихтиё-ри билан қурилган қурилмаларни техник талабларга жа-воб бериш ёки бермаслигини, қурилишларда техника хавфсизлиги бузилганлигини, қурилмалар лойиҳа талабларига, қурилиш мезъёрларига жа-воб бериш ёки бермаслигини аниқлаш.
7.	Суд ер экспертизаси	Қурилиш объектлари жойлашган ер участкаларидан фойдаланиш тартибини белгилаш	Ер участкаларини улишга бинсон қисмларга бўлиш, ер участкаларидан фойдаланиш тартиби бўйича бўлиш, сервету шари (яъни қушни ер участкаларидан-чегараланган тартифда) билан ер участкаларидан фойдаланишни, қўшимча эгалланган ер майдонларини, (бир қушни ва бошқалар уртасида), уларнинг юзаларини аниқлаш.

№	Суд экспертизасининг турлари	Эксперт мутахассисликлар	Хал қилинадиган масалалар (асосийлари)
8.	Суд ер экспертизаси	Ер участкаларига эгалик ҳуқуқлари қийматини эксперт баҳолаш	Бўш (қурилмаларсиз) ер участкаларини ижара ҳуқуқлари қийматини аниқлаш, қурилмаларни инobatта олган ҳолда ер участкаларини ижара ҳуқуқлари қийматини аниқлаш, бўш ер участкаларидан фойдаланиш ҳуқуқлари қийматини аниқлаш, қурилмаларни инobatта олган ҳолда ер участкаларидан фойдаланиш ҳуқуқлари қийматини аниқлаш.
9.	Суд ёнгин-техникавий экспертизаси	Ёнгин марказини, оповни тарқаш йўллари ва вақтини текшириш	Ёнгин марказларини, уларни сонини аниқлаш, ёнгиннинг бошланган вақти, оповни тарқаш йўллари, ёнгинни давом этган вақтини аниқлаш.
10.	Суд ёнгин-техникавий экспертизаси	Электротехник сабабларга кўра келиб чиққан ёнгинни текшириш	Қисқа туғашуве, авария ҳолати бор-йўқлигини аниқлаш, электр асбоб-ускуналар ёнгин хавфсизлиги қондаларига тўғри келиш-кеلمаслигини аниқлаш.
11.	Суд ёнгин-техникавий экспертизаси	Ёнгин юкламасини текшириш	Жиҳозларни, асбоб-ускуналар ва бошқа, ёнгин содир бўлган жойда мавжуд буюмларни ёниш вақти, унинг кучини аниқлаш.
12.	Суд-товаршунослик экспертизаси	Трикотаж, галантерея, тўқимачилик санoати маҳсулотлари- (матолар, гилламплар ва бошқалар), жиҳозлар, уйрўзгор электр буюмлари, ташкилий техника, ишлаб чиқариш тизими қисмларини текшириш	Маҳсулотларнинг тури, туркуми, номи, ўлчами, нави, тўлиқлиги (тўлиқ эмаслиги)ни, артикули ва нарҳини аниқлаш, уларни уй шароитида ёки фабрикада ишлаб чиқарилганлигини ва ишлаб чиқарган қорхонани аниқлаш.
13.	Суд-фонография экспертизаси	Одам овози ва нутқини текшириш	Шахсни магнит ва видео тасмасига ёзим олинган нутқи бўйича идентификация қилиш, матн мазмунини сўзма-сўз аниқлаш
14.	Суд-фонография экспертизаси	Товушли муҳит ва овоз ёзим воситаларини текшириш	Фoнограммани айнан шу ёки бошқа асбоб-ускунада ёзилганлигини аниқлаш, фонограммада механик ёки электроакустик монтаж белгиларини аниқлаш
15.	Видеоҳужжатлар экспертизаси	Тасвирли муҳит ва тасвирга ёзим олиш воситаларини текшириш	Тасвирли муҳитни айнан шу асбоб-ускунада ёзилганлигини аниқлаш, видеоасмадаги механик ва электроакустик монтаж белгиларини аниқлаш

III БОБ. АРИЗАЛАРНИНГ СУДДА КЎРИЛИШИ

№	Суд экспертизасининг турлари	Эксперт мутахассисликлар	Хал қилинадиган масалалар (асосийлари)
16.	Суд-сиёсатшunosлик-лингвистик экспертизаси	Экстремизмга қарши кураш билан боғлиқ матнларни текшириш	Матнда кўйда келтирилган сиёсий-лингвистик эксперт хусусиятларининг махсус белгилари бор-йўқлигини аниқлаш; саволда келтирилган муайян ҳаракатларга даъват ва Узбекистон, Республикаси Президентига таъовуз қилиш, саволда келтирилган хусусият бўйича Узбекистон, Республикаси конституцион тузумига таъовуз қилиш, урушни тарғиб қилиш, сайловлар ёки референдумларни ташкил қилиш, Утқазил қонунчилигини бузилиши, диний, экстремистик, сепаратистик, фундаменталистик ва бошқа таъқибланган ташкилотлар тузиш, бошқариш, уларга аъзо бўлиш, жамoa хавсизлиги ва тартибига таъҳид солувчи материалларни тайёрлаш ва тарқатиш.
17.	Суд-филологик экспертизаси	Матнни мазмун бўйича муаллифини аниқлашга қаратилган текшириш	Битта ёки бир неча матнларни баъарган муайян муаллифни аниқлаш, гумон қинаётган шахсни матнни муаллифлигини инкор этиш, матнни баъарган шахс унинг муаллифи ёки йўқлигини аниқлаш.
18.	Видеохужжатлар экспертизаси	Рақамли технологиялар асосида аудио ва видео-манбалар, шунингдек, электро-акустик монтаж белгиларини комплекс текшириш	Рақамли технологиялар асосида ёзиб олинган аудио ва видео-манбаларга тааллуқли фактик маълумотларни аниқлаш, уларни комплекс равишда текшириб электроакустик монтаж белгиларини аниқлаш.
19.	Комплекс экспертизалар	Икки ва ундан кўп эксперт мутахассисликлари чегарасида текшириш	Турли объектлар бўйича идентификацион, диагностика ва классификацион масалаларни хал этиш.
20.	Суд-экологик экспертизаси	Атроф муҳит объектлари атмосфера, сув, тупроқ, ўсимлик опами)да захарли моддалар бор (йўқ)лигини кимёвий текшириш	Атроф муҳит объектлари (атмосфера, сув, тупроқ, ўсимлик опами)да захарли моддалар бор (йўқ)лигини кимёвий усуллар ёрдамида аниқлаш, уларни муайян бир тур – захарли моддалар, оғир металларга тааллуқлилигини аниқлаш, топилан объектларни Тур, Туркуми, қўлланиш соҳаси ва мақсадни аниқлаш.

3.2.21. Судда иш юритишни тўхтатиб туриш тартиби ва асослари

Фуқаролик тартибида судда иш юритишнинг вазифалари шахснинг бузилган ҳуқуқларини ўз вақтида, қонунда белгиланган процессуал муддатлар доирасида тиклашга, сансалорлик ва фуқаролар сарсон-саргардонлигининг олдини олишга қаратилган. Бироқ барча ҳолатларда ҳам суд муҳокамасининг узлуксизлиги ҳамда ишларнинг белгиланган муддатларда кўрилиши суднинг ихтиёрига боғлиқ бўлмасдан, бундай ҳолатда суд томонидан иш юритиш тўхтатиб турилади.

Қонунга мувофиқ, иш юритиш тўхтатиб турилганида тугамаган ҳамма процессуал муддатларнинг ўтиши ҳам тўхтатиб турилади. Иш юритиш тикланган кундан эътиборан процессуал муддатларнинг ўтиши давом этади.⁷⁹

Қонун суд иш юритишни тўхтатиб туриши шарт бўлган ва иш юритишни тўхтатишни суднинг ихтиёрига ҳавола қилган ҳолатларни белгиланган.

ИШ ЮРИТИШНИ ТЎХТАТИБ ТУРИШ (ФПК 92-96 моддалари)

Суднинг иш юритишни тўхтатиб туриш мажбурияти		Суднинг иш юритишни тўхтатиб туриш ҳуқуқи	
Асослар	Тўхтатиб туриш муддати	Асослар	Тўхтатиб туриш муддати
<ul style="list-style-type: none"> агар ишда тараф бўлган фуқаро вафот этиб, низоли ҳуқуқий муносабат ҳуқуқий ворисликка йўл қўйса ёки ишда тараф бўлган юридик шахс қайта ташкил этилса. 	<p>ҳуқуқий ворис ишга киришгунига ёки ишга жалб қилингунига қадар ёхуд муомалага лаёқатсиз шахсга қонуний вакил тайинлангунига қадар</p>	<ul style="list-style-type: none"> тараф Қуролли Кучлар таркибида муддатли ҳақиқий ҳарбий хизматни ўтаётган бўлса ёки мазкур шахслар давлатнинг бирорта мажбуриятини бажариш учун жалб қилingan бўлса. 	<p>тегишлича, тарафнинг Қуролли Кучлар таркибида муддатли ҳақиқий ҳарбий хизматда бўлиши тугагунига ёки мазкур шахслар давлат мажбуриятини бажариб бўлгунига қадар</p>
<ul style="list-style-type: none"> фуқаро (тараф) муомала лаёқатини йўқотса. 	<p>ҳуқуқий ворис ишга киришгунига ёки ишга жалб қилингунига қадар ёхуд муомалага лаёқатсиз шахсга қонуний вакил тайинлангунига қадар</p>	<ul style="list-style-type: none"> тараф даволаш муассасасида бўлса, шунингдек тарафлардан бирида судга келишга тўсқинлик қиладиган, тиббиёт муассасасининг маълумотномаси билан тасдиқланган касаллик мавжуд бўлса. 	<p>тараф даволаш муассасасидан чиққунига ёки тарафнинг судга келишига тўсқинлик қиладиган касаллик тuzалгунига қадар</p>

79 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 85-моддаси.

Суднинг иш юритишни тўхтатиб туриш мажбурияти		Суднинг иш юритишни тўхтатиб туриш ҳуқуқи	
Асослар	Тўхтатиб туриш муддати	Асослар	Тўхтатиб туриш муддати
<ul style="list-style-type: none"> • жавобгар Қуролли Кучларнинг ҳаракатдаги қисмида бўлса ёки Қуролли Кучларнинг ҳаракатдаги қисмида бўлган даъвогар илтимос қилса. • фуқаровий, жиноий ёки маъмурий суд ишларини юритиш тартибда кўрилаётган бошқа иш ҳал қилинмасдан олдин кўришнинг имкони бўлмаса. 	<p>тароф Қуролли Кучларнинг ҳаракатдаги қисмида бўлиши тугагунига қадар</p> <p>суднинг ҳал қилув қарори ёки ҳукми қонуний кучга киргунига қадар ёки маъмурий тартибда кўрилаётган иш бўйича қарор чиқарилгунига қадар</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Фуқаролик процессуал Кодекснинг 140-моддасида назарда тутилган ҳолларда жавобгар қидирилаётган бўлса. • тароф узоқ муддатли хизмат сафаридида бўлса ёки бошқа узрли сабабга кўра йўқ бўлса. • суд томонидан экспертиза тайинланган бўлса. • Фуқаролик процессуал Кодекснинг 65 ва 390-моддаларига мувофиқ суд томонидан суд топшириғи юборилган бўлса. 	<p>жавобгарни қидириш тамом бўлгунига қадар</p> <p>тароф қайтгунига қадар</p> <p>экспертиза ўтказиш тугагунига қадар</p> <p>суд топшириғини ижро этиш бўйича ҳаракатлар тугагунига қадар</p>

Иш юритиш уни тўхтатиб туришга сабаб бўлган ҳолатлар барҳам топгач, ишда иштирок этувчи шахсларнинг аризасига мувофиқ ёки суднинг ташаббуси билан тикланади. Иш юритиш тикланганида суд ишда иштирок этувчи шахсларни умумий асосларда чақиради

Суднинг иш юритишни тўхтатиб туриш тўғрисидаги ажрими устидан хусусий шикоят қилиниши ёки хусусий протест келтирилиши мумкин.⁸⁰

Фуқаролик-процессуал кодексининг 96-моддасига кўра, иш юритиш уни тўхтатиб туришга сабаб бўлган ҳолатлар барҳам топгач, ишда иштирок этувчи шахсларнинг аризасига мувофиқ ёки суднинг ташаббуси билан ажрим чиқарган ҳолда тикланади.

Иш юритиш тикланганида суд ишда иштирок этувчи шахсларни умумий асосларда чақиради.

3.2.22. Ишда иштирок этувчи шахсларнинг судга келмаслиги оқибатлари

Қонунга мувофиқ ишда иштирок этувчи шахслар ўзларига берилган барча процессуал ҳуқуқлардан инсофли равишда фойдаланишлари ва ўз зиммаларига юклатилган мажбуриятларни бажаришлари шарт.⁸¹

80 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 95-моддаси.

81 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 34-моддасининг 3-қисми.

Суд амалиётида ишда иштирок этувчи шахсларнинг айрим ҳолатларда узрли сабабларга кўра, баъзида айрим ҳолатларда эса узрсиз сабабларга кўра, баъзида атайлаб ишни чўзишни кўзлаган ҳолда судга келмаслиги ҳолатлари кузатилади.

Қонун ишда иштирок этувчи шахслар суд мажлисига келмаганлигининг оқибатларини бунга асос бўлган ҳолатлардан келиб чиққан ҳолда белгиллаган.

Унга кўра агар ишда иштирок этувчи шахслар тегишли тартибда суд мажлисининг вақти ва жойи тўғрисида хабардор қилинган бўлиб, суд узрли деб топган сабабларга кўра суд мажлисига келмаган бўлсалар, суд ишни кўришни кейинга қолдиради.

Тарафлар судга келмаслик сабаблари ҳақида маълумот беришлари ва бу сабабларнинг узрлилигига далиллар тақдим этишлари шарт. Башарти жавобгарнинг келмаганлик сабаблари ҳақида маълумот бўлмаса ёки суд келмаганлик сабабларини узрсиз деб топса ёхуд жавобгар иш юритилишини қасддан чўзаётган бўлса, суд ишни кўришга ҳақли.⁸²

Фуқаролик процессуал кодексининг 175-моддасига кўра, агар тарафлар (даъвогар ва жавобгар) узрсиз сабабларга кўра суд мажлисига келмаса ёхуд уларнинг бирортасидан ҳам ишни ўзининг иштирокисиз кўриш тўғрисида ариза тушмаган бўлса, суд ишни кўришни кейинга қолдиради.

Агарда тарафлар иккинчи чақирув бўйича ҳам узрсиз сабабларга кўра келмасалар, суд аризани кўрмасдан қолдиришга ҳақли.

Даъвогар иккинчи чақирув бўйича ҳам узрсиз сабабларга кўра судга келмаса, аризани кўрмасдан қолдириш учун суд жавобгарнинг розилиги талаб қилинади. Жавобгар суддан ишни кўришни талаб қилса, суд даъвогарнинг келмаганлигига қарамасдан ишни мазмунан кўриб чиқиши лозим.

Ишда иштирок этувчи шахслар узрсиз сабабларга кўра ишни кўришни қасддан чўзиш мақсадида судга келмасликка ҳақли эмаслар, зеро, қонун уларнинг ўз процессуал ҳуқуқларидан инсофли равишда фойдаланишлари лозимлигини назарда тутади.

Суд инсофсизлик билан ишнинг тўғри ва ўз вақтида кўриб чиқиши ва ҳал этилишига мунтазам қаршилиқ қилиб келган тараф зиммасига амалда йўқотилган вақт учун иккинчи тараф фойдасига ҳақ тўлаш мажбуриятини юклаши мумкин.⁸³

82 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 174-моддаси.

83 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 115-моддаси.

Агар қақирилган гувоҳ суд узрсиз деб топган сабабларга кўра суд мажлисига келмаса, у судга ҳурматсизлик қилганлиги учун Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси 180-моддасига асосан жавобгарликка тортилиши мумкин.

Агар қақирилган гувоҳ иккинчи қақирув бўйича ҳам суд мажлисига келмаса, у суднинг ажримига биноан мажбурий тартибда келтирилиши мумкин.

Эксперт ёки мутахассиснинг суд мажлисига суд узрсиз деб топган сабабларга кўра суднинг қақирuvi бўйича келмаслиги уларга энг кам иш ҳақининг беш бараваригача миқдорда жарима солишга асос бўлади.⁸⁴

3.2.23. Ишни тарафнинг иштирокисиз кўриш асослари

Шахснинг бузилган ҳуқуқларини ҳимоя қилиш юзасидан судга мурожаат қилиши унинг ҳуқуқи бўлиб, ушбу мурожаатнинг натижаси аризачининг манфаатларига дахлдор бўлганлиги сабабли қонун ишнинг судда кўрилиши жараёнида аризачининг бевосита ёки вакил орқали иштирок этиш-этмаслиги билан боғлиқ масалани аризачининг ихтиёрига ҳавола қилган.

Фуқаролик процессуал кодексининг 174-моддаси 4-қисмига кўра, тарафлар ишни ўзларининг иштирокларисиз кўришни ва ўзларига суднинг ҳал қилув қароридан нусха юборишни илтимос қилишга ҳақли. Агар ишнинг ҳолатлари бўйича зарур бўлса, суд тарафларнинг суд мажлисида иштирок этишини шарт деб топиши мумкин.

Суд тарафларнинг суд мажлисида иштирок этишини шарт деб топиши кўрилаётган ишнинг моҳиятига боғлиқ бўлади.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми 1998 йил 11 сентябрдаги 23-сонли “Болалар тарбияси билан боғлиқ бўлган низоларни ҳал қилишда судлар томонидан қонунларни қўллаш амалиёти тўғрисида”ги қарори 12-бандининг 1-қисмига кўра, иш ҳолатларини, ота-онанинг болаларига муносабатлари хусусиятларини ҳар тарафлама аниқлаш мақсадида ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш тўғрисидаги ишлар, суд мажлисида жавобгарлар иштирокида кўрилиши лозимлиги белгиланган.

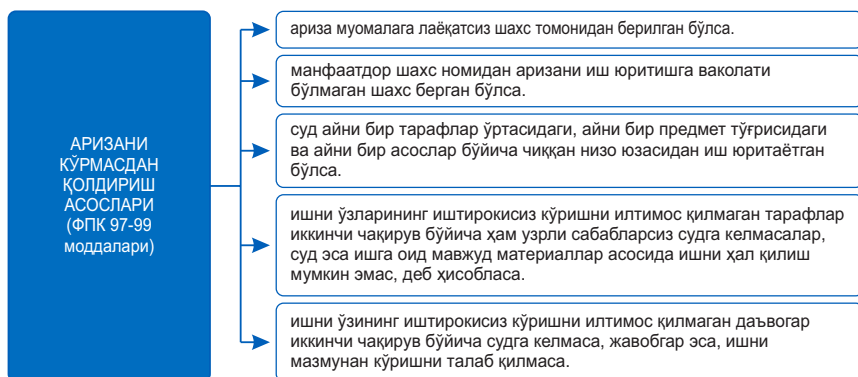
Фуқаролик процессуал қонунчилиги ўзининг талаблари ва эътирозларига асос қилиб кўрсатган ҳолатларни исботлаш мажбуриятини тарафларнинг зиммасига юклаши сабабли, тарафларнинг судда иштирок этишлари уларнинг манфаатларига мос ҳисобланади.

84 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 176-моддаси.

3.2.24. Жавобгарнинг яшаш жойи номаълум бўлганда ишни судда кўриш тартиби

Фуқаролик процессуал қонунчилигида судловга тааллуқлилиқнинг умумий қоидаларига кўра, аризалар жавобгар доимий яшаб турган ёки доимий машғул бўлган жойдаги судга берилади.

Амалиётда жавобгарнинг яшаш жойи номаълум бўлган ҳоллар учрайди ва аризачиларда судловга тааллуқлилиқ масаласини ҳал қилишда тушунмовчиликлар юзага келиши мумкин.

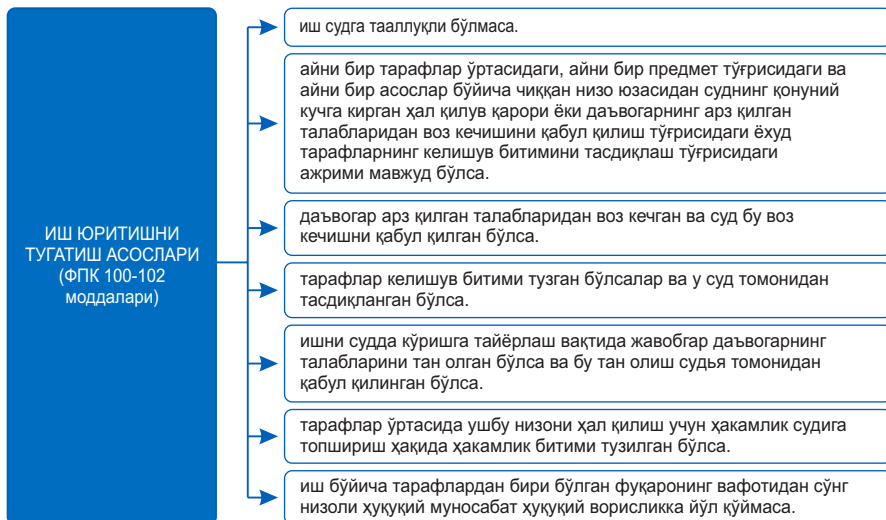

Қонунга кўра, яшаш жойи номаълум бўлган жавобгарга нисбатан даъволар унинг мол-мулки турган жойда ёки унинг сўнгги яшаган жойида тақдим этилиши мумкин.⁸⁵

Бундай ҳолда аризада жавобгарнинг яшаш жойи номаълумлиги кўрсатилиши, буни тасдиқловчи ҳужжатлар аризага илова қилиниши лозим. Аризачининг яшаш жойи номаълумлигини тасдиқловчи далиллар жумласига унинг охириги яшаш жойидан олинган, тегишли тартибда фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари томонидан тасдиқланган маълумотнома ёки далолатнома кабилар қиради.

Фуқаролик процессуал қонунчилигига кўра, жавобгарнинг амалдаги яшаш жойи номаълум бўлган тақдирда, жавобгарнинг охириги яшаш жойидаги алоқа ташкилоти, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи ёхуд охириги иш жойидаги иш берувчи (маъмуриятнинг мансабдор шахси) чақирув қоғозининг иккинчи нусхасига чақирув қоғози олинганлиги ва чақирилувчининг қаердалиги маълум эмаслиги сабабли уни топширишнинг имкони бўлмаганлиги ҳақида ёзиб юборган маълумот судга келиб тушгач, суд ишни кўришга киришади.

85 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 241-моддасининг 1-қисми.

Яшаш жойи номаълум бўлган жавобгарга нисбатан ариза судда иш юритишнинг умумий қоидаларига риоя қилинган ҳолда кўрилади.

3.2.25. Жавобгар Ўзбекистон Республикасидан ташқари бўлганида ёки озодликдан маҳрум қилиш муассасасида бўлганда ишни судда кўриш тартиби

Юқорида қайд этилганидек, фуқаролик процессуал қонунчилигида судловга тааллуқлилиқ масаласининг ҳал этилишини кўп жиҳатдан жавобгарнинг яшаш жойи билан боғлиқ қилиб қўйилган. Бироқ амалиётда ҳар доим ҳам жавобгарнинг яшаш жойи бўйича судга ариза тақдим этишнинг имкони бўлмайди. Бу ҳолат хусусан, Ўзбекистон Республикасида яшаш жойига эга бўлмаган, шунингдек озодликдан маҳрум қилиш муассасасида жазони ўтаётган жавобгарларга тааллуқлидир.

Фуқаролик процессуал кодекси 241-моддасининг 2-қисмига кўра, Ўзбекистон Республикасида яшаш жойига эга бўлмаган жавобгарга нисбатан даъвогар Ўзбекистон Республикасида унинг мол-мулки турган жойда ёки маълум бўлган сўнги яшаш жойида тақдим этилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Уй-жой кодексининг 52-моддаси 2-қисми 7-бандига кўра, фуқаро қамалганда ёки ушбу турар жойда яшаш имкониятини истисно этувчи озодликдан маҳрум этиш ёки бошқа жазо чорасига маҳкум этилганда, **агар у яшаб келган турар жойда оиланинг бошқа аъзолари яшаш учун қолган бўлса**, унинг турар-жойи сақланиб

туради, яъни озодликдан маҳрум этилгунга қадар доимий яшаб келган жойи яшаш жойи сифатида эътироф этилади. Шу сабабли, озодликдан маҳрум қилиш муассасасида жазони ўтаётган жавобгарга нисбатан ҳам даъволар унинг мол-мулки турган жойда ёки маълум бўлган сўнги яшаш жойида тақдим этилиши мумкин.

Бундай ҳолатда аризада жавобгарнинг озодликдан маҳрум қилиш муассасасида жазони ўтаётганлиги кўрсатилиб, агар аризачида мавжуд бўлса суд ҳукми илова қилинади.

Ўзбекистон Республикасида яшаш жойига эга бўлмаган жавобгарга нисбатан унинг чет давлатдаги яшаш жойи маълум бўлганда Фуқаролик процессуал кодексининг 390-моддаси тартибида, озодликдан маҳрум қилиш муассасасида жазони ўтаётган жавобгарга нисбатан эса ушбу кодекснинг 65-моддаси тартибида суд топшириғи юборилади.

Ўзбекистон Республикасидан ташқарида ва озодликдан маҳрум қилиш муассасасида бўлган жавобгарларга нисбатан ариза судда иш юритишнинг умумий қоидаларига риоя қилинган ҳолда кўрилади.

3.2.26. Тараф судга келишга тўсқинлик қиладиган касал бўлганда ёки вафот этганда ишни судда кўриш тартиби

Ишда иштирок этувчи шахслар уларга берилган процессуал ҳуқуқларнинг асосий қисмини бевосита суд муҳокамасида амалга оширадилар. Хусусан, Фуқаролик процессуал кодексининг 34-моддасида белгиланган рад этиш тўғрисида арз қилиш, далиллар тақдим этиш, далилларни текширишда иштирок этиш, ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга ва одил судловни амалга оширишга кўмаклашаётган шахсларга саволлар бериш, арз қилиш, илтимосномалар тақдим этиш, судга оғзаки ва ёзма тушунтиришлар бериш, ишни судда кўриш давомида туғиладиган ҳамма масалалар бўйича ўзларининг вазларини баён қилиш, бошқа шахсларнинг арзлари, илтимосномалари, вазларига қарши эътирозлар билдириш ҳуқуқлари тарафларнинг суд муҳокамасида фаол иштирокини тақозо этади. Тараф узрли сабабларга кўра, хусусан, судга келишга тўсқинлик қиладиган касал бўлганда, унинг процессуал ҳуқуқларини тўлиқ амалга ошириш имконияти чекланади.

Фуқаролик процессуал қонунчилиги тарафнинг суд муҳокамасида ўз процессуал ҳуқуқларини тўлиқ амалга оширишини кафолатловчи нормаларни назарда тутган бўлиб, тараф даволаш муассасасида бўлса, шунингдек унда судга келишга тўсқинлик қиладиган касаллик мавжуд бўлса, судда иш юритиш тараф даволаш муассасасидан чиққунига ёки

тарафнинг судга келишига тўсқинлик қилаётган касаллик тузалгунига қадар тўхтатиб турилади.⁸⁶

Бундай ҳолатга судга тарафнинг даволаш муассасасида эканлиги ҳақида тегишли маълумотнома ёки судга келишига тўсқинлик қиладиган касаллик мавжудлиги ҳақида тиббий хулоса тақдим этилиши лозим.

Агарда ишни судда кўриш жараёнида низоли ҳуқуқий муносабат тарафларидан бири вафот этса, суд бу шахслар уларнинг ҳуқуқий ворислари билан алмаштирилишига йўл қўяди. Бу жараён фуқаролик процессуал қонунчилигида процессуал ҳуқуқий ворислик деб юритилади. Процессуал ҳуқуқий ворисликка кўра, ишни судда кўриш жараёнида вафот этган шахснинг ўрнига унинг фарзандлари, ота-онаси ёки эри (хотини) ёки бошқа ворислари қонун бўйича ворисликка киришганларидан кейин тегишлилига кўра даъвогар ёки жавобгар томонидан ишда иштирокчи давом эттирадилар.

Қонунга мувофиқ, агар ишда тараф бўлган фуқаро вафот этиб, низоли ҳуқуқий муносабат ҳуқуқий ворисликка йўл қўйса суд иш юритишни тўхтатиб туриши шарт. Иш юритиш ҳуқуқий ворис ишга киришгунига ёки ишга жалб қилингунига қадар тўхтатиб турилади.⁸⁷

Ҳуқуқий ворис вафот этган тарафнинг барча ҳуқуқларидан фойдаланади ҳамда мажбуриятларини зиммасига олади.

3.2.27. Сирtdан иш юритиш тушунчаси ва тартиби

Сирtdан иш юритиш – бу суд мажлисининг вақти ва жойи тўғрисида тегишлича хабардор қилинган жавобгарнинг суд процессига узрсиз сабабларга кўра келмаслиги оқибатида унинг иштирокисиз даъвогарнинг розилиги билан ишни мазмунан кўриб чиқишдир.⁸⁸

Фуқаролик процессида сирtdан иш юритишнинг мақсади жавобгарнинг ҳаракатсизлиги учун жавобгарликни ошириш, суд муҳокамасининг чўзилишининг олдини олиш, ишни ўз вақтида кўриш ва ҳал этиш орқали манфаатдор шахсларнинг қонуний ҳуқуқларини ҳимоя қилишдан иборатдир.

Қонунга мувофиқ, суд мажлисининг вақти ва жойи тўғрисида тегишли тартибда хабардор қилинган жавобгар суд мажлисига келмаган тақдирда, даъвогар эътироз билдирмаса, иш сирtdан иш юритиш тартибда кўрилиши мумкин. Ишни бундай тартибда кўриш ҳақида суд ажрим

86 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 93-94-моддалари.

87 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 92, 94-моддалари.

88 - М.Мамасиддиқов “Фуқаролик процессуал ҳуқуқи. Умумий қисм”, дарслик.

чиқаради. Жавобгар тегишли тартибда хабардор қилинганлиги ҳақида ишда маълумот бўлиши лозим.

Суд мажлисига барча жавобгарлар келмаган тақдирда иш сиртдан иш юритиш тартибда кўрилиши мумкин.⁸⁹

ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИНИ СИРТДАН КЎРИШ (ФПК 224-236 моддалари)

АСОСЛАР

- суд мажлисининг вақти ва жойи тўғрисида тегишли тартибда хабардор қилинган жавобгар (барча жавобгарлар) суд мажлисига келмаган тақдирда;
- даъвогар иш сиртдан иш юритиш тартибда кўрилишига эътироз билдирмаса.

ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИНИ СИРТДАН КЎРИШ ТАРТИБИ

Суд фуқаролик ишини сиртдан кўриш тўғрисида ажрим чиқаради.

Суд ишда мавжуд далилларни текшириш билан кифояланади, ишда иштирок этувчи шахсларнинг ваз ва илтимосларини эътиборга олиб, ҳал қилув қарори чиқаради, бу ҳал қилув қарори сиртдан чиқарилган деб аталади.

Сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарорининг нусхаси суд мажлисига келмаган тарафга шу қарор чиқарилган кундан эътиборан 5 кундан кечиктирмай имзо қўйдириб топширилади ёки почта орқали ёхуд ахборот тизими орқали электрон шаклда юборилади.

Жавобгар ҳал қилув қарорини сиртдан чиқарган судга шу ҳал қилув қарори чиқарилганидан кейин 15 кун ичида уни қайта кўриш ҳақида ариза беришга ҳақли. Аризада жавобгар суд мажлисига узрли сабабларга кўра келмаганликдан далолат берувчи ҳолатлар рўйхати ва уларни тасдиқловчи далиллар, шунингдек, сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарорининг мазмунига таъсир кўрсатиши мумкин бўлган далиллар рўйхати келтирилиши керак.

Суд сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарорини қайта кўриш ҳақидаги аризани ариза тушган пайтдан эътиборан 10 кун ичида суд мажлисида кўради.

Ариза каноатлантирилса

Сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарорини бекор қилади ва фуқаролик иши аввалги таркибда ёки бошқа таркибда ишни мазмунан кўришни тиклайди.

Аризани каноатлантириш рад қилинса

Сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарорини қайта кўриш рад қилинади.

Қайд этилганидек, ишни жавобгар иштирокисиз сиртдан иш юритиш тартибда кўриш учун даъвогарнинг розилиги талаб қилинади ҳамда даъвогар бунга эътироз билдирса, суд ишни кўришни кейинга қолдиради ва келмаган жавобгарга судда такрор кўриладиган вақт ва жой ҳақида қайта хабар юборади.

Фуқаролик процессуал кодексининг 226-моддасига кўра, иш сиртдан иш юритиш тартибда кўрилганида суд ишда мавжуд далилларни текшириш билан кифояланади, ишда иштирок этувчи шахсларнинг ваз ва

89 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 224-моддаси.

илтимосларини эътиборга олиб, ҳал қилув қарори чиқаради, бу ҳал қилув қарори сиртдан чиқарилган деб аталади.

Иш сиртдан иш юритиш тартибида кўрилганида даъвонинг асоси ёки предмети ўзгартирилиши ёки даъво талабларининг миқдори кўпайтирилиши мумкин эмас.

Қонунга мувофиқ, сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарорининг нусхаси суд мажлисига келмаган тарафга шу қарор чиқарилган кундан эътиборан беш кундан кечиктирмай имзо қўйдириб топширилади ёки почта орқали ёхуд ахборот тизими орқали электрон шаклда юборилиши лозим.⁹⁰

Жавобгар ҳал қилув қарорини сиртдан чиқарган судга шу ҳал қилув қарори чиқарилганидан кейин ўн беш кун ичида уни қайта кўриш ҳақида ариза беришга ҳақли.

Сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарори устидан умумий тартибда юқори инстанция судига апелляция ёки кассация шикоят, назорат тартибида ариза берилиши (протест келтирилиши) мумкин.

Фуқаролик процессуал кодексининг 230-моддасига кўра, сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарорини қайта кўриш ҳақидаги аризада қуйидагилар бўлиши керак:

- 1) сиртдан ҳал қилув қарори чиқарган суднинг номи;
- 2) ариза бераётган тарафнинг номи;
- 3) суд мажлисига узрли сабабларга кўра келмаганликдан далолат берувчи ҳолатлар рўйхати ва уларни тасдиқловчи далиллар, шунингдек, сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарорининг мазмунига таъсир кўрсатиши мумкин бўлган далиллар рўйхати;
- 4) ариза берувчи тарафнинг илтимоси;
- 5) аризага илова қилинган материалларнинг рўйхати.

Сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарорини қайта кўриш ҳақидаги ариза тараф ёки унинг вакили томонидан имзоланади.

Сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарорини қайта кўриш ҳақидаги ариза ишда иштирок этувчи шахсларнинг сонига мутаносиб миқдордаги нусхалари билан бирга судга берилади, ахборот тизими орқали электрон шаклда юбориладиган ариза бундан мустасно. Ариза берганлик учун давлат божи тўланмайди.

Суд сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарорини қайта кўриш ҳақидаги аризани кўриш натижасига кўра аризани қаноатлантирмай қолдириш ёки сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарорини бекор қилиш ва аввалги таркибдаги

90 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 228-моддаси.

ёки бошқа таркибдаги суд томонидан ишни мазмунан кўришни тиклаш ҳақида ажрим чиқаради.⁹¹

Суднинг сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарорини қайта кўриш ҳақидаги аризани қаноатлантirmаслик ҳақида чиқарган ажримни устидан хусусий шикоят берилиши мумкин. Сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарорини бекор қилиш ва ишни мазмунан кўришни тиклаш ҳақидаги суд ажримига нисбатан хусусий шикоят келтирилмайди.

Фуқаролик процессуал кодексининг 235-моддасига кўра, агар сиртдан чиқарилган ҳал қилув қарори шу қарорни чиқарган суд томонидан бекор қилинса, ишни мазмунан кўриш тикланади ва ушбу кодексда назарда тутилган қоидалар асосида олиб борилади.

3.2.28. Суд музокараси тушунчаси, музокара нутқи

Суд музокараси фуқаролик тартибида иш юритишнинг энг асосий тамойилларидан бўлган тарафларнинг тортишуви ва тенг ҳуқуқлилигининг амалдаги ифодаси бўлиб, суд ишни мазмунан кўриш тамом бўлганлигини эълон қилганидан кейин суд музокарасига ўтилади.

Суд музокараси – ишда иштирок этувчи шахсларнинг ишни мазмунан кўриш якунига кўра талаб ва эътирозлари бўйича нутқидир.

Қонунга мувофиқ, суд музокарасида қатнашувчилар ўз нутқларида суд аниқламаган ҳолатларни, шунингдек суд мажлисида текширилмаган далилларни важ қилиб келтиришга ҳақли эмаслар.

Суд музокарасида дастлаб даъвогар ва унинг вакили, кейин жавобгар ва унинг вакили сўзлайди. Низо предметиға нисбатан мустақил талаби борлигини арз қилган учинчи шахс ва унинг вакили тарафлардан кейин сўзлайди. Низо предметиға нисбатан мустақил талаби борлигини арз қилмаган учинчи шахс ва унинг вакили шу учинчи шахс ишда қайси даъвогар ёки жавобгар томонида иштирок этувчи бўлса, ана шу даъвогар ёки жавобгардан кейин сўзлайди.

Бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан кўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида судга мурожаат этган прокурор, ташкилот вакиллари ёки айрим фуқаролар суд музокараларида биринчи бўлиб сўзлайдилар.

91 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 233-моддаси.

Суд томонидан процессда иштирок қилишга жалб этилган ёки процессга ўз ташаббуси билан киришган давлат бошқаруви органларининг вакиллари суд музокараларида тарафлар ва учинчи шахслардан кейин сўзлайдилар.

Музокара иштирокчилари бир-бирларига луқма ташлашлари мумкин. Охирги луқма ҳуқуқига доимо жавобгар ва унинг вакили эга бўлади.⁹²

Суд музокаралари ишда иштирок этувчи шахслар фаол иштирок этадиган охирги процессуал ҳаракат бўлиб, музокарани эшитгач, суд ҳал қилув қарори чиқариш учун алоҳида хонага (маслаҳатхонага) киради, бу ҳақда раислик қилувчи суд мажлисида ҳозир бўлганларга эълон қилади.

3.2.29. Прокурор фикри тушунчаси

Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги қонунининг 2-моддасига кўра, прокуратура органларининг зиммасига қонун устуворлигини таъминлаш, қонунийликни мустаҳкамлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, жамият ва давлатнинг қонун билан кўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш вазифалари юкланган бўлиб, прокуратура органларининг бу борадаги фаолияти суд муҳокамасини ҳам қамраб олади.

Қонунга мувофиқ, ишда иштирок этувчи прокурорга фуқаролик иши бўйича ишни мазмунан кўриш яқунланганидан кейин ишнинг моҳияти бўйича унинг қонунийлиги, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига мувофиқлиги юзасидан фикрини баён этиш ваколати берилган.⁹³

Прокурор бошқа шахслар ҳуқуқларини ва қонун билан кўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида берган аризаси бўйича фикр билдиришга ҳақли эмас. Бундай ишлар бўйича прокурор тараф сифатида музокара нутқи сўзлайди.

3.2.30. Ишни мазмунан кўришни тиклаш

Суднинг ҳал қилув қарори қонуний, асосли ва адолатли бўлиши лозим. Ушбу талабларига риоя қилиш одил судловни амалга оширишда суд томонидан иш учун аҳамиятга эга бўлган барча ҳолатларни тўлиқ текширишни талаб қилади. Баъзи ҳолатларда судга иш учун аҳамиятга эга бўлган ҳолатлар суд муҳокамаси яқунланганидан кейин ёки суд маслаҳатхонасида маълум бўлиб қолади. Мазкур ҳолатларда процессуал қонун суднинг ишни судда кўришни тиклаш ҳуқуқини назарда тутди.

92 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 198-моддаси.

93 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 199-моддаси.

Фуқаролик процессуал кодексининг 200-моддасига кўра, суд ишда иштирок этувчи шахсларнинг музокараларини эшитгач, суд иш учун аҳамиятга эга бўлган янги ҳолатларни аниқлаш ёки янги далилларни текширишни зарур деб топса, ишни мазмунан кўришни тиклаш тўғрисида ажрим чиқаради. Ишни мазмунан кўриш тамом бўлганидан кейин, суд музокаралари умумий тартибда ўтказилади.

Ушбу кодекснинг 205-моддасига кўра, агарда суд музокараси яқунлашиб, суд маслаҳатхонасига кирганидан кейин суд ҳал қилув қарорини чиқараётганида агар иш учун аҳамиятга эга бўлган янги ҳолатларни аниқлаш ёки янги далилларни текшириш зарур бўлиб қолса, суд ҳал қилув қарори чиқармасдан, ишни судда кўришни тиклайди ва бу ҳақда ажрим чиқаради. Бундай ҳолда суд ишни фақат кўшимча текширишга муҳтож ҳолатлар доирасидагина кўради.

3.2.31. Суд маслаҳатлашувининг сир тутилиши тушунчаси ва талаблари

Суд қарорларининг таъсирчанлиги ва кучи мазкур қарорларнинг қонуний, асосли ва адолатли бўлиши билан боғлиқ бўлиб, буни таъминлаш аввало, судьяларнинг мустақиллиги, қарорларни қабул қилишда четдан бўладиган таъсирлардан холи бўлиши билан боғлиқдир.

Суд томонидан ҳал қилув қарорининг маслаҳатхонада қабул қилинишидан кўзланган мақсад ушбу жараёнда судьяга четдан бўладиган ҳар қандай таъсирлардан ҳимояланишини таъминлашдир.

Қонунга мувофиқ, ҳал қилув қарори судья томонидан алоҳида хонада (маслаҳатхонада) қабул қилинади, ёзма равишда тузилади ва судья томонидан имзоланади. Ҳал қилув қарорини қабул қилиш вақтида бошқа шахсларнинг ҳозир бўлишига йўл қўйилмайди.⁹⁴

Ҳал қилув қарори қабул қилишда суд маслаҳатининг сир сақланиши зарурий талаб бўлиб, маслаҳатнинг сир сақланишига доир қоидаларнинг бузилиши ҳал қилув қарорининг мажбурий тартибда бекор қилинишига асос бўлади.

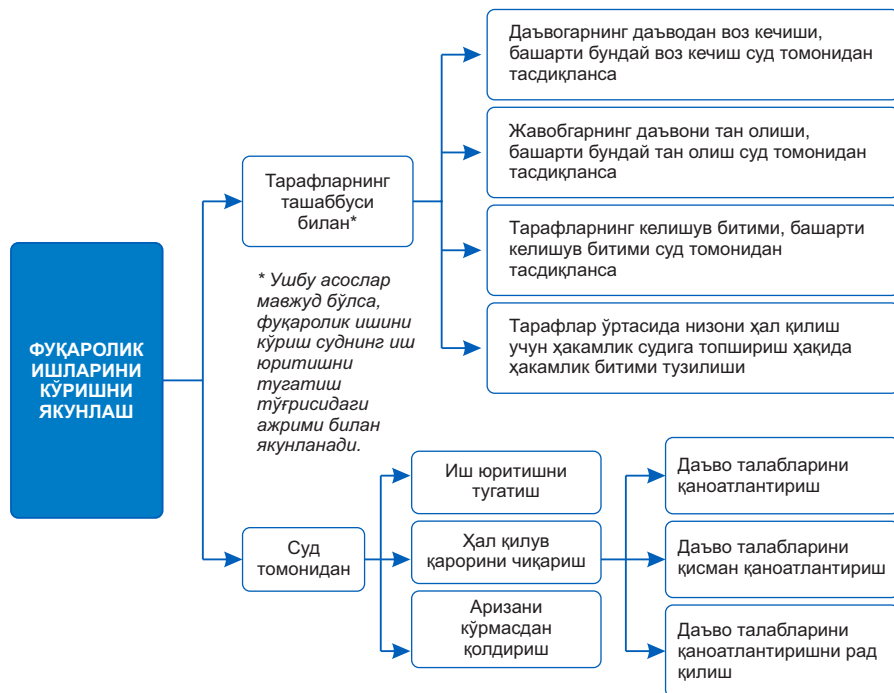
Фуқаролик процессуал кодексининг 205-моддасига кўра, маслаҳатхонада суд ҳал қилув қарорини чиқараётганида иш ҳужжатларида мавжуд далилларга баҳо беради, иш учун аҳамиятга эга бўлган қандай ҳолатлар аниқланганлигини, қандайлари аниқланмаганлигини, бу ишга нисбатан қандай қонун қўлланилиши лозимлигини ва арз қилинган талабни қаноатлантириш лозимлиги ёки лозим эмаслигини аниқлайди.

94 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 204-моддаси.

Суд, шунингдек, тарафлар ўртасида суд харажатларини тақсимлайди, даъво қаноатлантирилган тақдирда ҳал қилув қарорини ижро этиш тартиби ва муддатини белгилайди, бошқа қўшимча масалаларни ҳал этади.⁹⁵

Суд ҳал қилув қарори имзоланганидан кейин суд мажлиси ўтказилаётган залга қайтиб киради ва раислик қилувчи суднинг ҳал қилув қарорини ўқиб эшиттиради.

95 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 205-моддаси.

§3.3. СУДНИНГ ҲАЛ ҚИЛУВ ҚАРОРИ ТУШУНЧАСИ

3.3.1. Суднинг ҳал қилув қарори тушунчаси

Судга мурожаат қилган шахсларнинг талабларини суд муҳокамасида кўриб чиқиш натижалари бўйича суднинг якуний муносабати – хулосаси ҳал қилув қарори ҳисобланади.

Бу борада қонунда берилган таърифга кўра биринчи инстанция судининг ишни мазмунан ҳал қиладиган қарори ҳал қилув қарори шаклида чиқарилади.

Суд ҳал қилув қарорини Ўзбекистон Республикаси номидан чиқаради.⁹⁶

Ҳал қилув қарорининг Ўзбекистон Республикаси номидан чиқарилиши унинг қатъий, мажбурий ва муҳокама қилинмайдиган сифатга эгаллигини билдиради.

Суднинг ҳал қилув қарори иш кўриб бўлинганидан сўнг дарҳол чиқарилади. Алоҳида ҳолларда жуда мураккаб ишлар юзасидан асослантилган ҳал қилув қарорини тайёрлаш кўпи билан уч кунга кечиктирилиши мумкин, лекин ҳал қилув қарорининг хулоса қисмини суд ишни кўриш тамомланган мажлисининг ўзидаёқ эълон қилиши керак.

Қонунга мувофиқ суд ишни даъвогарнинг даъво талаблари доирасида ҳал қиладди. Шу сабабли даъвогар судга ариза билан мурожаат қилишда ундан кўзлаган барча талабларни келтириши, ўз даъво талабларининг доирасини аниқлаши лозим.

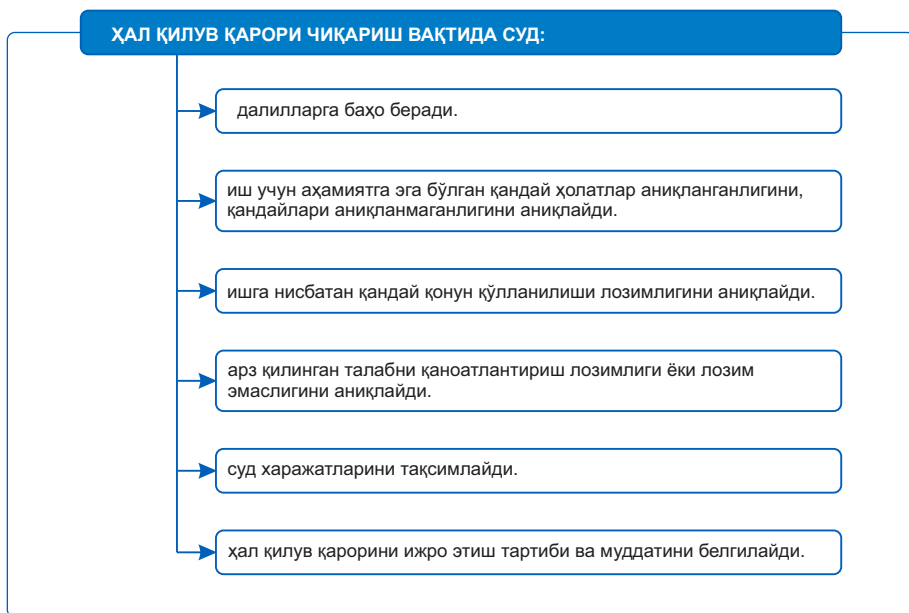
Айрим ҳолатларда суд даъвогарнинг ҳуқуқлари ва қонун билан кўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш учун зарур деб топса, шунингдек қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда даъвогарнинг арз қилган талаблари доирасидан четга чиқиши мумкин.⁹⁷

96 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 203-моддаси

97 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 207-моддаси.

Ҳал қилув қарори кириш, баён, асослантирувчи ва хулоса қисмларидан иборат бўлади.

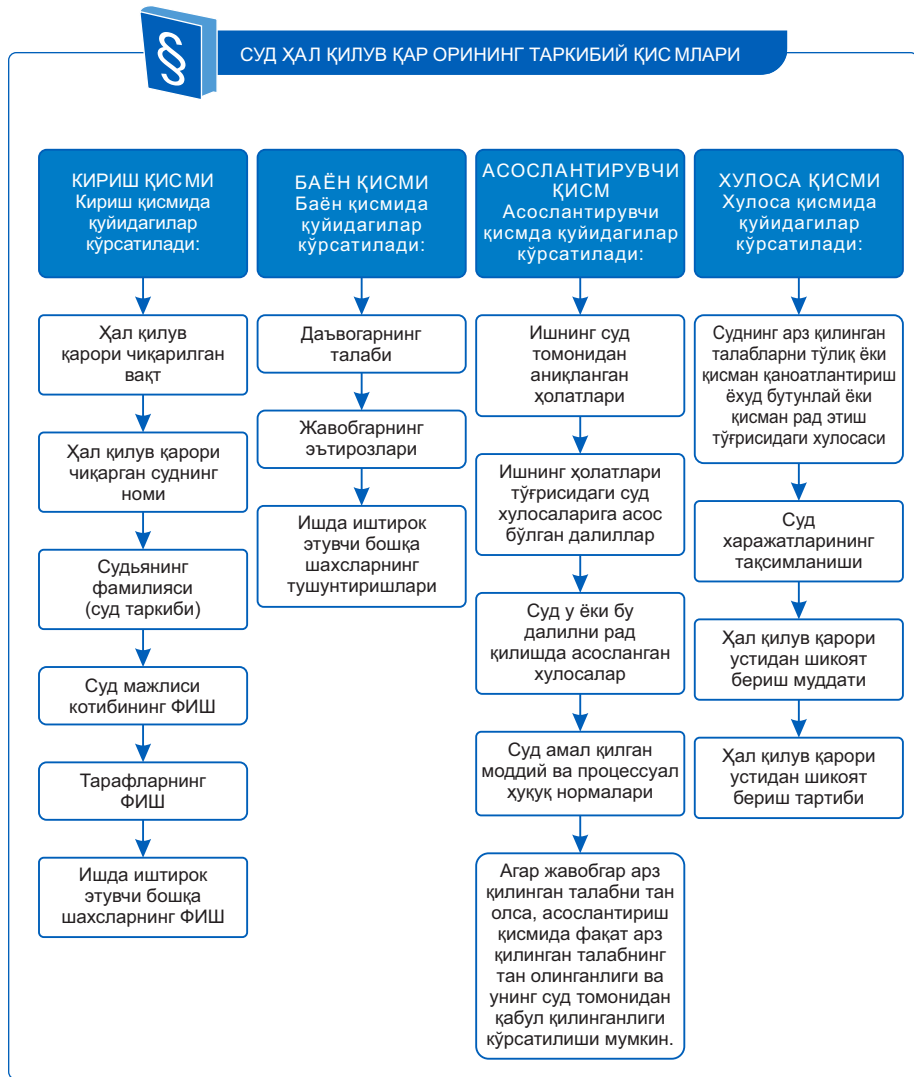
Ҳал қилув қарорининг кириш қисмида ҳал қилув қарори чиқарилган вақт ва жой, ҳал қилув қарори чиқарган суднинг номи, судьянинг фамилияси (суд таркиби), суд мажлисининг котиби, тарафлар, ишда иштирок этувчи бошқа шахслар кўрсатилади.

Ҳал қилув қарорининг баён қисмида даъвогарнинг талаби, жавобгарнинг эътирозлари ва ишда иштирок этувчи бошқа шахсларнинг тушунтиришлари кўрсатилиши керак.

Ҳал қилув қарорининг асослантирувчи қисмида ишнинг суд томонидан аниқланган ҳолатлари, ишнинг ҳолатлари тўғрисидаги суд хулосаларига асос бўлган далиллар, суд у ёки бу далилни рад қилишда асосланган хулосалар, суд амал қилган моддий ва процессуал ҳуқуқ нормалари кўрсатилмоғи лозим. Агар жавобгар арз қилинган талабни тан олса, асослантириш қисмида фақат арз қилинган талабнинг тан олинганлиги ва унинг суд томонидан қабул қилинганлиги кўрсатилиши мумкин.

Ҳал қилув қарорининг хулоса қисмида суднинг арз қилинган талабларни қаноатлантириш ёхуд бутунлай ёки қисман рад этиш тўғрисидаги хулосаси,

суд харажатларининг тақсимланиши, ҳал қилув қарори устидан шикоят бериш муддати ва тартиби кўрсатилиши лозим.⁹⁸

Ҳал қилув қарорининг қатъийлиги ва суднинг иш бўйича бўйича якуний хулосаси эканлиги шунда кўринадики, иш бўйича ҳал қилув қарори ўқиб эшиттирилганидан кейин шу қарорни чиқарган суднинг ўзи уни бекор

98 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 206-моддаси.

қилишга ёки ўзгартиришга ҳақли эмас, сиртдан чиқарилган қарор бундан мустасно.

СУДНИНГ ҲАЛ ҚИЛУВ ҚАРОРИ ЎЗГАРМАСЛИГИ ТАМОЙИЛИДАН ЧЕКИНИШ		
<p>Ҳал қилув қарорининг ёзувидаги хатолар ва очиқ кўриниб турган арифметик хатоларни тузатиш</p> <p>Суд ўз ташаббуси билан ёки ишда иштирок этувчи шахсларнинг аризасига биноан</p>	<p>Қўшимча ҳал қилув қарори</p> <p>Суд ўз ташаббуси билан ёки ишда иштирок этувчи шахсларнинг аризасига биноан</p>	<p>Ҳал қилув қарорини тушунтириш</p> <p>Ишда иштирок этувчи шахсларнинг аризасига, шунингдек суд ижрочисининг аризасига биноан</p>
	<p>АСОСЛАР</p> <ul style="list-style-type: none"> • ҳуқуқ тўғрисидаги масалани ҳал қилиб, ундириладиган сумма миқдорини, топширилиши лозим бўлган мулкни ёки жавобгар бажариши лозим бўлган ҳаракатларни кўрсатмаган бўлса • арз қилинган талабларнинг бирортаси бўйича ишда иштирок этувчи шахслар далиллар келтирган ва тушунтиришлар берган бўлсалар-у, лекин бу хусусда ҳал қилув қарори чиқарилмаган бўлса • ҳал қилув қарорида суд харажатларини тақсимлаш кўрсатилмаган бўлса 	<p>АСОСЛАР</p> <ul style="list-style-type: none"> • ҳал қилув қарори тушунарли бўлмаса • ҳал қилув қарори ижро қилинмаган ва уни мажбурий ижро қилдириш мумкин бўлган муддат ўтмаган бўлса
	<p>МУДДАТ</p> <p>Қўшимча ҳал қилув қарори чиқариш масаласи ҳал қилув қарори чиқарилган кундан эътиборан 10 кундан кечиктирмай кўзгатилиши мумкин.</p>	<p>МУДДАТ</p> <p>Суд ҳал қилув қарорини тушунтириб бериш тўғрисидаги аризани у тушган кундан эътиборан 10 кунлик муддатда кўриб чиқади.</p>
<p>Шикоят бериш / Протест келтириш</p> <p>Ҳал қилув қарорига тузатиш киритиш тўғрисидаги суднинг ажрими устидан хусусий шикоят берилиши ёки хусусий протест келтирилиши мумкин.</p>	<p>Шикоят бериш / Протест келтириш</p> <p>Қўшимча ҳал қилув қарори чиқариш тўғрисидаги талабни рад этиш ҳақидаги суднинг ажрими устидан хусусий шикоят берилиши ёки хусусий протест келтирилиши мумкин.</p>	<p>Шикоят бериш / Протест келтириш</p> <p>Ҳал қилув қарорини тушунтириш масаласи юзасидан суднинг чиқарган ажрими устидан хусусий шикоят берилиши ёки хусусий протест келтирилиши мумкин.</p>

Қонун суд фақат ҳал қилув қарорининг ёзувидаги хатоларни ва очиқ кўриниб турган арифметик хатоларни тузатиши мумкинлигини назарда

тутади, бироқ бу тузатишлар суднинг иш бўйича хулосасига таъсир этмаслиги лозим.

3.3.2. Қўшимча ҳал қилув қарори чиқариш ва ҳал қилув қарорини тушунтириш тартиби

Суднинг ҳал қилув қарорининг кучи унинг мажбурий характерга эгаллиги, қатъий ва ўзгармаслигида ифодаланади. Шу билан бирга фуқаролик процессуал қонунчилигида иш бўйича ҳал қилув қарори чиқарган суднинг ишда иштирок этаётган шахсларнинг аризаларига кўра ёки ўз ташаббуси билан қўшимча ҳал қилув қарори чиқариши мумкинлиги белгиланган.

Бироқ суд қўшимча ҳал қилув қарори чиқариши чоғида ҳал қилув қарорининг мазмунини ўзгартиришга ёки суд мажлисида текширилмаган янги масалаларни ҳал қилишга ҳақли эмас.⁹⁹

Қонун қўшимча ҳал қилув қарори чиқариш мумкин бўлган ҳоллар доирасини қатъий белгилаган бўлиб, унга кўра:

1) ҳуқуқ тўғрисидаги масалани ҳал қилиб, ундириладиган сумма миқдорини, топширилиши лозим бўлган мулкни ёки жавобгар бажариши лозим бўлган ҳаракатларни кўрсатмаган бўлса;

2) арз қилинган талабларнинг бирортаси бўйича ишда иштирок этувчи шахслар далиллар келтирган ва тушунтиришлар берган бўлсалар-у, лекин бу хусусда ҳал қилув қарори чиқарилмаган бўлса;

3) ҳал қилув қарорида суд харажатларини тақсимлаш кўрсатилмаган бўлса қўшимча ҳал қилув қарори чиқарилиши мумкин.¹⁰⁰

Айрим ҳолатларда ҳал қилув қарорининг мазмуни тушунарсиз бўлиб, ижро ҳаракатларини амалга оширишда қийинчиликларни юзага келтириши мумкин. Бундай ҳолатда қонун ҳал қилув қарорини суд томонидан тушунтиришга йўл қўяди. Ҳал қилув қарорини тушунтиришда унинг мазмунини ўзгартиришга йўл қўйилмайди.

Агар ҳал қилув қарори ижро қилинмаган ва уни мажбурий ижро қилдириш мумкин бўлган муддат ўтмаган бўлсагина, ҳал қилув қарорини тушунтиришга йўл қўйилади.

Суд ҳал қилув қарорини тушунтириб бериш тўғрисидаги аризани у тушган кундан эътиборан ўн кунлик муддатда кўриб чиқади.

99 - Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми "Суднинг ҳал қилув қарори ҳақида"ги қарори 15-бандининг 3-қисми.

100 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 206-моддаси.

Ҳал қилув қарорини тушунтириш масаласи юзасидан суднинг чиқарган ажрими устидан хусусий шикоят берилиши ёки хусусий протест келтирилиши мумкин.¹⁰¹

3.3.3. Ҳал қилув қарорининг қонуний кучга кириши тушунчаси

Ҳал қилув қарорининг қонуний кучга кириши унинг мазкур қарор билан ўрнатилган муносабатларга нисбатан таъсир этиш жараёнининг бошланиши, мажбурий кучининг ҳаракатга келишидир.

Қонунга кўра, суднинг ҳал қилув қарори, агар унинг устидан шикоят берилмаган ёки протест келтирилмаган бўлса, апелляция шикояти бериш ва протест келтириш муддати (йигирма кун) ўтганидан кейин қонуний кучга қиради. Ҳал қилув қарори устидан апелляция шикояти берилган ёки апелляция протести келтирилган тақдирда, ҳал қилув қарори, агар у бекор қилинмаган бўлса, ишни юқори инстанция суди кўриб чиққанидан кейин қонуний кучга қиради.

Ҳал қилув қарори қонуний кучга кирганидан кейин тарафлар ва ишда иштирок этган бошқа шахслар, шунингдек уларнинг ҳуқуқий ворислари судга ўша талаблар билан, ўша асослар бўйича янгидан арз қилишлари, шунингдек, бошқа процессда суд аниқлаган фактлар ва ҳуқуқий муносабатлар ҳақида низолашишлари мумкин эмас.¹⁰²

3.3.4. Ҳал қилув қарорининг ва ижро варақасининг тарафларга берилиши тартиби

Суд томонидан қабул қилинган қарорлар бевосита тарафларнинг манфаатларига дахлдор бўлганлиги сабабли улар суд қарорларининг нусхаларини олишга ҳақлидирлар.

Тарафларнинг ва ишда иштирок этувчи бошқа шахсларнинг **илтимосига кўра**, уларга суд ҳал қилув қарорининг ёки иш юритишни тўхтатиб туриш, тугатиш тўғрисидаги ёхуд аризани кўрмай қолдириш ҳақидаги суд ажримининг нусхаси имзо қўйдириб топширилади ёки почта орқали ёхуд ахборот тизими орқали электрон шаклда юборилади.

Суд ҳал қилув қарорининг ёки иш юритишни тўхтатиб туриш, тугатиш тўғрисидаги ёхуд аризани кўрмай қолдириш ҳақидаги суд ажримининг нусхаси суд мажлисига келмаган тарафларга ва ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга ҳал қилув қарори ёки ажрим чиқарилган кундан эътиборан

101 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 215-моддаси

102 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 217-моддаси.

беш кундан кечиктирмай почта орқали ёки ахборот тизими орқали электрон шаклда юборилади.¹⁰³

Фуқаролик процессуал кодексининг 371-моддасига кўра, суд қарорининг мажбурий ижроси қарорни қабул қилган суд берадиган ижро варақаси асосида амалга оширилади.

Ижро варақаси ҳал қилув қарори қонуний кучга кирганидан сўнг суд томонидан **ундирувчига берилади**, дарҳол ижро этиш ҳоллари бундан мустаснодир, бунда ижро варақаси ҳал қилув қарори чиқарилганидан кейин дарҳол берилади.

Фуқаролик процессуал кодексининг 372-моддасига кўра, ҳар бир ҳал қилув қарори бўйича битта ижро варақаси берилади. Бироқ, агар ижро турли жойларда ёки бир неча ундирувчининг фойдасига амалга ошириладиган бўлса, суд ундирувчиларнинг илтимосига биноан ижро жойини ёки ҳал қилув қарори ижросининг ҳар бир ижро варақасига тегишли қисмини аниқ кўрсатган ҳолда бир неча ижро варақаси беради.

Бир неча жавобгардан пул суммаларини ундириш тўғрисидаги ҳукм ёки ҳал қилув қарори асосида жавобгарларнинг сони бўйича бир неча ижро варақаси берилади.

103 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 223-моддаси.

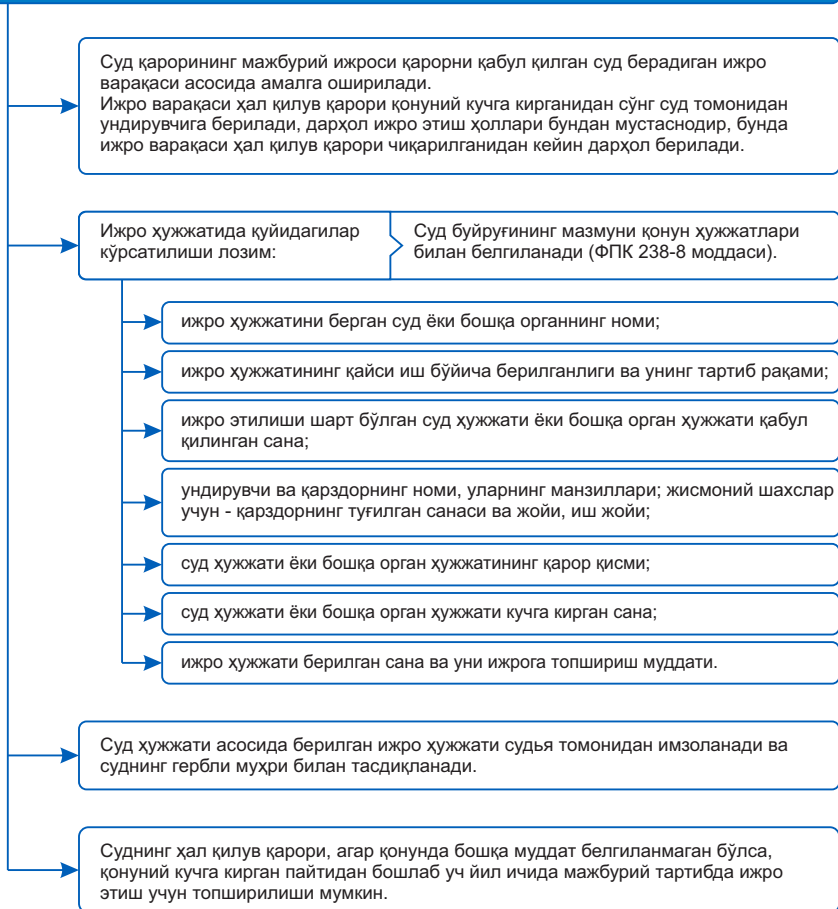

IV БОБ. СУД ҚАРОРЛАРИНИНГ ИЖРОСИ

§ 4.1. Ҳал қилув қарорини ижрога қаратиш тартиби ва муддатлари

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 114-моддасига кўра, суд ҳокимияти чиқарган ҳужжатлар барча давлат органлари, жамоат бирлашмалари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар учун мажбурийдир.

ИЖРО ВАРАҚАСИ

Фуқаролик тартибида судда иш юритишнинг мақсади фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш, бузилган ҳуқуқларни тиклаш бўлиб, ушбу вазифалар суднинг ҳал қилув қарорини ижро қилиш, яъни низоли ҳуқуқий муносабатга нисбатан мажбурий таъсир

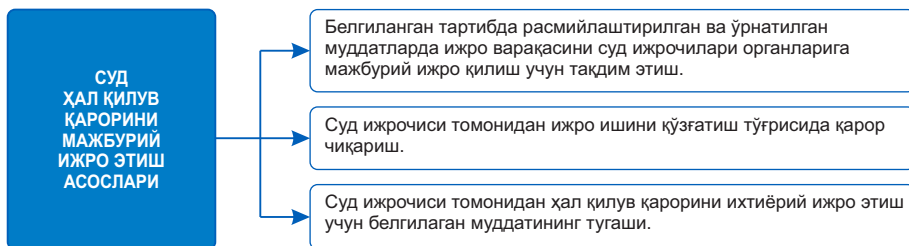

кучини қўллаш орқали амалга оширилади. Суд қарорларининг ҳақиқий кучи ва самараси ҳал қилув қарори билан белгиланган муносабатларнинг амалдаги ижроси билан белгиланади ва ҳал қилув қарори амалда тўлиқ ижро қилинмас экан, фуқаронинг бузилган ҳуқуқлари тикланган, қонуний манфаатларининг ҳимояси таъминланган, деб баҳолаш мумкин эмас.

Фуқаролик процессуал кодексининг 370-моддасига кўра, қонуний кучга кирган суд қарорлари барча давлат органлари, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар томонидан Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида ушбу Кодекс ва бошқа қонунларда белгиланган тартибда ижро этилади.

Суднинг ҳал қилув қарори қонуний кучга кирганидан сўнг ижро этилади.¹⁰⁴

Суд қарорининг мажбурий ижроси қарорни қабул қилган суд берадиган ижро варақаси асосида амалга оширилади.

Суднинг ҳал қилув қарори, агар қонунда бошқа муддат белгиланмаган бўлса, қонуний кучга кирган пайтидан бошлаб уч йил ичида мажбурий тартибда ижро этиш учун топширилиши мумкин.

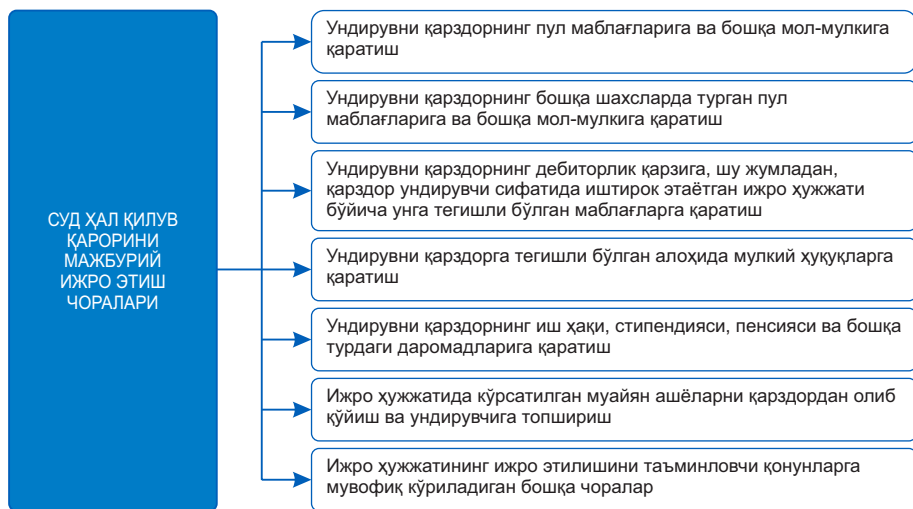
Даврли тўловларни ундириш учун берилган ижро варақалари бу тўловлар ундириладиган бутун давр ичида ижрога топширилиши мумкин.¹⁰⁵ Бундай тўловлар жумласига ота-онанинг вояга етмаган болаларига алимент тўлаши мисол бўлиб, алимент ундириш ҳақидаги ижро варақаси бола вояга етунига қадар ижрога топширилиши мумкин.

Фуқаролик процессуал кодексининг 379-моддасининг 2-қисмига кўра, ижро варақасини ижрога топширишнинг ўтказиб юборилган муддати, агар қонунда бошқача тартиб белгиланган бўлмаса, суд узрли деб топган сабабларга кўра тикланиши мумкин. Ижро варақасини ижрога топширишнинг ўтказиб юборилган муддати тикланган тақдирда, бу ҳақида суд томонидан тегишли ажрим чиқарилади.

104 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 218-моддаси.

105 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 377-моддаси.

Ҳал қилув қарорларининг ижроси Ўзбекистон Республикасининг “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги қонунига мувофиқ амалга оширилади.

§ 4.2. Дарҳол ижро этилиши лозим бўлган ҳал қилув қарорлари

Фуқаролик процессуал қонунчилиги талабларига кўра ҳал қилув қарори қонуний кучга киргандан кейин амалга оширилади. Бироқ процессуал қонунчиликда ҳал қилув қарори дарҳол, яъни ҳал қилув қарори қонуний кучга кирмасдан туриб ижро этилиши шарт бўлган ҳамда дарҳол ижро этилиши мумкин бўлган ҳолатлар белгиланган. Бундан фуқароларнинг оилавий, моддий ахволидан келиб чиқиб, ишнинг моҳиятини инobatга олган ҳолда ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлаш, фуқаролик ишларининг давлат ва жамият учун аҳамиятини ошириш мақсади кўзланган.

Ҳал қилув қарори чиқарилгандан сўнг апелляция шикояти бериш ва протест келтириш муддати ичида ҳал қилув қарорининг дарҳол ижро этилишига йўл қўйиш масаласи ишда иштирок этувчи шахслар хабардор қилинган ҳолда суд мажлисида кўриб чиқилади. Бироқ, бу шахсларнинг келмаслиги дарҳол ижро этиш масаласини ҳал қилишга тўсқинлик қилмайди.

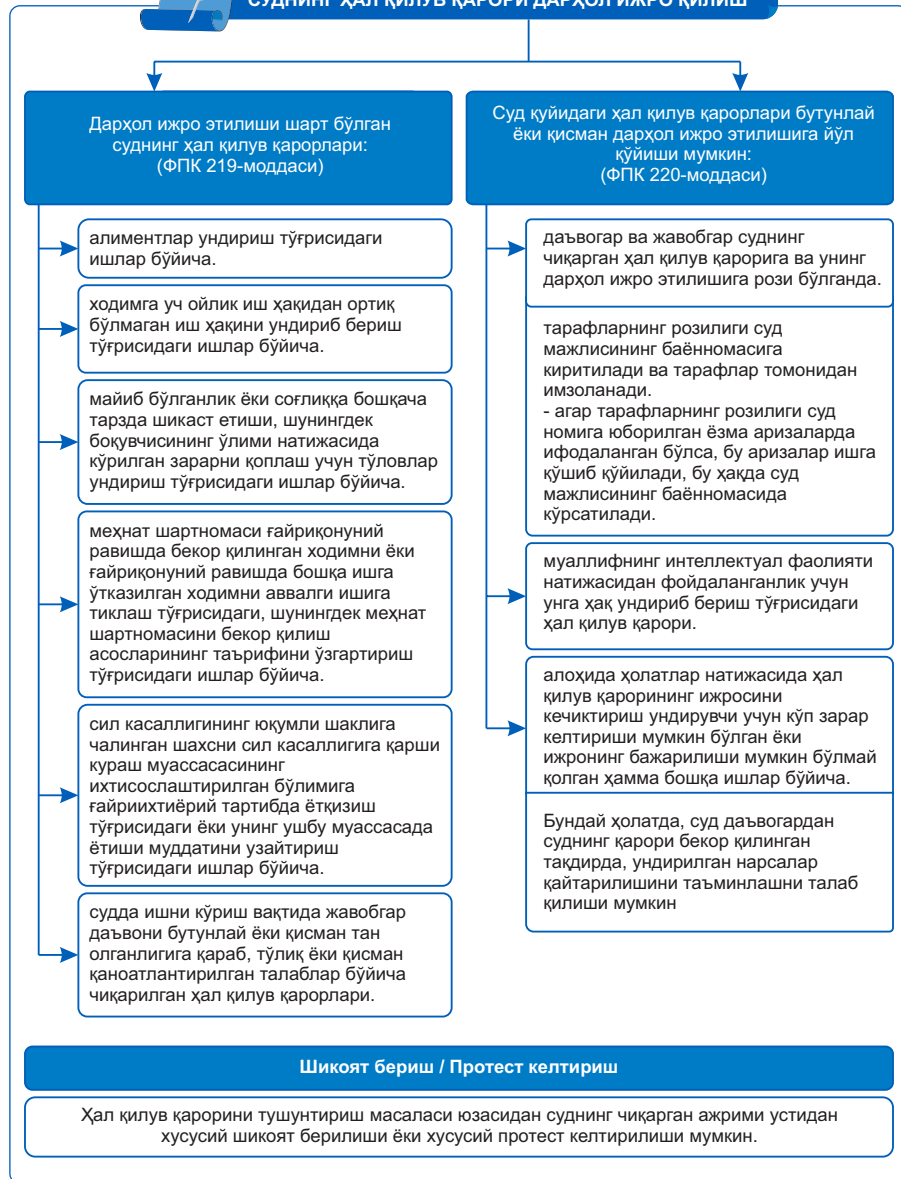
Ҳал қилув қарорини дарҳол ижро этиш масаласи бўйича суднинг чиқарган ажрими устидан хусусий шикоят берилиши ёки хусусий протест келтирилиши мумкин. Ҳал қилув қарорини дарҳол ижро этиш тўғрисидаги

ажрим устидан берилган хусусий шикоят ёки келтирилган протест бу ажримнинг ижросини тўхтатмайди.

СУДНИНГ ҲАЛ ҚИЛУВ ҚАРОРИ ДАРҲОЛ ИЖРО ҚИЛИШ

§ 4.3. Дарҳол ижро этилиши мумкин бўлмаган ҳал қилув қарорлари

Фуқаролик процессуал қонунчилигида дарҳол ижро этилиши мумкин бўлмаган ҳал қилув қарорлари тоифаси ҳам белгиланган бўлиб, бундан ҳал қилув қарори келгусида бекор бўлганда келиб чиқиши мумкин бўлган оқибатларнинг олдини олиш мақсади кўзланган.

Қонунга кўра, қуйидаги ҳолларда ҳал қилув қарорининг дарҳол ижро этилишига йўл қўйилмайди:

- 1) дарҳол ижро этиш натижасида мулкнинг ҳолати ўзгариб, ҳал қилув қарори бекор қилинган тақдирда мулкни илгариги ҳолатига келтириш мумкин бўлмаса ёки жуда қийин бўлса;
- 2) фуқароларни бинодан кўчириш тўғрисидаги ишларга тааллуқли бўлса.¹⁰⁶

§ 4.4. Ҳал қилув қарорининг қайтарма ижроси тушунчаси, амалга ошириш тартиби

Суд амалиётида ҳал қилув қарори ижро этилганидан кейин бекор қилиниши ҳолатлари мавжуд бўлиб, фуқаролик процессуал қонунчилиги мазкур ҳолатларда жавобгарнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини тиклаш мақсадида ҳал қилув қарорининг қайтарма ижросини назарда тутади. Ҳал қилув қарорининг қайтарма ижроси ҳал қилув қарорининг қандай тартибда (кассация, назорат тартибида ёки янги очилган ҳолатларга кўра) бекор қилинганлигидан қатъий назар амалга оширилиши мумкин.

СУД ҲАЛ ҚИЛУВ ҚАРОРИНИНГ ҚАЙТАРМА ИЖРОСИ

Ижро этилган ҳал қилув қарори бекор қилинган ва иш янгидан кўриб чиқилганидан кейин талабларни қаноатлантиришни тўлиқ ёки қисман рад этиш тўғрисида ҳал қилув қарори чиқарилган тақдирда

Бекор қилинган ҳал қилув қарори бўйича жавобгардан даъвогарнинг фойдасига ундирилган нарсаларнинг ҳаммаси жавобгарга яна қайтариб берилиши лозим.

Ижро этилган ҳал қилув қарори бекор қилинган ва иш янгидан кўриб чиқилганидан кейин иш юритишни тугатиш тўғрисида чиқарилган тақдирда

Ижро этилган ҳал қилув қарори бекор қилинган ва иш янгидан кўриб чиқилганидан кейин аризани кўрмасдан қолдириш тўғрисида ажрим чиқарилган тақдирда

Фуқаролик процессуал кодексининг 382-моддасига кўра, ижро этилган ҳал қилув қарори бекор қилинган ва иш янгидан кўриб чиқилганидан кейин талабларни қаноатлантиришни тўлиқ ёки қисман рад этиш тўғрисида ҳал қилув қарори чиқарилган ёхуд иш юритишни тугатиш тўғрисида ёки

106 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 221-моддаси.

аризани кўрмасдан қолдириш тўғрисида ажрим чиқарилган тақдирда, бекор қилинган ҳал қилув қарори бўйича жавобгардан даъвогарнинг фойдасига ундирилган нарсаларнинг ҳаммаси жавобгарга яна қайтариб берилиши лозим.

Қонунга мувофиқ ишни янгидан кўриш учун топширилган суд ўз ташаббуси билан қайтарма ижро тўғрисидаги масалани кўриши ва уни янги ҳал қилув қароридан ёки иш юритишни тугатиш тўғрисидаги ажримда ҳал қилиши шарт.

Ишни янгидан кўраётган суд бекор қилинган ҳал қилув қарорининг қайтарма ижроси масаласини ҳал қилмаган тақдирда, жавобгар бу судга қайтарма ижро тўғрисида ариза беришга ҳақли. Ҳал қилув қарорининг қайтарма ижроси тўғрисидаги ариза давлат божи тўланмаган ҳолда умумий даъво муддати давомида берилиши мумкин.

Ҳал қилув қарорининг қайтарма ижроси тўғрисидаги масала бўйича суднинг чиқарган ажрими устидан хусусий шикоят берилиши ёки хусусий протест келтирилиши мумкин.¹⁰⁷

Фуқаролик процессуал кодексининг 384-моддасига кўра, ишни апелляция, кассация шикояти бўйича ёки назорат тартибидаги протест бўйича кўриб чиқаётган суд, агар ўзининг ажрими ёки қарори билан ҳуқуқ тўғрисидаги низони узил-кесил ҳал қилса ёки иш юритишни тамомласа, ҳал қилув қарорининг қайтарма ижроси тўғрисидаги масалани ҳал қилиши ёки уни ҳал қилиш учун биринчи инстанция судига топшириши шарт.

Агар юқори суднинг ажримида ёки қароридан қайтарма ижро тўғрисидаги масала бўйича ҳеч қандай кўрсатма бўлмаса, жавобгар биринчи инстанция судига тегишли ариза беришга ҳақли. Биринчи инстанция суди бу аризани ушбу Кодекс 383-моддасининг қоидаларига биноан кўриб чиқади ва ҳал қилади.

Қуйидаги тоифадаги фуқаролик ишлари бўйича ҳал қилув қарорлари бекор қилинган тақдирда, агар бекор қилинган ҳал қилув қарори даъвогар берган сохта маълумотларга ёки у тақдим этган қалбаки ҳужжатларга асосланган бўлса, қайтарма ижрога йўл қўйилади:

- меҳнатга оид ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган талаблар бўйича пул суммаси ундириш тўғрисидаги;
- интеллектуал мулк объектларидан фойдаланганлик учун ҳақ ундириш тўғрисидаги;
- алимент ундириш тўғрисидаги;

107 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 383-моддаси.

– майиб бўлганлик ёки соғлиққа бошқача шикаст етганлик, шунингдек боқувчининг ўлими натижасида кўрилган зарар ўрнини қоплаш учун ҳақ ундириш тўғрисидаги.

Мазкур тоифадаги ишлар бўйича ҳал қилув қарорлари бошқа асосларга кўра бекор қилинганда, ҳал қилув қарорининг қайтарма ижросига йўл қўйилмайди. Қонунчиликда белгиланган ушбу қоидалар ундирувларнинг ижтимоий-иқтисодий табиати билан боғлиқдир.

Мазкур қоидалар қайд этилган муносабатларни тартибга солувчи махсус қонунларда ҳам белгиланган бўлиб, Оила кодексининг 143-моддасига кўра:

– алимент олувчи томонидан ёлғон маълумотлар бериш ёки қалбаки ҳужжатлар тақдим этиш оқибатида алимент ундириш тўғрисида чиқарилган суднинг ҳал қилув қарори бекор қилинган;

– алимент олувчи томонидан алдаш, кўрқитиш ёки зўрлик таъсири остида тузилган алимент тўлаш тўғрисидаги келишув ҳақиқий эмас деб топилган;

– алимент тўланишига асос бўлган суднинг ҳал қилув қарори, алимент тўлаш тўғрисидаги келишув ёки ижро варақаси қалбакилиги факти суд ҳукми билан аниқланган ҳолатлардан ташқари алиментни қайтариб олишга йўл қўйилмайди.

Меҳнат кодексининг 278-моддасига кўра, меҳнат низолари юзасидан меҳнат низолари комиссияси чиқарган қарор, шунингдек суд чиқарган қарор асосида тўланган суммаларни, башарти қарор ходимнинг берган ёлғон маълумотларига ёки тақдим этган сохта ҳужжатларига асосан қабул қилинган бўлиб, пировардида у назорат тартибида бекор қилинган ҳоллардагина, ходимдан қайта ундиришга йўл қўйилади.

Шунингдек, Фуқаролик кодексининг 1030-моддасида ҳам ҳал қилув қарорининг қайтарма ижросини истисно этадиган ҳолатлар белгиланган бўлиб, унга кўра, қуйидагилар асоссиз орттирилган бойлик сифатида қайтариб берилмайди:

– ижро этиш муддати тўлгунга қадар мажбуриятни бажариш юзасидан топширилган мол-мулк, агар мажбуриятда бошқача ҳол назарда тутилмаган бўлса;

– даъво муддати ўтганидан кейин мажбуриятни бажариш юзасидан топширилган мол-мулк;

– иш ҳақи ва унга тенглаштирилган тўловлар, пенсиялар, нафақалар, стипендиялар, ҳаёт ёки соғлиққа етказилган зарар товони, алиментлар ва фуқарога турмуш кечириш воситаси сифатида берилган бошқа пул

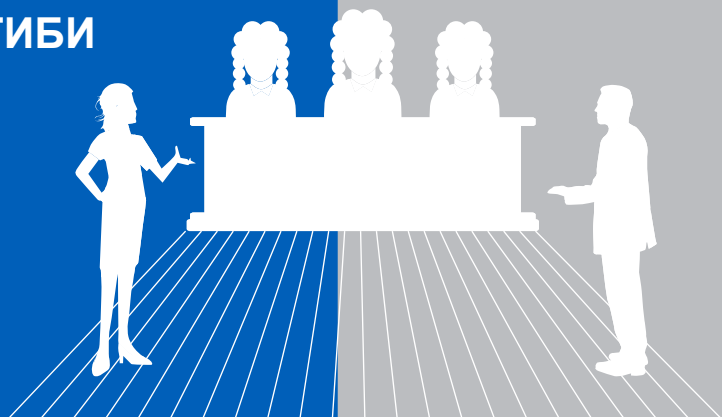
маблағлари, унинг томонидан виждонсизлик қилинмаганда ва ҳисоб-китобда хатолар бўлмаганда;

– мавжуд бўлмаган мажбуриятни бажариш учун берилган пул суммалари ва бошқа мол-мулк, агар қўлга киритувчи мол-мулкни қайтаришни талаб қилаётган шахснинг мажбурият йўқлигини билганлигини ёхуд мол-мулкни хайрия мақсадларида берганлигини исботласа.

Ҳал қилув қарорини қайтарма ижро қилиш жараёнида моддий ва маънавий зарарни, шунингдек давлат фойдасига мусодара қилинган маблағлар ва бошқа қимматликларни давлат бюджети маблағлари ҳисобидан қоплаш “Давлат органлари ёки ушбу органлар мансабдор шахсларининг қонунга хилоф ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) натижасида фуқаролар ёки юридик шахсларга етказилган зарарни қоплашда давлат бюджети маблағлари ҳисобидан пул тўловларини амалга ошириш тартиби тўғрисида”ги Йўриқномага мувофиқ амалга оширилади.

V БОБ. СУД ҚАРОРЛАРИ УСТИДАН ШИКОЯТ БЕРИШ ВА УЛАРНИ ҚЎРИШ ТАРТИБИ

§ 5.1. СУД ҚАРОРЛАРИГА НИСБАТАН ШИКОЯТ БЕРИШНИНГ УМУМИЙ ҚОИДАЛАРИ

5.1.1. Суд қарорларига нисбатан шикоят бериш ҳуқуқи

Суд қарорларига нисбатан шикоят бериш фуқароларнинг судга мурожаат қилиш ҳуқуқининг узвий давоми ҳисобланади. Қонун одил судловнинг фақат суд томонидан амалга оширилишини эътироф этса-да, иш бўйича қабул қилинган суд қарорининг мутлақо қатъий ва якуний табиатини истисно этиб, биринчи инстанция судлари қарорларининг манфаатларига дахл қилувчи шахслар ҳамда прокурорнинг аризасига асосан юқори инстанция судлари томонидан қонунийлиги, асослилиги ва адолатлилигини текшириш имконини беради.

Яъни бошқача таъриф бериладиган бўлса, ишда иштирок этувчи шахслар нафақат ўз ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини суд орқали ҳимоя қилиш, шунингдек ушбу мурожаат бўйича қабул қилинган суд қарорларининг қонунийлигини ҳам низолашишга ҳақлидирлар.

Фуқаролик процессуал кодексининг 310-моддасига мувофиқ, ишда иштирок этувчи шахслар, шунингдек ишда иштирок этишга жалб қилинмаган, аммо ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳақидаги масала суд томонидан ҳал этилган шахслар суднинг қарори қонуний, асосли ва адолатли эканлигини текшириш ҳақидаги шикоят (ариза) билан қонунда белгиланган тартибда мурожаат қилишга ҳақли.

Ҳуқуқий атамаларга кўра суд қарорларига нисбатан фуқаро томонидан келтирилган эътироз аризаси “шикоят” деб, прокурор томонидан келтирилган эътироз эса “протест” деб номланади.

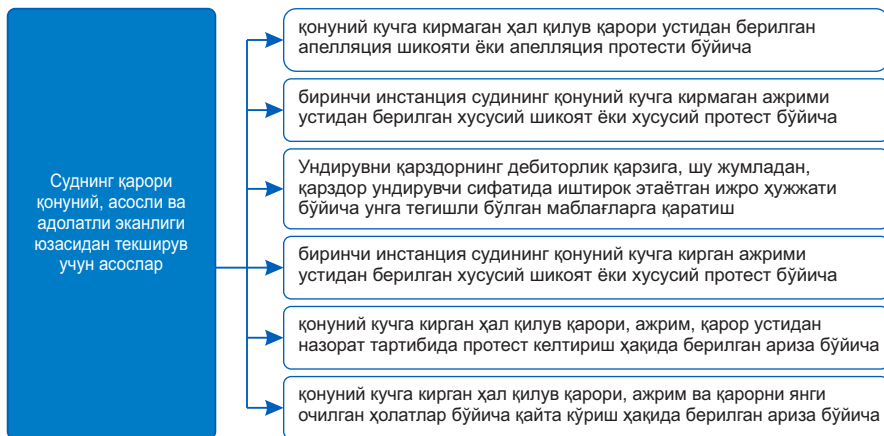
Суд қарорларига нисбатан шикоят келтириш қабул қилинган суд қарорининг тури, шикоят келтириш муддати ҳамда босқичига кўра таснифланади.

Фуқаролик процессуал қонунчилигига кўра, биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорларига нисбатан шикоят ёки протест, ажримларига нисбатан эса хусусий шикоят ёки хусусий протест келтирилади.

Прокурор муайян ишда иштирок этган-эتماганлигидан қатъи назар, суднинг ҳал қилув қарори, ажрими, қарори устидан ўз ваколати доирасида протест келтиради.

Суд қарорларига нисбатан шикоят келтириш қабул қилинган суд қарорининг тури, шикоят келтириш муддати ҳамда босқичига кўра таснифланади.

Суднинг қарори қонуний, асосли ва адолатли эканлиги юзасидан назорат тартибда текширув кўзғатиш учун қонунда ўзига хос талаблар ва босқичлар белгиланган бўлиб, мазкур жараён қўлланманинг 5.3-мавзусида батафсил ёритилган.

5.1.2. Суд қарорларига нисбатан протест келтириш ҳақида прокуратурага мурожаат қилиш ҳуқуқи

Ўзбекистон Республикаси “Прокуратура тўғрисида”ги қонуни 4-моддаси нинг 7-қисмига кўра, прокурор судларда фуқаролик ишларини кўришда иштирок этиш, қонунларга зид бўлган суд ҳужжатларига протест келтириш ҳуқуқига эга.

Шунингдек, мазкур қонун 35-моддасининг 1-қисми прокурорнинг белгиланган тартибда ўз ваколатлари доирасида суднинг ҳал қилув қарорига протест келтиришга ваколатини эътироф этади.

Фуқаролар суд қарорларига нисбатан бевосита шикоят келтиришлари, шунингдек, протест келтириш ҳақида прокуратура идораларига ариза билан мурожаат қилишлари мумкин. Суд қарорларига нисбатан ҳам фуқаро томонидан шикоят берилган ва ҳам прокурор томонидан протест келтирилган тақдирда, улар биргаликда кўриб чиқилади.

Қонунга мувофиқ прокуратура органлари давлатнинг, юридик ва жисмоний шахсларнинг манфаатларини кўзлаб қилинган даъволар ҳамда

берилган аризалар юзасидан давлат божини тўлашдан озод қилинган бўлиб, ушбу қоида фуқароларнинг аризаларига асосан суднинг ҳал қилув қарорига прокурор томонидан протест келтиришга нисбатан ҳам тадбиқ этилади. Яъни прокурор протести асосида ишни юқори инстанция судида кўриш учун давлат божи тўлови амалга оширилмайди.¹⁰⁸

Бироқ назарда тутиш лозимки, фуқаролар томонидан процессуал қонун талабларига мувофиқ келтирилган апелляция ёки кассация шикоятлари мазкур инстанция судлари томонидан барча ҳолатларда кўриб чиқилади.

Фуқароларнинг прокуратурага мурожаатлари асосида суд қарорларининг юқори инстанция судларида кўрилиши учун эса прокурор томонидан ушбу ариза асосида ҳал қилув қарорига нисбатан протест келтирилиши лозим. Прокурор мурожаат бўйича ҳал қилув қарорига протест келтиришни лозим топмаганда, фуқаронинг прокуратурага аризаси ҳал қилув қарорини юқори инстанцияда кўришга асос бўлмайди. Яъни фуқароларнинг прокуратурага суднинг ҳал қилув қарорига нисбатан протест келтириш ҳақидаги аризаси ҳал қилув қарорининг барча ҳолатларда ҳам юқори инстанция судларида кўрилишини аниқламайди.

Қонунга мувофиқ:

- фуқаролик ишлари бўйича туманлараро суди томонидан чиқарилган ҳал қилув қарорига нисбатан туман прокурори;

- Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий суди, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судлари томонидан биринчи инстанцияда кўрилган ишлар бўйича қабул қилинган ҳал қилув қарорларига нисбатан Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар прокурори протест келтиришга ваколатли бўлиб, прокуратура органларига ҳал қилув қарорига протест келтириш ҳақидаги ариза ишни биринчи инстанцияда кўрган суднинг судлар тизимидаги ўрнидан келиб чиқиб юқоридаги тартибга мувофиқ берилиши лозим.

Суд қарорларига нисбатан протест келтириш ҳақида прокуратурага мурожаат қилиш нафақат мазкур қарорларнинг юқори инстанция судларида кўрилишини таъминлайди, шу билан бирга фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашда қонунийликка риоя қилиниши жараёнида прокуратура идораларининг фаол иштирокига замин яратади.

108 - Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси 329-моддаси 1-қисмининг 31-банди.

5.1.3. Суд қарорларига нисбатан шикоят беришда тўланадиган суд харажатлари

Амалдаги қонунчилик суд қарорларига нисбатан шикоят беришда ҳам давлат божи тўланишини назарда туттади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Давлат божи ставкалари ҳақида”ги қарорининг “ж” бандига кўра, судларнинг қарорларига кассация ва назорат шикоятларидан даъво аризаси ёки бошқа аризалар, шикоятлар берилганда тўланадиган ставканинг 50 фоизи, мулкый низолар бўйича эса — талашилаётган суммадан ҳисоблаб чиқариладиган ставкалар миқдорида давлат божи тўланади.¹⁰⁹

Яъни суд қарорларига нисбатан шикоят келтиришда мазкур иш бўйича биринчи инстанция судига ариза билан мурожаат қилишда тўланиши белгиланган ёки ишни кўриш натижасига кўра ҳал қилув қарори чиқаришда ундирилган давлат божи миқдорининг тенг ярми (50 фоизи) миқдорида бож тўланиши лозим.

Судларга даъво аризаси ёки бошқа аризалар, шикоятлар беришда тўланадиган давлат божи ставкалари, уни ҳисоблаш тартиби қўлланманинг 2.4.3-мавзусида батафсил ёритилган.

Қонунга мувофиқ, суднинг ҳал қилув қарорига нисбатан шикоят келтиришда давлат божи тўланмаганлиги апелляция, кассация ва назорат тартибидаги шикоятларининг ҳаракатсиз қолдирилишига асос бўлади.¹¹⁰

5.1.4. Суд қарорларини бекор қилиш асослари

Суднинг ҳал қилув қарори низолашаётган тарафларнинг ҳуқуқ ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилувчи ўта муҳим ҳужжат бўлиб, бу судлардан уни қабул қилишда алоҳида масъулият ва эътибор билан ёндашишни тақозо қилади.

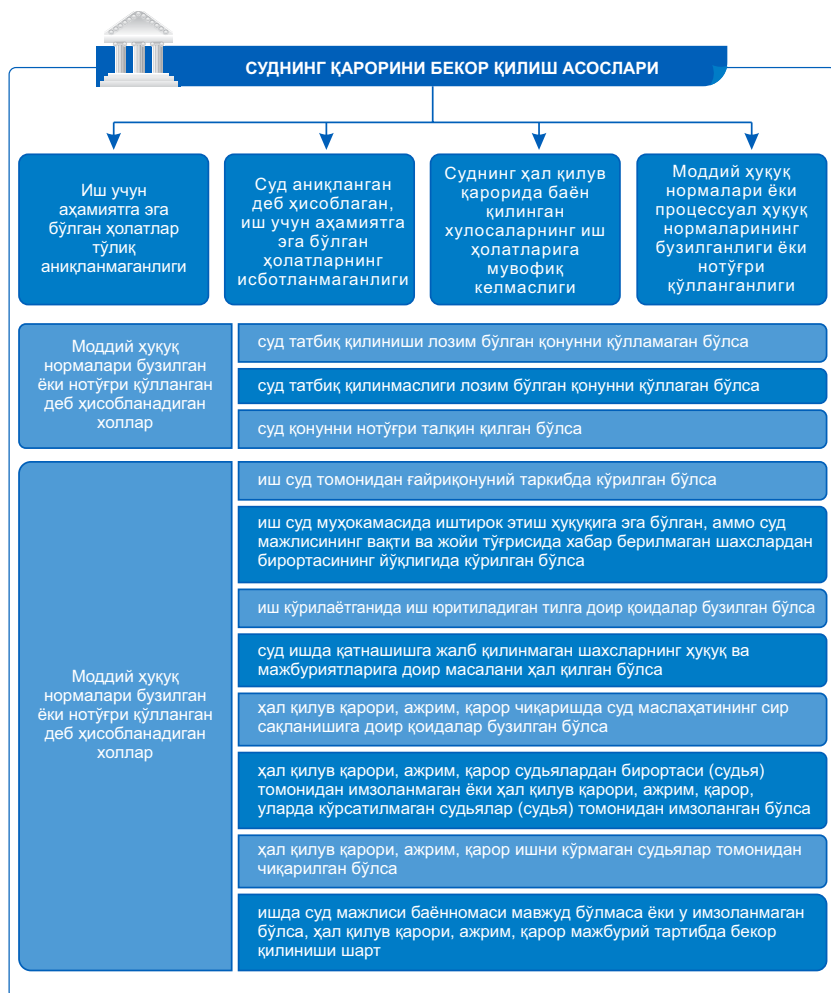
Ҳал қилув қарорида иш учун ҳуқуқий аҳамиятга эга бўлган ҳамма ҳолатлар баён этилган, тегишли далиллар келтирилган ва иш бўйича

109 - Изоҳ: Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси 328-моддасининг 1-бандига кўра, судларнинг қарорлари устидан бериладиган апелляция тартибидаги шикоятлар учун ҳам давлат божи ундирилиши назарда тутилган бўлиб, миқдори Вазирлар Маҳкамасининг юқоридаги қароридан кассация шикоятлари учун белгиланган ставкалар билан бир хилда белгиланади.

110 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 324, 3485, 350-моддалари.

аниқланган ҳолатлар ҳамда тарафларнинг ҳуқуқ ва бурчлари бўйича тўғри хулосага келинган тақдирдагина, у асосли бўлиб ҳисобланади.¹¹¹

Қонунда ўрнатилган талабларига риоя қилинмасдан қабул қилинган суд қарорлари бекор қилинади.

111 - Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми “Суднинг ҳал қилув қарори ҳақида”ги қарорининг 3-банди.

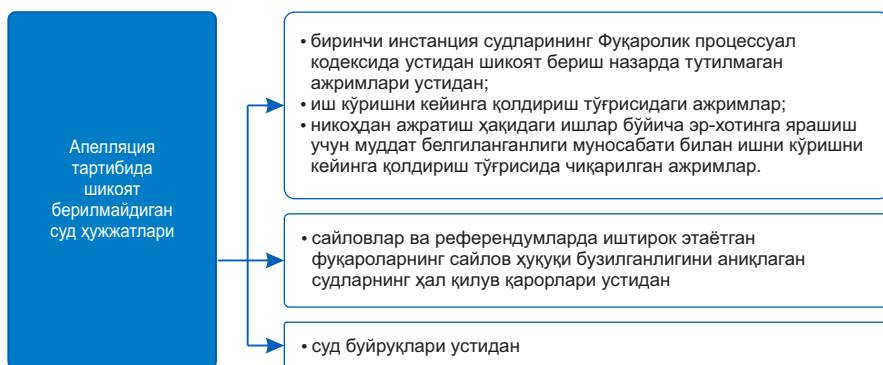
§ 5.2. СУД ҚАРОРЛАРИНИНГ АПЕЛЛЯЦИЯ ВА КАССАЦИЯ ТАРТИБИДА КЎРИЛИШИ

5.2.1. Суд қарорларига нисбатан апелляция шикоят келтириш тартиби ва муддатлари

Суд қарорларига нисбатан шикоят келтиришнинг биринчи босқичи апелляция шикояти бериш бўлиб, суд томонидан ҳал қилув қарори чиқарилган кундан эътиборан йигирма кун ичида тарафлар ва ишда иштирок этишга жалб қилинган бошқа шахслар, шунингдек ишда иштирок этишга жалб қилинмаган, аммо ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳақидаги масала суд томонидан ҳал этилган шахслар ҳал қилув қарори устидан апелляция тартибида шикоят бериши, прокурор протест келтириши мумкин.

Фуқаролик процессуал кодексининг 322-моддасига кўра апелляция шикоятлари ва протестлари апелляция инстанцияси номига ёзилади, лекин ҳал қилув қарори чиқарган судга (биринчи инстанция судига) берилади.

Ҳал қилув қарори устидан апелляция шикояти берилганда, ҳал қилув қарори қонуний кучга кирмайди. Лекин Фуқаролик процессуал кодексининг 219-моддасида белгиланган дарҳол ижро этилиши лозим бўлган ҳал қилув қарорлари устидан апелляция тартибида шикоят бериш уларнинг ижросини тўхтатмайди.¹¹²

112 - Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми “Фуқаролик ишларини апелляция тартибида кўриш амалиёти ҳақида”ги қарорининг 37-банди.

5.2.2. Апелляция шикояти келтириш учун ўтказиб юборилган муддатни тиклаш тартиби ва асослари

Суднинг ҳал қилув қарорига нисбатан апелляция шикоятини келтириш бўйича белгиланган муддат ўтказиб юборилган тақдирда қонун ушбу муддатни тиклаш эҳтимолини назарда тутати.

Фуқаролик процессуал кодексининг 130-моддасига мувофиқ, ишда иштирок этувчи шахслар қонунда белгиланган муддатни суд узрли деб топган сабабларга кўра ўтказиб юборган бўлсалар, мазкур муддат тикланади.

Суд томонидан узрли деб топилиши мумкин бўлган сабаблар жумласига ишда иштирок этувчи шахсларнинг ўз вақтида шикоят келтириш имконига эга бўлмаганлигини тасдиқловчи ҳолатлар, хусусан, уларнинг бунга имкон бермайдиган даражада касаллиги, хизмат сафарига кетганлиги, ҳал қилув қарорини ўз айбига боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра кеч олганлиги, яқин қариндошининг вафот этганлиги каби асосли сабабларни киритиш мумкин. Бундай ҳолатларнинг қатъий рўйхати қонун билан белгиланмаган бўлиб, суд томонидан шикоят бериш учун ўтказиб юборилган муддатнинг узрли эканлиги ҳақиқий ҳолатлардан келиб чиқиб баҳоланади.

Ўтказиб юборилган муддатни тиклаш тўғрисидаги ариза процессуал ҳаракат бажарилиши ёки ҳужжат топширилиши лозим бўлган судга берилади. Мазкур аризада апелляция шикояти келтириш учун ўтказиб юборилган муддатнинг узрлигини асословчи ҳолатлар кўрсатилиши ҳамда уларни тасдиқловчи далиллар илова қилиниши лозим.

5.2.3. Апелляция шикоятининг мазмунига қўйиладиган талаблар

Фуқаролик тартибида судда иш юритиш жараёнида судга аризалар тақдим этишда мазкур аризаларнинг мазмунига нисбатан процессуал қонунчиликда муайян талаблар ўрнатилган бўлиб, ушбу талаблар апелляция шикоятига нисбатан ҳам тааллуқлидир.

Апелляция шикояти ёки протестида қуйидагилар кўрсатилган бўлиши керак:

- 1) шикоят берилаётган ёки протест келтирилаётган суднинг номи;
- 2) шикоят ёки протест келтириётган шахснинг номи (фамилияси, исми ва отасининг исми);
- 3) шикоят қилинаётган ёки протест келтирилаётган ҳал қилув қарори ва уни чиқарган суд;
- 4) ҳал қилув қарорининг нотўғрилиги нимадан иборат эканлиги;
- 5) шикоят бераётган ёки протест келтириётган шахснинг илтимоси;
- 6) шикоят ёки протестга илова қилинган ёзма материалларнинг рўйхати.

Апелляция шикоятини шикоят бераётган шахс ёки унинг вакили имзолайди. Апелляция протести ушбу ишда иштирок этганлигидан қатъий назар прокурор ёки унинг ўринбосари томонидан келтирилади ва имзоланади.

Апелляция шикоятида ёки протестида шикоят берган ёки протест келтирган шахснинг ёхуд унинг вакилининг телефонлари ва факслари рақамлари, электрон манзили кўрсатилиши мумкин.

5.2.4. Апелляция шикоятининг ва назорат тартибида протест келтириш тўғрисида аризанинг намуналари

Фукаролик ишлари бўйича
Тошкент шаҳар суди апелляция
инстанциясига

Иш бўйича даъвогар:
Абдуллаев Абдулла Абдуллаевичдан
Манзил: Тошкент шаҳар, Миробод
тумани, Темирчилар 4-тор кўчаси, 31-
уй.
Тел: +9989X XXX XX XX

АПЕЛЛЯЦИЯ ШИКОЯТИ

Куйидагиларга кўра фукаролик ишлари бўйича Миробод туманлараро судининг 2013 йил 26 июлдаги ҳал қилув қарорини қонун талаблари бузилган ҳолда қабул қилинган деб ҳисоблайман.

Маълумки, ЎзР. Уй-жой Кодекси 74-моддаси 1-қисмига кўра, агар тураржойни ижарага олувчи (мулкдор шу жумладан), унинг оила аъзолари ёки у билан доимий яшаётган фуқаролар тураржойни бузаётган ёхуд шикастлантираётган ёки ундан ўз мақсади бўйича фойдаланмаётган ёхуд турмуш қондаларини мунтазам бузиб бошқаларнинг у билан бир квартира ёки бир уйда яшаш имконини бермаётган бўлсалар, бунда огоҳлантиришлар ва жамоат таъсир чоралари натижа бермаган бўлса, манфаатдор шахсларнинг талаби бўйича айбдорларни кўчириш бошқа тураржой бермасдан амалга оширилади.

Ушбу модда талабига таяниб, мен ўзимга мулк ҳуқуқи асосида тегишли бўлган низоли уйда укам Абдужалил ва унинг оила аъзолари билан биргаликда яшаш имкониятимиз йўқлигини важ қилиб, судга даъво билан мурожаат қилдим.

Албатта, талабларимга асос қилиб, бир ёки икки эмас, балки тўрт (4) маротаба укам ва унинг оила аъзоси менинг оила аъзоларимга нисбатан жиноят ишлари бўйича судлар томонидан чиқарилган қарорларни илова қилдим.

Жумладан, 2012 йил 29 декабрь куни асосий жавобгар спиртли ичимлик истеъмол қилиб, мени ёмон сўзлар билан ҳақоратлаб, майда безорилик содир этди. Натижада, укам жиноят ишлари бўйича туман судининг қарори билан маъмурий жазога тортилиб, 3 сутка қамоқ жазосини олди.

Ушбу таъсир чораси укамнинг ҳулқ-атворига ҳеч қандай натижа бермай, орадан бир оз вақт ўтиб, 2013 йил 13 февраль куни укам маст ҳолда ўғлимга тухмат қилиб, унга нисбатан майда безорилик содир этди, оқибатда

суднинг қарори билан яна бир бор маъмурий жавобгарликка тортилиб, жарима жазоси тайинланди.

Бундан ташқари, жавобгар судга тақдим этган эътирозномасида ҳақиқатдан ҳам тез-тез спиртли ичимликлар истеъмол қилишини кўрсатган ва бу ҳолат суд мажлисида ҳам ўз тасдиғини топган.

Мен ва укам ўртасидаги низо, оила аъзоларимиз ўртасидаги муносабатларга ҳам таъсир этмай қолмади, натижада 2013 йил 3 март куни менинг турмуш ўртоғим ва укамнинг турмуш ўртоғи уйда бўла туриб, ўзаро келишмовчилик натижасида бир-бирларига тан жароҳати етказишди.

Оқибатда, суднинг ажрими билан ҳар иккаласи маъмурий жавобгарликка тортилиб, тегишли хулқ-атворда бўлиш ҳақида оғохлантириш олишди.

Бу орада улар ўртасида юзага келган жанжалга ўғлим ҳам аралашиб, иш бўйича жавобгар баданига енгил тан жароҳати етказган.

Жавобгарнинг аризасига биноан кўзғатилган жиноят иши, суднинг ажрими билан томонлар ярашганлиги муносабати билан ЖК 66 (1)-моддасига асосан ҳаракатдан тугатилган.

Буларнинг барчаси иккита оила бир уй-жойда яшай олмаслигидан далолат эмасми, оилаларимиз ўртасида юзага келган келишмовчиликни бошқа тинч йўл билан ҳал этиб бўлмайди, барча келишувларнинг якуни жанжал билан тугайди, натижада кимдир маъмурий ёки жинойий жавобгарликка тортилади.

Лекин укам ва унинг оила аъзоларига судларнинг қарорлари бир тийинга қиммат, уларнинг хулқ-атворига ҳеч ким – на маҳалла, на қўни-қўшни на суднинг қарорлари таъсир қилади.

Ҳаёт тарзи бу каби давом этаверса, бир куни ўртада оғир жиноят содир бўлиб қолиши мумкин, ўшанда, афсус, кеч бўлади.

Бу ҳолда, суднинг жавобгар маъмурий жазога тортилиши у томонидан турмуш қоидаларни мунтазам равишда бузаётганлигидан далолат бермайди, деган хулосаси асоссиздир.

Ваҳоланки, мен фақат укамнинг жавобгарликка тортилганлигини эмас, балки, унинг турмуш ўртоғи ҳаракатларига баҳо беришни, ўртадаги жанжаллар туфайли менинг оила аъзоларим ҳам ҳуқуқбузар бўлиб қолаётганликларини таъкидламоқчиман.

Юзага келган нотинч ҳолатни батамом ҳал этиш мақсадида ва биз ака-ука эканлигимизни эътиборга олиб, суд жараёни давомида мен даъво талабларимни ўзгартирдим, укам оиласи билан кўчада қолиб кетмасин деб, ўғлим номига расмийлаштирилган уйга кўчиришни талаб қилдим.

Бундай талабни илгари суришга юқорида қайд этилган модданинг 2-қисми йўл кўяди.

Яъни, бирга яшаш имкони бўлмаганлиги сабабли бошқа тураржой бермасдан кўчирилиши лозим бўлган шахслар ўзлари эгаллаб турган тураржойдан кўчирилиш ўрнига уни алмаштиришдан манфаатдор тараф кўрсатган бошқа тураржойга алмаштиришга суд томонидан мажбур этилишлари мумкинлиги белгиланган.

Суд ўзининг қарорида ушбу моддани келтириб ўтган, лекин нима учундир унинг талабини нотўғри талкин қилган.

Нахотки, суд учун маҳалла фаоллари томонидан тузилган актлар, судлар томонидан чиқарилган қарорларнинг мавжудлиги оилаларимиз бир уй-жойда бирга яшашга имкони йўқлигини, огоҳлантириш ва таъсир чоралари натижа бермаётганлигини аниқлатмаса.

Таъкидлаш жоизки, суд мажлисида укам ҳамда унинг оила аъзолари ўзаро яшаш имконияти йўқлигини айтиб ўтди, лекин суд жавобгарнинг ҳам бу важига аҳамият бермади.

Уйлайманки, суд юзага келган иш ҳолатини тўлиқ, синчковлик билан ўрганиб чиқмади, ўртамизда шаклланиб бўлган муносабатларнинг туб моҳияти ва даражасини аниқламади, акс ҳолда даъвоимни рад этишини қандай изохласа бўлади.

Жавобгарлар уй-жой фойдаланувчиси сифатида яшаб келаётганликлари даъвони рад қилиш учун яна бир асос сифатида келтирилган бўлса-да, бунда суд, фойдаланувчи бўлган жавобгар ва унинг оила аъзолари ҳеч бир коммунал хизмат бўйича тўловни амалга оширмаётганликларини инобатга олмади.

Нега энди жавобгар уйдан ва коммунал хизмат фойдаланувчиси сифатида ўзи ва оила аъзоси нормал шароитда яшаши учун тўловларни амалга оширмаслиги керак экан, мен эсам мулкдор сифатида барча жарималарни тўлаб келишим керак.

Ахир жавобгарлар ҳам коммунал хизматлардан биз каби тенг фойдаланадилар-ку.

Бу ҳолатлар мен – мулкдорнинг мулк ҳуқуқимнинг бузилиши эмасми?

ЎЗР. ФК 164-моддасига кўра, мулк ҳуқуқи шахснинг ўзига қарашли мол-мулкка ўз хоҳиши билан ва ўз манфаатларини кўзлаб эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш, шунингдек ўзининг мулк ҳуқуқини, ким томонидан бўлмасин, ҳар қандай бузишни бартараф этишни талаб қилиш ҳуқуқидан иборатдир.

Ушбу моддага биноан мен ўзимга мулк ҳуқуқи асосида тегишли уйдан ўз хоҳишимга кўра фодаланишим мумкин, лекин бунда менга жавобгар ўз оиласи билан халақит бераёпти, шу сабабли мен уларни бошқа уй-жой билан таъминлаган ҳолда кўчиришни сўраяпман.

Юқоридаги вазларимни бирлаштирган ҳолда эътиборни, биринчи инстанция суди томонидан ҳал қилув қарорида баён қилинган хулосалар иш ҳолатларига мувофиқ келмаслигига ҳамда моддий ҳуқуқ нормалари нотўғри қўлланганлигига, бу эса ўз навбатида ФПК 312-моддаси 3- ва 4-банди талабига кўра ҳал қилув қарорини бекор қилиш учун асос бўлишлигига қаратмоқчиман.

Шу муносабат билан ФПК 343-моддаси 2-бандига қўлланган ҳолда Миробод туманлараро суди томонидан 2013 йил 26 июлдаги куни чиқарилган ҳал қилув қарорининг мени даъво талабларимни рад этиш ҳақидаги қисмини бекор қилиб, ушбу қисми бўйича даъво талабларимни тўлиқ қаноатлантириб, жавобгарни оила аъзолари билан берилаётган бошқа

тураржойга кўчириш ҳақида янги ҳал қилув қарори қабул қилишингизни сўрайман.

Илова:

1. Жиноят ишлари бўйича суднинг қарорлари.
2. Коммунал тўловлардан қарздорлик борлиги ҳақида огоҳлантириш ҳамда ўчириш далолатнома нусхалари.
3.
4.

ЖАМИ: _____ варақда.

Иш бўйича даъвогар

ИМЗО

Ф.И.Ш

сана

Фуқаролик ишлари бўйича
Тошкент вилоят суди раисига

Иш бўйича даъвогар
Сохибов Сохиб Сохибовичдан
Манзил: Тошкент шаҳри, Бектемир тумани,
Тошкент кўчаси, 2-уй, 4-қв.
Тел: +9989X XXX XX XX

НАЗОРАТ ТАРТИБИДА ПРОТЕСТ КЕЛТИРИШ ТЎҒРИСИДА АРИЗА

Зангиота туманлараро судининг 2012 йил 24 декабрдаги ҳал қилув қарорининг бир қисмини бекор қилиш ҳақидаги фуқаролик ишлари бўйича Тошкент шаҳар суди апелляция инстанциясининг 2013 йил 29 январдаги ажрими билан қўйидаги асосларга кўра норозиман.

Апелляция инстанцияси иш материалларини эътибор билан ўрганмаган, чунончи, мен судга мурожаат қилишимдан олдин кўчар ва қўчмас мулкни руйхатга олувчи барча идораларга тегишли адвокатлик сўровномалари билан мурожаат қилиб, қардорнинг номида мол-мулк бор ёки йўқлигини текшириб кўрдим.

Натижада барча аниқланган мулклар қарздор ва унинг турмуш ўртоғи билан биргаликда ортирган мулки бўлиб чиқди.

Агарда ушбу фуқарода бошқа мол-мулк ёки пул маблағи бўлганида эди, у менга қарзни тўлашни бошлаган, ёхуд қатор қарздорларининг қарзини тўлаган бўларди.

Айнан “аҳволи ночор, пули йўқлигидан” эмасми, апелляция инстанцияси суди жавобгарнинг апелляция шикоятини қабул қилишда тўланиши керак бўлган давлат божидан озод этди. Ваҳоланки, шикоят кўриб чиқилиши учун жавобгар давлат бюджетига 60.000.000 давлат божи тўлаши керак эди. Апелляция инстанцияси давлат божини тўлашга жавобгарнинг имконияти йўқлигини асос қилиб олди. Бирок апелляция инстанциясининг ушбу дастлабки ажрими билан кейин қабул қилган ажрими бир-бирига мантқан мос эмас, яъни 6000.000 сўм давлат божини тўлай олмаган жавобгар менга 321.452.210 сўм қарзни тўлай оладими.

Фирибгарлик жиноятини содир қилганлиги учун жавобгарга бир неча бор жиноят ишлари кўзгатишган, эътиборли томони шундаки, аксарият фуқароларга бир хил мазмундаги тилхат ёзиб берган.

Жиноят ишлари бўйича судларнинг чиқарган қарорлари жабрланувчиларга ҳеч қандай натижа бермаган, барча жабрланувчилар мен каби фуқаролик ишлари бўйича судга мурожаат қилишга мажбур бўлишган, чиқарилган ҳал қилув қарорлари эса ижро қилинмасдан турибди, сабаби жавобгарда ундириладиган пул йўқ, бўлса ҳам унинг қаердалигини ҳеч ким билмайди.

Мен конституциявий ҳуқуқимдан фойдаланиб, фуқаролик ишлари бўйича судга мурожаат қилдим ва қарз суммасини жавобгарнинг хотини билан умумий бўлган мулкдан ундиришни талаб қилдим, башарти бундай талаб билан мурожаат қилишим мумкинлиги Оила кодексининг 27-моддасида қайд этилган.

Апелляция инстанциясининг фикрича, мен пул ундирилиши белгиланган қарор ва у асосида берилган ижро варақа билан аввал пулни ундириш чораларини кўришим керак, агарда пул ундирилмаса, ундан кейин мол-мулкга даъвогарлик қилишим мумкин экан.

Жавобгардан бир тийин ҳам ундир а ололмастим иш материалларида тўпланган барча ҳужжатлар билан исботланади. Бир суд жараёнида қонун доирасида ҳал этилиши мумкин бўлган ишни нима сабабдан бир неча босқичларга ажратиш керак.

Бундан ташқари апелляция инстанцияси судининг яна бир хулосаси, яъни ўртада бўлган муносабатлар юзасидан жавобгарга нисбатан жиноят иши йўқлиги билан келишмайман.

Жавобгарнинг менга нисбатан қилган алдовиди жиноят оломатлари бор ёки йўқлиги келажакда тегишли идоралар томонидан текшириб чиқилади, шундай бўлса-да, ҳозирда судда ўртамиздаги фуқаролик муносабатлари кўриб чиқилмоқда, ва ушбу ҳолатда мен жабрланувчи деб топилган жиноят ишининг мавжудлиги ҳеч қандай аҳамиятга эга эмас. Зеро, апелляция инстанцияси такроран бир фикрига қарама-қарши фикр келтириб, ўртада қарз муносабатлари мавжудлигини қайд этган ҳолда, жиноят иши бор ёки йўқлигига урғу бераяпти.

Агарда мен ва жавобгар ўртасида қарз муносабатлари вужудга келган бўлса, жиноят иши ҳақида гапиришнинг нимага кераки бор.

Уйлайманки, апелляция инстанцияси суди ишни етарлича ўрганмасдан, қонун нормасини нотўғри талқин қилди ва бу билан ФПК 313-моддаси талабини бузди.

Нима учундир апелляция инстанцияси суди мени мол-мулк бўйича алоҳида мурожаат қилишимни истаяпти, демак, менда бундай ҳуқуқ борлиги инкор этилмаяпти, лекин суднинг фикрича, бу талаблар бир ишда кўрилиши мумкин эмас экан.

Ушбу хулоса билан мен мутлақо келишмайман. Апелляция инстанциясининг мазкур хулосаси ишнинг ҳақиқий ҳолатига мувофиқ келмайди.

Фикримнинг исботи сифатида Зангиота туман суд ижрочилари туманлараро судининг қарорини ижро қилиш имкони йўқлиги, қарздорнинг ҳеч қандай мол-мулки йўқлиги шу сабабли ижро варақа “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонуннинг 40-моддаси 3-қисмига асосан ижросиз қайтарилиши ҳақида хабар берди (хат нусхаси илова қилинади).

Бундай ҳолда, мен на ишни янги очилган ҳолат бўйича бекор қилиш ҳақида ариза бера оламан, на янги даъво ариза билан мурожаат қила олмаيمان, чунки бундай даъво ФПК 100-моддасига кўра иш юритишдан тугатилади, бундан ташқари ортиқча давлат божини талаб этади.

Натижада, мени бузилган ҳуқуқларим тикланмасдан қолиб кетаверади.

Ушбу ҳолатлардан келиб чиқиб, апелляция инстанцияси томонидан ФПК 312 ва 313-моддалари талаблари бузилган деб ҳисоблайман, бу эса ўз навбатида қарорни назорат тартибда бекор қилишга асос бўлади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, ФПК 353-моддасини инобатга олиб, фуқаролик ишлари бўйича Тошкент вилоят суди апелляция инстанциясининг 2013 йил 29 январдаги ажримини бекор қилиб, фуқаролик ишлари бўйича Зангиота туманлараро судининг 2012 йил 24 декабрдаги ҳал қилув қарорини ўзгаришсиз қолдириш ҳақида протест келтиришингизни СЎРАЙМАН.

Илова:

1. Суд қарорлари нусхалари.
2. Давлат божи туланганлиги паттаси.
3.
4.

Жами __ варақда

Даъвогар

ИМЗО

С.Сохибов

Сана

5.2.5. Апелляция шикоятига илова қилиниши лозим бўлган ҳужжатлар

Фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ, апелляция шикояти ишда иштирок этувчи шахсларнинг сонига мутаносиб миқдордаги нусхалари билан бирга судга тақдим этилиши лозим (ахборот тизими орқали электрон шаклда юбориладиган апелляция шикояти ёки протести бундан мустасно).

Апелляция шикояти вакил томонидан берилган тақдирда, шикоятга ишончнома ёки вакил ҳуқуқларини тасдиқлайдиган бошқа ҳужжат илова қилиниши лозим.

Зарур ҳолларда судья, апелляция шикояти берган шахс зиммасига апелляция шикоятига илова қилинган ёзма ҳужжатларнинг нусхаларини ҳам ишда иштирок этувчи шахслар сонига мутаносиб миқдорда топшириш мажбуриятини юклаши мумкин.¹¹³

Қонунга мувофиқ, ҳар бир тарафга ўзининг талаблари ва эътирозларига асос қилиб кўрсатган ҳолатларни исботлаш мажбурияти юкланганлиги сабабли, апелляция шикояти берган шахс томонидан шикоятда келтирилган важларини тасдиқловчи далиллар илова қилиниши мақсадга мувофиқдир.

Шунингдек апелляция шикоятига давлат божи тўланганлиги ҳақидаги квитанция ёки бошқа тўлов ҳужжати илова қилинишини лозим (давлат божидан озод қилинган ҳолатлардан ташқари).

Қонунда бевосита кўрсатилган апелляция шикоятига илова қилиниши лозим бўлган ҳужжатларга оид талабларга риоя қилинмаслиги (шикоят вакил томонидан берилганда вакил ҳуқуқларини тасдиқловчи ҳужжатнинг илова қилинмаслиги, апелляция шикояти нусхаларининг ишда иштирок этувчи шахслар сонига мутаносиб равишда берилмаганлиги, шунингдек давлат божи тўлови амалга оширилганлигини тасдиқловчи ҳужжатнинг топширилмаганлиги) апелляция шикоятини ҳаракатсиз қолдиришга асос бўлади.¹¹⁴

5.2.6. Апелляция шикоятдан воз кечиш тушунчаси, тартиби ва оқибатлари

Судга мурожаат қилиш фуқаронинг ҳуқуқи бўлиб, ушбу мурожаат натижаси бўйича қабул қилинган суд қарорига нисбатан шикоят келтириш

113 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 320-моддаси.

114 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 324-моддаси.

ҳам ушбу ҳуқуқ мажмуасига киради. Шу сабабли қонун апелляция шикоятни берган шахсга ундан воз кечиш ҳуқуқини беради.

Апелляция шикоятни берилгандан кейин шикоятдан воз кечиш ёзма шаклда, шу жумладан ахборот тизими орқали электрон шаклда, апелляция инстанцияси судига топширилиши лозим. Агар ишни кўриш вақтида шикоятдан воз кечилса, бу ҳақда суд мажлисининг баённомасига ёзиб қўйилади ва баённома шикоятдан воз кечган тегишли тараф томонидан имзоланади.

Шикоят берувчи шахс ўз шикоятидан воз кечиш ҳуқуқидан шикоят берилган вақтдан эътиборан апелляция инстанцияси суди маслаҳатхонага киргунга қадар бўлган муддатда фойдаланиши мумкин.

Суд апелляция шикоятидан воз кечишни, агар бундай воз кечиш қонунга зид бўлмаса ёки бировнинг ҳуқуқлари ва қонун билан кўриқланадиган манфаатларига хилоф бўлмасагина, қабул қилишга ҳақли.¹¹⁵

Агар ҳал қилув қарори устидан бошқа шахслар шикоят бермаган бўлса, шикоятдан воз кечиш қабул қилинганида ва протест қайтариб олинганида, апелляция инстанцияси суди ажрим чиқариб, апелляция тартибида иш юритишни тугатади.

Агар апелляция шикоятни берган шахсга процессда тарафдорлик қилаётган ишда иштирок этувчи шахслар ёки учинчи шахслар берилган апелляция шикоятига қўшилган бўлсалар, апелляция шикоятидан воз кечишнинг қабул қилиниши апелляция тартибида иш юритишни тугатишга олиб келмайди. Шикоятга қўшилиш ҳақидаги ёзма ариза мустақил шикоят сифатида кўрилади.

5.2.7. Ишни апелляция тартибида кўришда даъвогарнинг арз қилган талабларидан воз кечиши, жавобгарнинг даъвогар талабларини тан олиши ва тарафларнинг келишув битими тушунчаси ва амалга ошириш тартиби

Ишни судда кўриш жараёнида даъвогарнинг даъво талабларидан воз кечиш ҳуқуқи ишни апелляция тартибда кўриш жараёнига нисбатан ҳам тадбиқ қилинади. Яъни даъвогар ишни апелляция тартибида кўриш жараёнида ҳам арз қилган талабларидан воз кечишга ҳақлидир.

115 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 329-моддасининг 1-қисми.

Апелляция шикоятидан воз кечиш ҳамда ишни апелляция тартибида кўришда арз қилинган талаблардан воз кечиш тартиби ва оқибатларини бир-биридан фарқлаш лозим.

Апелляция шикояти биринчи инстанция суди томонидан ҳал қилув қарори қабул қилинганидан кейин берилиши сабабли, ундан воз кечиш шикоят берган тарафнинг биринчи инстанция судининг **ҳал қилув қарори билан келишганлигини, унга розилигини ҳамда ҳал қилув қарорининг қонунийлиги юзасидан низолашмаслигини англатади.**

Апелляция тартибида иш юритишда даъвогарнинг **арз қилган талаблардан воз кечиши эса** биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан боғлиқ бўлмасдан, **даъвогарнинг умуман фуқаролик иши кўзғатилишига асос бўлган талаблардан воз кечишини англатади.**

Апелляция шикоятидан воз кечиш апелляция тартибида иш юритишни тугатиб, биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори ўз кучида қолдирилишини англатса, даъвогарнинг арз қилган талаблардан воз кечиши биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини бекор қилиб, фуқаролик иши бўйича иш юритишни тугатишга олиб келади.

Ишни апелляция тартибида кўриш жараёнида апелляция шикоятидан воз кечишга фақат шикоят берган шахс ҳақли бўлса, даъвогар арз қилган талабларидан воз кечишга апелляция шикояти жавобгар томонидан келтирилганидан қатъий назар ҳақлидир.

Фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ, апелляция шикояти берилгандан кейин даъвогарнинг арз қилган талабларидан воз кечиши ёзма шаклда баён этилиб, апелляция инстанцияси судига топширилиши лозим. Агар ишни кўриш вақтида даъвогар арз қилган талабларидан воз кечса, бу ҳақда суд мажлисининг баённомасига ёзиб қўйилади ва баённомани тегишинча даъвогар имзолайди.

Даъвогарнинг арз қилган талабларидан воз кечганлиги иш юритишни тугатишга асос бўлиши сабабли, ушбу мазмундаги аризани қабул қилишдан олдин суд даъвогарга мазкур процессуал ҳаракатлар қилишнинг оқибатларини тушунтиради.

Апелляция инстанция суди даъвогарнинг арз қилган талабларидан воз кечишини қабул қилганида ҳал қилув қарорини бекор қилади ва иш юритишни тугатади.

Агар даъвогарнинг арз қилган талабларидан воз кечиши қонунга зид бўлса ёхуд бировнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган

манфаатларига хилоф бўлса, суд воз кечишни рад қилиб, ишни апелляция тартибида кўради.¹¹⁶

Ишни апелляция тартибида кўришда жавобгарнинг даъвогар талабларини тан олиши ва тарафларнинг келишув битими тузилиши процессуал жиҳатдан биринчи инстанция судида ишни кўриш жараёнидаги каби амалга оширилади (қўлланманинг 3.2.12 - 3.2.13-мавзуларида батафсил ёритилган).

Апелляция инстанцияси суди тарафларнинг келишув битимини тасдиқлаганида чиқарилган ҳал қилув қарорини бекор қилади ва иш юритишни тугатади.

Агар тарафларнинг келишув битими қонунга зид бўлса ёхуд бировнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларига хилоф бўлса, суд тузилган келишув битимини тасдиқламай, ишни апелляция тартибида кўради. Апелляция инстанцияси суди томонидан жавобгарнинг арз қилинган талабларни тан олиши қабул қилинмаса ҳам бу ҳақида асослантирилган ажрим чиқарилиб, иш апелляция тартибида кўрилади.

5.2.8. Апелляция шикоятини судда кўриш тартиби ва муддатлари

Фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ, апелляция шикояти ёки протестини кўриш муддати **бир ой**. Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий суди, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судларида апелляция шикояти ёки протестини кўриш муддати иш ўта мураккаб бўлган ёки бошқа алоҳида ҳолларда тегишли суднинг раиси томонидан кўпи билан **яна ўн кунга** узайтирилиши мумкин.

Апелляция шикояти ёки протестини кўриш муддати муддатлари

Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий суди, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судларида		Ўзбекистон Республикаси Олий судида	
Умумий муддат	Иш ўта мураккаб бўлган ёки бошқа алоҳида ҳолларда (тегишли суднинг раиси томонидан узайтирилади)	Умумий муддат	Алоҳида ҳолларда (Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Раиси ёки унинг ўринбосари томонидан узайтирилади)
1 ой	10 кун	1 ой	1 ой

Апелляция шикоятини кўриш муддати иш Ўзбекистон Республикаси Олий судида кўрилиши жараёнида алоҳида ҳолларда Ўзбекистон

116 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 330-моддаси.

Республикаси Олий судининг Раиси ёки унинг ўринбосари томонидан кўпи билан яна бир ойга кечиктириши мумкин.

Ишни апелляция инстанциясида кўриш муддати кечиктирилган тақдирда, ишда иштирок этувчи шахсларга иш кўриладиган кун олдиндан хабар қилиб қўйилиши лозим.¹¹⁷

Фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ, суд ишни апелляция тартибида кўраётганда биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори қай даражада қонуний, асосли ва адолатли эканлигини текширади. У янги далилларни ўрганиб чиқиши ва янги фактларни аниқлаши мумкин. Апелляция инстанцияси суди биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини тўлиқ текшириб чиқиши шарт.¹¹⁸

Апелляция инстанцияси судининг мажлисида раислик қилувчи Фуқаролик процессуал кодексининг 164, 165 ва 166-моддаларига амал қилган ҳолда, суд мажлисида тегишли тартибни таъминлаш чораларини кўради.

Фуқаролик процессуал кодексининг 334-моддасига кўра, раислик қилувчи суд мажлисини очади ва кимнинг шикояти ёки протести бўйича ҳамда қайси суднинг ҳал қилув қарори юзасидан қандай иш кўрилишини эълон қилади. Раислик қилувчи ишда иштирок этувчи шахсларнинг қайси бири келмаганлигини, келмаганлик сабаблари тўғрисида қандай маълумотлар борлигини аниқлайди, судга келганларнинг шахсини аниқлайди, шунингдек мансабдор шахслар ҳамда вакилларнинг ваколатини текширади.

Раислик қилувчи суд таркибини эълон қилади, суд мажлисининг котиби, прокурор, эксперт, таржимон сифатида кимлар қатнашаётганлигини маълум қилади ва ишда иштирок этувчи шахсларга рад қилиш ҳақида арз қилиш ҳуқуқларини тушунтиради.

Рад қилиш учун асослар, рад қилиш ҳақидаги арзни ҳал қилиш тартиби ва бундай арзларни қаноатлантириш оқибатлари ушбу Кодекснинг 3-бобига мувофиқ белгиланади.¹¹⁹

Фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ, раислик қилувчи ишда иштирок этувчи шахсларга уларнинг процессуал ҳуқуқлари ва мажбуриятларини тушунтириши лозим.¹²⁰

Ишда иштирок этувчи шахслар суд мажлисига келмаганлигининг оқибатлари.

117 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 331-моддаси.

118 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 332-моддаси.

119 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 335-моддаси.

120 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 336-моддаси.

Ишда иштирок этувчи шахслардан бирортаси суд мажлисига келмаган бўлса ва у ишни кўриш вақти ва жойи тўғрисида тегишлича хабардор қилинганлиги тўғрисида маълумотлар мавжуд бўлмаса, суд ишни кўришни кейинга қолдиради.

Ишда иштирок этувчи, иш кўриладиган вақт ва жой тўғрисида тегишли тартибда хабардор қилинган шахсларнинг келмаслиги ишни кўриш учун тўсқинлик қилмайди. Бироқ, суд бундай ҳолларда ҳам келмаганлик сабабларини узрли деб топса, ишни кўришни кейинга қолдиришга ҳақли.¹²¹

Ишни апелляция инстанциясида кўришнинг бошланиши.

Фуқаролик процессуал кодексининг 339-моддасига кўра, ишни апелляция инстанцияси судида кўриш раислик қилувчи ёки судьялардан бирининг маърузаси билан бошланади.

Маърузачи ишнинг ҳолатини, биринчи инстанция суди чиқарган ҳал қилув қарорининг мазмунини, апелляция шикояти ёки протестида келтирилган далилларни ва улар юзасидан берилган тушунтиришларни (эътирозларни), келтирилган янги далилларнинг мазмунини, шунингдек ҳал қилув қарорининг қонуний, асосли ва адолатли эканлигини текшириш учун суд кўриши зарур бўлган барча маълумотларни баён қилади.

Ишнинг суд мажлисида кўрилиши.

Суд раислик қилувчи ёки судья бирининг маърузасидан кейин суд мажлисига келган ишда иштирок этувчи шахсларнинг тушунтиришини тинглайди, бу шахслар апелляция шикояти ёки протестида кўрсатилмаган вазлар келтиришга ва қўшимча материаллар тақдим этишга ҳам ҳақли.

Даставвал, апелляция шикоятини берган шахс ва унинг вакили ёки агар иш протест бўйича кўриб чиқиладиган бўлса, прокурор сўзга чиқади. Ҳал қилув қарори устидан ҳар икки тараф ҳам шикоят берган бўлса, биринчи бўлиб даъвогар сўзга чиқади.

Ишда иштирок этувчи шахсларнинг тушунтиришларидан кейин прокурор ҳал қилув қарори қай даражада қонуний, асосли ва адолатли эканлиги тўғрисида фикрини баён қилади.¹²²

Апелляция инстанцияси суди томонидан иш юритиш тегишли асос бўлган тақдирда Фуқаролик процессуал кодексининг 7-бобида назарда тутилган тартибда тўхтатиб турилиши мумкин (қўлланманинг 3.2.21-мавзусида иш юритишни тўхтатиш асослари келтирилган).

121 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 337-моддаси.

122 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 340-моддаси.

5.2.9. Апелляция шикоят юзасидан суд томонидан қарор қабул қилиш тартиби

Ишни апелляция тартибида кўриш натижасига кўра апелляция инстанцияси судининг хулосаси ажрим шаклида қабул қилинади. Ишда иштирок этувчи шахсларнинг тушунтиришлари ва прокурорнинг фикри тинглаб бўлинганидан кейин апелляция инстанцияси суди ажрим чиқариш учун маслаҳатхонага чиқади.

Апелляция инстанцияси судининг ажрими иш кўрилганидан кейин дарҳол чиқарилади.

Алоҳида ҳолларда асослангандан ажрим тайёрлаш кўпи билан уч кунга кечиктирилиши мумкин, лекин ажримнинг хулоса қисмини суд ишни апелляция тартибида муҳокама қилиш тамомланган мажлиснинг ўзидаёқ эълон қилиши керак.¹²³

Судьяларнинг маслаҳатлашуви, ажрим чиқариш ва уни эълон қилиш тартиби биринчи инстанция судида иш юритиш тартибида белгилангани каби амалга оширилади.

123 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 342-моддаси.

5.2.10. Апелляция инстанцияси қарорларининг қонуний кучга кириши ва ижрога қаратилиши тартиби

Фуқаролик процессуал кодексининг 318-моддасига кўра, апелляция инстанцияси судининг ажрими чиқарилиши биланоқ дарҳол қонуний кучга кирилади.

Фуқаролик процессуал қонунчилиги суд қарорларининг ижросини унинг қонуний кучга кириши билан боғлайди, апелляция инстанциясининг ажримлари дарҳол қонуний кучга кириши сабабли эълон қилинганидан кейин ижрога қаратилади.

Апелляция инстанциясининг ажримларини ижрога қаратиш тартиби ҳал қилув қарорларини ижрога қаратишнинг фуқаролик процессуал қонунчиликда белгиланган тартибига мувофиқ амалга оширилади (қўлланманинг 5-бобида суд қарорларининг ижроси масаласи батафсил ёритилган).

5.2.11.Биринчи инстанция судининг ажримлари устидан апелляция тартибида шикоят бериш ҳамда уларни кўриш тартиби

Фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ, ишда иштирок этувчи шахслар суд ажримларига нисбатан ҳам апелляция тартибида шикоят беришлари мумкин.

Унга кўра:

1) Фуқаролик процессуал кодексида шикоят келтирилиши мумкинлиги бевосита назарда тутилган ҳолларда;

2) Суднинг ажрими ишнинг кейинги ҳаракатланишига тўсқинлик қиладиган ҳолларда, суд томонидан ажрим топширилган кундан эътиборан ўн кун ичида тарафлар ва ишда иштирок этувчи бошқа шахслар апелляция инстанцияси судига шикоят беришлари мумкин.

Алоҳида процессуал ҳужжат кўринишида чиқариладиган ажримлар устидан суднинг ҳал қилув қароридан ажратилган ҳолда қуйидаги ҳолларда апелляция тартибида шикоят берилиши мумкинлиги белгиланган:

– ажрим устидан шикоят бериш ҳуқуқи Фуқаролик процессуал кодексининг муайян нормасида назарда тутилган бўлса;

– ажрим устидан шикоят бериш ҳуқуқи Фуқаролик процессуал кодексининг муайян нормасида назарда тутилмаган бўлсада, бироқ суднинг ажрими ишнинг кейинги ҳаракатланишига тўсқинлик қилса.

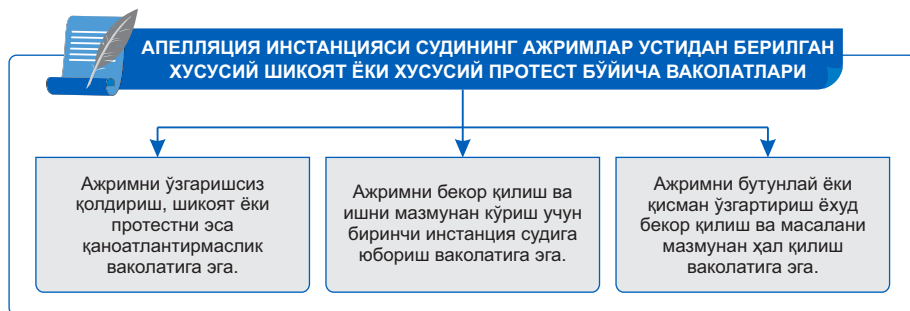
Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми “Фуқаролик ишлари бўйича биринчи инстанция суди ажримлари тўғрисида”ги қарорининг

6-бандида суднинг ҳал қилув қароридан ажратилган ҳолда шикоят берилиши мумкин бўлган ажримлар рўйхати келтирилган.

Фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ, биринчи инстанция судининг хусусий шикоят берилмайдиган ва протест келтирилмайдиган ажримларга қарши эътирозлар апелляция шикояти ёки протестига киритилиши мумкин.¹²⁴

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг юқоридаги “Фуқаролик ишлари бўйича биринчи инстанция суди ажримлари тўғрисида”ги қарорининг 7-бандида биринчи инстанция судининг ҳал қилув қароридан ажратилган ҳолда шикоят берилмайдиган ажримлар рўйхати келтирилган.

Апелляция тартибдаги хусусий шикоятлар Фуқаролик процессуал кодексида ҳал қилув қарорига нисбатан белгиланган тартибда берилади ва кўрилади.¹²⁵

5.2.12. Суд қарорларига нисбатан кассация тартибда шикоят келтириш ва шикоятни судда кўриш тартиби

Фуқаролик процессуал қонунчилигига кўра, биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорлари ва ажримлари устидан шикоятларни кўришнинг навбатдаги босқичи кассация тартибда иш юритиш бўлиб, бундай тартибда иш юритиш қонуний кучга кирган, апелляция тартибда кўрилмаган ҳал қилув қарорининг ёки ажримнинг устидан келтирилган шикоятлар бўйича амалга оширилади.

Кассация тартибда иш юритишнинг апелляция тартибда иш юритишдан асосий фарқи, қонуний кучга кирган ҳал қилув қарорларининг устидан келтирилган шикоятларнинг кўрилишидир. Маълумки, апелляция

124 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 346-моддасининг 2-қисми.

125 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 347-моддаси.

шикояти қонуний кучга кирмаган ҳал қилув қарорларига нисбатан, яъни ҳал қилув қарори қабул қилинганидан кейин йигирма кунлик муддат давомида келтирилади. Кассация шикояти эса қонунга кўра, ҳал қилув қарори чиқарилган кундан эътиборан бир йил ичида келтирилиши мумкин.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорлари ва ажримлари устидан кассация шикояти бериш тартиби, кассация шикоятининг мазмунига қўйиладиган талаблар, шикоятга илова қилиниши лозим бўлган ҳужжатлар, давлат божи тўлови масаласининг ҳал этилиши, кассация шикоятидан воз кечиш, даъвогарнинг арз қилган талаблардан воз кечиши, жавобгарнинг даъво талабларини тан олиши ва тарафларнинг келишув битими, кассация шикоятини суд мажлисида кўриш тартиби ҳамда шикоятни кўриш натижасига кўра кассация инстанциясининг ваколатлари ушбу процессуал жараёнларга тааллуқли ишни апелляция тартибида кўриш учун белгиланган тартиб ва талаблар билан бир хилдир.

Кассация шикояти берилганда суд қарорларининг ижроси.

Фуқаролик процессуал кодексининг 348-моддасининг 1-қисми 3-бандига кўра, судья кассация шикоятини олгандан сўнг суд қарори ижросини (агар у ижро этилмаган бўлса) иш кассация тартибида кўрилгунига қадар тўхтатиб қўйиши ва бу хусусда манфаатдор шахслар, ташкилотларни хабардор этиши шарт.

Ишни кассация инстанциясида кўриш муддатлари.

Фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ, кассация шикояти ёки протестини кўриш муддати бир ой. Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий суди, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судлари, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий судида кассация шикояти ёки протестини кўриш муддати иш ўта мураккаб бўлган ёки бошқа алоҳида ҳолларда тегишли суднинг раиси томонидан кўпи билан яна йигирма кунга узайтирилиши мумкин.

Кассация шикоятини кўриш муддати иш Ўзбекистон Республикаси Олий судида кўрилиши жараёнида алоҳида ҳолларда Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Раиси ёки унинг ўринбосари томонидан кўпи билан яна бир ойга кечиктирилиши мумкин.

Ишни кассация инстанциясида кўриш муддати кечиктирилган тақдирда, ишда иштирок этувчи шахсларга иш кўриладиган кун олдиндан хабар қилиб қўйилиши лозим.¹²⁶

126 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 348¹²-моддаси.

§ 5.3. НАЗОРАТ ТАРТИБИДА ПРОТЕСТ КЕЛТИРИШ ТЎҒРИСИДА АРИЗА ВА ПРОТЕСТЛАРНИ КЎРИБ ЧИҚИШ ТАРТИБИ

5.3.1. Суд қарорларига нисбатан назорат тартиби протест келтириш ҳақида ариза келтириш тартиби ва муддатлари

Фуқаролик процессуал қонунчилигида суд қарорларига нисбатан шикоят келтиришнинг охириги босқичи суднинг қонуний кучга кирган ҳал қилув қарорлари, ажримлари ва қарорлари устидан назорат тартибида шикоят келтиришдир.

Суднинг ҳал қилув қарорлари ва ажримларини апелляция ёки кассация тартибида кўриш учун шикоят келтиришдан фарқли равишда, иш назорат тартибида кўрилиши учун ишда иштирок этувчи шахсларнинг аризаси етарли бўлмайди. Фуқаролик ишлари назорат тартибида судда кўрилиши учун суд қарорларига протест келтириш тўғрисида ариза қаноатлантирилиши, суд қарорларига нисбатан протест келтирилиши лозим. Яъни ишни апелляция ёки кассация тартибида кўриш учун ишда иштирок этувчи шахсларнинг аризалари асос бўлса, **назорат тартибида кўриш учун ваколатли шахсларнинг протести асос бўлади.**

Фуқаролик процессуал кодексининг 350-моддасига кўра, назорат тартибида протест келтириш тўғрисидаги ариза тегишли юқори суднинг раисига ёки протест келтириш ҳуқуқига эга бўлган прокурорга берилади.

Қонунга мувофиқ,

1) фуқаролик ишлари бўйича туманлараро, туман (шаҳар) судларининг, округ ва ҳудудий ҳарбий судларнинг ҳал қилув қарорлари ва ажримлари устидан ҳамда тегишинча Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий судининг, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судларининг, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий судининг судлов ҳайъатлари апелляция, кассация ажримлари устидан назорат тартибида протест келтириш ҳақида аризалар:

а) Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий суди раиси, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судлари, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий суди раисларига;

б) Қорақалпоғистон Республикаси прокурори, вилоятлар ва Тошкент шаҳар прокурорлари, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий прокурорига;

2) Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг қарорларидан ташқари, Ўзбекистон Республикаси судларининг ҳал қилув қарорлари, ажримлари ва қарорларига устидан назорат тартибида протест келтириш ҳақида аризалар:

- а) Ўзбекистон Республикаси Олий суди раисининг ўринбосарларига;
- б) Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ва унинг ўринбосарларига;
- в) Ўзбекистон Республикаси барча судларининг ҳал қилув қарорлари, ажримлари ва қарорлари устидан назорат тартибида протест келтириш ҳақида аризалар Ўзбекистон Республикаси Олий суди раисига берилади.

Фуқаролик процессуал кодексининг 349-моддасида белгиланган истиснога мувофиқ, Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий суди, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судлари, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий суди томонидан биринчи инстанция бўйича кўриб чиқилган ишлар юзасидан суд қарорларига нисбатан назорат тартибидаги шикоятлар ушбу судлар раисларига эмас, тўғридан-тўғри Ўзбекистон Республикаси Олий суди раисининг

ўринбосарлари ёки Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ва унинг ўринбосарларига берилади.¹²⁷

Суд қарорларига нисбатан назорат тартибида шикоят келтириш муддати.

Суднинг ҳал қилув қарори қонуний кучга кирган кундан эътиборан уч йил ўтгандан кейин берилган аризалар кўрилмайди.

5.3.2. Назорат тартибида протест келтириш ҳақидаги аризанинг мазмуни ҳамда илова қилиниши лозим бўлган ҳужжатлар

Назорат тартибида протест келтириш тўғрисидаги ариза мазмун жиҳатидан Фуқаролик процессуал кодексининг 323-моддасига мувофиқ бўлиши лозим (апелляция шикоятининг мазмунига қўйиладиган талабларга мос).

Назорат тартибида протест келтириш ҳақидаги аризага илова қилиниши лозим бўлган ҳужжатлар.

Аризага суд чиқарган ҳал қилув қарорининг нусхаси, агар иш апелляция, кассация ёки назорат тартибида ҳам кўриб чиқилган бўлса, апелляция, кассация ва назорат инстанцияси судларининг ажримлари (қарорлари) нусхалари ҳам илова қилинади.

Шунингдек аризага давлат божи тўланганлиги ҳақидаги квитанция ёки бошқа тўлов ҳужжати илова қилинишини лозим (давлат божидан озод қилинган ҳолатлардан ташқари).

Юқоридаги талабларга риоя қилинмаган ёки давлат божи тўланмаган тақдирда, назорат тартибида протест келтириш тўғрисидаги ариза ҳаракатсиз қолдирилади, аризачига эса, камчиликларни бартараф этиш тартиби ва муддати тушунтирилади.¹²⁸

Фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ, ҳар бир тарафга ўзининг талаблари ва эътирозларига асос қилиб кўрсатган ҳолатларни исботлаш мажбурияти юкланганлиги сабабли, ариза берган шахс томонидан унда келтирилган важларини тасдиқловчи далиллар илова қилиниши мақсадга мувофиқдир.

127 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 349-моддаси.

128 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 350-моддаси.

5.3.3. Назорат тартибида протест келтириш ҳақидаги аризани ўрганиб чиқиш тартиби

Фуқаролик процессуал кодексининг 350-моддаси 5-қисмига кўра, протест келтириш тўғрисидаги ариза бир ойлик муддатда, иш талаб қилиб олинадиган ва текшириладиган ҳолларда икки ойгача бўлган муддатда кўриб чиқилиши керак. Протест келтириш учун асос бўлмаса, ариза берган шахсга аризани қаноатлантирмасдан қолдириш сабаблари кўрсатилиб, ёзма жавоб берилади.

Қонунга мувофиқ назорат тартибида протест келтириш ҳуқуқи берилган суд раислари ва раис ўринбосарлари тегишли ҳал қилув қарорлари, ажримлар ва қарорларнинг ижросини назорат тартибида иш юритиш тамом бўлгунига қадар тўхтатиб туришлари мумкин.¹²⁹

Суд қарорларининг ижросини тўхтатиб туриш юқоридаги мансабдор шахсларнинг мажбурияти эмас, ҳуқуқи бўлиб, бу ҳақида иш ҳолатларидан келиб чиқиб тўхтамга келади.

Прокурорлар тегишли суд қарорларига нисбатан назорат тартибида протест келтириш ҳуқуқига эга бўлсада, лекин суд қарорларининг ижросини тўхтатиш ваколатига эга эмас.

Фуқаролар ижро ҳаракатлари тўхтатиш зарурати бўлганда суд қарорларига нисбатан назорат тартибида протест келтириш ҳақидаги аризада суд қарорларининг ижросини тўхтатиб туриш масаласини алоҳида сўрашлари ҳамда бундай заруратни асословчи ҳолатларни кўрсатишлари мақсадга мувофиқдир.

Фуқаролик процессуал кодексининг 219-моддасида белгиланган дарҳол ижро этилиши лозим бўлган ҳал қилув қарорларининг тўхтатилишига йўл қўйилмайди.

Протест келтириш учун асос бўлмаган тақдирда, шу мансабдор шахслар тегишли ҳал қилув қарорлари, ажримлар ва қарорларнинг ижросини тўхтатиб туришни бекор қиладилар. Тўхтатиб туриш ва тўхтатиб туришни бекор қилиш ҳақида манфаатдор шахсларга, ташкилотларга ва судга маълум қилинади.

129 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 352-моддаси.

Назорат тартибида протест келтириш тўғрисидаги аризаларни кўриб чиқиш тартиби

Назорат тартибида протест келтиришга ваколатли шахс номига ёзилган назорат тартибида протест келтириш ҳақидаги ариза билан мурожаат қилиш

Назорат тартибида протест келтириш ҳақидаги аризани ваколатли шахс томонидан кўриб чиқиши

Назорат тартибида протест келтиришга ваколатли шахс томонидан тегишли судга назорат тартибида протест киритиш

Назорат тартибида протест келтиришга ваколатли шахс томонидан назорат тартибида протест келтиришни рад қилиш

Тегишли суд томонидан назорат тартибида келтирилган протестни кўриб чиқиш

Назорат тартибида протест келтиришни рад қилинганлигини устидан юқори турувчи назорат тартибида протест келтиришга ваколатли шахсга шикоят қилиш
ЁКИ
Назорат тартибида протест келтиришга ваколатли юқори турувчи мансабдор шахс номига назорат тартибида протест келтириш ҳақида ариза билан мурожаат қилиш

5.3.4. Назорат тартибидаги шикоятни қаноатлантириш рад қилинганда шикоят қилиш тартиби

Фуқаролик процессуал қонунчилиги талабларига мувофиқ, фуқаролик ишлари бўйича туманлараро, туман (шаҳар) судларининг, округ ва ҳудудий ҳарбий судларнинг ҳал қилув қарорлари ва ажримлари устидан ҳамда тегишинча Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий судининг, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судларининг, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий судининг судлов ҳайъатлари апелляция, кассация ажримлари устидан назорат тартибида протест келтириш ҳақида аризалар:

1) Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий суди раиси, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судлари, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий суди раисларига;

2) Қорақалпоғистон Республикаси прокурори, вилоятлар ва Тошкент шаҳар прокурорлари, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий прокурорига берилади.

Юқоридаги мансабдор шахслар томонидан назорат тартибида протест келтириш рад қилинган тақдирда, ушбу мазмундаги ариза билан аризачи Ўзбекистон Республикаси Олий судининг раиси ёки унинг ўринбосарларига ёхуд Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ва унинг ўринбосарларига шикоят бериш мумкин.¹³⁰

5.3.5. Назорат тартибидаги шикоят қаноатлантирилганда ишни кўриш тартиби

Қонунга кўра, назорат тартибида протест келтириш ҳақида ариза қаноатлантирилган тақдирда, Фуқаролик процессуал кодексининг 349-моддасида санаб ўтилган мансабдор шахслар протест ёзиб, уни иш билан бирга тегишли судга юборадилар.¹³¹

Судларнинг қонуний кучга кирган ҳал қилув қарорлари, ажримлари ва қарорларига келтирилган протестлар фуқаролик ишини назорат тартибида кўриш учун асос бўлади.

Фуқаролик процессуал кодексининг 354-моддасига кўра Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий судининг, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судларининг раёсатлари тегишинча мазкур судларнинг:

- фуқаролик ишлари бўйича туманлараро, туман (шаҳар) судлари томонидан кўрилган ишлар юзасидан чиқарган ҳал қилув қарорлари;
- апелляция ва кассация ажримлари устидан келтирилган протестлари бўйича ишларни кўради.

Биринчи инстанция судлари томонидан чиқарилган ҳал қилув қарорлари улар апелляция ёки кассация тартибида кўрилмаган бўлса, кассация шикояти келтириш муддати (бир йил) ўтганидан кейин назорат тартибидаги протест асосида бевосита суд раёсатида кўрилади.

Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Фуқаролик ишлари бўйича судлов ҳайъати:

- 1) Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий судининг, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судлари раёсатларининг қарорлари устидан;
- 2) юқоридаги судлар томонидан биринчи инстанцияда кўрилган ишлар бўйича апелляция ва кассация ажримлари устидан келтирилган протестлар бўйича ишларни кўради.

130 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 350-моддасининг 6-қисми.

131 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 353-моддаси.

Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий судининг раёсати мазкур суднинг округ ва ҳудудий ҳарбий судлар томонидан кўрилган ишлар устидан чиқарган апелляция ва кассация ажримлари устидан келтирилган протестлар бўйича ишларни кўради.

Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Ҳарбий ҳайъати:

1) Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий суди раёсатининг қарорлари устидан;

2) Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий судининг мазкур суд томонидан биринчи инстанцияда кўрилган ишлар устидан келтирилган апелляция ва кассация ажримлари юзасидан келтирилган протестлари бўйича ишларни кўради.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Раёсати:

1) Ўзбекистон Республикаси Олий суди судлов ҳайъатларининг апелляция ва кассация ажримлари;

2) Ўзбекистон Республикаси Олий суди судлов ҳайъатларининг назорат тартибида чиқарган ажримлари устидан келтирилган протестлар бўйича ишларни кўради.

НАЗОРАТ ТАРТИБИДА ПРОТЕСТЛАРНИ КЎРАДИГАН СУД БОСҚИЧЛАРИ

<p>Қорақалпоғистон Республикаси (ҚР) фуқаролик ишлари бўйича Олий суди, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судларининг РАЁСАТЛАРИ</p>	<p>- Тегишли ФИБ туманлараро, туман (шаҳар) судларининг ҳал қилув қарорлари ва ажримлари устидан келтирилган назорат тартибидаги протестлар; - Ушбу судларнинг судлов ҳайъатлари томонидан қабул қилинган апелляция, кассация ажримлари устидан келтирилган назорат тартибидаги протестлар.</p>
<p>Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Фуқаролик ишлари бўйича СУДЛОВ ҲАЙЪАТИ</p>	<p>- Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий судининг, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судлари раёсатларининг қарорлари устидан келтирилган назорат тартибидаги протестлар; - юқоридаги судлар томонидан биринчи инстанцияда кўрилган ишлар бўйича апелляция ва кассация ажримлари устидан келтирилган назорат тартибидаги протестлар.</p>
<p>Ўзбекистон Республикаси Олий суди РАЁСАТИ</p>	<p>- Ўзбекистон Республикаси Олий суди судлов ҳайъатларининг апелляция ва кассация ажримлари устидан келтирилган назорат тартибидаги протестлар; - Ўзбекистон Республикаси Олий суди судлов ҳайъатларининг назорат тартибида чиқарган ажримлари устидан келтирилган назорат тартибидаги протестлар.</p>
<p>Ўзбекистон Республикаси Олий судининг ПЛЕНУМИ</p>	<p>- Ўзбекистон Республикаси Олий суди Раёсатининг қарорлари устидан назорат тартибида келтирилган протестлар.</p>

Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Пленуми Ўзбекистон Республикаси Олий суди Раёсатининг қарорлари устидан назорат тартибида келтирилган протестлар бўйича ишларни кўради.

Зарур ҳолларда протестлар бўйича ишлар Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий суди, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судлари, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий судини четлаб ўтиб, назорат тартибида бевосита Ўзбекистон Республикаси Олий судининг судлов ҳайъатлари томонидан кўриб чиқилиши мумкин.¹³²

Ишни назорат тартибида кўришга тайёргарлик жараёнида тарафларга ва ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга уларнинг иши бўйича келтирилган протестнинг нусхаси юборилади. Тарафлар ва ишда иштирок этувчи бошқа шахслар ишни кўриш вақти ва жойи тўғрисида хабардор қилинади.

Протестнинг нусхалари ишда иштирок этувчи шахсларга суд томонидан юборилади. Суд ишни кўриш вақтини тайинлаганида ишда иштирок этувчи шахслар протест юзасидан ёзма тушунтиришларини (эътирозларини) ва қўшимча материалларни судга тақдим қилиш имкониятига эга бўлишларини ҳисобга олади.¹³³

Фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ, суд ишни назорат тартибида кўрганида биринчи инстанция ва апелляция ёки кассация инстанцияси судларининг моддий ва процессуал ҳуқуқ нормаларини ишдаги мавжуд материаллар бўйича протестда келтирилган вазвлар доирасида қанчалик тўғри қўллаганликларини текширади.

Башарти, суд қарорида бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан кўриқланадиган манфаатлари бузилган бўлса, суд протест доирасидан четга чиқиши мумкин.¹³⁴

Ўзбекистон Республикаси Олий суди, Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий суди, фуқаролик ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судлари, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий суди раёсатларининг қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Олий суди судлов ҳайъатларининг ажримлари ва Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг қарорлари Фуқаролик процессуал кодексининг 14 ва 204-моддаларида назарда тутилган тартибда чиқарилади (қўлланманинг 3.2.31-мавзусида суд маслаҳатлашуви сири батафсил ёритилган).

Протест қаноатлантирилишини ёқлаб ва унга қарши берилган овозлар тенг бўлиб қолса, протест рад этилган ҳисобланади.

132 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 354-моддаси.

133 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 355-моддаси.

134 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 357-моддаси.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди судлов ҳайъатининг назорат тартибдаги протест бўйича чиқарган ажрими суднинг тўлиқ таркиби томонидан имзоланади.

Назорат инстанцияси судининг ваколатлари	Хал қилув қарорини, ажрим ёки қарорни ўзгаришсиз, протестни эса қаноатлантирмай қолдириш ваколатига эга.
	Хал қилув қарорини, ажрим ёки қарорни бутунлай ёхуд қисман бекор қилиш ва ишни янгидан кўриш учун биринчи инстанция суди ёки апелляция ёхуд кассация инстанцияси судига юбориш ваколатига эга.
	Хал қилув қарорини, ажрим ёхуд қарорни бутунлай ёки қисман бекор қилиш ва иш юриштишни тугатиш ёхуд аризани кўрмасдан қолдириш ваколатига эга.
	Иш бўйича илгари чиқарилган хал қилув қарори, ажрим ёки қарордан бирини ўз кучида қолдириш ваколатига эга.
	Хал қилув қарори, ажрим ёки қарорни ўзгартириш ёхуд бекор қилиш ва ишни янгидан кўриб чиқиш учун юбормасдан, янги хал қилув қарори чиқариш ваколатига эга.

Суд раёсатининг қарори раёсат мажлисида раислик қилувчи томонидан, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг қарори эса, Ўзбекистон Республикаси Олий судининг раиси ва котиби томонидан имзоланади.

Ажрим ёки қарор ишда иштирок этувчи шахсларга имзо қўйдириб топширилади ёки уларга почта орқали ёхуд ахборот тизими орқали электрон шаклда юборилади.

§ 5.4. ҚОНУНИЙ КУЧГА КИРГАН ҲАЛ ҚИЛУВ ҚАРОРЛАРИ, АЖРИМЛАР ВА ҚАРОРЛАРНИ ЯНГИ ОЧИЛГАН ҲОЛАТЛАР БЎЙИЧА ҚАЙТА КЎРИШ

5.4.1. Қонуний кучга кирган хал қилув қарорлари, ажримлар ва қарорларни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш тушунчаси ва асослари

Фуқаролик қонунчилигида белгиланган суд қарори қонуний, асосли ва адолатли эканлиги юзасидан текширув қўзғатишнинг асосларидан бири қонуний кучга кирган хал қилув қарори, ажрим ва қарорни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш ҳақида ариза бўлиб, суд қарорларининг

қонунийлигини текширишнинг процессуал қонунчиликда белгиланган асосларидан тубдан фарқ қилади.

Қонуний кучга кирган ҳал қилув қарори, ажрим ва қарорни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўришдан фарқли тарзда бошқа ҳолатлар бўйича текширув қўзғатилганда суднинг қарорини бекор қилишга Фуқаролик процессуал кодексининг 312-моддаси 1-қисмида белгиланган ҳолатлар, яъни суднинг иш юритиш ва қарор қабул қилишда йўл қўйган муайян процессуал ва моддий ҳуқуқ нормалари бузилиши асос бўлади. Яъни суд қарорларининг бекор қилинишига ишни кўрган суд томонидан йўл қўйилган камчиликлар сабаб бўлади.

Ҳал қилув қарорлари, ажримлар ва қарорларни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш ҳақидаги ариза қаноатлантирилиб, ҳал қилув қарори, ажрим ёки қарор бекор қилинганда эса бунга ишни кўрган суднинг хатоси ёки иш юритишда йўл қўйилган камчиликлар сабаб бўлмайди.

<p>Ҳал қилув қарорлари, ажримлар ва қарорларни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш асослари</p>	<p>Янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш тўғрисидаги ариза бериш муддати</p>
<p>Аризачига номаълум бўлган ва маълум бўлиши мумкин бўлмаган, лекин иш учун муҳим аҳамиятга эга бўлган ҳолатлар</p>	<p>Иш учун жиддий аҳамиятга эга бўлган ҳолатлар очилган кундан эътиборан 3 ой ичида.</p>
<p>Суднинг қонуний кучга кирган ҳукми билан аниқланган ва ноқонуний, асоссиз ёки адолатсиз қарор чиқарилишига сабаб бўлган ҳолатлар, яъни гувоҳнинг била туриб берган ёлғон кўрсатуви, экспертнинг била туриб берган ёлғон хулосаси, атайин нотўғри қилинган таржима, қалбаки ҳужжатлар ёки ашёвий далиллар</p>	<p>Суднинг ҳукми қонуний кучга кирган кундан эътиборан 3 ой ичида.</p>
<p>Суднинг қонуний кучга кирган ҳукми билан аниқланган тарафларнинг, ишда иштирок этувчи бошқа шахсларнинг ёки судьяларнинг муайян ишни кўришда содир этган жиноий қилмишлари</p>	
<p>Суд чиқарган ҳал қилув қарори, ҳукм, ажрим ёки қарорнинг ёхуд шу ҳал қилув қарори, ажрим ва қарор чиқарилишига сабаб бўлган бошқа органлар қарорининг бекор қилиниши</p>	<p>Қайта кўрилаётган ҳал қилув қарорига, ажрим ёки қарорга асос бўлган ҳукм, ҳал қилув қарори, ажрим ёки қарорга мазмунан қарама-қарши бўлган суд ҳукми, ҳал қилув қарори, ажрими, қарори қонуний кучга кирган кундан ёхуд бошқа органнинг ана шундай қарори чиқарилган кундан эътиборан 3 ой ичида.</p>

Қайта кўриш асослари.

Фуқаролик процессуал қонунчилигига кўра, ҳал қилув қарорлари, ажримлар ва қарорларни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш учун куйидагилар асос бўлади:

1) аризаچига номаълум бўлган ва маълум бўлиши мумкин бўлмаган, лекин иш учун муҳим аҳамиятга эга бўлган ҳолатлар;

2) суднинг қонуний кучга кирган ҳукми билан аниқланган ва ноқонуний, асоссиз ёки адолатсиз қарор чиқарилишига сабаб бўлган ҳолатлар, яъни гувоҳнинг била туриб берган ёлғон кўрсатуви, экспертнинг била туриб берган ёлғон хулосаси, атайин нотўғри қилинган таржима, қалбаки ҳужжатлар ёки ашёвий далиллар;

3) суднинг қонуний кучга кирган ҳукми билан аниқланган тарафларнинг, ишда иштирок этувчи бошқа шахсларнинг ёки судьяларнинг муайян ишни кўришда содир этган жиноий қилмишлари;

4) суд чиқарган ҳал қилув қарори, ҳукм, ажрим ёки қарорнинг ёхуд шу ҳал қилув қарори, ажрим ва қарор чиқарилишига сабаб бўлган бошқа органлар қарорининг бекор қилиниши.¹³⁵

Процессуал қонунчилик суд буйруғини янги очилган ҳолат бўйича қайта кўришни назарда тутмайди. Зеро, қонун суд буйруғини бекор қилиш қилишнинг ўзига хос бўлган тартибини белгилаган бўлиб, белгиланган муддатда қарздордан арз қилинган талабга қарши эътирозлар тушса, судья суд буйруғини бекор қилиб, бу ҳақда ажрим чиқаради.¹³⁶

5.4.2. Қонуний кучга кирган ҳал қилув қарорлари, ажримлар ва қарорларни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш тартиби

Фуқаролик процессуал қонунчилигига кўра, қонуний кучга кирган ҳал қилув қарорини янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш ҳақидаги ариза ишда иштирок этган шахслар ёки прокурор томонидан шу ҳал қилув қарорини чиқарган судга берилади.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори ўзгартирилган ёки янги ҳал қилув қарори чиқарилган бўлса, ариза ҳал қилув қарорини ўзгартирган ёки янги ҳал қилув қарори чиқарган апелляция, кассация ёки назорат инстанцияси судига берилади.¹³⁷

Фуқаролик процессуал кодексининг 365-моддасига кўра, ҳал қилув қарори, ажрим ва қарорни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш ҳақидаги аризани бериш муддати:

135 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 362-моддаси.

136 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 238¹⁰-моддаси.

137 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 363-364-моддалари.

Ишда иштирок этувчи шахслар ҳал қилув қарори, ажрим ва қарорни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш ҳақидаги аризани ҳал қилув қарори, ажрим ёки қарорни қайта кўриш учун асос бўладиган ҳолатлар маълум бўлган кундан эътиборан уч ой муддат ичида беришлари мумкин.

1) Фуқаролик процессуал кодексининг 362-моддаси 1-бандида назарда тутилган ҳолларда - иш учун жиддий аҳамиятга эга бўлган ҳолатлар очилган кундан эътиборан;

2) Фуқаролик процессуал кодексининг 362-моддаси 2 ва 3-бандларида назарда тутилган ҳолларда - суднинг ҳукми қонуний кучга кирган кундан эътиборан;

3) Фуқаролик процессуал кодексининг 362-моддаси 4-бандида назарда тутилган ҳолларда - қайта кўрилаётган ҳал қилув қарорига, ажрим ёки қарорга асос бўлган ҳукм, ҳал қилув қарори, ажрим ёки қарорга мазмунан қарама-қарши бўлган суд ҳукми, ҳал қилув қарори, ажрими, қарори қонуний кучга кирган кундан ёхуд бошқа органнинг ана шундай қарори чиқарилган кундан эътиборан ҳисобланади.

Масалан, битимни алдаш асоси билан ҳақиқий эмас деб топиш ҳақидаги даъво талаби суд томонидан қаноатлантиришдан рад қилиниб, ҳал қилув қарори қонуний кучга кирганидан кейин иш бўйича жавобгарнинг қилмиши юзасидан уни фирибгарлик жиноятини содир этганлик учун айблаш бўйича суднинг ҳукми чиқарилса, мазкур ҳукм қонуний кучга кирганидан кейин юқоридаги (битимни алдаш асоси билан ҳақиқий эмас деб топиш ҳақидаги даъво талаби суд томонидан қаноатлантиришдан рад қилинган) ҳал қилув қарорини янги очилган ҳолат бўйича бекор қилишга асос бўлади.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, аризага номаълум бўлган ва маълум бўлиши мумкин бўлмаган, лекин иш учун муҳим аҳамиятга эга бўлган ҳолатлар **суднинг ҳал қилув қарори қабул қилинганидан кейин юз берса**, судга янги очилган ҳолат бўйича суд қарорларини қайта кўриш ҳақидаги ариза билан эмас, бошқа асослар билан янгидан ариза билан мурожаат қилинади.

Аризанинг кўрилиши ва суднинг ажрими.

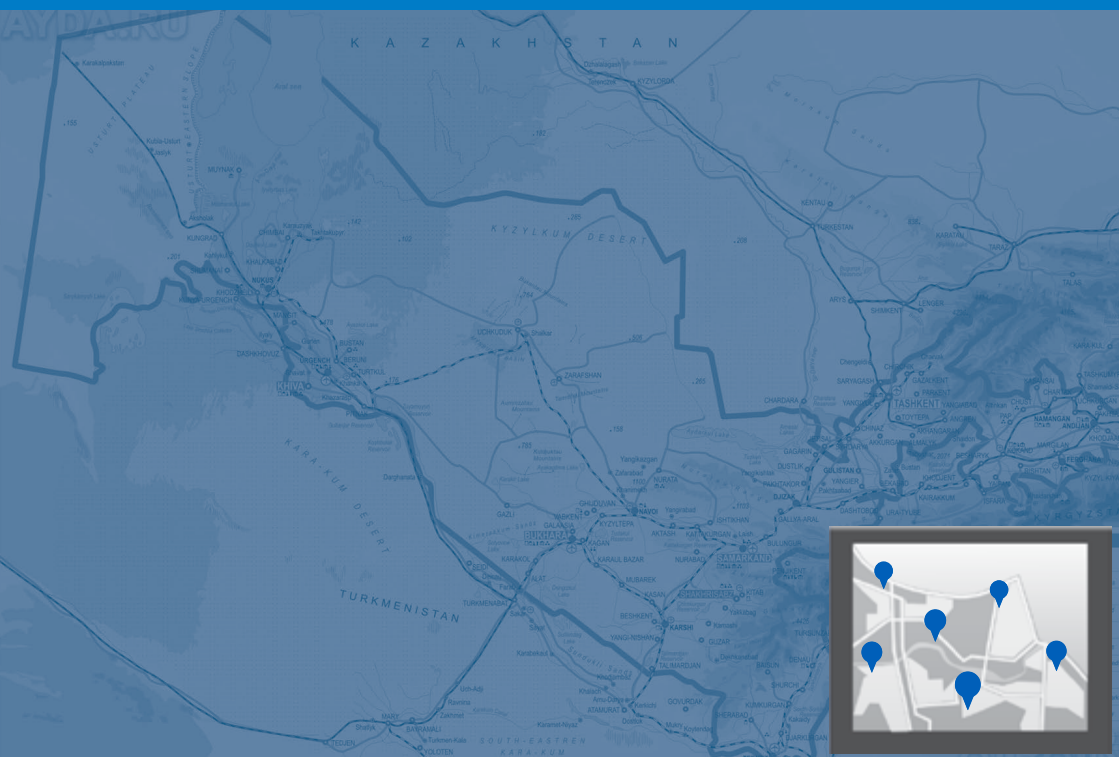
Суд янги очилган ҳолатлар бўйича ҳал қилув қарори, ажрим ёки қарорни қайта кўриш тўғрисидаги аризани аризачини ва ишда иштирок этувчи шахсларни хабардор қилган ҳолда кўради.

Суд янги очилган ҳолатлар бўйича ҳал қилув қарори, ажрим ёки қарорни қайта кўриш тўғрисидаги аризани кўриб, уни қаноатлантиради ва ҳал қилув қарори, ажрим ёки қарорни бекор қилади ёхуд ишни қайта кўришни рад қилади.¹³⁸

Ҳал қилув қарори, ажрим ёки қарорни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш ҳақидаги аризани қаноатлантириш ёки рад қилиш тўғрисидаги ажрим устидан шикоят берилиши мумкин.

Ҳал қилув қарори, ажрим ёки қарорни қайта кўриш тўғрисидаги ариза қаноатлантирилган тақдирда, иш суд томонидан умумий асосларда кўрилади. Яъни фуқаролик иши бўйича қабул қилинган ҳал қилув қарори, ажрим ёки қарор бекор қилиниб, ишни мазмунан кўриш тикланади.

138 - Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 366-367-моддалари.

**Фуқаролик ишлари бўйича
Қорақалпоғистон Республикаси
Олий суди, фуқаролик ишлари
бўйича Тошкент шаҳар
ва вилоят судлари ҳамда
туманлараро, туман (шаҳар)
судлари билан боғланишга доир
маълумотлар**

Фуқаролик ишлари бўйича
Қорақалпоғистон Республикаси
Олий суди

🏠 Нукус шаҳри, О. Дўсназаров кўчаси, 159-уй
📮 Почта индекси: 230100
☎ (361) 226-03-29, 226-03-38
🌐 fib.qr@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Нукус туманлараро суди

🏠 Нукус шаҳри, А. Темур кўчаси, 187-уй
📮 Почта индекси: 230103
☎ (361) 222-85-68, 222-84-69
🌐 e-mail: fib.qr.nkt@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Чимбой туманлараро суди

🏠 Чимбой тумани, Дослық кўчаси, рақамсиз уй
📮 Почта индекси: 231400
☎ (361) 444-17-48, 444-01-06
🌐 fib.qr.chm@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Қўнғирот туманлараро суди

🏠 Қўнғирот тумани, Р. Абдуллаев кўчаси, рақамсиз уй
📮 Почта индекси: 230600
☎ (361) 312-25-96, 312-12-77
🌐 fib.qr.qnt@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Беруний туманлараро суди

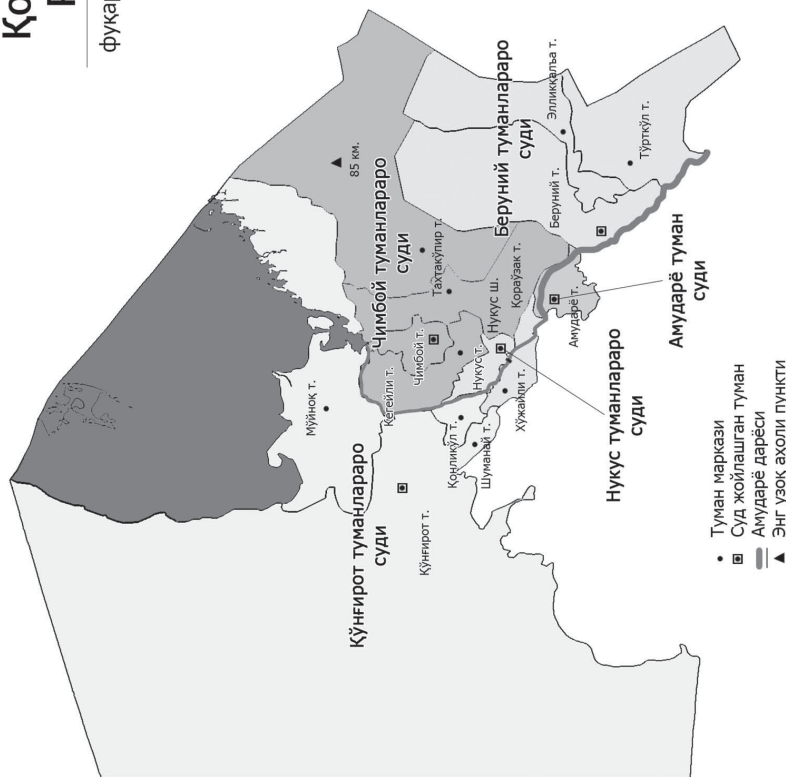
🏠 Беруний тумани, Беруний кўчаси, рақамсиз уй
📮 Почта индекси: 230200
☎ (361) 524-80-04, 524-55-17
🌐 fib.qr.ber@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Амударё туман суди

🏠 Амударё тумани, Янгиобод кўчаси, рақамсиз уй
📮 Почта индекси: 230700
☎ (361) 515-38-15, 515-38-17
🌐 fib.qr.amu@sud.uz

Қорақалпоғистон Республикаси

фуқаролик ишлари бўйича судлар

Туман (шаҳар)лар сони: 15
 Судлар сони: 5
 Судьялар сони: 9
 Суд ва энг узоқ аҳоли пункти ўртасидаги масофа: 41 км.
 Аҳоли сони: 1.711.798
 Майдони: 166.590 км²

Фуқаролик ишлари бўйича
Андижон вилоят суди

🏠 Андижон шаҳри, Бобур шоҳ кўчаси, 26-уй
✉ Почта индекси: 170100
☎ (374) 228-38-51, 228-17-19
🌐 fib.and@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Андижон туманлараро суди

🏠 Андижон шаҳри, Бобур шоҳ кўчаси, 26-уй
✉ Почта индекси: 170100
☎ (374) 228-28-11, 228-16-06
🌐 fib.and.ant@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Асака туманлараро суди

🏠 Асака тумани, “Зарбдор” ҚФЙ, Янгисор кўчаси, 1-уй
✉ Почта индекси: 170200
☎ (374) 232-13-40, 232-22-71
🌐 fib.and.ask@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Бўз туманлараро суди

🏠 Бўз шаҳарчаси, А. Икромов кўчаси, 36-уй
✉ Почта индекси: 170400.
☎ (374) 333-14-37, 333-14-75
🌐 fib.and.bz@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Избоскан туманлараро суди

🏠 Избоскан тумани, Пойтуғ шаҳри,
Мирзо Улуғбек кўчаси, 2-уй
✉ Почта индекси: 711500
☎ (374) 312-29-28, 312-26-97
🌐 fib.and.izb@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Хўжаобод туманлараро суди

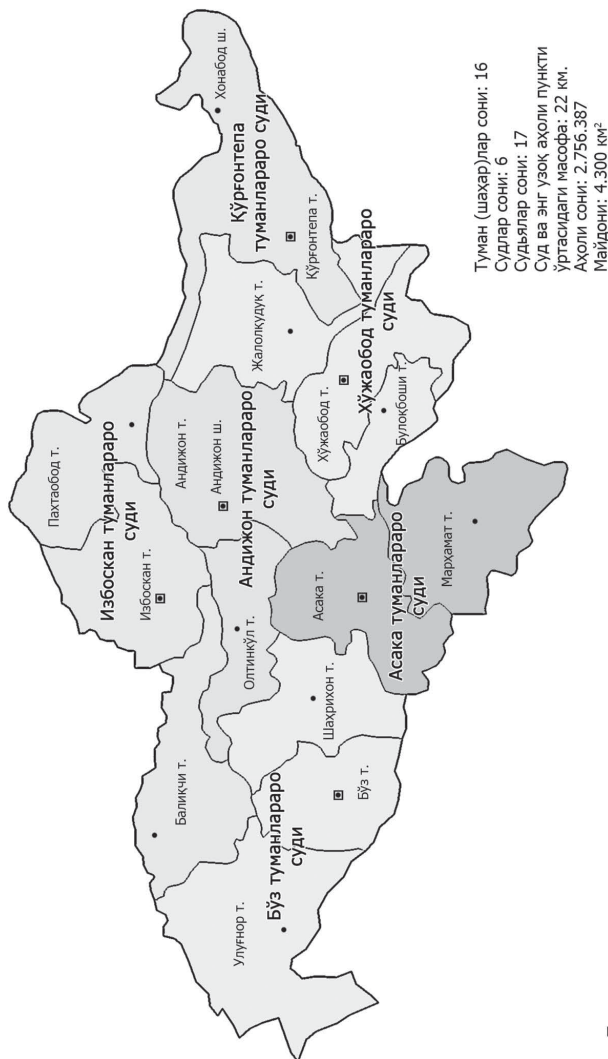
🏠 Хўжаобод тумани, Хўжаобод шаҳри,
Анҳор бўйи кўчаси, 2-уй
✉ Почта индекси: 171400
☎ (374) 741-12-58, 741-12-50
🌐 fib.and.hjb@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Кўрғонтепа туманлараро суди

🏠 Кўрғонтепа шаҳри, Мустақиллик кўчаси, 50 А-уй
✉ Почта индекси: 170700
☎ (374) 723-23-00, 723-34-00
🌐 fib.and.qrt@sud.uz

АНДИЖОН ВИЛОЯТИ

фуқаролик ишлари бўйича судлар

Фуқаролик ишлари бўйича
Бухоро вилоят суди

 Бухоро шаҳри, Янгиобод кўчаси, 29-уй
 Почта индекси: 200120
 (365) 224-49-89, 224-59-89
 fib.bux@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Бухоро туманлараро суди

 Бухоро шаҳри, Ғиждувон кўчаси, 12-уй
 Почта индекси: 200111
 (365) 224-47-07, 224-34-04
 fib.bux.bxr@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Ғиждувон туманлараро суди

 Ғиждувон тумани, Ю. Ҳамадоний кўчаси, 54-уй
 Почта индекси: 200501
 (365) 572-53-96, 572-73-08
 fib.bux.gdv@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Когон туманлараро суди

 Когон шаҳри, Қоровулбозор шоҳ кўчаси, 19-уй
 Почта индекси: 200705
 (365) 524-68-33, 524-62-26
 fib.bux.kog@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Қорақўл туманлараро суди

 Қорақўл тумани, Сарбозор кўчаси, 8-уй
 Почта индекси: 200800
 (365) 565-42-23, 565-42-44
 fib.bux.qrk@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Ромитон туманлараро суди

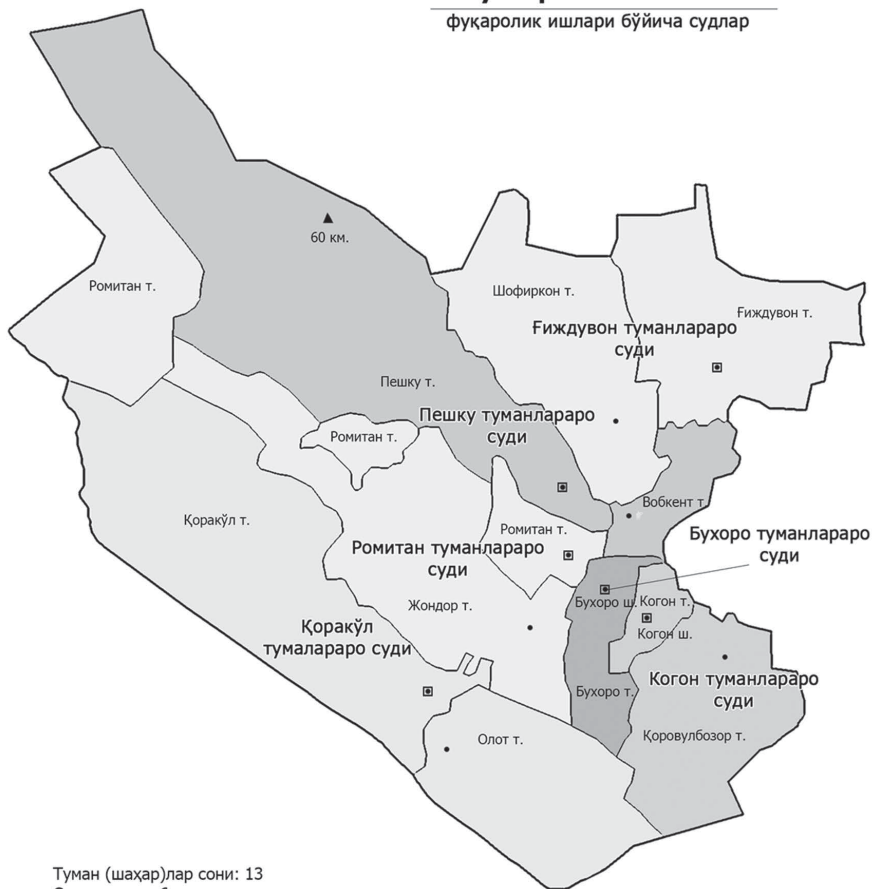
 Ромитон тумани, Чориқулбой кўчаси, 51-уй
 Почта индекси: 201000
 (365) 552-19-34
 fib.bux.rom@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Пешку туманлараро суди

 Пешку тумани, Амир Темур кўчаси, 5-уй
 Почта индекси: 201200
 (365) 353-18-17, 353-18-18
 fib.bux.psh@sud.uz

Бухоро вилояти

фуқаролик ишлари бўйича судлар

Туман (шаҳар)лар сони: 13
 Судлар сони: 6
 Судьялар сони: 19
 Суд ва энг узоқ аҳоли пункти
 ўртасидаги масофа: 29 км.
 Аҳоли сони: 1.729.718
 Майдони: 40.320 км²

- Туман маркази
- ▣ Суд жойлашган туман
- ▲ Энг узоқ аҳоли пункти

Фуқаролик ишлари бўйича
Жиззах вилоят суди

🏠 Жиззах шаҳри, О.Азимов кўчаси, 15-уй
✉️ Почта индекси: 708000
☎️ (372) 222-29-43, 222-38-17
🌐 fib.jiz@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Жиззах туманлараро суди

🏠 Жиззах шаҳри, Халқлар дўстлиги шоҳ кўчаси,
«Қассоблик» маҳалласи, рақамсиз уй
✉️ Почта индекси: 104300
☎️ (372) 226-71-96, 226-71-98
🌐 fib.jiz.jzt@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Дўстлик туманлараро суди

🏠 Дўстлик тумани, Дўстлик шаҳарчаси,
Дўстлик кўчаси, 17-уй
✉️ Почта индекси: 130500
☎️ (372) 335-40-66, 335-40-61
🌐 fib.jiz.dst@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Зарбдор туманлараро суди

🏠 Зомин тумани, А. Сатторов кўчаси, 1-уй
✉️ Почта индекси: 130800
☎️ (372) 392-12-51
🌐 fib.jiz.zar@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Ғаллаорол туманлараро суди

🏠 Сарибозор МСИ ҳудуди, рақамсиз уй
✉️ Почта индекси: 130400
🌐 fib.jiz.gal@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Фориш туман суди

🏠 Осмонсой КФЙ, Тутак массиви, рақамсиз уй
✉️ Почта индекси: 130100
☎️ (372) 221 50 45
🌐 fib.jiz.for@sud.uz

Жиззах вилояти

фуқаролик ишлари бўйича судлар

- Туман маркази
- ▣ Суд жойлашган туман
- ▲ Энг узоқ аҳоли пункти

Туман (шаҳар)лар сони: 13
 Судлар сони: 5
 Судьялар сони: 9
 Суд ва энг узоқ аҳоли пункти
 ўртасидаги масофа: 35 км.
 Аҳоли сони: 1.204.961
 Майдони: 21.210 км²

Фуқаролик ишлари бўйича
Қашқадарё вилоят суди

🏠 Жиззах шаҳри, О.Азимов кўчаси, 15-уй
✉️ Почта индекси: 708000
☎️ (372) 222-29-43, 222-38-17
🌐 fib.jiz@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Қарши туманлараро суди

🏠 Жиззах шаҳри, Халқлар дўстлиги шоҳ кўчаси,
«Қассоблик» маҳалласи, рақамсиз уй
✉️ Почта индекси: 104300
☎️ (372) 226-71-96, 226-71-98
🌐 fib.jiz.jzt@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Косон туманлараро суди

🏠 Дўстлик тумани, Дўстлик шаҳарчаси,
Дўстлик кўчаси, 17-уй
✉️ Почта индекси: 130500
☎️ (372) 335-40-66, 335-40-61
🌐 fib.jiz.dst@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Яккабоғ туманлараро суди

🏠 Зомин тумани, А. Сатторов кўчаси, 1-уй
✉️ Почта индекси: 130800
☎️ (372) 392-12-51
🌐 fib.jiz.zar@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Ғузор туманлараро суди

🏠 Зомин тумани, А. Сатторов кўчаси, 1-уй
✉️ Почта индекси: 130800
☎️ (372) 392-12-51
🌐 fib.jiz.zar@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Шаҳрисабз туманлараро суди

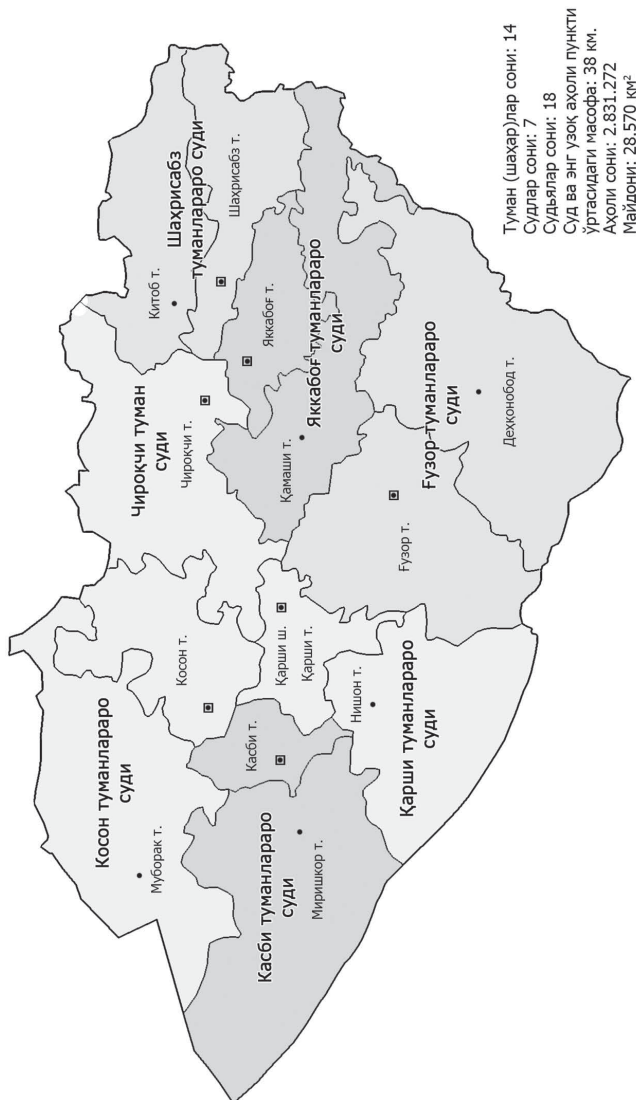
🏠 Осмонсой ҚФЙ, Тутак массиви, рақамсиз уй
✉️ Почта индекси: 130100
☎️ (372) 221 50 45
🌐 fib.jiz.for@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Касби туманлараро суди

🏠 Осмонсой ҚФЙ, Тутак массиви, рақамсиз уй
✉️ Почта индекси: 130100
☎️ (372) 221 50 45
🌐 fib.jiz.for@sud.uz

Қашқадарё вилояти

фуқаролик ишлари бўйича судлар

Фуқаролик ишлари бўйича
Навоий вилоят суди

🏠 Навоий шаҳри, С. Айний кўчаси, 1-уй
✉️ Почта индекси: 210100
☎️ (436) 225-17-74, 225-17-80
🌐 fib.nav@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Кармана туманлараро суди

🏠 Навоий шаҳри, С. Айний кўчаси, 1-уй
✉️ Почта индекси: 210100
☎️ (436) 225-17-79, 225-17-82
🌐 fib.nav.kar@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Зарафшон туманлараро суди

🏠 Зарафшон шаҳри, Марварид кўчаси, 19-уй
✉️ Почта индекси: 210300
☎️ (436) 573-39-75, 573-39-61
🌐 fib.nav.zrf@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Навбаҳор туманлараро суди

🏠 Навбаҳор тумани, Бобур шоҳ кўчаси, рақамсиз уй
✉️ Почта индекси: 210200
☎️ (436) 562-12-70
🌐 fib.nav.nvb@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Учқудуқ туман суди

🏠 Учқудуқ тумани, Навруз кўчаси, рақамсиз уй
✉️ Почта индекси: 210900
☎️ (436) 593 23 93

Навоий вилояти

фуқаролик ишлари бўйича судлар

Туман (шаҳар)лар сони: 10
 Судлар сони: 4
 Судьялар сони: 10
 Суд ва энг узоқ аҳоли пункти
 ўртасидаги масофа: 68 км.
 Аҳоли сони: 884.300
 Майдони: 110.990 км²

- Туман маркази
- ▣ Суд жойлашган туман
- ▲ Энг узоқ аҳоли пункти

Фуқаролик ишлари бўйича
Наманган вилоят суди

 Наманган шаҳри, Марғилон кўчаси, 105-уй
 Почта индекси: 160111
 (369) 228-43-60, 228-41-70
 fib.nam@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Чуст туманлараро суди

 Чуст шаҳри, Чустий кўчаси, 5-уй
 Почта индекси: 161100
 (369) 423-36-34, 423-13-10
 fib.nam.chs@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Наманган туманлараро суди

 Наманган шаҳри, 2-кичик туман,
Тўқимачилар кўчаси, 1-уй
 Почта индекси: 160127
 (369) 232-94-31, 232-93-46
 fib.nam.nmt@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Янгиқўрғон туманлараро суди

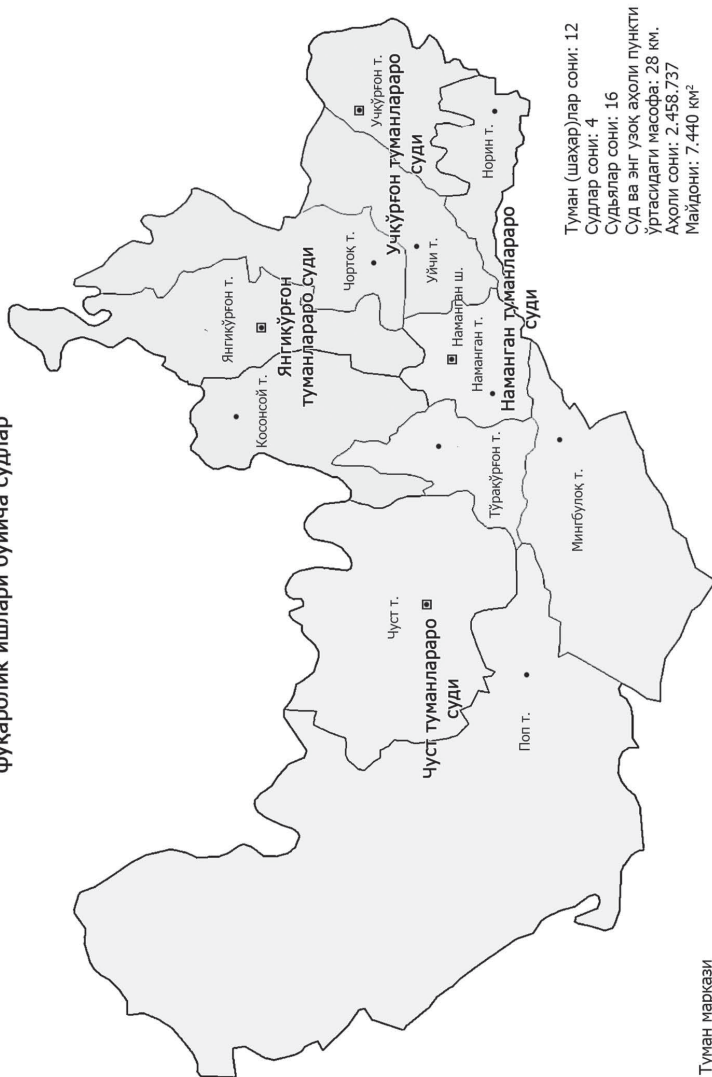
 Янгиқўрғон шаҳарчаси, Тошкент кўчаси, 10-уй
 Почта индекси: 161200
 (369) 632-39-03, 632-10-96
 fib.nam.ynq@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Учқўрғон туманлараро суди

 Учқўрғон шаҳри, Нодира кўчаси, 4-уй
 Почта индекси: 160900
 (369) 462-22-47, 462-10-66
 fib.nam.uqr@sud.uz

Наманган вилояти

фуқаролик ишлари бўйича судлар

Туман (шарҳ)лар сони: 12
 Судлар сони: 4
 Судьялар сони: 16
 Суд ва энг узок аҳоли пункти
 ўртасидаги масофа: 28 км.
 Аҳоли сони: 2.458.737
 Майдони: 7.440 км²

- Туман маркази
- ▣ Суд жойлашган туман

Фуқаролик ишлари бўйича
Самарқанд вилоят суди

🏠 Самарқанд шаҳри, Кўксарой майдони, 3-уй
✉️ Почта индекси: 140157
☎️ (366) 233-10-53, 233-00-49
🌐 fib.sam@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Самарқанд шаҳар суди

🏠 Самарқанд шаҳри, А. Баҳодирхон кўчаси, 1 А-уй
✉️ Почта индекси: 140103
☎️ (366) 234-83-22, 234-32-37
🌐 fib.sam.smq@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Каттақўрғон туманлараро суди

🏠 Каттақўрғон тумани, Қадан кўрғони,
Навоий кўчаси, 3-уй
✉️ Почта индекси: 141400
☎️ (366) 414-30-33, 414-30-70
🌐 fib.sam.kqt@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Иштихон туманлараро суди

🏠 Иштихон шаҳри, Иштихон кўчаси, 11-уй
✉️ Почта индекси: 140700
☎️ (366) 629-15-61, 629-12-58
🌐 fib.sam.ist@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Тайлоқ туманлараро суди

🏠 Тайлоқ тумани, Беруний кўчаси, 1-уй
✉️ Почта индекси: 141500
☎️ (366) 666-56-95, 666-51-12
🌐 fib.sam.tay@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Жомбой туманлараро суди

🏠 Жомбой тумани, Катта ўзбек тракти,
Тошкент кўчаси, 35-уй
✉️ Почта индекси: 140400
☎️ (366) 475-19-87, 475-28-21
🌐 fib.sam.jom@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Пастдарғом туман суди

🏠 Пастдарғом тумани, Гўзалкент кўрғони
✉️ Почта индекси: 140504
☎️ (366) 462-11-40, 462-11-13
🌐 fib.sam.pst@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Пайариқ туманлараро суди

🏠 Пайариқ тумани, Пайариқ шаҳри,
Пайариқнинг 50-йиллиги кўчаси, 4-уй
✉️ Почта индекси: 141300
☎️ (366) 425-27-21, 425-27-20
🌐 fib.sam.pay@sud.uz

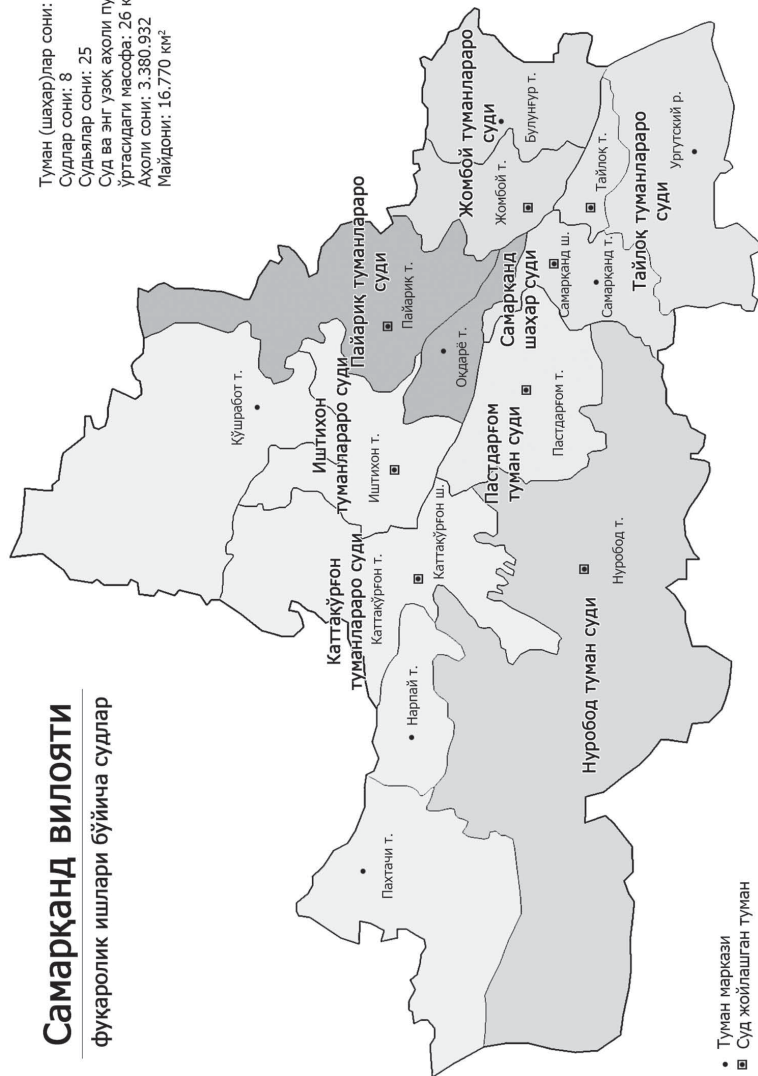
Фуқаролик ишлари бўйича
Нуробод туман суди

🏠 Нуробод тумани, Нуробод шаҳри,
Амир Темур кўчаси, 14-уй
✉️ Почта индекси: 141100
☎️ (366) 633-16-15, 633-12-15
🌐 fib.sam.nur@sud.uz

Самарқанд вилояти

фуқаролик ишлари бўйича судлар

Туман (шаҳар)лар сони: 16
 Судлар сони: 8
 Судьялар сони: 25
 Суд ва энг узоқ аҳоли пункти
 ўртасидаги масофа: 26 км.
 Аҳоли сони: 3.380.932
 Майдони: 16.770 км²

Фуқаролик ишлари бўйича
Сурхондарё вилоят суди

🏠 Термиз шаҳри, Ш. Рашидов кўчаси, 67-уй
✉ Почта индекси: 190100
☎ (376) 223-02-79, 223-03-39
🌐 fib.sur@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Термиз туманлараро суди

🏠 Термиз шаҳри, Исо ат-Термизий кўчаси, 5-уй
✉ Почта индекси: 190106
☎ (376) 223-75-87, 223-63-17
🌐 fib.sur.ter@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Денов туманлараро суди

🏠 Денов шаҳри, Й. Охунбобоев кўчаси, 63-уй
✉ Почта индекси: 190503
☎ (376) 413-73-18
🌐 fib.sur.den@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Қумқўрғон туманлараро суди

🏠 Қумқўрғон шаҳри, Марказий Ойдин кўчаси,
рақамсиз уй
✉ Почта индекси: 190900
☎ (376) 465-21-03
🌐 fib.sur.qmq@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Шеробод туманлараро суди

🏠 Шеробод тумани, Мустақиллик кўчаси, 41-уй
✉ Почта индекси: 191400
☎ (376) 322-29-76
🌐 fib.sur.shb@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Сариосиё туманлараро суди

🏠 Сариосиё тумани, “Ойбек” маҳалласи, рақамсиз уй
✉ Почта индекси: 191000
☎ (376) 487-30-45
🌐 fib.sur.sar@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Бойсун туман суди

🏠 Мустақиллик маҳалласи, Олмазор кўчаси, рақамсиз уй
✉ Почта индекси: 190100
☎ (376) 335 45 41

Сурхондарё вилояти

фуқаролик ишлари бўйича судлар

Туман (шаҳар)лар сони: 14
 Судлар сони: 6
 Судьялар сони: 16
 Суд ва энг узоқ аҳоли пункти
 ўртасидаги масофа: 41 км.
 Аҳоли сони: 2.260.551
 Майдони: 20.100 км²

- Туман маркази
- ▣ Суд жойлашган туман

Фуқаролик ишлари бўйича
Сирдарё вилоят суди

🏠 Гулистон шаҳри, Ўзбекистон кўчаси, 68-уй
📍 Почта индекси: 120100
☎ Тел.: (367) 227-55-42, 227-55-32
🌐 fib.sir@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Гулистон туманлараро суди

🏠 Гулистон шаҳри, Мустақиллик кўчаси, 1-уй
📍 Почта индекси: 120100
☎ Тел.: (367) 227-64-70, 227-55-56
🌐 fib.sir.gls@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Сирдарё туманлараро суди

🏠 Сирдарё шаҳри, Хондамир кўчаси, 1 А-уй
📍 Почта индекси: 120600
☎ (367) 377-47-29, 377-43-77
🌐 fib.sir.srt@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Оқолтин туманлараро суди

🏠 Сардоба шаҳарчаси, Гулистон кўчаси, рақамсиз уй
📍 Почта индекси: 120500
☎ (367) 243-11-52
🌐 fib.sir.oqt@sud.uz

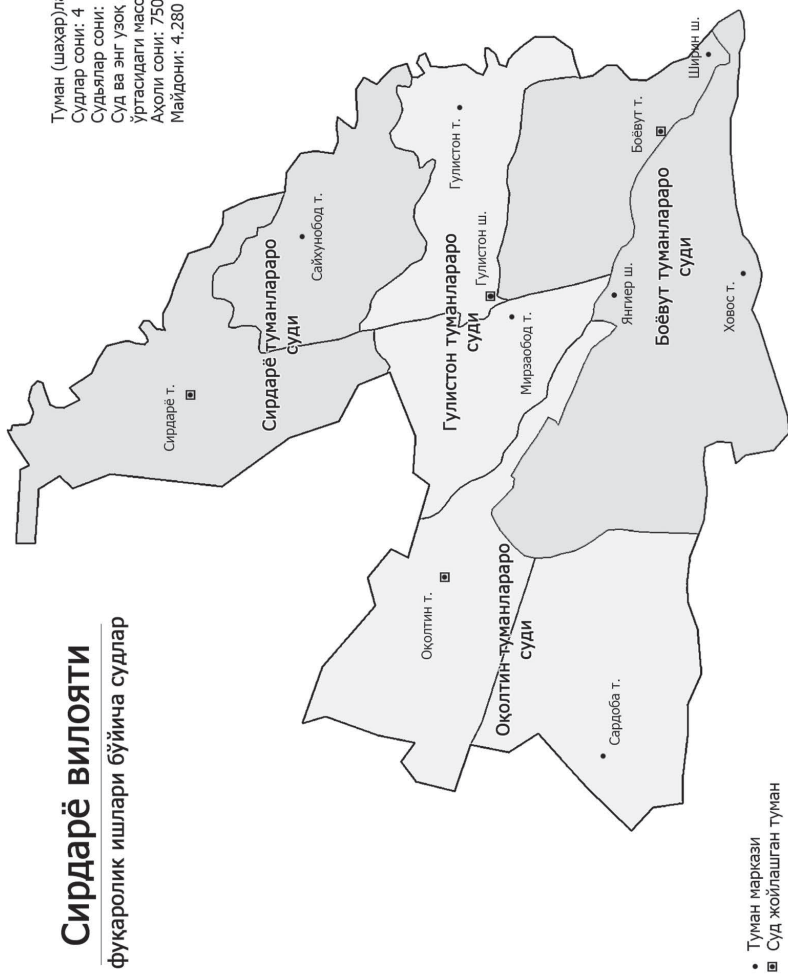
Фуқаролик ишлари бўйича
Боёвут туманлараро суди

🏠 Боёвут шаҳарчаси, Тинчлик кўчаси, 26-уй
📍 Почта индекси: 120200
☎ (367)390-19-17, 390-19-16
🌐 fib.sir.bvt@sud.uz

Сирдарё вилояти

фуқаролик ишлари бўйича судлар

Туман (шаҳар)лар сони: 11
 Судлар сони: 4
 Судьялар сони: 12
 Суд ва энг узоқ аҳоли пункти
 уртасидаги масофа: 25 км.
 Аҳоли сони: 750,543
 Майдони: 4,280 км²

Фуқаролик ишлари бўйича
Фарғона вилоят суди

🏠 Фарғона шаҳри, Янгисой кўчаси, 2-уй
✉ Почта индекси: 150100
☎ (373) 243-16-79, 243-16-94
🌐 fib.far@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Фарғона туманлараро суди

🏠 Фарғона шаҳри, Хўжанд кўчаси, 12 А-уй
✉ Почта индекси: 150100
☎ (373) 244-14-65
🌐 fib.far.frt@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Қўқон туманлараро суди

🏠 Қўқон шаҳри, Бухорий кўчаси, 37-уй
✉ Почта индекси: 150700
☎ (373) 542-11-92, 542-11-29
🌐 fib.far.qqn@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Марғилон туманлараро суди

🏠 Марғилон шаҳри, Мустақиллик кўчаси, 414-уй
✉ Почта индекси: 151100
☎ (373) 253-69-43
🌐 fib.far.mar@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Риштон туманлараро суди

🏠 Риштон тумани, Оқ ер қишлоғи,
А. Темура кўчаси, 7-уй
✉ Почта индекси: 150301
☎ (373) 452-28-37, 452-42-02
🌐 fib.far.rsh@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Ўзбекистон туманлараро суди

🏠 Ўзбекистон тумани, Конизар қишлоғи,
А. Навоий кўчаси, 18-уй
✉ Почта индекси: 151802
☎ (373) 539-18-94
🌐 fib.far.uzb@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Хоразм вилоят суди

- 🏠 Урганч шаҳри, Машъал кўчаси, 3-уй
- 📮 Почта индекси: 220100
- ☎️ (362) 228-12-27, 228-12-44
- 🌐 fib.xor@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Урганч туманлараро суди

- 🏠 Урганч шаҳри, Машъал кўчаси, 3-уй
- 📮 Почта индекси: 220100
- ☎️ (362) 228-12-45
- 🌐 fib.xor.urg@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Шовот туманлараро суди

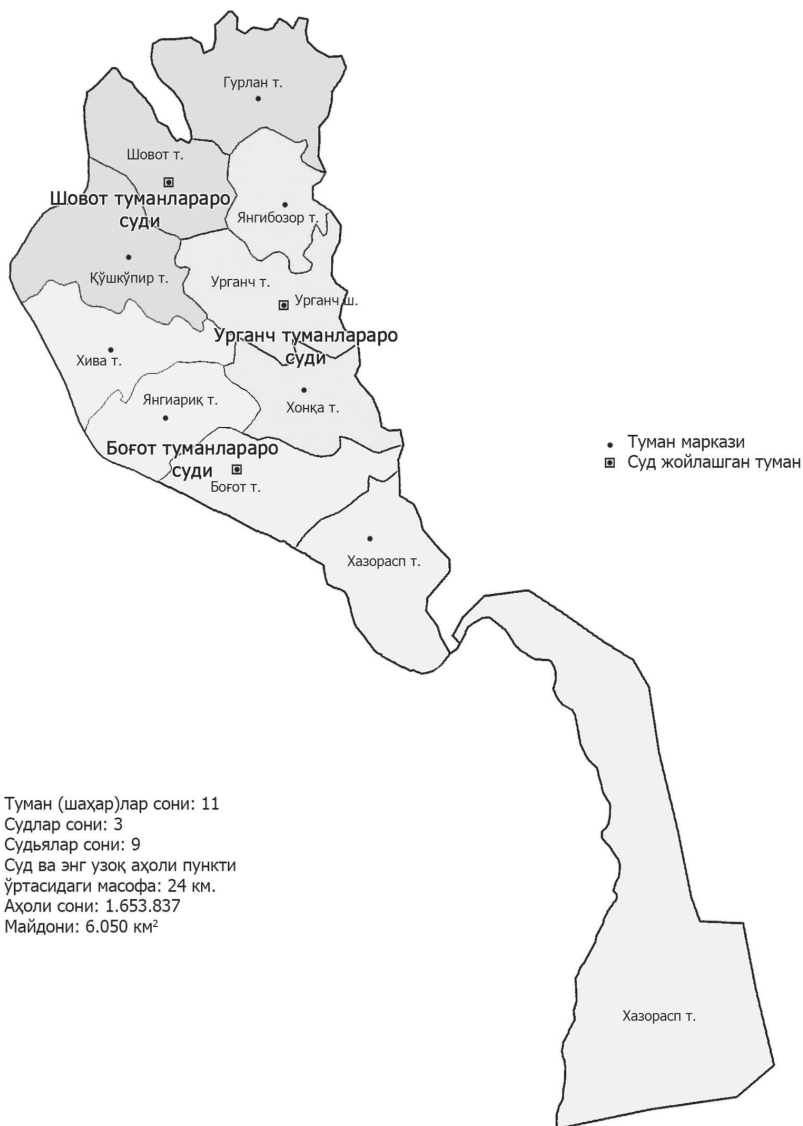
- 🏠 Шовот тумани, Туркистон кўчаси, 77-уй
- 📮 Почта индекси: 221000
- ☎️ (362) 345-27-71
- 🌐 fib.xor.shv@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Боғот туманлараро суди

- 🏠 Боғот тумани, Боғот шаҳарчаси, Наврўз кўчаси, 3-уй
- 📮 Почта индекси: 220200
- ☎️ (362) 315-10-18, 315-16-02
- 🌐 fib.xor.bog@sud.uz

Хоразм вилояти

фуқаролик ишлари бўйича судлар

Фуқаролик ишлари бўйича
Тошкент вилоят суди

🏠 Тошкент шаҳри, Ш. Руставели кўчаси, 93-уй
✉ Почта индекси: 100059
☎ (371) 253-91-95, 253-89-40
🌐 fib.tv@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Чирчиқ туманлараро суди

🏠 Чирчиқ шаҳри, Истиқбол кўчаси, 8-уй
✉ Почта индекси: 111700
☎ (370) 715-01-84, 716-55-59
🌐 fib.tv.chr@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Зангиота туманлараро суди

🏠 Зангиота тумани, Эшонгузар қўргони,
Й. Охунбобоев кўчаси, рақамсиз уй
✉ Почта индекси: 111800
☎ (370) 230-45-63
🌐 fib.tv.zan@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Ўртачирчиқ туманлараро суди

🏠 Ўртачирчиқ тумани, "Қорасув" ҚФЙ,
Темирчи кўчаси, 3 А-уй
✉ Почта индекси: 111507
☎ (370) 762-31-54, 762-31-78
🌐 fib.tv.urt@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Оҳангарон туманлараро суди

🏠 Оҳангарон шаҳри, Ф. Хўжаев кўчаси, 13-уй
✉ Почта индекси: 110300
☎ (370) 645 20 42
🌐 fib.tv.ohn@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Бекобод туманлараро суди

🏠 Бекобод шаҳри, Истиқлол кўчаси, 16-уй
✉ Почта индекси: 110503
☎ (370) 214-66-57, 214-66-59
🌐 fib.tv.bek@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Юқоричирчиқ туманлараро суди

🏠 Юқоричирчиқ тумани, "Оқ овул" ҚФЙ,
Султонравот даҳаси
✉ Почта индекси: 111900
☎ (370) 983 01 80
🌐 fib.tv.yqr@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Қуйичирчиқ туманлараро суди

🏠 Қуйичирчиқ тумани, "Майдонтол" ҚФЙ,
Дўстлик даҳаси
✉ Почта индекси: 111507
☎ +998 (95) 142 94 88
🌐 fib.tv.qch@sud.uz

Тошкент вилояти

фуқаролик ишлари бўйича судлар

- Туман маркази
- ▣ Суд жойлашган туман

Фуқаролик ишлари бўйича
Тошкент шаҳар суди

🏠 Тошкент шаҳри, Зиёлилар кўчаси, 26-уй
📮 Почта индекси: 100170
☎ (371) 269-00-10, 262-80-93
🌐 fib.tsh@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Учтепа туманлараро суди

🏠 Тошкент шаҳри, Учтепа тумани,
Фозилтепа кўчаси, 42уй
📮 Почта индекси: 100126
☎ (371) 272-90-22, 272-45-90
🌐 fib.tsh.uch@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Мирзо-Улуғбек туманлараро суди

🏠 Тошкент шаҳри, Юнусобод тумани,
Боғишамол кўчаси, 57/10-уй
📮 Почта индекси: 100202
☎ (371) 235-32-70, 235-63-09
🌐 fib.tsh.mu@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Шайхонтоҳур туманлараро суди

🏠 Тошкент шаҳри, Шайхонтоҳур тумани,
А. Навоий кўчаси, 7-уй
📮 Почта индекси 100011
☎ (371) 241-50-79
🌐 fib.tsh.sha@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Яккасарой туманлараро суди

🏠 Тошкент шаҳри, Сергели тумани,
Янги Сергели кўчаси, рақамсиз уй
📮 Почта индекси: 100085.
☎ (371) 215-24-67, 215-25-99
🌐 fib.tsh.yak@sud.uz

Фуқаролик ишлари бўйича
Миробод туманлараро суди

🏠 Тошкент шаҳри, Миробод тумани,
1-тор Иноқобод кўчаси, 1-уй
📮 Почта индекси: 100005.
☎ (371) 291-08-92
🌐 fib.tsh.mir@sud.uz

Тошкент шаҳри

фуқаролик ишлари бўйича судлар

Туманлар сони: 11
 Судлар сони: 5
 Судьялар сони: 39
 Суд ва энг узоқ аҳоли пункти
 ўртасидаги масофа: 7 км.
 Аҳоли сони: 2.340.940
 Майдони: 331 км²

▣ Суд жойлашган туман

ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИ БЎЙИЧА
СУДГА МУРОЖААТ ҚИЛИШ ТАРТИБИ
амалий қўлланма

Муҳаррир: У. Раджабова

Компьютерда тайёрловчи: А. Латкович

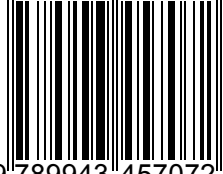
Нашриёт лицензияси АИ № 263 от 31.12.2014
Босишга рухсат этилди 28.10.2016 й. Бичими 60x90 1/16
«Arial» гарнитураси. Офсет босма усулида босилди.
Босма табағи 13, 12. Нашр табағи 12,20.
Адади 1000 нусха

«BAKTRIA PRESS» МЧЖ Нашриёт уйи
100000, Тошкент, Буюк Ипак Йули мавзеси, 15-25
тел.: +998 (71) 233-23-84

MEGA BASIM босмахонасида чоп этилди

ISBN 978-9943-4570-7-2

ISBN: 978-9943-4570-7-2

9 789943 457072